STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 07258

IDISHE INSTITUTSYES UN ANSHTALTEN IN DETROYT

Samuel D. Weinberg

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

ש. ד. וויינבערג

אידישע אינסטיטוציעס און אַנשטאַלטען אין דעטראיט

JEWISH WELFARE FEDERATION
OF DETROIT

אַרויסגעגעבן פון דער
אידישער וועלפעיר פעדעראַציע
דעטראָיט, 1940

Jewish Social Services of Detroit

A HISTORY OF ITS WELFARE INSTITUTIONS, AGENCIES AND ACTIVITIES

BY

S. D. WEINBERG

PUBLISHED BY

JEWISH WELFARE FEDERATION

OF DETROIT

1940

אינהאַלט

פאָרוואָרט — — — — — — — — — — — — — V—X

דער צוועק פון בוך — — — — — — — — — — — — XI—XVI

אַריינפיהר — — — — — — — — — — — — — 1—7

די אידישע וועלפעיר פעדעראַציע — — — — — — — — 8—21
צענטראַלער וואוילטעטיגקייט אַפּאַראַט פון דעטראָיטער אידענטום

די „דזשואיש סאָשעל סוירוויס ביוראָ" — — — — — — — 22—33
אַן אינסטיטוציע פאַר דער רעאַביליטירונג פון דער אידישער פאַמיליע

די „היברו פריה לאָאַן אַסאָסיאיישאָן" — — — — — — — 34—42
דער דעטראָיטער גמילות חסדים

דער נאָרטענד קליניק — — — — — — — — — — — 43—52
שיר־ניט אַ אידישער האָספּיטאַל

דער אידישער קאַמיוניטי צענטער — — — — — — — — 53—67
אַ קולטורעל דערציהערישער פאָלקס־אינסטיטוט

דער „פרעש־עיר" קעמפּ — — — — — — — — — — 68—78
אַ זומער־צענטער פאַר אידישע קינדער

דער „קאָונסיל־קעמפּ" — — — — — — — — — — — 79—87
אַ זומער היים פאַר פּראָפעסיאָנעלע און ארבייטס־פרויען

דער „גינזבורג קעמפּ" — — — — — — — — — — — 88—96
אַן אָברוה פּלאַץ פאַר אידישע מאַמעס מיט זייערע קינדערלאַך

„דזשואיש טשאַילד פּלייסמענט ביוראָ" — — — — — — — 97—105
אַ מאָדערנע הילפס־אַגענטור פאַר אונגליקליכע אידישע קינדער

די אידישע קינדער היים — — — — — — — — — — — — — — — — 106—117
א פאראייניגונג פון צוויי אינסטיטוציעס אין איינער

דער מושב זקנים — — — — — — — — — — — — — — — — 118—129
א געזעלשאפטליכע היים פאר'ן עלענדען מענשען אויף דער עלטער

דער הכנסת אורחים — — — — — — — — — — — — — — — 130—140
א ציייטווייליגע היים פאר געשטראנדעטע אידען

חסד של אמת — — — — — — — — — — — — — — — — 141—150
אן אינסטיטוציע פאר דער לעצטער וואוילטעטיגקייט צום אָרימאַן

„יונייטעד היברו סקולס" — — — — — — — — — — — — — — 151—161
די פאראייניגטע תלמוד תורות פון דעטראָיט

ישיבת בית יהודה — — — — — — — — — — — — — — — 162—167
א קליינע אינסטיטוציע פאר אולטרא־אָרטאָדאָקסישער דערציהונג

די אידיש וועלטליכע שולען — — — — — — — — — — — — — — 168—181
אן אינסטיטוציע פאר אידיש־פּראָגרעסיווער דערציהונג

דער אידישער קאמיוניטי קאונסיל — — — — — — — — — — — 182—193
א פאָלקס־ראטה פאר דער פארטיידיגונג פון אידישע אינטערעסען

שלום־וואָרט — — — — — — — — — — — — — — — — 194—199

ביבליאָגראַפיע און קוואַלען — — — — — — — — — — — — — — 200—202

הויפט באַאמטע פון דעטראָיטער אידישע אינסטיטוציעס און
אַנשטאַלטען פאר'ן יאָהר 1940 — — — — — — — — — — — 203—208

הילפס־צוועקען פינאנסירט דורך דער אידישער וועלפעיר
פעדעראציע אין 1940 — — — — — — — — — — — — — — 209—211

פאָרוואָרט

מיט צעהן יאָהר צוריק, אין פריהלינג און זומער פון 1930, האָט דער שרייבער פון די שורות (אונטער׳ן פסעוודאָנים ג. ברענוויים), פארעפענטליכט אין „פאָרווערטס“ א סעריע ארטיקלען איבער די דעטראָיטער אידישע אינסטיטוציעס און אנשטאַלטען.

זוכענדיג דעם מאטעריאל און טהוענדיג אביסעל פאָרשונגס-ארבייט פאר יענער סעריע, איז מיר אויסגעקומען צו פארברענגען א סך שטונדען מיט פאַרשיידענע פיהרער אין אידיש-געזעלשאפטליכען לעבען פון יענער צייט.

אין מיינע געשפרעכען מיט אָט די מענשען, סאַי עלטערע וואָס זיינען געשטאַנען ביי דער וויגעלע פון מאַנכע פון די אינסטיטוציעס, סאַי יונגערע פון די, אזוי גערופענע, אַמעריקאניזירטע עלעמענטען, וועמענס געזעלשאפטליכע אקטיוויטעט האָט זיך מעהרסטענס קאָנצענטרירט אין די רייהען פון דער אידישער וועלפעיר פעדעראציע — אָט דיביידע סאָרטען אידישע כלל טוער פון יענער צייט, האָבען, דירעקט און אונדירעקט גאַנץ אָפט אנגעוויזען און שטאַרק באטאָנט אַז: אום צו קריסטאליזירען איין פאראייניגטען אידיש-געזעלשאפטליכען כח וואָס זאָל קענען ברענגען צום אויסדרוק דעם גאנצען דעת הקהל פון שטאָדט, איז נויטיג א דערנעהענטערונג צווישען די צוויי „מינים“ אידען — אויב מען קען זיך אזוי אויסדריקען: צווישען די „יאהודים“ און די „פשוט׳ע אידען“ פון א גאַנץ יאָהר; צווישען די רעפאָרמירטע און די אָרטאָדאָקסישע אידען; צווישען די וועמענס אומגאנג שפּראַך, און וועמענס געזעלשאפטליכע פיהרונגען זיינען דורכאוים אמעריקאנישע און צווישען די וואָס פיהרען אָן זייער טהעטיגקייט און פארוואלטען די אינסטיטוציעס און אנשטאַלטען אויפ׳ן אַלטען, היימישען שטייגער. מיט איין וואָרט, עס דאַרף אָבגעשאפט ווערען די מחיצה און עס מוז פאראייניגט ווערען די ארבייט פאר די אינסטיטוציעס און אַנשטאלטען — פאַר די וואָס האָבען שוין דאָ־כאָלסט עקזיסטירט און פאר די וועגען וועלכע מען האָט גערעדט און געפלאַנט זיי צו גרינדען, אָדער די עקזיסטירענדע אויסצובעסערען; — מיט איין וואָרט, זיי מוזען פאראייניגט ווערען אונטער איין צענטראל אַפּאַראט, אונטער איין קערפּערשאפט וואָס זאָל קאָאָרדינירען די גאנצע אקטיוויטעט צום וואוילזיין פון דער אידישער וואוילטהעטיגקייט אין דעטראָיט.

אין מיינע דאָמאָלסטיגע אויספאָרשונגען, אויף וויפיל איך האָב זיך אנגעשטויסען אויף דאָקומענטען — פראָטאָקאָלען און פארצייכנונגען פון פארזאמלונגען בנוגע דעם, אָדער יענעם אלגעמיינעם אידישען ענין — איז אויך ניט שוועהר געוועזן פון די דאָקומענטען ארויסצולייענען די טענדענץ וואָס מען האָט געקענט אָנטאַפּען ביי ביידע צדדים פאר אָט דער פאראייניגונג פון דער פילאנטראָפּישער און וואוילטהעטיגער אַרבייט אין גאנצען אידיש-געזעלשאפטליכען לעבען ביי אונז אין שטאָדט.

ביי מעהר ווי איין געלעגענהייט, איז מיר דאן אויסגעקומען אנצוּווייזען אין די אַרטיקלען — ניט חלילה ווי א נביא, נאָר ווייל דאָס איז געוועזן דער איינציגער לאָגישער שלום צו וועלכען מען האָט געמוזט קומען — אַז, אין די נעקסטע עטליכע יאָהר וועט אָט די געגארטע פאראייניגונג ווערען א פאַקט און אַז די פארשטאַרקערונג און באפעסטיגונג פון די אינסטיטוציעס, אנשטאַלטען און פילאנטראָפּישע אגענטורען, ליגט אין זייער איבערגעהן אונטער דער השגחה — אין רשות, אויב איהר ווילט — פון דער אידישער וועלפעיר פעדעראַציע.

צעהן יאָהר זענען אוועק. און ווארפט מען איצט א בליק אויף די אַלע דערגרייכונגען אויף דעם געביט פון איין פאראייניגטע אידישע געמיינדע אין דער פערטער גרעסטער שטאָדט פון לאַנד, וואָס אמבאלאנגט די אידישע אינסטיטוציעס און אנשטאַלטען; ציהט מען אַרונטער א שטריקעל סך הכל פון אָט דעם פּעריאָד, ווען דאָס אידיש-געזעלשאפטליכע דעטראָיט האָט זיך שטאַרק פארפעסטיגט אין דער טיעף — אויב ס'איז אפילו לויט דער זעלבער פּראָפּאָרציע ניט געוואַקסען אין דער ברייט — מוז מען צוגעבען אַז די רעזולטאַטען שטייגען אריבער די גרעסטע אָפּטימיסטישסטע ערוואַרטונגען.

שוין דאָס אַליין וואָס די אידישע וועלפעיר פעדעראציע באשטעהט דאַרויף אַז די געשיכטע פון אונזערע אינסטיטוציעס און אנשטאַלטען זאָל געשריבען ווערען אין אידיש — אין א שפּראַך וואָס איז ניט צוגענגליך צו א וויכטיגען טהייל פון דער פעדעראציע פיהרערשאפט, ועמען מען פלעגט אזוי אָפט חושד זיין אין ניט-פארשטענדנים, אין ניט וועלען פארשטעהן און באַגרייפען די פּסיכאָלאָגיע און דעם גאנצען געדאַנקענגאַנג פון דער אידישער גאָס, פון די אַזוי גערופענע, היימישע, איינגעוואַנדערטע אידען — שוין דאָס אַליין איז די בעסטע אילוסטראַציע פאר די באמת גרויסע דערגרייכונגען פון איין פאראייניגטען אידישען כלל, אָרום דער באַזאָרגונג פון די וואָס זענען אנגעוויזען אויף אידישער וואוילטעטיגקייט און פילאנטראָפּיע אין איין פאָרמע אָדער א צווייטער.

פאַראַלעל מיט דער באַפעסטיקונג פון געוויסע עקזיסטירענדע אינ־סטיטוציעס, מיטן איבערגעהן פון די מעהרסטע פריערדיגע, אזוי גערו־פענע „אינדעפּענדענט" אנשטאַלטען אונטער דער השגחה פון דער פע־דעראַציע און מיט דער גרינדונג פון נייע אינסטיטוציעס, איז געשאַפען געוואָרען דער אידישער קאמיוניטי קאונסיל, וואָס איז לויט זיינע תקנות, לויט זיין קאָנסטיטוציע און צוזאַמענשטעל א גאַנץ אייגענאַרטיגע קערפּערשאַפט פון פארטרעטער פון אַלע שיכטען, שטאַנ־דען און אָנגעהעריגקייטען אין פאַרצווייגטען אידיש־געזעלשאַפטליכען לעבען אין די רייהען פון דער וועלפעיר פעדעראַציע.

און די פיהרער פון דער פעדעראַציע זענען געווען אינסטרומענטאַל, זענען געווען די הויפּט טרייבקראַפט אין דער גרינדונג פון קאַמיוניטי קאונסיל, — א פאַקט וואָס דאַרף דאָ באַטאָנט ווערען כדי קלאָהרער און בולט'ער ארויסצושטעלען דעם רעזולטאַט פון די דערגרייכונגען אויפ'ן געביט פן שאַפען איין גאַנצע, דעמאָקראַטיש פאַראייניג־טע דעטראָיטער אידישע געמיינדע אינ'ם מאָ־דערנעם זין פון וואָרט.

* * *

דער געדאַנק צוזאַמענצוקלייבען אַלע געשיכטליכע פאַקטען (אויף וויפיל דאָס איז נאָר מעגליך געווען) אין פאַרבינדונג מיטן געבורט, עק־זיסטענץ און ענטוויקלונג פון די אידישע אינסטיטוציעס און אנשטאַלטען ביז זייער איצטיגער שטופע, און זיי פאַראייביגען אין אַ בוך, אין א דאָ־קומענט, פאַר די ברייטע אידישע פאָלקס־מאַסען פון דעטראָיט, — דער דאָזיגער געדאַנק, זאָל דאָ געזאָגט ווערען, איז געבוירען געוואָרען ביי איזידאָר סאָבעלאָף, עקזעקוטיוו דירעקטאָר פון דער וועלפעיר פעדע־ראַציע.

אין די ווייטערע קאַפּיטלעך וועט דער לעזער געפינען גענוג איינ־צעלהייטען וועגען דער אָדער יענער אינסטיטוציע, וועגען דעם אָדער יענעם אַנשטאַלט, וואָס זענען אפשר פאַר איהם אַליין פון באַזונדערען אינטערעס.

איין קאַרדינאַלער פּונקט מוז אָבער פון דאָרט ארויסגעשיילט ווערען און דאָ, גלייך ביים אנפאַנג אונטערשטראָכען ווערען. דאָס איז דער פאַקט וואָס היינט צו טאָג איז כמעט ניטאָ קיין

איד אין דעטראָיט וואָס זאָל ניט זיין אַן אַקטיווער אָדער פּאַסיווער מיטגליד פון דער פעדעראַציע, דורך זיין, אָדער איהר, מיטווירקונג אַלס טוער אָדער אַלס ביישטייערער אין דעם יעהרליכען פאַראייניגטען אידישען קאַמפּיין פאַר אַלע לאָקאַלע אינסטיטוציעס און אַנשטאַלטען, פאַר די וויכטיגסטע אידיש-נאַציאָנאַלע צוועקען פון לאַנד און פאַר די גרויסע התחייבות׳ן פון אַמעריקאַנער אידענטום צו זיינע ליידענדע ברידער און שוועסטער אין דער גאַנצער וועלט, וואו אידען מוזען געשטיצט און געהאָלפען ווערען אנצוהאַלטען זייער פיזישען און גייסטיגען קיום.

קיינער ווייס ניט און קען באשטימט ניט זאָגען, ווי גרויס ס׳איז די אידישע באפעלקערונג אין דעטראָיט. לויט די וויסענשאפטליכע אָבשאַצונגען באַזירט אויף אויספאָרשונגען און „טרעף-צענזוסען" וואָס זיינען פון צייט צו צייט געמאכט געוואָרען, איז זי אָבער אַלץ ניט אזוי גרויס ווי זי וואָלט באדארפט זיין לגבי די צאָהל ביישטייערער צום פאַראייניגטען אידישען קאמפּיין פון היינטיגען יאָהר, ווען איבער צוואנציג טויזענד יחידים האָבען בייגעטראָגען זייער חלק צום פאַראייניגטען „דרייוו" פון דאָס גאַנצע אידישע דעטראָיט.

עס מיינט פּשוט אז ס׳איז שוין כּמעט ניטאָ קיין אידישע שטוב וואוהין די פעדעראַציע זאָל ניט האָבען אַריינגעדרונגען אינם דאָרטיגען באוואוסטזיין. און דאָס, פּרוביר איך זיך משער זיין, האָט גורם געווען אַז דאָס בוך וואָס ווערט דאָ פאָרגעלעגט פאַר׳ן לעזער — אין דער ערשטער רייהע פאַר די אידען פון דעטראָיט — זאָל ארויסגעגעבען ווערען פון דער פעדעראַציע.

יעדענפאלס, ווי שוין אויבען געזאָגט, איז דער געדאנק געבוירען געוואָרען ביי איזידאָר סאָבעלאָף וועלכער האָט געווירקט אויף מיין וועניגקייט אנצונעהמען דעם אויפטראג פון דער פעדעראציע אנצושרייבען דאָס בוך.

עס איז גאָר ניט געווען קיין לייכטע ארבעט צוזאמענצוקלייבען דעם גאַנצען מאטעריאל, וואָס געפינט זיך צווישען די טאָוולען פון דעם בוך.

אַ סך פאַקטען האָט מען געמוזט זוכען אין אַלטע פּראָטאָקאָלען, אין

פֿאַרשטויבטע דאָקומענטען און פֿאַרצייכנונגען פֿון די אַמאָליגע אינסטיטוציעס, וואָס זענען פּרעזערווירט געוואָרען אין ארכיוו פֿון דער וועלפֿעיר פֿעדעראציע; מען האָט זיך געמוזט גראָבען אין די ארכיוועו פֿון דער היסטאָרישער געזעלשאַפֿט פֿון מישיגען סטייט; אין די פּראָטאָקאָלען און דאָקומענטען פֿון טעמפּעל בית-אל, פֿון שערי צדק שוהל; אין די צוואָרפֿענע באַריכטען און נאָטיצען אין פֿאַרשיידענע צייטונגען און צייטשריפֿטען, ענגלישע און אידישע, און אזוי ווייטער און ווייטער.

אין דער דאָזיגער ארבייט, האָט דער שרייבער געהאט די פֿולע מיטהילף פֿון ה ע ר מ א ן מ. פּ ע ק א ר ס ק י, געהילפֿס-דירעקטאָר פֿון דער אידישער וועלפֿעיר פֿעדעראציע, וועמען איך דריק דאָ אוים מיין עפֿענטליכען דאַנק.

אין א סך פּראקטישע פּרטים בנוגע דאָס בוך, וויל איך דאָ אויך פֿאַרצייכנען די קאָאָפּעראציע פֿון פֿריינד פּ ע ק אָ ר ס ק י, און פֿון א ב ר ה ם י. ל א כ א ו ו ע ר, דירעקטאָר פֿון דער אָרגאניזאציאָנס-דיוויזיע ביי דער פֿעדעראַציע, וועלכע זענען שטענדיג גרייט געווען מיר צו געבען זייער נויטיגע מיטהילף.

ווייטער שטעל איך דאָ פֿעסט אז דאָס בוך איז געשריבען אזוי אבּיעקטיוו ווי דאָס איז נאָר, אונטער די אומשטענדען, מעגליך געווען.

קיין שום כוונות צוצופֿאַרבען צו פֿארפּוצען אָדער פֿארקעהרט, צו פֿאַרטונקלען אָדער צו פֿארקלענערען די באדייטונג פֿון דער אָדער יענער געשעהניש, האָט דער שרייבער אבסאָלט ניט געהאט.

עס האנדעלט זיך דאָ ניט אין קיין בוך מיט לויבגעזאנגען, מיט גלאָריפֿיקאציעס פֿאר דער אָדער יענער גרופּע אידיש-געזעלשאפֿטליכע פֿיהרער — אמאָהליגע און איצטיגע; דעסטגלייכען ניט אין טאדלען, נאָר אין פֿארצייכנען די פֿאַקטען ארום דאָס אידיש-געזעלשאפֿטליכע לעבען פֿון דעטראָיט, ווי דאָס איז אמבעסטען געקומען צום אויסדרוק דורך די אידישע אינסטיטוציעס — זייער געבוירען ווערען, זייער וואוקס און ענטוויקלונג ביז היינט צו טאָג.

אויב געוויסע פּרטים זענען צו העל, אָדער צו טונקעל, איז דאָס ניט קיינעמ׳ס שולד. און דאָס, האָפֿען מיר, וועט דער לעזער נעהמען אין אנבאטראכט.

דאָס בוך באצוועקט ע ר ש ט ע נ ס צו פֿארשטאַרקערען דעם אינטערעס אין די אינסטיטוציעס און אנשטאַלטען צווישען די באוואוסט-

זיניגע אידישע מאַסען — הויפּטזעכליך צווישען די פאָלקס-אָרגאַניזאַציעס, וואָס שטעלען מיט זיך צוזאַמען דעם רוב בנין ורוב מנין פון דאָס אָרגאַניזירטע אידיש-געזעלשאַפטליכע דעטראָיט; און צ ו ו י י ט ע נ ס, צו הילף צו קומען דעם צוקונפטיגען היסטאָריקער פון דאָס אידישע אמעריקא, אין וועלכען דעטראָיט פאַרנעהמט, און וועט האָפענטליך פאַרנעהמען, איהר כשר-פאַרדינטען, בכבוד'יגען פלאַץ.

מיט אַט די געדאַנקען און געפיהלען גיבען מיר איבער דאָס בוך צו דער עפענטליכקייט.

ש. ד. וויינבערג

דעטראָיט, מישיגען, אָקטאָבער 1940.

דער צוזעק פון בוך

פון איזידאָר סאָבעלאָף

(עקזעקוטיוו דירעקטאָר פון דער אידישער וועלפעיר פעדעראַציע)

ווען דער צוקונפטיגער היסטאָריקער וועט זיך גריבלען אין דער פארגאנגענהייט, וועגען געשעהנישען און פּאַסירונגען אין אידיש-געזעל־שאפטליכען לעבען פון אמעריקא, וועט ער מוזען אַ היבש ביסעל פאָר־שען און נאָכזוכען אין די רעקאָרדס פון אונזערע אידישע אינסטיטוציעס און אַנשטאַלטען.

פארשטעהט זיך, אַז די געשיכטע פון אונזערע געזעלשאפטליכע אינסטיטוציעס אַן־און־פאַר זיך, גיבען נאָך ניט קיין פולשטענדיג בילד פון די אינטערעסען און אקטיוויטעטען פון די אידען אין אמעריקא. וואָרים דער גאַנצער קאָמפּלעקס פראַגען, פּראָבלעמען, אויפגאַבען און אַספּיראַציעס פון אמעריקאנער אידענטום נעהמט אַרום פיל מעהר ווי די, אזוי גערופענע, ספערע פון אידישער וואוילטעטיגקייט.

אָבער דאָך איז עס א פאקט אז די אנגעלעגענהייטען פון א אידישען קיבוץ אויפ׳ן געביט פון פילאַנטראָפּיע — פון געזעלשאפטליכער פאַר־אנטוואָרטליכקייט פאר אידישער דערציהונג, כאַראַקטער־ענטוויקלונג, קינדער־באַזאָרגונג, פאַמיליען־וואוילזיין און ענליכע סאָציאַלע פּראָבלע־מען — שפּיגלען אָפּ און רעפלעקטירען די געפיהלען און די אלגעמיינע פאַראַנטוואָרטליכקייט פון דעם באַטרעפענדען קיבוץ, פון דער באַטרע־פענדער אידישער געמיינדע, אין דער אָדער יענער שטאָדט פון אונזער לאַנד.

דער געביט פון פילאנטראָפּיע איז א מאָס ניט בלויז צו מעסטען וואָס די אידען טהוען פאר זייערע הילפלאָזע און פארנאַכלעסיגטע, פאר די יונגע און אַלטע וואָס זיינען דאַרויף אנגעוויזען, נאָר דאָס איז דער פאַקטישער וועגווייזער פאר די צוקונפטיגע דורות וועלכע וועלען דערפון זיך שאַפען א באַגריף ווי אזוי זייערע טאַטעס און זיידעס האָבען געלעבט; וואָס זיי האָבען בעטראַכט פאר זייערע וויכטיגסטע התחייבות׳ן; וועלכע טהיילען פון אידיש־געזעלשאפטליכער טהעטיגקייט זיי האָבען איבערגע־לאָזען פאַר די יורשים אַלס אבסטראַקטע קאָנצעפּציעס און וועלכע זיי האָבען זיי איבערגעגעבען ווי קאָנקרעטע אויפגאַבען פארן שפּעטערדי־גען דור.

פון דעם דאָזיגען שטאַנדפּונקט באַטראַכט, איז עס ניט קיין צופאַל וואָס פון צייט צו צייט געפינען זיך פאָרשער און בעאָבאַכטער פון אי־דישען לעבען וועלכע פאַרצייכנען דעם אָבשלוס פון אַ באַשטימטער פעריאָדע אין דער געזעלשאַפטליכער און פילאַנטראָפּישער אַקטיוויטעט פון דעם קיבוץ, פון דער באַפעלקערונג פון וועלכער זיי באַטראַכטען זיך אַלס טהייל.

דאָס איז געווען דער פאַל מיט׳ן פאַרפאַסער פונם בוך וואָס דער לעזער האַלט אין האַנד, ש. ד. ווייַנבערג — פון פּראָפעסיע אַ זשורנאַליסט מיט אַ טעמפּעראַמענט פון אַן אויפמערקזאַמען בעאָבאַכטער און פאָרשער פון אידישען לעבען—וועלכער האָט נאָך מיט יאָהרען צוריק פאַרעפענטליכט אַ סעריע אַרטיקלען פון אַ היסטאָרישען כאַראַקטער, איבער דער אַנטשטייאונג, עקזיסטענץ און ענטוויקלונג פון דעם דעטראָי־טער אידישען כלל־לעבען, ווי דאָס האָט זיך אָבגעשפּיגעלט אין — און דורך — די אינסטיטוציעס און אַנשטאַלטען פון שטאָדט.

אָט יענע סעריע אַרטיקלען (געדרוקט אין „פאָרווערטס״ אין פאַר־לויף פון פריהלינג און זומער פון 1930), וואָס זיינען אייגענטליך געווען אַן אָבשניט פון אַ באַשטימטער פעריאָדע אין דער אַלגעמיינער אי־דיש־געזעלשאַפטליכער אַקטיוויטעט, האָבען גרויס נוצען געבראַכט די באַטרעפענדע אינסטיטוציעס און אַנשטאַלטען.

אין לויף פון די יאָהרען האָבען סײַ די אינסטיטוציעס און סײַ די אי־דישע וועלפער פעדעראַציע, זיך באַנוצט מיט יענעם פאַרעפענטליכטען מאַטעריאַל אויף מעהר ווי איין אופן.

אין ערשטער ליניע האָט זיך אויסקריסטאַליזירט די פאַרשטענדניס און די דערקענטניס ביי אַלע מעהר און מעהר דעטראָיטער אידען אַלס יחידים, פאַר די פאַראַנטוואָרטליכקייטען פונ׳ם כלל.

מיט׳ן וואוקס אינ׳ם באַוואוסטזיין אַז די הילפס־מעגליכקייטען פון דעטראָיטער אידענטום פאַר אידישע הילפס־צוועקען, סײַ לאָקאַלע, סײַ נאַציאָנאַלע און סײַ מעבר לים, מוזען אַלץ גרעסער ווערען, מוזען אויס־געשפּרייט ווערען צווישען אַלע שיכטען און גרופּירונגען פון דער באַ־פעלקערונג, האָבען די פיהרער פון די אינסטיטוציעס און פון די צענטראַ־לע קערפּערשאַפטען זיך אָפט באַנוצט מיט בראָשורען, פּאַמפלעטען און ביכלאַך — באַזירט אויף יענער סעריע אַרטיקלען — אין דער פאָרמע פון אַפּילס צום דעטראָיטער אידענטום אין וועלכע ס׳איז פאַרצייכענט געוואָרען מיט אַ שטריך אָדער צוויי, די אַרבייט פון דער אָדער יענער אינסטיטוציע.

אין געאײלעניש און אײנ׳ם אימפּעט וואָס ס׳האָט באַגלײט דעם וואוקס פון דעטראָיטער אידישען כלל־לעבען אין פאַרגאַנגענעם יאָהרצעהנדליג, צו וועלכען די אידיש־רעדענדיגע מאַסען האָבען בײגעטראָגען אַ גרויסען חלק, איז די ראָלע פון דעם, אַזוי גערופענעם, אידען פון אַ גאַנץ יאָהר, זיכער ניט פאַרגעסען און ניט אונטערשאַצט געוואָרען.

אָבער ווערענד פאַר די ענגליש־רעדענדיגע עלעמענטען האָט מען אנגעהויבען אַרויסגעבען יאָהר־ביכער אין וועלכע דער פאַראינטערעסירטער געפינט אַן איבערזיכט איבער די אויפטוהונגען און דערגרייכונגען — כאָטש אין אַ פאַרקירצטער פאָרמע — פון די אינסטיטוציעס און פון אַלץ וואָס דער אָרגאַניזירטער כלל טהוט אויפן געביט פון אידישער וואוילטעטיגקייט, האָט דער אידישער לעזער זיך געמוזט באַנוגענען מיט צײטונגס־באַריכטען, מיט דער אינפאָרמאַציע און זײן אָרגאַניזאַציע אָדער בײ קאָנפערענצען, פון צייט צו צייט צוזאַמענגערופענע, פאַר דעם צוועק.

אונדירעקט האָט זיך דאָ שיעור־ניט געפיהלט אַ געוויסע דיסקרימינאַציע געגען דעם אידישען לעזער וועלכער מוז זיך באַנוגענען מיט פיצלאַך און ברעקלאַך, ווערענד דער ענגלישער לעזער קריגט אַ דאָקומענט אין וועלכען ס׳איז אײנגעשלאָסען דער סך הכל פון דעטראָיטער אידישע כלל־דערגרייכונגען פאַר אַלע אידישע צוועקען.

און וואָלט זיך עס געהאַנדעלט סתם אין אַ בוך, צופרידענצושטעלען די אידיש־רעדענדיגע עלעמענטען, וואָלט נאָך אויך ניט געווען קײן גרויס אומגליק. אַ אידישער בוך מעהר, אַ אידישער בוך ווייניגער — מען וואָלט אַזאַ נאַכלעסיגקייט געקענט מוחל זײן.

דער פאַקט איז אָבער אַז עס פעהלט אַן אנגעזעהן ווערק, וואָס זאָל ברענגען צום לעבען פאַר דער געגענוואַרט און פאַראייביגען פאַר דער צוקונפט די דערגרייכונגען פון דעם פשוט׳ן אידען, פון דעם אידישען מענשען — די געשיכטע פון זײן באַטייליגונג אין דער אידיש־געזעלשאַפטליכער אַקטיוויטעט, דאָס בילד פון זײנע קאָנסטרוקטיווע אַנשטרענגונגען פאַר׳ן אַלגעמיינעם וואוילזיין — אין דער שפּראַך וואָס איז ניט נאָר צוגענגליך צו איהם, נאָר וועלכע סימבאַליזירט אויך דאָס אידישע מאַסען־לעבען בײ אונז אין שטאָדט.

פאַר טויזענדער פון דער אידישער באַפעלקערונג איז אידיש זייער לעבעדיגער, קרעפטיגער און נאַטירליכער שפּראַך־אינסטרומענט. זיי, די לייענער פון דער אידישער פרעסע, פון אידישען בוך, די וואָס דענקען

אויף אידיש און לעבען זיך אוים אין אידיש, זיינען בארעכטיגט צו אַ ווערק וואָס זאָל אין זיך פאַרקערפּערען די געשיכטע, וואוקס און ענטוויקלונג פון אידישען כלל-לעבען וואָס זיי האָבען געהאָלפען בויען און וואָס די גאנצע אידישע באפעלקערונג איז פאראינטערעסירט איבערצוגעבען צו די צוקונפטיגע דורות.

* * *

דאָס ארויסגעבען אַזאַ בוך איז זעהר וויכטיג. אָבער וואָס פאר א כאַראַקטער זאָל דאָס בוך טראָגען? וועלכע אינסטיטוציעס און אנשטאַלטען זאָלען באשריבען ווערען און וועלכע ניט? וועלכע אָרגאניזאציעס און אינסטיטוציעס געהן אריין אין סכום אלגעמיינע אידיש-געזעלשאפטליכע טהעטיגקייט און וועלכע ניט?

די דאָזיגע פראגען וואָס זעהן אויבענאויף אוים צו זיין שווערע, ווערען לייכט געלעזט ווען מען שטעלט אוועק אין פאָדערגרונד די באַדייטונג פון די ווערטער אלגעמיין-געזעלשאפטליכע.

דאָס זיינען קודם כל יענע אינסטיטוציעס, אנשטאַלטען און אָרגאניזאַציעס וואָס זיינען איינגעשלאָסען אין די יעהרליכע פאראייניגטע אידישע קאמפּיינס פון דער אידישער וועלפעיר פעדעראציע. אן אינסטיטוציע אָדער אנשטאַלט וואָס האָט די קאָאָפּעראציע פון דער, כמעט, גאנצער דערוואקסענער אידישער באפעלקערונג — דורך די קנאַפּע איין-און-צוואַנציג טויזענד יחידים, ביישטייערער צום פאראייניגטען אידישען קאמפּיין — איז שוין פאקטיש אנערקענט אין יעדער אידישער היים פון דעטראָיט.

די געשיכטע פון אַזאַ אינסטיטוציע, איהר גרינדונג, עקזיסטענץ, צוועק און אויפטוהונגען איז דארום פון דער סאמע ערשטער וויכטיגקייט פאַרצייכענט צו ווערען, ווי א זייל אין דעם אלגעמיינעם אידיש-געזעלשאפטליכען בנין פון שטאָדט.

פאַרהאַן אויך געוויסע אינסטיטוציעס וואָס זיינען לאָקאַלע אין פולען זין פון וואָרט, הגם קיין מאָס צו מעסטען די שטיצע פון דער אלגעמיינער באַפעלקערונג פאר זייער קיום — ווי אין דעם פאַל מיט די איינגעשלאָסענע אין די קאמפּיינס דורך דער וועלפעיר פעדעראציע — איז ניטאָ. דאַרף זייער געשיכטע זיך אָבשפּיגלען אין בוך.

פון דער אנדערער זייט ווערען דורכגעלאָזען יענע אָרגאניזאציעס און באוועגונגען וואָס זיינען טהיילען, צווייגען פון נאַציאָנאַלע באַווע-

גונגען וועמענס געשיכטע און ענטוויקלונג גרייכט פיל ווייטער ווי דע־טראַיט, מאַנכע וואָס שפּרייטען זיך אויס איבער'ן גאַנצען לאַנד און אַנ־דערע, אפילו איבער דער גאַנצער וועלט.

און זאָל דאָ באַטאָנט ווערען אַז די ארויסגעבער אנערקענען, און שאַצען אָפּ דעם ביטראַג פון די באַטרעפענדע אָרגאַניזאַציעס און באַ־וועגונגען פאַר'ן וואוקס און ענטוויקלונג פון דאָס אידיש־געזעלשאַפטליכע דעטראָיט. אָבער אין דעם פונקטליכסטען זין פון וואָרט, קענען זיי ניט איינגעשלאָסען ווערען אין א געשיכטע פון די ד ו ר כ א ו י ס ד ע ־ ט ר אָ י ט ע ר אידישע אינסטיטוציעס און אנשטאַלטען. זייער גע־שיכטע געהער צום נאַציאָנאַלען היסטאָריקער.

אנוועגדענדיג דעם שטאַנדפּונקט פון ל אָ ק אָ ל ע, אַ ל ג ע מ י י ־ נ ע, א ל ־ א ו מ פ אַ ס ע נ ד ע א י ד י ש ע א י נ ס ט י ט ו צ י ע ס און אַ נ ש ט אַ ל ט ע ן אַ ר י י נ ג ע נ ו מ ע ן צ ו ו ו ע ר ע ן א י ן ד ע ם ב ו ך , איז שוין ממילא קלאָהר אַז, ס'האָבען געמוזט אויסגעשלאָסען ווערען די פּראָטערנאַלע אָרגאַניזאַציעס — די אונטער־שטיצונגס פאַראיינען און לאַנדסמאַנשאַפטען; די רעליגיעזע אָרגאַניזאַ־ציעס — שוהלען און קאָנגרעגיישאָנס; די פּאָליטישע און אנדערע געזעל־שאַפטליכע גרופּירונגען פון דער אידישער באַפעלקערונג, וועלכע האָבען פאַר זיך, אָהן צווייפעל, ערוואָרבען אינטערעס און אונטערשטיצונג מצד באַשטימטע עלעמענטען — מאַנכע פון זיי גאַנץ וויכטיגע, — אָבער בשום אופן ניט פון דער גאַנצער באַפעלקערונג, ווייל זייער פעלד פון טהעטיגקייט איז באַגרענעצט און באַשרענקט אויף באַשטימטע גרופּען און ניט אויפ'ן גאַנצען אידישען כלל.

אין קורצען, ווילען די ארויסגעבער נאָך א מאָהל באַטאָנען אַז דאָס בוך פּרעטענדירט ניט צו זיין פון אן ענציקלאָפּעדישען כאַראַקטער. דאָס איז לכתחילה ניט געווען די אבזיכט פון די אָרויסגעבער.

אָהן פּרעטענזיעס אויף אן אויסשעפּליכע געשיכטע פון דאָס אידישע דעטראָיט, איז די ארבייט א באַשיידענע, א באַשרענקטע אויף א באַ־שטימטען — און לויט אונזער מיינונג, דעם סאַמע וויכטיגסטען טהייל— פון דעטראָיטער אידיש־געזעלשאַפטליכען לעבען. אָבער אַלץ וואָס דאָ איז פאַרצייכענט, דער גאַנצער מאַטעריאַל, איז פאָרזיכטיג צוזאַמענגע־קליבען געוואָרען און גענוי אויסגעפּאָרשט געוואָרען, אין פּרט פון די וויכטיגסטע געשיכטליכע פאַקטען, מיט וויסענשאַפטליכער פּינקטליכ־קייט.

ווען ס'איז באַשלאָסן געוואָרן אַרויסצוגעבן דאָס בוך, האָט פאַר דער אויפגאַבע זיך געגויטיגט אַ ברייטער אינטערעס און פונדאַמענ־טאַלער וויסן, פּלוס ערודיציע, וואָס איז זעלטען צו געפינען ביי איין מענטשן.

אָבער גליקליכערווייזע האָבן מיר אין דעטראָיט אַזאַ מענטשן, מיט די אַלע נויטיגע קוואַליפיקאַציעס, ווען מיר האָבן די דאָזיגע אויפ־גאַבע אָנגעבאָטן. דאָס איז דער מחבר ש. ד. ווײַנבערג, וועלכער האָט אמת, שטאַרק ניט־גערן אָבער דאָך אונטערנומען די אַר־בייט פון געזעלשאַפטליכען היסטאָריקער פון דאָס אידישע דעטראָיט.

דאָס ווערק וואָס ווערט דאָ פאָרגעלעגט, איז דער בעסטער עדות דערויף אַז די אויפגאַבע איז אַנפאַרטרויט געוואָרן צו אַ קאָמפּעטענטן שריפטשטעלער, צו אַ פאַראַנטוואָרטליכען שרייבער. און דער רעזול־טאַט איז — אַ דאָקומענט וואָס וועט שטאַרק צונוץ קומען דעם סטודענט, דעם פאָרשער, דעם ערציהער און דעם פאַראינטערעסירטען עולם, ניט נאָר אין דער געגענוואַרט נאָר אויך אין דער צוקונפט.

מיר גיבען דאָ איבער צו דער עפענטליכקייט אַ געזעלשאַפטליכע שטודיע פאַר'ן פּראַקטישען באַנוץ היינט צו־טאָג, פאַר די אַרכיווען פון דער צוקונפט, פאַר אונזער אידישער באַפעלקערונג פון דעטראָיט און אַלס אַ וועגווייזער און אינספּיראַציע צו אַנדערע אידישע שטעדט אין אַמעריקא, זיי זאָלען נאָכפאָלגען דעם ביישפּיל.

מיט'ן לויף פון דער צייט, אין צעהן אָדער צוואַנציג יאָהר אַרום, וועט וואַהרשיינליך נויטיג זיין צוצוגעבען נאָך קאַפּיטלען, אָדער אפשר נאָך אַ גאַנץ בוך, אַלס צוגאַב צום איצטיגען ווערק.

אָבער וואָס די צוקונפט זאָל ניט ברענגען, פיהלען די אַרויסגעבער אַז דאָס בוך איז אַ דאָקומענט פון גרויסער געזעלשאַפטליכער באַדייטונג.

אריינפיהר

וויאַלט איז דאָס אידישע געזעלשאַפטליכע לעבען אין דעטראָיט?

אויף וויפיל יאָהרען קען מען צוריקגעהן און באַשטימט זאָגען: אַט דאָס איז די צייט ווען ס'האָט זיך אנגעהויבען אויסקריסטאַליזירען א אידישער כלל־לעבען אין דעטראָיט, אָדער אין מישיגען סטייט, דורך דער גרינדונג פון דער אָדער יענער אינסטיטוציע, פון דעם אָדער יענעם אנשטאַלט?

דער ענטפער אויף די דאָזיגע פראַגען, ליגט אין דעם צוגאַנג צו דאָס, וואָס ווערט פאַרשטאַנען אונטער די ווערטער „אידיש געזעלשאַפטליך לעבען און אידיש געזעלשאַפטליכע טהעטיגקייט".

און צוגאַנגען זיינען פאַרהאַן צוויי: אַן אַלגעמיין־אַקסיאָמאַטישער און אַן אַקטועל־היסטאָרישער.

ווענדען מיר דאָ אַן דעם אַלגעמיינעם ברייטען בליק וואָס איז ווי געוועהנליך אנגענומען אלס אקסיאָמע אַז: דאָרט וואו עס קומען זיך צוזאַמען עטליכע אידען, דאָרט ווערט שוין געשאַפען א געזעלשאַפטליכע אקטיוויטעט צווישען זיי, דאַרף מען אנעהמען, כאָטש קיין היסטאָרישע פאַקטען דאָס צו באַגרינדען זיינען ניטאָ, אַז שוין אין סוף אכצעהנטען יאָהרהונדערט, ווען די צאָהל אידען אין גאַנץ צפון־אַמעריקאַ איז געווען ווייניגער ווי פופצעהן הונדערט, האָבען נעצעהלטע פון זיי זיך שוין דאַן געפונען אין דער טעריטאָריע וואָס איז באַוואוסט אלס דער שטאַאט מישיגען. און דאָס זאָל אייגענטליך זיין דער אנפאַנג פון אידישער געזעלשאַפטליכקייט אין דעטראָיט.

אין 1790, ווען די ערשטע פאָלקס צעהלונג (צענזוס) איז דורכגעפיהרט געוואָרען אין די פאַראייניגטע שטאַאטען, ווערט די דאַמאָלסטיגע צאָהל „היברוס" אנגעגעבען אלס 1243 אין גאַנצען לאַנד.

מיט 28 יאָהר שפּעטער, אין 1818, האָט מרדכי נח, *) דער ערשטער אידישער טעריטאָריאַליסט, אָבגעשאַצט אַז אין די פאַראייניגטע שטאַאטען געפינען זיך מאַקסימום דריי טויזענד אידען.

*) מאַיאָר מרדכי עמנואל נח, האָט געפּלאַנט צו שאַפען אַ אידישע היימלאַנד אין אמעריקא פאר די אידען פון די גלות־לענדער, וואָס ווילען פון דאָרט אנטלויפען און זיך באזעצען אין דער נייער היים, אין דער אידישער רעפּובליק אין ניו יאָרק סטייט, וואו ער האָט שוין געהאַט אפילו געקויפט א שטיק לאַנד.

אין באַפאַלער היסטאָרישען מוזעאום, געפינט זיך דער שטיין וואָס איז געלעגט געוואָרען אלס פונדאַמענט פון דער אידישער רעפּובליק מיטן נאָמען „אררט", אין גרענד איילענד, אין חודש תשרי פון יאָהר 1815.

אָבער נאָך מיט 27 יאָהר פאר דער ערשטער פאָלקס־צעהלונג, אזוי ווייט צוריק ווי אין 1763, איידער נאָך ס'איז פאָרגעקומען די אמעריקאנער רעוואָ־לוציע, געפינען מיר שוין אַ אידען מיטן נאָמען יחזקאל (עזיקיעל) סאלאמאן אין מישיגען סטייט.

דער דאָזיגער עזיקיעל סאלאמאן ,האָט געהאט אייגענטום און געפיהרט געשעפטען צווישען מעקינאק וואו ער האָט געוואוינט און מאָנטריאל, קענעדע.

דאָס איז פעסטגעשטעלט אלס היסטאָרישער פאקט. און מען קען זיך פאָר־שטעלען אַז אין די 53 יאָהר, פון 1763 ביז 1816, וואָס ער האָט זיך געפונען אין מישיגען, איז ער ניט געווען דער איינציגער איד דאָ.

איז אויב אזוי, ווייסען מיר דאָך פון אונזערע נאציאָנאַלע אטריבוטען אין אונזער טויזענטער יאָהריגער געשיכטע אַז, וואו עטליכע אידען קומען זיך צו־זאַמען ווערט אַן אסיפה, עס שאפט זיך אַן אונמיטעלבאַרע פאראייניגונג אין איין פאָרמע אָדער אַ צווייטער און דאָס, אייגענטליך איז דער באזיס פון דאָס וואָס ווערט פארשטאַנען און באַגריפען אונטער די ווערטער „אידיש געזעלשאפט־ליכקייט און אידישע אקטיוויטעט“.

פון די אַלטע צייטען אָן, אין יעדען לאנד און אונטער אַלע אומשטענדען, האָט דער אידישער יחיד זיך געפיהלט ווי אַ טהייל פונ'ם כלל. דאָס האָט גע־פיהרט צו אידישער געזעלשאפטליכקייט, דאָרט וואו עס זיינען נאָר געווען עטליכע אידען, צו פאָרמירען אַ פאראייניגונג פאר איין צוועק אָדער אַ צווייטען, אַ חברה, אַן עדה, ווי קליין זי זאָל ניט האָבען געווען.

און דאָס, קענען מיר דרינגען, פון דער אַלגעמיינער אקסיאמע, איז אויך געווען דער פאַל אין מישיגען סטייט, ערגעץ ווייט אוועק פון דעטראָיט וואו ס'האָט זיך אנגעהויבען שפינען דער פאָדים, וואָס ציהט זיך צו אונזערע אינ־סטיטוציעס און אנשטאַלטען.

פארהאן אָבער אויך אַ צווייטער צוגאנג, אַן היסטאָריש־אקטועלער. און דאָ, פאַלען שוין אוועק די השערות. מיר טרעטען שוין אויפ'ן גלייכען וועג.

אין מעהר ווי איין היסטאָרישען דאָקומענט איז פארצייכענט, און די מעהרסטע פאָרשער פון דאָס אידישע לעבען אין אמעריקא האָבען פעסטגע־שטעלט, אַז פון די אימיגראַנטען פון די פערציגער יאָהרען פון פאָריגען יאָהר־הונדערט, וואָס זענען מעהרסטענס געקומען פון דייטשלאַנד און זיך גענומען אויסשפרייטען איבער פאַרשיידענע סטייטס פון די פאראייניגטע שטאַאטען,

האָבען די אידישע „סעטלערס" אין מישיגען סטייט גראדע דורכגעלאָזען דעטראָיט.

פיל פריער ווי אין דעטראָיט, געפינען מיר שוין אידישע פאמיליעס אין קאַלאַמאַזו, מארשאַל, דזשעקסאָן, גרענד רעפידס און הויפּטזעכליך אין ען־ארבאָר־איפּסילענטי דיסטריקט (וואשטינא קאונטי), וואָס איז שוין געווען באזעצט מיט דייטשע פארמערס, וואו די אידישע אימיגראנטען פון דייטשלאַנד, האָבען זיך געפיהלט מעהר היימיש, צווישען לאנדסלייט, מיט וועמען זיי האָבען זיך געקענט צונויפריידען און מאַקע אויך עפּעס פארדינען דורך פּעדלעריי.

אין 1845 האָט די דעטראָיט סיטי־דירעקטאָרי ענטהאַלטען די נעמען פון בלויז צוויי אידען, וואָס זענען געקומען אהער פון יענע אידישע „סעטעלמענטס" אין די אנדערע שטעדטלאך פון מישיגען.

מען קען זיך פאָרשטעלען אז עס זיינען אפשר געווען מעהר ווי צוויי. אָבער דאָס, שטעלען פעסט די פאָרשער פון דער אידישער איינוואנדערונג אין מישיגען סטייט, ווי א פאקט, אז געפאָהרען איז מען פון דער איסט, אָדער פון דער סאוט צוריק אין דער נאָרטה, ניט קיין דעטראָיט, נאָר אין די אנדערע אויבען־אויסגערעכענטע שטעדטלאך.

אָבער מיט עטליכע יאָהר שפּעטער איז דעטראָיט צוליב איין אורזאך, אָדער א צווייטער, געוואָרען אן אלגעמיינער צוציהונגס־פונקט פאר די איינוואוינער אין דער מישיגען טעריטאָריע. און דאָס האָט אויך געווירקט אויף די אידישע „סעטלערס" אין די אנדערע שטעדט פון סטייט.

אין 1850, געפינען מיר פאָרצייכענט אין דער דעטראָיט דירעקטאָרי ניט מעהר ווי זעקס אידישע נעמען. אָבער אז די צאָהל איז געווען פיל גרעסער, באַווייזט דער פאקט וואָס דאָס זעלבע יאָהר איז געגרינדעט געוואָרען דער ערשטער מנין צום דאווענען.

א אידיש פאָר פאָלק מיט'ן נאָמען אייזיק און סאָפיע קאָזענס וואָס האָבען זיך נאָר־וואָס געהאט דאָ באזעצט און גוט געקענט די אנדערע אידישע איינוואוינער, משמעות פון די ארומיגע שטעדטלאך אין מישיגען וואו זיי האָבען פריער געוואוינט, האָבען צוזאמענגערופען די דעטראָיטער אידישע „תושבים" צו זיך אין שטוב און פאָרגעשלאָגען זייער הויז, אויף קאָנגרעס און ענטוויין סטריט, פאר א מנין.

פון דאָרט, האָט די ערשטע אידישע „א י נ ס ט י ט ו צ י ע " מיט עטליכע חדשים שפּעטער, זיך אריבערגעטראָגען שוין אין א געדונגענער דירה,

איבער א אידישער סטאָר אויף דזשעפערסאָן עוועניו. און איידער דאָס יאָהר איז פאראיבער, איז געגרינדעט געוואָרען די סאָסייעטי „בית אל", מיט'ן צוועק צו בויען א שוהל, די ערשטע אידישע קאָנגרעגיישאָן אין מישיגען סטייט, מיט'ן זעלבען נאָמען.

אין פריהלינג פון 1851, פונקט א יאָהר נאכדעם ווי דער ערשטער מנין איז געגרינדעט געוואָרען, האָט די סאָסייעטי „בית אל" אריינגעגעבען אן אפּליקאציע צו דער פּאַרוואַלטונג פון דער קרייז-רעגירונג (וועין קאונטי) פאר געזעצליכער אנערקענונג (אינקאָרפּאָריישאָן) פון דער „בית אל" געזעלשאפט.

אונטער דער אפּליקאציע אלס די גרינדער זיינען אונטערגעשריבען עלף נעמען. אָבער לויט דער אָבשאצונג פון געוויסע פאָרשער פון יענער פעריאָדע, האָט אין דעטראָיט זיך שוין דאן געפונען א „אידישע באפעלקערונג" פון ארום זעכציג נפשות.

מיר האָבען אויבען בכיוון אונטערשטראָכען דאָס וואָרט „אינסטיטוציע", רעדענדיג וועגען דעם ערשטען מנין וואָס איז געגרינדעט געוואָרען — (כאָטש מיר נעהמען ניט אריין די שוהלען און קאָנגרעגיישאָנס אינם סכום אינסטיטוציעס) — ווייל אין די תקנות, אין די „רולס און ביי-לאָאס" וואָס די גרינדער פון דער „בית אל" סאָסייעטי, האָבען אויסגעארבייט און זיי געוואָלט פארזיכערען דורך די געזעצען פון באצירק, (קאונטי), ווערט געזאָגט אז:

> „די צוועקען פון דער סאָסייעטי זענען: 1) צו שאפען א שטענדיגען פּלאַץ פאר די רעליגיעזע פליכטען פון דער סאָסייעטי, (צום דאווענען); 2) צו באזאָרגען די מיטגלידער מיט אן אייגענעם בית עולם; און 3) אנצופיהרען א אידיש-קולטורעלע דערציהונג (דזשואיש קאלטשור) צווישען די מיטגלידער און זייערע פאמיליעס דורך ספּעציעלע לעהרער."

אז איהר ווילט, מיינט עס פאקטיש די ערשטע תלמוד-תורה אין דעטראָיט. און א „בית החיים", אויף איבער הונדערט מיט צוואנציג יאָהר, דאָס איז אויך אן אינסטיטוציע, א נ ו י ט י ג ע , אין אידישען לעבען אונגעאכטעט אויף אונזער שטארקען, אָדער שוואכען, רעליגיעזען אנהאלט.

דאָ אלזאָ, האָט איהר דעם אקטועלען אנפאנג פון די אידישע אינסטיטוציעס און אנשטאלטען און פון אידיש-געזעלשאפטליכען לעבען אין דעטראָיט.

מיר שרייבען דאָ, פארשטעהט זיך, ניט קיין אידישע געשיכטע פון דעטראָיט. און א סך, א סך איינצעלהייטען אין דעם וויטערדיגען גאנג און ענטוויקלונג פון אידישען לעבען, מוזען דורכגעלאָזט ווערען.

ס'איז אָבער וויכטיג פאר אונזער ענין זיך אבצושטעלען אויפן פאקט וואָס

אין משך פון די נעקסטע צעהן יאָהר איז, אלס נאַטירליכע ערשיינונג — מיט'ן אַלגעמיינעם וואוקס פון דער דעטראָיטער באפעלקערונג — אויך געוואקסען די אידישע געמיינדע. עס ווערט אָבגעשאַצט אז אין 1860, האָט דעטראָיט שוין געהאט ארום צוויי הונדערט אידען, צווישען זיי פּוילישע, ליטווישע, רומענישע און גאַליציאַנער אידען, וואָס זענען געקומען אהער, ניט פון מישיגען, נאָר פון אַנדערע סטייטס — פון דער איסט, אויפ'ן וועג אין דער ווייטער וועסט וואָס האָט געלאָקערט מיט איהרע „גליקען" און אויך, איז מען זיך משער, פון דער סאוטה — פון אידישע פּעדלערס, וועלכע האָבען געהערט פון דעם אידישען ישוב וואָס באפעסטיגט זיך דאָ און זענען געקומען קיין דעטראָיט, דאָ פּראָבירען זייער מזל.

פאר די דאָזיגע פּוילישע, ליטווישע און רומענישע אידען, איז דאָס רעפאָרם-אידישקייט, וואָס האָט זיך דאָ גענומען אויספאָרמירען ביי די דייטשישע אידען, געווען א גאַנץ נייער באגריף מיט וועלכען זיי האָבען בשום אופן ניט געקענט שלום מאַכען.

און אזוי ווי די גרינדער און פיהרער פון דער סאָסייעטי „בית אל" זענען ס'רוב געווען דייטשישע אידען, האָבען זיי לכתחילה ביים „אינקאָרפּאָרירען" די בית אל שוהל, אויך אריינגעשטעלט א פּונקט אין די „תקנות" אז דער „ריטואל", דאָס דאוונען און די פיהרונגען אין שוהל, זאָל זיין דורכאויס לויט'ן מנהג ווי אין דער אַלטער היים, אין דייטשלאַנד.

הייגט, אז אין דער „אַלטער היים" האָט זיך אַלץ מעהר און מעהר פאר־שטאַרקט דאָס רעפאָרם-אידישקייט, האָט עס אויך געווירקט אויף דער ערשטער אידישער קאָנגרעגיישאָן אין דעטראָיט.

דער רעזולטאַט איז געווען אז אין 1861, איז פאָרגעקומען א שפּאַלטונג צווישען די צוויי סאָרטען אידען אין דער קאָנגרעגיישאָן „בית אל". און מיט א יאָהר שפּעטער, אנפאנג דעצעמבער 1862, איז געגרינדעט געוואָרען די אָר־טאָדאָקסישע קאָנגרעגיישאָן „שערי צדק", די איצט גרעסטע (קאָנסערוואַטיווע) שוהל אין דעטראָיט.

יענע שפּאַלטונג האָט עס פאר א סך, א סך יאָהרען פארשאַרפט די מחיצה צווישען די „פּשוטע" אידען און די אזוי גערופענע „יאַהודים" וואָס האָט זיך אויך אָבגעשפּיגעלט אין דער נאָכפאָלגענדער, פארשיידענאַרטיגער אַלגעמיין־אידישער פאָלקס-טהעטיגקייט אין שטאָדט.

אלס צוגאָב צו דער קאָנגרעגיישאָן, האָט ביי יעדער גרופּע אידען פון די צוויי שוהלען זיך פאָרמירט פארשיידענע סאָסייעטיס, הילפס-קערפּערשאַפטען

מיט אידענטישע צילען נאָר אנדערע נעמען, ווי א שטייגער א „חברה קדישא“ און א „בעריעל סאָסייעטי“, א „משכיל אל דל“ און א „סופּאָרט פאר דהי פּור“...

די באגריפען פון „טשעריטי“ און „צדקה“ האָבען זיך געענדערט, האָבען אנגענומען אנדערע פאָרמען און זענען אנדערש געפיהרט געוואָרען, כאָטש די צוועקען זייערע זענען אייגענטליך געווען די זעלבע.

דעטראָיט האָט שוין דאן געהאט דעם אמת כאראקטעריסטישען אויסזעהן פון די עלטערע אידישע קהלות, סאי אין דער נייער, סאי אין דער אלטער היים, וואו עס זענען שטענדיג געווען צוטהיילונגען מיט באזונדערע שוהלען און באַזונדערע בתי־מדרשים, מיט חסידים און מתנגדים און וואו דער גאנצער „כלל“ האָט ניט געקענט הויזען צוזאמען . . .

פאר די נעקסטע צוואנציג יאָהר, אין דער פעריאָדע פון בירגער־קריג און רעקאָנסטרוקציע פון דאָס גאנצע לאנד, איז אין דעטראָיטער שטאָדטישען לע־בען אויך אריינגעטראָטען א שטילשטאַנד און — „ווי עס קריסטעלט זיך, אזוי אידעלט זיך“ . . .

קיין גרויסען צוואוואוקס האָט מען ניט געקענט ערווארטען אין דעם אי־דישען ישוב פון דעטראָיט.

דאָך ווערט אָבגעשאצט אז אין 1880 האָט דעטראָיט שוין פארמאָגט א טויזענד קעפּיקע אידישע באפעלקערונג.

ערשט נאָך די „היסטאָרישע“ פּאָגראָמען פון 1881 אין רוסלאנד, ווען די אימיגראַציע קיין אמעריקא האָט זיך אנגעהויבען אויף א גרעסערען מאסשטאב, האָט דעטראָיט דערפון אויך גענאָסען.

קיין גענויע ציפערען פאר דעטראָיט זענען ניטאָ. נאָר אין דער אויסגאבע פון דער „אָמעריקען דזשואיש היסטאָריקאל סאָסייעטי“ פאר׳ן יאָהר 1897, ווערט אנגעגעבען אז פון 1880 ביז 1897 איז די אידישע באפעלקערונג אין גאנץ מישיגען סטייט אויסגעוואקסען צו איבער ניין טויזענד נפשות. און מען דארף זיך פאָרשטעלען אז א גוטע העלפט פון זיי, האָט זיך באזעצט אין דעטראָיט.

און אָט יענע אידישע עלעמענטען האָבען אהער אריבערגעטראָגען און דאָ פארצווייגט די „חברות“, באפעסטיגט דעם גייסט פון געזעלשאפטליכער אַק־טיוויטעט, וואָס זיי האָבען מיטגעבראכט פון דער אלטער היים.

מיט׳ן טראָפּ מעהרסטענס אויף רעליגיעזער אידישקייט, זיינען אָבער צו־גלייך מיט די אָרטאָדאָקסישע שוהלען אויך עטאבלירט געוואָרען — כאָטש אין

אַריינפיהר

אַ מיניאַטור פאָרמאַט — יענע אינסטיטוציעס און אנשטאַלטען, וואָס זענען אַ שטענדיגע באַגלייטס־ערשיינונג צום געזעלשאַפטליכען לעבען פון אידישען פאָלק בארבע פינות העולם.

צוגלייך מיט די „טשעריטי" און „אַפּליפטינג" סאָסייעטים ביי די רע־פאָרמירטע אידען, האָט זיך אנגעהויבען אויספּיקען אַ „משמרת חולים", אַ „לינת הצדק", אַ „מעות חיטים", אַ „גמילת חסדים" און ענליכע חברות ביי די „אַלט־פרענקישע" אידען. און פון אָט די אַלע „סאָסייעטים" און „חברות", האָט זיך אין לויף פון די יאָהרען אויסקריסטאַליזירט און אויסגעוואַקסען אָט די אינסטיטוציעס און אנשטאַלטען, וואָס ווערען באַשריבען אין די ווייטערדיגע קאַפּיטלעך.

מיר ווילען דאָ ניט פאַרלויפען דעם וועג. אָבער ווי דער לעזער וועט ווייטער זעהן איז די — צו יענער צייט, ביי די מאַסען, ווייניג באַליבטע — „יונייטעד דזשואיש טשעריטיס", וואָס איז געגרינדעט געוואָרען מיט איבער פערציג יאָהר צוריק, אַלס פאַראייניגטע קערפּערשאַפט פון די עטליכע פילאַנטראָפּישע סאָ־סייעטים פון די רעפאָרמירטע אידען, געוועזען דער װענדע־פּונקט אויף'ן וועג פון שאַפען איין פאַראייניגטען כלל אין דער וואוילטעטיגקייט פון דאָס גאַנ־צע אידישע דעטראָיט — פון די „אידען" און „יאהודים" ווי דאָס איז היינט צו־טאָג האַרמאָניש פאַרקערפּערט אין דער אידישער וועלפעיר פעדעראַציע.

די אידישע וועלפער פעדעראציע—

צענטראַלער וואוילטעטיגקייט אַפּאַראַט
פון דעטראָיטער אידענטום

די גלגולים פון אידישער פילאנטראפיע. — פון די „יונייטעד דזשואיש טשעריטיס" ביז דער „דזשואיש וועלפער פעדערייזשאַן". — די פראַקטישע ארבייטס־גרופּען אין דער פעדעראציע. — א פאראייניגונג פון גאנצען אידישען כלל פאר אלע אידישע פליכטען.

א סך גלגולים האָט די אידישע וואוילטעטיגקייט אין דעטראָיט דורכגעמאכט ביז זי איז געקומען צו דער איצטיגער שטופע ווען די גאנצע אידישע פילאנטראָפּיע פון שטאָדט, מיט גאָר א קליינער, אונבאדייטענדער אויסנאַם, איז קאָנצענטרירט אין איין צענטראַלער קערפּערשאַפט, באוואוסט אלס „דהי דזשואיש וועלפער פעדעריישאָן".

אידישע וואוילטעטיגקייט — רופט עס צדקה, אָדער פילאנטראָפּיע אויב איהר ווילט — איז בכלל א וויכטיגע באגלייטס־ערשיינונג פון אידישען לעבען, פון אידישע קיבוצים, וואו זיי זאָלען זיך ניט געפינען.

זענען מיר דאָך באוואוסט פאר א פאָלק פון „רחמנים בני רחמנים", וואָס קענען אָהן קיין וואוילטעטיגער ארבייט ניט לעבען . . . און דערפאר איז אזוי כאראקטעריסטיש דאָס מעשה'לע וואָס ווערט דערצעהלט פון דעם אידישען ישוב ערגעץ אין א פארוואָרפען שטעדטעל צווישען גוים אין דער וועסט.

יעדער איד אין יענעם שטעדטעל, ווערט דערצעהלט, האָט געמאכט א פיין לעבען; קיינער פון זיי האָט זיך ניט גענויטיגט אין קיין צדקה. און דאָס האָט זיי ניט געגעבען קיין רוה ביז מ'ען האָט באשלאָסען אויסצושרייבען אן אָרעמאַן פון ניו יאָרק אויף „וואוילהאָבענדע" אידען זאָלען קענען פראַקטיצירען די דריטע פון די דריי מצות וואָס שרייען אָפּ שלעכטע גזירות — אזוי ווי אין פסוק שטעהט . . .

האָט מען אָבער מיט'ן „אימפּאָרטירטען" קבצן אויסגענומען א תנאי אז ער זאָל פאר קיין פאל ניט טראכטען פון ביזנעס אָדער מלאכה כדי צו ווערען אוים אָרעמאַן.

— „מיר וועלען אייך געבען פון פויגעל־מילך. איהר וועט ביי אונז לעבען ווי א מאַנארכע און ס'וועט אייך גאָרניט פעהלען — האָבען די נייע ישוב'ניקעס געטענה'ט צום אויסגעשריבענעם קבצן—„אָבער איהר מוזט זיך האַלטען ביי אייער באַרוף און בלייבען אן אָרעמאַן, אניט דאַרפען מיר אייך ניט דאָ" . . .

ווען מען זאָל דאָס מעשה'לע א רוק טהאָן אויף עטליכע צעהנדליג יאָהר צוריק איז עס ווי אָנגעמאָסטען אויף דעטראָיט. וואָרים שוין מיט איבער זיבעציג יאָהר צוריק, געפינען מיר צווישען די עטליכע צעהנדליג אידישע פאַמיליעס אין דעטראָיט א פּאָר צדקה חברות וואָס האָבען צווישען זיך קאָנקורירט און גע־זוכט איינע די אנדערע איבערצושטייגען מיט זייער פילאַנטראָפּישער ארבעט.

אינ'ם „פנקס", אָדער אין די רעקאָרדס פון אידישער וואוילטעטיגקייט אין דעטראָיט, געפינען מיר פארשריבען א סאָסיעטי, מיטן נאָמען „דעטראָיט ליי־דיס סאָסייעטי פאר דהי סופּאָרט אָוו היברו ווידאָוס ענד אָרפענס אין דהי סטייט אָוו מישיגען" (דעטראָיטער פרויען פאראיין צו שטיצען אידישע אלמנות און יתומים אין שטאַאט מישיגען), וואָס איז געגרינדעט געוואָרען דעם 12טען יולי, 1863, מיט 77 יאָהר צוריק.

און די דאָזיגע סאָסייעטי האָט מיט 36 יאָהר שפּעטער ווען א פארזוך איז געמאכט געוואָרען צו פאראייניגען די עטליכע צדקה חברות אין איין צענטרא־לער פילאַנטראָפּישער קערפּערשאפט, זיך ענטזאגט צוצושטעהן, אויפן גרונד וואָס איהר ארבייט איז „צו וויכטיג" און זי וויל ניט פארשלונ־גען ווערען צווישען די אנדערע סאָסייטיס...

פארשטעהט זיך אז פון יענער „גדלות'דיגער" סאָסייטי, איז שוין לאַנג קיין זכר ניטאָ. די צייט אליין איז געווען איהר בעל־קברן. אָבער אינטערעסאַנט איז דער פאקט פאר זיך אליין, ווי אָן אילוסטראַציע פאר די פארשיידענע גלגולים וואָס די אידישע פילאַנטראָפּיע האָט דורכגעמאכט, פון דער היבשער בלאָט גע־שיכטע וואָס זי האָט שוין הינטער זיך. און ווען מען פארגלייכט די איצטיגע „דזשואיש וועלפעיר פעדעריישאָן" אפילו מיט דער „יונייטעד דזשואיש טשע־ריטיס" וואָס איז ערשט מיט ווניגער ווי אנדערהאלבען יאָהרצעהנדליג צוריק אויפגעלעזט און פארשלונגען געוואָרען פון דער פעדעראַציע, איז דער אונטער־שייד אזוי ווי פון טאָג ביז נאכט.

די יונייטעד דזשואיש טשעריטיס איז געגרינדעט געוואָרען אין 1899. גע־ווען איז דאָס דעם 7טען נאָוועמבער פון יענעם יאָהר ביי א מיטינג פון פאר־טרעטער פון פיר סאָסייטיס וואָס האָבען, ווי שוין אויבען דערמאהנט, מיט יאָהרען פריער קאָנקורירט צווישען זיך.

דאָס זענען געווען, זאָל עס אונז צו קיין גנאי ניט זיין, צדקה חברות פון יענעם מין אמעריקאניזירטע אידען, וואָס האָבען אין דעם מזרח־אייראָפּעאישען אימיגראַנט פון אלטען רוסלאנד, רומעניע און גאליציע, געזעהן עפּעס א האלב־ווילדע, אונטערצוויגענע באשעפעניש וואָס מען מוז „אפליפטען", אויפהויבען צו א העכערער שטופע און מאכען פריער פון אלץ פאר א „גוטען" אמעריקאנער, לויט די באגריפען פון יענע כפל־שמונה'דיגע פאטריאָטען . . .

מיט דער פאראייניגונג פון די אלע „רעליעף“, „סאווינג“, און די אנדערע „טשעריטי“ סאָסייטיס אין איין „פאראייניגטער אידישער צדקה“, איז די טענדענץ זייערע, ליידער ניט געענדערט געוואָרען. און אזוי זעהן מיר אז אין משך פון דריי פערטעל פון דער „יונייטעד דזשואיש טשעריטיס“ עקזיסטענץ, איז די מחיצה צווישען איהר און די אנדערע פילאנטראָפּישע געזעלשאפטען, געגרינדעט פון די אָרטאָדאָקסישע עלעמענטען און סתם אידען, אויף דער, אזוי גערופענער, אידישער גאַס — וואָס האָט שוין דאן אנגענומען בולט'ע פאָרמען — געווען זעהר גרויס.

יעדע גרופּע אידען, האָט זיך אנגעפיהרט מיט א י ה ר וואוילטעטיגקייט אויף א י ה ר אייגענעם אופן, צוגעפּאסט צו א י ה ר ע באגריפען און אנשויאונגען. און יענע קאָנקורענץ פון אמאָהל, איז ווידער באנייט געוואָרען, כאָטש שוין אויף אן אנדער שטייגער.

אויב די אמאָהליגע קאָנקורענץ איז באשטאנען אין אויסכאפּען איינע פון דער אנדערער דאָס ביסעלע „טשעריטי־ארבייט“ וואָס איז געווען צו טהאָן, איז די קאָנקורענץ צווישען די אָרטאָדאָקסישע עלעמענטען פון דער אידישער גאַס און די רעפאָרמירטע עלעמענטען פון די „יונייטעד דזשואיש טשעריטיס“, שוין געווען א פיל טיפערע און דערפאר א מעהר פארביטערטע.

פיל דעטראָיטער אידען גערעדנקען נאָך געוויס די צייטען פון אמאָהליגען, אזוי גערופענעם, „האנא שלאָס בילדינג“, די היים פון די „יונייטעד דזשואיש טשעריטיס“ וואָס אָרטאָדאָקסישע אידען האָבען באטראכט פאר א פלאַץ וואו מען „אונטערגראָבט“ דאָס אידישקייט. עלטערע דעטראָיטער איינוואוינער געדענקען אויך מן הסתם די פארשארפטע באציהונגען, וואָס האָבען ביי עטליכע געלעגענהייטען אין די קריזיס־יאָהרען פון יענער פעריאָדע, שיעור ניט געבראכט צו אויסברוכען מצד ארבייטסלאָזע אידען ארום דער אויבענדערמאהנטער היסטאָרישער געביידע אויף הייסטינגס סטריט, דער אידישער קווארטאל, אָדער „געטהאָ“ פון דעם ערשטען קאָמפּאקטען אידישען ישוב אין דעטראָיט.

מיט'ן לויף פון די יאָהרען, האָט זיך אָבער אלעס ביסלאכווייז, ביסלאכוויז געענדערט. דעטראָיט, אלס פּראָווינץ שטאָדט, כאָטש פילע פון אונזערע איצטיגע כלל טהוער ווילען גאָר ניט ליידען ווען מען זאָגט עס, האָט נאכגעפאָלגט דאָס גרויסע ניו יאָרק.

דאָרט אין ניו יאָרק האָבען די, אזוי גערופענע יאהודים, אָדער אמעריקאניזירטע אידען, אנגעהויבען באגרייפען און פארשטעהן דעם גרויסען כח פון די „אידישע אידען“, מיט זייער פּרעסע, מיט זייערע אינסטיטוציעס און אנשטאלטען און מיט זייערע פּראָגרעסיווע מיינונגען. עס איז געקומען צו א דערנעהנ־

טערונג פון אַלע אידישע עלעמענטען אויפ'ן געביט פון וואוילטעטיגקייט, וואָס האָט אויך זיך איבערגעטראָגען און געווירקט אויף דער פּראָווינץ. און דעטראָיט איז אין דעם דאָזיגען פאַל ניט געווען קיין אויסנאַם. *)

מען האָט געמאכט הנחות פון ביידע זייטען וואָס האָבען געפיהרט דערצו אַז היינט צו טאָג קען די „דזשואיש וועלפעיר פעדעריישאָן" מיט פולער רעכט אנגערופען ווערען דער צענטראַל־אַפּאַראַט פון דער גאַנצער אידישער וואויל־טעטיגקייט אין אַלע איהרע פאזען און פאָרמען. נאָך מעהר איז עס אן אנער־קענטער פאַקט שוין באַלד אנדערהאַלבען צעהנדליג יאָהר, זייט דער גרינדונג פון דער פעדערציע, צווישען אַלע אנדערע נאַציאָנאַלע גרופּען פון דעטראָיט. — ביים „קאמיוניטי פאָנד", ביי דער שטאָדט־רעגירונג און אין אַלע רעגירונגס קרייזען פון שטאָדט און פון מישיגען סטייט.

עס איז געגנוג אנוועזענד צו זיין ביי א מיטינג אָדער אירגענד וועלכען אנ־דערען צוזאַמענקונפט פון דער פעדעריישאָן צו באַמערקען טיפּיש־אמעריקאנישע אידען וואָס קענען קיין איריש ניט רעדען און זייער אידישקייט דריקט זיך אויס אין „טעמפּעל דזשודאאיזם", זיצען זייט ביי זייט מיט אידען אין יארמולקעס מיט בערד, און אידען וואָס זענען באוואוסט אלס אנגעהעריגע צו די פּראָגרע־סיווע גרופּירונגען אויף דער אידישער גאַס.

דאָס וואָלט בלויז מיט עטליכע יאָהר צוריק ניט מעגליך געווען. און צו־שטאַנד איז עס געקומען, א דאנק די קאָמפּראָמיסען וואָס אַלע פארשידענאר־טיגע גרופּען האָבען געמאכט. און די גוטע רעזולטאַטען וואָס דאָס האָט גע־בראַכט, זענען גאָר ניט אבצושאַצען.

* * *

אום זיך צו באַקענען מיט דער גרינדונג פון דער אידישער וועלפעיר פע־דעראַציע, ווי אזוי זי איז אויסגעוואַקסען און אין וואָס עס באַשטעהט איהר ארבייט, דאַרף מען וואַרפען א בליק אויף עטליכע צעהנדליג יאָהר צוריק, ווען די דאַמאָלסטיגע אומשטענדען האָבען געשאַפען נייע באַדינגונגען און געטריבען די פיהרער און טאָן־געבער אין דער אידישער פילאַנטראָפּיע, זיך צוצופּאַסען צו זיי.

*) דאָ איז נויטיג צו באַמערקען אַז וואָס אנבאַלאַנגט די פאראייניגונג פון אַלע אידישע וואוילטעטיגקייטען אין אַ פעדעראַציע פאַרנעהמט גראַדע ניו יאָרק ניט דעם ערשטען פּלאַץ. די איניציאַטיווע געהער צו סינסינעטי. ווי דער פאַרשטאָרבענער דר. באָריס באָגען וויזט אָן אין זיין בוך „דזשואיש פילאַנטראָפּיע" (ארויסגעגעבען פון מעקמילען פערלאַג 1917), איז די ערשטע פעדעראַציע געגרינדעט געוואָרן אין סינסינעטי, און די צווייטע אין באָסטאָן. שפּעטער איז דאָס צושטאַנד געקומען אויך אין ניו יאָרק. אָבער מיר באַנוצען דאָ ניו יאָרק, אלס כאַראַקטעריסטישען ביישפּיל ווי די גרעסטע און בולט'סטע אידישע שטאָדט אין די פאַר־אייניגטע שטאַטען.

מיט אונגעפעהר 35 יאָהר צוריק, ווען די „יונייטעד דזשואיש טשעריטיס" איז שוין געווען אין עקזיסטענץ דאָס זעקסטע יאָהר, האָט א רייכע אידישע פרוי מיט'ן נאָמען האנא שלאָסס געלאָזען אין איהר צוואה א סומע געלד אויף צו בויען א בנין, א מין „צענטראַל הויז" פאר די פארשיידענע צדקה טעטיגקייטען. מיט עטליכע יאָהר שפּעטער האָט א צווייטע רייכע אידישע פאמיליע, די גינזבורג'ס, געגעבען א סומע געלד אויפצובויען א אידישען אינסטיטוט, א מין „קולטור צענטער" אלס אנדענקונג אויפ'ן נאָמען פון זייער פארשטאָרבענעם פאָטער.

ביידע געביידען האָבען זיך געפונען איינע נעבען דער אנדערער, אויף האַי סטריט (איצט ווערנאָר האיוועי), נעבען הייסטינגס סטריט. און צו יענער צייט פלעגט מען טאקע באטיטלען די „יונייטעד דזשואיש טשעריטיס" מיט איינעם פון די צוויי נעמען: „האנא־שלאָס" אָדער „אידישער אינסטיטוט".

שפּעטער האָבען אנדערע אידישע וואוילטעטער מנדב געווען באדייטענדע סומען און די פיהרער פון די „טשעריטיס" זענען זיך אנגעגאנגען מיט זייער ארבייט, ווי זיי האָבען זי פארשטאַנען, ביז עס איז אנגעקומען די ערשטע וועלט מלחמה, דאַן די נאָך־מלחמה פעריאָדע מיט דער קאטאסטראָפאַלער לאַגע פון די אידען אין מזרח אייראָפּע, וואָס האָט געפאָדערט אן אויסשפּרייטונג פון דער הילפס ארבייט אויף א פיל גרעסערען מאסשטאב.

אין דער זעלבער צייט איז געגרינדעט געוואָרען דער דעטראָיט „קאמיוניטי פאָנד", די אַלגעמיינע צענטראַלע שטאָדטישע וואוילטעטיגקייט־אַגענטור, אין וועלכער די „יונייטעד דזשואיש טשעריטיס" איז אנערקענט און אריינגענומען געוואָרען אלס שותף וואָס פארטרעט די נויטען און פארפּליכטונגען פון דער אידישער באפעלקערונג. און דאָס האָט אויף איהר אַרויפגעלעגט מעהר פאר־אנטוואָרטליכקייט, כאָטש ביז א געוויסען גראד האָט עס פארלייכטערט איהר ארבייט.

גלייכצייטיג איז דאַן צוגעקומען נאָך אן אומשטאַנד. די גרינדונג פון דער דזשאָינט דיסטריביושאָן קאָמיטע, אין וועלכער דער דעטראָיטער כלל־טהוער דייוויד א. בראַון, האָט אַלס קאמפּיין־פיהרער פאר'ן „דזשאָינט" געשפּילט אַזא קאַלאָסאַלע ראָלע, האָט געמוזט ווירקען — און עס האָט געווירקט — אז די פיהרער פון דער „פּאראייניגטער צדקה" זאָלען אנווענדען א פיל ברייטערען און מעהר אומפאסענדען בליק אויף זייער אייגענער, לאָקאַלער טהעטיגקייט.

די דזשאָינט דיסטריביושאָן קאָמיטע האָט איהרע „דרייווס" אין דעטראָיט, פּונקט ווי אין אנדערע שטעדט, אנגעפיהרט אויף אן העכסט דעמאָקראַטישען אופן. און דאָס האָט דירעקט און אונדירעקט געשאפען אַלץ מעהר און מעהר

דערנעהנטערונג, צווישען די פריער כמעט אבגעזונדערטע גרופען אין אידיש־געזעלשאפטליכען לעבען פון שטאָדט.

די צייט האָט דערוויייל געטהאָן דאָס איהריגע. דעטראָיט איז אַלץ מעהר און מעהר געוואַקסען, פאָרגרעסערענדיג אויך די פּראָפּאָרציע פון דער אידישער באפעלקערונג אין שטאָדט.

אום צו דערגעהן א טאָלק און צו וויסען די גענויע צאָהל אידען אין דעטראָיט, האָט אין 1923 די פאמיליע וויינעמאן, פינאנסירט א ספּעציעלע ווי־סענשאפטליכע אויספאָרשונג פעסטצושטעלען, אויף וויפיל דאָס איז מעגליך געווען, דעם גאַנצען באַשטאַנד פון דער אידישער באפעלקערונג. און מיט די רעזולטאַטען פון דער אויספאָרשונג, דורכגעפיהרט פון דער „ביוראָ אָוו דזשואיש סאָשעל ריסוירטש“, אַלס באַזיס, האָט מען גענומען קאָאָרדינירען די וואויל־טהעטיגע ארבייט אין איהרע פארשיידענע פאָרמען.

עס זיינען אויסגעטהיילט געוואָרען באזונדערע אינסטיטוציעס, וואָס זענען נויטיג פאר איין פילאנטראָפּישען צוועק אָדער א צווייטען; מען האָט פּרובירט איינשטעלען די ארבייט אויף א סיסטעמאַטישען אופן. און דאָ האָט מען זיך געכאפּט אז עס איז פאַרהאַן נאָך און נאָך ארבייט וואָס דאַרף, און מוז, געטהאָן ווערען, — ארבייט וואָס איז ביז דאַן פארנאַכלעסיגט געוואָרען, אָדער מען האָט וועגען איהר קיין שום אַנונג ניט געהאַט.

מאָריס וואַלדמאַן, דער איצטיגער סעקרעטאַר פון דער „אמעריקאַן דזשואיש קאָמיטע“, און דער דאַמאָלסטיגער דירעקטאָר פון דער צדקה־פעדעראַציע אין ברוקלין, איז געבראַכט געוואָרען קיין דעטראָיט אַלס פאַרוואַלטער פון דער „פאַראייניגטער צדקה“. און קומענדיג פון א שטאָדט וואָס איז פיל מעהר אידישער, אינ׳ם פאָלקסטימליכען זין פון וואָרט, ווי דעטראָיט צו יענער צייט, האָט ער מיטגעבראַכט יענע דעמאָקראַטישע באַגריפען, אין וועלכע די „יונייטעד דזשואיש טשעריטיס“ האָט זיך שטאַרק גענויטיגט און וועלכע זענען טאַקע דאָ גלייך אנגעווענדעט געוואָרען. רייבונגען זענען ווי ווייט מעגליך אויסגעמידען געוואָרען און מעהר פארשטענדניס איז אריינגעבראַכט געוואָרען אין דער אר־בייט, און אין די באַציהונגען צווישען די פארשיידענע אידישע עלעמענטען, אינערהאַלב דער אַלגעמיינער אידיש־פילאַנטראָפּישער טהעטיגקייט.

אין א גאַנץ קורצער צייט האָט די „יונייטעד דזשואיש טשעריטיס“ באַ־קומען א גאַנץ אַנדער פּנים. דאָס איז געוואָרען א קערפּערשאַפט מיט׳ן טראָפּ מעהר און מעהר אויף קאָנסטרוקטיווער הילפס־ארבייט, ווי „צדקה“, אינ׳ם אַלט־פרענקישען, פארשימעלטען זין פון וואָרט.

מען האָט אנגעהויבען פארשטעהן אז עס איז אומגעזונד ווען מען צוברע־קעלט די הילפס־טהעטיגקייט, אז דער וואָס איז בכח זיך צו באשטייערען פאר פילאנטראָפּישע צוועקען, זאָל עס דארפען טהאָן עטליכע מאָהל, אנשטאט איין מאָהל. דאָס ווירקט סתם שלעכט אויפןביישטייערער און מען קען איבערהויפּט קיין קאָנטראָל ניט האָבען אויף דער אלגעמיינער אידישער וואוילטהעטיגקייט פון שטאָדט.

עס איז אויפגעקומען די אידעע פון איין יאָהרליכען קאמפּיין, וועלכער זאָל ארייננעהמען אלע וויכטיגסטע הילפס־צוועקען, לאָקאלע און נאציאָנאלע וואָס האָבען דאן שוין געהאט אן אנהאלט אין דעטראָיט, דורך די באזונדערע זאמ־לונגען וואָס פלעגען דאָ פאר זיי געמאכט ווערען. די דאָזיגע אידעע איז ביס־לאכווייז, ביסלאכווייז אליין מעהר אויסקריסטאליזירט געוואָרען. און אין 1926, דריי יאָהר נאכדעם ווי די אויספאָרשונג איבער'ן צושטאנד פון דאָס אידישע דעטראָיט איז געמאכט געוואָרען, איז געגרינדעט געוואָרען די „דזשואיש וועל־פעיר פעדערייישאָן", וואָס נעהמט איצט אריין 20 לאָקאלע אינסטיטוציעס, אנ־שטאלטען און צוועקען — פילאנטראָפּישע, ערציהערישע און קולטורעלע — און שטיצט יעהרליך מיט באשטימטע סומען 35 פארשיידענע נאציאָנאלע הילפס־צוועקען, דאָ אין לאנד און, הויפּטזעכליך, אויף דער אנדערער זייט ים, בכל תפוצות ישראל, וואו אידישע הילף איז נויטיג.

דער ערשטער מיטינג פאר דער גרינדונג פון דער אידישער וועלפעיר פע־דעראציע איז אבגעהאלטען געוואָרען דעם 5טען מאַי, 1926, אין אָפיס פון די יונייטעד דזשואיש טשעריטים, אין האנא שלאָסס בילדינג. פרעד מ. באטצעל, דער פּאָרזיצער פון יענער היסטאָרישער זיצונג, האָט ערקלעהרט אז די יונייטעד דזשואיש טשעריטים, די פרעש עיר סאָסייעטי, די דזשואיש סאָשעל סוירוויס ביורא, דער נאָרטענד קליניק און די דזשואיש סענטער אסאָסיאיישאָן, האָבען גענומען אויף זיך די איניציאטיווע, צו גרינדען א פארבאנד פון אלע אידישע אינסטיטוציעס און אנשטאלטען אין שטאָדט.

די זיצונג האָט דאן באשלאָסען איינצולאדען אלס אויטאָנאָמע אבטהיילונגען אין דער פעדעראציע, די היברו פריה לאָאן אסאָסיאיישאָן, דעם בית יתומים, די יאנג ווימענס היברו אסאָסיאיישאָן, דעם מושב זקנים און הכנסת אורחים.

פארשטעהט זיך אז ס'האָט נאָך לאנג, לאנג גענומען ביז אָט די אויסגע־רעכענטע אינסטיטוציעס זענען געקומען צו דער דערקענטעניש אז זייער פלאַץ איז אין די רייהען פון דער פעדעראציע. אין די וויכטיגע קאפּיטלעך וועט דער לעזער געפינען מעהר איינצעלהייטען וועגען זיי און אויך די גענויע דאטעס,

ווען זיי האָבען זיך אנגעשלאָסען אָן דער פעדעראַציע, וועלכע איז נאָך יענעם ערשטען גרינדונגס־מיטינג פאקטיש שוין געוואָרען א רעאַליטעט.

ביי יענעם מיטינג האָט מען זיך אויך געכאַפּט, אַז צוליב דער געענדערטער געאָגראַפישער לאַגע פון אידישען ישוב, ־מוז מען איבערטראָגען יענע עטליכע אינסטיטוציעס וואָס האָבען זיך נאָך געפונען אין אויבענדערמאהנטען „האַנאָ שלאָס" און אין „אידישען אינסטיטוט", אין אנדערע, מעהר צוגעפּאַסטע, אידי־שע געגענדען פון דעטראָיט.

דעם 21טען סעפּטעמבער פון זעלבען יאָהר, מיט קנאַפּע פינף חדשים שפּע־טער, איז דער מיטינג שוין אָבגעהאַלטען געוואָרען אין אָפיס פון די יונייטעד דזשואיש טשעריטים, אין פענאָבסקאָט בילדינג וואו ס'איז ערוועהלט געוואָרען א צייטווייליגע „באָארד אָוו גאָווערנאָרס" אין באשטאַנד פון: דייוויד א. בראַון, פרעד מ. באטצעל, דר. לעאָ פרענקלין, וויליאם פרידמאַן, בערנארד גינזבורג, נייטען מ. גראָסס, רבי א. מ. הערשמאַן, ריכטער העררי ב. קעידאַן, דזשוליאַן קראַליק, דייוויד וו. סיימאַן, מילפאָרד סטוירן, סעמועל סאמערפיעלד און הענרי וויינעמאַן.

ביי דעם דאָזיגען מיטינג האָט מען זיך געאייניגט אויף די תקנות לויט וועלכע די פעדעראַציע זאָל אינקאָרפּאָרירט ווערען אונטער די געזעצען פון מישיגען סטייט, מיט אָפיציעלע פּאַרטרטער אין דער „באָארד אָוו גאָווערנאָרס" פון אַלע, ביז דאַן, אנגעשלאָסענע אינסטיטוציעס צו וועלכע ס'איז אויך צוגע־קומען אויסער די אויבענאויסגערעכענטע, די פאראייניגטע תלמוד תורות (יו־נייטעד היברו סקוהלס).

מיר געפינען אלזאָ אלס די אָפיציעלע אינקאָרפּאָראַטאָרס פון דער „דזשו־איש וועלפעיר פעדערייישאַן", וועלכע איז געזעצליך אינקאָרפּאָרירט געוואָרען דעם 15טען אָקטאָבער 1926, די פאָלגענדע פּערזאָנען: מילטאָן אלעקסאנדער, פרעד מ באָטצעל, לואיס דוסקאָף, דזשייקאָב פרידבערג, ראַבאי לעאָ פרענקלין, וואלטער פוקס, נייטען גראָסס, אידיטה העוועניטש, בערנארד אייזיקס, דזשוליאַן קראַליק, טעאָדאָר לעווין, איסר ראַבינאָוויטש, מילפאָרד סטוירן, סע־מועל סאמערפעלד, מאָריס ד. וואַלדמאַן מעלוויל ס. וועלט, הענרי וויינעמאַן און דייוויד זימאָן.

באַלד נאָך דער קאָנסאָלידירונג פון די יונייטעד דזשואיש טשעריטים אין דער אידישער וועלפעיר פעדעראַציע, איז דורכגעפיהרט געוואָרען א קאמפּיין פאַר א דריי־יאָהריגען בודזשעט. דעטראָיט איז דאַן געווען פול מיט שפע, פון וועלכער די אידישע באפעלקערונג האָט גענאָסען איהר חלק. אָבער טראָץ דעם וואָס די רעאַליזירטע סומע פאר די דריי יאָהר, איז געווען א גאַנץ היבשע,

איבער 700 טויזענד דאלאר, איז אָבער די צאָהל ביישטייערער געווען אין פּראָ־פּאָרציע צו די בייגעשטייערטע סומען, פיל וויניגער, — סך הכל עטוואס אי־בער דריי טויזענד (3,185) — ווי זי האָט באדארפט זיין.

עס איז געווען די צייט פון קאנסאלידאציע, פון באפעסטיגען און פאר־שטארקערען יענע אנגעשלאָסענע אינסטיטוציעס און אנשטאַלטען וואָס האָבען זיך געמוזט צופּאסען צו די נייע אומשטענדען, אין נייע דירות און טאקע מיט נייע פארגרעסערטע טהעטיגקייט־פּראָגראמען. האָט מען געוואָלט שפּאָרען צייט און מיה דורך איין קאמפּיין פאר פולע דריי יאָהר, אנשטאט יעדעס יאָהר א באזונדערען „דרייוו“, פאר די נויטען פון באשטימטען יאָהר.

אז דאָס האָט קיין טובה ניט געטהאָן דעם הויפּט־ציעל און צוועק פון דער פעדעראציע, צו פאראייניגען וואָס מעהר פון די שוין עקזיסטירענדע אינסטי־טוציעס אין איין צענטראַלער קערפּערשאפט, באווייזט דער פאקט, וואָס אין משך פון די דריי יאָהר, האָט קיין איינע פון די באטרעפענדע אינסטיטוציעס און אנשטאַלטען, זיך ניט אנגעשלאָסען אן דער פעדעראציע.

די רעקאָרדס צייגען אז ערשט אין 1929, הויבען אָן ביסלאכווייז זיך אנ־שליסען אן דער פעדעראציע דער „טשאַילד קעיר קאונסיל“, די קערפּערשאפט וואָס האָט רעפּרעזענטירט דעם אמאָהליגען בית יתומים און די היברו בייבי דעי נוירסערי; דאָן דער מושב זקנים, דער הכנסת אורחים, דער „אָנעמפּלאָימענט עמוירדזשענסי קאונסיל“, די אידישע קינדער היים און אזוי ווייטער און ווייטער, ביז די אידיש וועלטלאכע שולען, די „ליעג פאר היומאן רייטס“ און פאר־שטעהט זיך, דער אידישער קאמיוניטי קאונסיל וואָס איז א פּראָדוקט פון אָט דער פאלשטענדיגער איינינקייט היינט צו־טאָג צווישען אלע גרופּירונגען פון אידיש־געזעלשאפטליכען לעבען אין די רייהען פון דער וועלפעיר פעדעראציע.

אין 1929 האָט מאָריס וואלדמאן פארלאָזען דעטראָיט און אויף זיין פּלאַץ איז אנגעקומען דר. דזשאן סלאָוסאן, (איצט דער הויפּט פון דער „דזשואיש באָארד אָוו גאַרדיענס“ אין ניו יאָרק).

מיט דר. סלאוסאן אלס עקזעקוטיוו דירעקטאָר, האָט די פעדעראציע גענו־מען מאַכען די נויטיגע פארבעסערונגען אין איהר אייגענער סיסטעם, אין איהר אייגענעם אַפּאַראַט פון פאראייניגטער וואוילטהעטיגקייט־אַרבייט.

עס איז ערשטענס באשלאָסען געוואָרען יעדעס יאָהר דורכצופיהרען איין קאַמפּיין, וואָס זאָל אויך איינשליסען וואָס מעהר פון די נאציאָנאלע הילפס־אַגענטורען, אויב זיי זיינען נאָר גרייט אויפצוגעבען זייערע באזונדערע קאמ־פּיינס אין דעטראָיט; צווייטענס, האָט זיך אנגעפאנגען אן אויפקלערונגס־ארבייט צווישען די פיהרער פון די, אזוי גערופענע, „אינדעפּענדענט“ אינסטיטוציעס,

Detroit Tuesday Evg Nov 7-1899
In pursuance of a call issued by a Committee appointed by the Beth-El Hebrew Relief Society to the various Jewish Philanthropic Organizations of this City. A meeting was held this evening in the Vestry rooms of Temple Beth-El, with the following Societies represented

" Ladies Sewing Society
" Jewish Relief Society
" Self help Circle
" Beth El Hebrew Relief Society

upon motion, Mr Martin Butzel was Elected Chairman, and Mr Alfred Roth-Child, Secretary.

Dr Franklin as Chairman of the Committee representing the Beth El Hebrew Relief Society, reported, that the following letter had been Sent to all the Jewish Charitable Organizations of this City, and which had given birth to this evenings Meeting.

" At a meeting of the Beth-El Hebrew
" Relief Society, the undersigned Com-
" mittee was appointed to secure the
" Co-operation of all other Jewish Philan-
" thropic organizations in the City
" for the formation of a Joint association
" by which all charitable, and educational
" work now being done by our various
" Societies may be more Expeditiously
" and less expensively accomplished.
" It may be said, that according to
" the plan of organization proposed

דאס ערשטע בלעטעל פונ'ם ערשטען פראטאקאל ביי דער גרינדונג פון דער ערשטער פאראייניגטער צדקה, „די יונייטעד דזשואיש טשעריטיס״ אין דעטראיט (דעם 7טען נאוועמבער 1899).
פאקסימיליע פונ'ם ארגינאל אין ארכיוו פון דער אידישער וועלפער פעדעראציע.

אַז זייער פּלאַץ איז אין דער פעדעראַציע; און דריטענס האָט מען אויפגעלעבט די „סוירוויס גרופּ“, אַט יענע קערפּערשאַפט אינערהאַלב דער פעדעראַציע, וואָס דאַרף זיך אָבגעבען מיט דער פּראַקטישער ארבייט פון די יעהרליכע קאַמפּיינס.

אַז אין די אַלע פּרטים איז די אויפגאַבע פון דער פעדעראַציע אין משך פון די נעקסטע דריי יאָהר אדורך מיט גרויס ערפאָלג, באַווייזען פאָלגענדע פאַק־טען: שוין אין 1930, מיט איין יאָהר שפּעטער איז אין דער קאַמפּיין קוואָטא פון 305 טויזענד דאָלאַר, איינגעשלאָסען געוואָרען א סומע פון הונדערט טוי־זענד דאָלאַר פאַר דער „אידישער אגענטור“, די דאַמאָלסטיגע צענטראַלע הילפס־קערפּערשאַפט פאַר מזרח־איירָאָפּע און פאַר ארץ ישראל, און נאָך 100 טויזענד דאָלאַר אויף צו בויען א אידישען צענטער.

אין משך פון די עטליכע יאָהר ביז 1932 זיינען אריבער אונטער דער השגחה פון דער וועלפעיר פעדעראַציע דער בית יתומים, די בייבי נוירסערי, דער הכנסת אורחים, דער מושב זקנים און דער „טשאַילד קעיר קאונסיל“, וואָס איז שפּעטער פאַרוואַנדעלט געוואָרען אין דער „דזשואיש טשאַילד פּלייסמענט ביוראָ“. אויך די אידישע קינדער היים איז אין זעלבען יאָהר 1932 געבויט געוואָרען; און די „סוירוויס גרופּ“, איז גלייכצייטיג אויסגעוואַקסען צו איינער פון די טיכטיגסטע קערפּערשאַפטען וועלכע האָט פון קאַמפּיין צו קאַמפּיין, פאַרגרעסערט איהר באַשטאַנד אויף אַלע, פון איהר ערוואַרטעטע, פונקציעס און אויפגאַבען.

די „סוירוויס גרופּ“ איז אָרגאַניזירט געוואָרען אין 1926, אלס פּראַקטישע הילפּס־גרופּע פאַר דער פעדעראַציע, הויפּטזעכליך אין דער דורכפיהרונג פון די יעהרליכע קאַמפּיינס און אין איהר פּראַקטישער מיטבאַטייליגונג אין די יעהר־ליכע „דרייווס“ פון דעטראָיט קאַמיוניטי פאָנד, וועלכער סובסידירט אַכט פון די אידישע אינסטיטוציעס און אַנשטאַלטען.

אָבער ווערענד אין די ערשטע דריי יאָהר, נאָכדעם ווי זי איז פאַרטיג גע־וואָרען מיט׳ן „אָגולנעם“ קאַמפּיין אין 1926, האָט זי עקזיסטירט בלויז אין נאָ־מען, האָט איהר טעטיגקייט־ספערע אין איהר ארבייט ערשט ריכטיג זיך צע־וואַקסען, מיט׳ן קאַמפּיין יאָהר פון 1929.

איהר אויפגאַבע איז זעהר א וויכטיגע. פון דער „סוירוויס גרופּ“ ווערט צו־זאַמענגעשטעלט די בודזשעט קאָמיטע פאַר יעדען יעהרליכען קאַמפּיין. די דאָ־זיגע קאָמיטע וואָס באַשטעהט פון עטליכע הונדערט מיטגלידער, נעהמט אריין אין איהר באַשטאַנד פאַרטרעטער פון אַלע שיכטען און אַנגעהעריגקייטען אין אידיש־געזעלשאַפטליכען לעבען פון שטאָדט. די בודזשעט קאָמיטע צוטהיילט זיך אויף קלענערע קאָמיטעס וואָס הערען אויס די פאַרטרעטער פון אַלע הילפס־

אגענטורען, אינסטיטוציעס און צוועקען — לאָקאלע, נאציאָנאלע און מעבר לים — וועלכע ווענדען זיך אריינגענומען צו ווערען אין דער קאמפיין קוואָטא.

אויף די רעקאָמענדאציעס פון דער „סורוויים גרופ", דאָס הייסט פון איהר בודזשעט־קאָמיטע, באשטימט די באָארד אָוו גאָווערנאָרס פון דער פעדעראציע די גרויס פון דער יעהרליכער קוואָטא.

דאן קומט די דורכפיהרונג פון דער פראקטישער קאמפיין ארבייט: דאָס ארויסגעבען און פארשפרייטען קאמפיין ליטעראטור; די צעהנדליגער אויפ־קלעהרונג פארזאמלונגען; דאָס שיקען רעדנער צו די עטליכע הונדערט פאר־איינען, לאנדסמאנשאפטען, קאָנגרעגיישאָנס און אָרגאניזירטע גרופען אויף דער אידישער גאס; דאן די זאמלונגען פון די ביישטייערונגען צווישען דער אידי־שער באפעלקערונג. און ווען מען איז שוין פארטיג מיט'ן קאמפיין, מוז די טע־טיגקייט פאָרטגעזעצט ווערען נאכצופאָלגען די „פלעדזשעס", זיי אויפמאָהנען—אָט דאָס אלץ איז פארבונדען מיט א סך, א סך פראקטישע ארבייט אין פארלויף פון גאנצען יאָהר, פאר וועלכער די „סורוויים גרופ", פארדינט א גרויסען יישר כח מצד דעם גאנצען דעטראָיטער אידענטום. גענוג דאָ צו זאָגען אז פון א גרופע פון 400 פראקטישע קאמפיין טהוער אין 1929, איז זי היינטיגס יאָהר אויסגע־וואקסען צו קנאַפע פיר טויזענד (3,932) אקטיווע קאמפיינערס, מענשען וואָס האָבען אָבגעגעבען זייער צייט, מיה און ענערגיע אין משך פון קאמפיין. דאָ דארף אויך דערמאהנט ווערען אסתר ר. פראָשיאן, די ענערגישע סעקרעטארשע פון דער דאָזיגער אָרגאניזאציע פון פראקטישע קאמפיין־טהוער, זייט איהר גרינדונג ביז היינט צו טאָג, ווען ביי דער „סורוויים גרופ" עקזיסטירט שוין דאָס צווייטע יאָהר א יוגענד־אָרגאניזאציע, א „דזשוניאָר סורוויים גרופ", וואָס טהוט די ארבייט צווישען דער אידישער יוגענד, וועלכע וואָלט זאָנסט, ניט דער־גרייכט געוואָרען און ניט פאראינטערעסירט געוואָרען אין די צילען, צוועקען, פליכטען און פאראנטוואָרטליכקייטען פונ'ם אידישען כלל, פון וועלכען זיי זיינען א זעהר וויכטיגער טהייל.

צו דער „סורוויים גרופ", דארף אויך צוגעשריבען ווערען דער קרעדיט פאר דעם ספּעציעלען „פּרויען פּראָיעקט" וואָס ווערט שוין דאָס דריטע יאָהר דורכ־געפיהרט, אלס בייטראג פון די אידישע פרויען צום פאראייניגטען אידישען קאמפיין.

אין 1932, האָט דר. סלאָוסאָן פארלאָזען דעטראָיט און אלס עקזעקוטיוו דירעקטאָר פון דער פעדעראציע איז אנגעקומען קאָרט פאַיזער פאר א פעריאָדע פון פינף יאָהר, וואָס מען קען באצייכענען אלס די פעריאָדע פון אויסשפּרייטונג און פון איבערבוי פון דער אידישער וואוילטעטיגקייט אין דעטראָיט.

דאָס זענען די פינף יאָהר ווען טראָץ דעם קריזיס, און אפשר א דאנק דעם קריזיס, האָט אויפגעוואכט דער באוואוסטזיין ביי די ברייטע אידישע פאָלקס־מאסען פאר זייערע אינסטיטוציעס.

אין 1933 איז געקויפט און רעמאָנטירט געוואָרען די ערשטע געביידע, פאַרן אידישען צענטער אויף וואודוואַרד און האָלברוק עווניו, מיט די געלד וואָס איז שוין פון פריער פאר דעם צוועק געזאמעלט געוואָרען.

שפעטער מיט א יאָהר, האָט זיך אנגעהויבען יענע ספאנטאנע באוועגונג פאר א נייער היים פאר׳ן מושב זקנים. דאָס האָט גלייכצייטיג געפיהרט צו דער אויסקריסטאַליזירונג פונ׳ם געדאנק פון איין פאראייניגטען אידישען פאָלקס־ראטה, אין מאָדערנעם זין פון וואָרט, דורך דער גרינדונג פון קאמיוניטי קאונ־סיל. *) אוןביידע, אָט די אויפגאבען, זיינען אין משך פון עטליכע יאָהר דורכ־געפיהרט געוואָרען.

עס איז כאראקטעריסטיש דאָ אנצואווייזען אז ווערענד אין די יאָהרען 1932, 1933 און 1934, זענען די קאמפיין־קוואָטאס געווען גאנץ קליינע און די צאָהל ביישטייערער איז דוקא געפאלען — מיט עטליכע הונדערט, און איין יאָהר אפילו מיט איבער טויזענד — לגבי דאָס פריערדיגע יאָהר 1931, האָט אָבער אין די יאָהרען 1935 און 1936, ווען מען האָט איינגעשלאָסען אן די „קוואָטאס״ נרעסערע סומען פאר׳ן נייעם מושב זקנים, די צאָהל ביישטייערער זיך א הויב געטהאָן ביז איבער אכט טויזענד פאר יעדען פון די צוויי יאָהר.

פון 1599 ביישטייערער אין 1929 פאר א „קוואָטא״ פון איבער 130 טוי־זענד דאלאר, האָבען איצט זיך שוין געהאט באשטייערט 8,235 דעטראָיטער אידען אויף א סומע פון 318 טויזענד דאלאר, א גרויסע צאָהל פון זיי מעהר־סטענס מיטגלידער פון די הילפס־פאראיינען און לאנדסמאנשאפטען אויף דער אידישער גאַס, וואָס זענען געוואָרען אן אקטיווער טהייל פון דער וועלפעיר פעדעראַציע.

פאר די לעצטע דריי יאָהר, זייט 1937, ווען קאָרט פּאיזער האָט פארלאָזען דעטראָיט, האָט די פעדעראַציע אלס עקזעקוטיוו דירעקטאָר איזידאָר סאָבעלאָף, צו וועמענס פיהרערשאפט מען דארף צושרייבען דאָס ארויספיהרען דער פע־דעראַציע אויפ׳ן ברייטען שליאך פון פאָלקס־אינטערעסען **אינ׳ם סאמע דעמאָקראטישסטען זין פון וואָרט.**

פון 9,908 ביישטייערער פאר א קוואָטא פון 350 טויזענד דאלאר אין

*) פאַר מהר איינצעלהייטען וועגען דער סמיכות הפרשה צווישען דער באוועגונג פארן קאַ־מיוניטי קאונסיל און די ספאנטאנע באוועגונג פאר א נייעם מושב זקנים, זעהט דאָס קאַפּיטעל: „דער אידישער קאמיוניטי קונסיל״.

1937, איז די צאָהלביישטייערער געוואַקסען צו 13,374 אין 1938, הגם די קוואָטא, איז פּראָפּאָרציאָנעל ניט אזוי גרויס, בלויז מיט פערציג טויזענד דאָלאר מעהר. דאָס באַווייזט ווי אזוי די פעדעראַציע איז געוואָרען אַלץ מעהר און מעהר אומפּאַסענד. זי האָט אריינגעדרונגען אַלץ מעהר און מעהר צווישען די ברייטע מאַסען, ווי דאָס באַשטעטיגען די ציפערען פון 1939, ווען צוליב דער אידישער לאַגע אין אייראָפּע, האָבען שוין 19,080 דעטראָיטער אידען זיך באַשטייערט צום פאַראייניגטען אידישען קאַמפּיין אויף א סומע פון 651 טויזענד דאָלאר; און היינטיגס יאָהר ווען 20,440 יחידים האָבען זיך באַשטייערט מיט 735 טויזענד דאָלאר.

ווען מיר וואָלטען איינגעטהיילט די פערצעהן־יאָהריגע עפּאָכע זייט די פעדעראַציע איז געגרינדעט געוואָרען, אין פיר פעריאָדען, לויט די פיר דירעקטאָרען וואָס זיינען געשטאַנען, און שטעהן, ביים רודער ביז היינט צו טאָג, וואָלט די איינטהיילונג באַדאַרפט זיין אומגעפעהר אזא:

ערשטע פעריאָדע, — איניציאַטיוו און פּלאַנירונג; צווייטע פעריאָדע — פּראַקטישע דורכפיהרונג פון ערשטע אויפגאַבען און קאָנסאָלידאַציע פון די אינסטיטוציעס און אַנשטאַלטען אין די רייהען פון דער פעדעראַציע; דריטע פעריאָדע, — די אויסשפּרייטונג און פארפעסטיגונג פון די אינסטיטוציעס און אַנשטאַלטען דורך דער בריק וואָס איז פאַרוואָרפען געוואָרען צווישען דער פיהרערשאַפט און די ברייטע פאָלקס שיכטען; און פערטע פעריאָדע — דאָס ארויספיהרען די געזעלשאַפטליכע וואוילטעטיגקייט אויפ'ן ברייטען שליאַך וואו יעדער יחיד איז אַ רינג אין דער קייט פון דער וועלפעיר פעדעראַציע.

דער צוזאַמענשטעל פון דער פעדעראַציע איז א דעמאָקראַטישער אין ברייטסטען זין פון וואָרט. ביים יעהרליכען מיטינג ווערט ערוועהלט א „באָארד אָוו גאָווערנאָרס" פון די פארשטעהער פון אַלע אנגעשלאָסענע אינסטיטוציעס און אַנשטאַלטען. שטים־רעכט האָבען אַלע וואָס באַשטייערען זיך צום קאַמפּיין. יעדער איינער וואָס געפינט זיך אויפ'ן ליסט פון די ביישטייערער, ווערט אָטאָמאַטיש באַטראַכט אַלס מיטגליד פון דער פעדעראַציע און ער אָדער זי, קען קומען — ניין, זיי דאַרפען קומען — און זיך באַטייליגען אין די וואַהלען. זיי קענען דאַן ערוועהלען וועמען זיי ווילען.

לײדער אָבער פלעגען ביז מיט צוויי־דריי יאָהר צוריק קומען צו די מיטינגען נאָר א קלײנער פּראָצענט פון די ביישטייערער. עס האָבען אפילו ניט געהאָלפען די מעלדונגען, אנאָנסען און דירעקטע איינלאַדונגען, דאָס צו דערגרייכען.

זינט דאַן ווערען די מיטינגען אַראַנזשירט אויף א מעהר אינטערעסאַנטערען אופן, מיט אַ ספּעציעלען גאַסט־רעדנער פון אויסען־שטאָדט, אזוי אז צו דער

יעהרליכער פארזאמלונג קומען שוין פון טויזענד ביז צוועלף הונדערט מענשען — און דאָס באווייזט נאָך אמאָהל דעם גראַדועלען וואוקס פון מעהר און מעהר פאראינטערעסירטע אויך אין די פראקטישע פראַצעדורעס פון דער פעדעראַציע.

וואָס אנבאלאַנגט די אנגעשלאָסענע אינסטיטוציעס און הילפס־אגענטורען אלס גאנצע קערפערשאפטען, ווערט שטריינג אָבגעהיט דער פונקט אין דער קאָנסטיטוציע פון דער פעדעראציע, אז יעדע פון זיי בלייבט אבסאָלוט אונ־אבהענגיג אין איהר ארבייט. אָבער זי מוז אויפגעבען דאָס זאמלען געלד פאר זיך אליין. אנשטאט דעם זאָל זי צושטעלען איהר בודזשעט צו דער פעדעראציע וואָס וועט איינגעשלאָסען ווערען אין יעהרליכען קאמפיין און מיט דעם אוים־מיידען איבעריגע אויסגאבען וואָס קומען סוף כל סוף פון די זעלבע קעשענעס, פון די טויזענדער דעטראָיטער יחידים, וואָס שטעלען צוזאמען דעם כלל, — פון די טויזענדער רינגען אין דער קייט וואָס רופט זיך די אידישע וועלפעיר פע־דעראַציע.

עס דארף אויך דאָ קלאָהר געמאכט ווערען אז מיט דער גרינדונג פון דער אידישער וועלפעיר פעדעראציע, איז אָבער די „יונייטעד דזשואיש טשעריטיס" געבליבען עקזיסטירען, ווי די באזיצערין פונ'ם פארמעגען פון דער פעדעראַציע.

דאָס איז די אזוי גערופענע „פראָפערטי האָלדינג קאָמפאני", אָדער טראָסט־פאָנד פון די פארשיידענע ירושות, וואָס ווערען איבערגעלאָזען פאר פארשיי־דענע אידיש־פילאנטראָפישע צוועקען און פון די וואָס געפינען זיך אין איהר רשות נאָך פון יאָהרען פריער.

די יונייטעד דזשואיש טשעריטיס, קומט־נאָך, אין דעם פרט, אַלע בא־שלוסען פון דער פעדעראַציע.

ביים פארענדיגען דאָס קאפיטעל איז נויטיג צו באטאָנען דעם פאקט אז: א) אלע אינסטיטוציעס אינ'ם דעטראָיטער אידיש־געזעלשאפטליכען לעבען וואָס זענען געוואַקסען, אויסגעשפרייט און פארגרעסערט זייער באַזע, זענען דערצו דערמוטהיגט געוואָרען פון דער פעדעראציע־פיהרערשאפט; און ב) די פעדע־ראַציע שטעהט פאר הארמאָנישער איינינקייט, אָבער אן איינינקייט פון פאר־שיידענע מיינונגען מיט פרייע אָביעקטיווע קריטיק פון יעדען איינעם; פארשיי־דענע מיינונגען וואָס ווערען ארויסגעבראכט דורך פריינדליכע דיסקוסיעס, אין דעם גייסט פון דעמאָקראַטיע, אזוי אז די אקטיוויטעט פון דער פעדעראציע און פון איהרע אנגעשלאָסענע אגענטורען, אינסטיטוציעס און אנשטאַלטען, ווערט אויספאָרמירט דורך געגענזייטיגער פארשטענדנים פון אלע פאראינטערעסירטע, אינ'ם קיום פון אידיש־געזעלשאפטליכען לעבען, לטובת דעם גאנצען אידישען כלל פון דעטראָיט.

די "דזשואיש סאָשעל סירוויס ביוראָ" —
אַן אינסטיטוציע פאַר דער רעאַביליטירונג פון דער אידישער פאַמיליע

די עלטסטע אידישע קערפערשאַפט פאַר „וועלפעיר" און „רעליעף" אונטער א נייעם מאָדערנעם נאָמען. — דער אורשפרונג און די געשיכטע פון דער ביוראָ פאַר קאָנסטרוקטיווער הילף צו נויטבאַדערפטיגטע. — די ניי־געשאַפענע „ריסעטלמענט סירוויס".

א גאַנץ אַלטע וואוילטעטיגע קערפערשאַפט אונטער א נייעם, מעהר מאָדערנעם נאָמען — דאָס איז די „דזשואיש סאָשעל סירוויס ביוראָ".

לויט די רעקאָרדס פון דער „ביוראָ", איז זי אָרגאַניזירט געוואָרען ערשט מיט קנאַפע פופצעהן יאָהר צוריק. באַקענט מען זיך אָבער מיט איהר געשיכטע, ווערט קלאָהר אז דאָס איז די ערשטע, — אויב ניט פאַקטיש די סאַמע ערשטע — צדקה קערפערשאַפט וואָס איז געשאַפען געוואָרען פון דעטראָיטער אידען מיט א סך יאָהרען פריער.

אמאָהל, אמאָהל, מיט איבער א האַלבען יאָהרהונדערט צוריק, ווען עס האָבען אנגעהויבען ארויסשפּראָצען די ערשטע צדקה חברות און פילאַנטראָפּיעס איז דעטראָיט, האָט מען פארשטאַנען אז פילאַנטראָפּיע דרוקט זיך אויס אין העלפען דער אָרעמער, נויטבאַדערפטיגער אידישער פאַמיליע מיט עטליכע דאָלאַר, מיט א בעסקעט שפּייז, אַ זעקעל קוילען, א פלעשעל מעדיצין און דערגלייכען.

שפּעטער ווען די „יונייטעד דזשואיש טשעריטיס" איז אָרגאַניזירט געוואָרען אין 1899, האָט דער דאָזיגער סאָרט „צדקה" נאָך אַלץ פארנומען דעם אויבענאָן אין דער אידישער וואוילטעטיגקייט, אָבער די ארבעט איז שוין מעהר אָדער ווייניגער קלאַסיפיצירט געוואָרען. עס זיינען געשאַפען געוואָרען באַזונדערע אבטיילונגען, אָדער דעפּאַרטמענטען, אין די „יונייטעד דזשואיש טשעריטיס" מיט באַשטימטע אויפגאַבען פאַר יעדען דעפּאַרטמענט דורכצופיהרען ווי: באַזאָרגונג פון רעליעף אָדער וועלפעיר; א טשילדרענס ביוראָ; א דעפּאַרטמענט פאַר געזונד און מעדיצינישע אויפּפּאַסונג; ערציהונג און פארוויילונג און אַזוי ווייטער און ווייטער.

דער וויכטיגסטער פון די דעפּאַרטמענטען איז געווען דער „רעליעף דעפּאַרטמענט", וואָס האָט זיך אָבגעגעבען מיט דער זעלבער אקטועלער און דירעקטער צדקה צו דער אידישער היים און פאַמיליע. מיט דער צייט אָבער, האָט זיך דער באַגריף איבער פילאַנטראָפּיע און וואוילטעטיגקייט, ראַדיקאַל געענדערט. עס איז געשאַפען געוואָרען שיעור־ניט א וויסענשאַפט איבער די מע־

טהאָדען פון הילף צו דער פּאַראָמעטער פאַמיליע אויף פאַרשיידענע, מעהר ווירקזאמע אופנים.

אַלעס האָט זיך סיסטעמאַטיזירט. און מיט דער ניי־געשאַפענער סיסטעם, האָבען זיך אויך אויסגעברייטערט די פונקציעס פון „רעליעף דעפּאַרטמענט“.

פון א קערפּערשאַפט וואָס דאַרף געבען אביסעל נויטיגע שטיצע, אָדער איינפאַך א נדבה צום קבצן וואָס קען זיך אַליין ניט העלפען, איז אויסגעוואַקסען אַ אָרגאַניזאַציע מיט פאַרשיידענע אבטיילונגען, מיט א קאָנסטרוקטיווע הילפס סיסטעם פאַר'ן אָרעמען, געדריקטען אידען, ער זאָל זיך אַליין קענען העלפען. אין אנדערע ווערטער: מען איז געקומען צום שלוס אז יעדע פּאָלגע, יעדע צרה האָט אן אורזאַך; דאַרף מען דארום אויסגעפינען די אורזאַך פון דער צרה און זי, אויב נאָר מעגליך, אָבשאַפען.

דערצו איז שוין נויטיג א פאַרצווייגטער אַפּאַראַט, וואָס זאָל אַרבייטען לויט א געוויסער אָרדנונג. און פאַר אזא אַפּאַראַט פּאַסט זיך זיכער ניט דער באַשרענקטער נאָמען „רעליעף“, ווייל זיין אַרבעט נעהמט אַרום פאַרשיידענע אַנדערע הילפס־פאַזען, אויסער די איינפאַכע רעליעף, וואָס דריקט זיך אויס אין געבען אַביסעל מאַטעריעלע, באַלדיגע שטיצע און — פאַרטיג . . .

ווען די אידישע וועלפעיר פעדעראַציע איז געגרינדעט געוואָרען אין 1926 אויסטהיילענדיג פון זיך די באַשטימטע הילפס־אַגענטורען אין דער אַלגעמיי־נער אידישער פילאַנטראָפּיע, האָט דער געוועזענער „רעליעף דעפּאַרטמענט“ פון די „יונייטעד דזשואיש טשעריטים“, באַקומען דעם נייעם נאָמען, א נאָמען וואָס פּאַסט זיך מעהר־צו, צו דער אַקטיוויטעט פון דער דאָזיגער אינסטיטוציע און וואָס מאַכט קלאָהר איהרע אויפגאַבען. דאָס איז די „דזשואיש סאָשעל סוירוויס ביוראָ“ — א ביוראָ פאַר אידיש־געזעלשאַפטליכער באַדינונג, צו די יעניגע וואָס מוזען אָנקומען צו געזעלשאַפטליכער שטיצע, זיי זאָלען עס קריגען אויפ'ן בעסטען מעגליכסטען אופן אום, זיי זאָלען זיך קענען צוריק רעאַביליטי־רען, ווערען צוריק זעלבסטשטענדיג און נוצליך פאַר זיך מיט זייערע פאַמיליען.

איצט איז שוין אַלזאָ קלאָהר, אַז די „דזשואיש סאָשעל סוירוויס ביוראָ“, כאָטש געגרינדעט מיט קנאַפּע אַנדערהאַלבען צעהנדליג יאָהר צוריק, איז פּאַק־טיש די עלטסטע וואוילטעטיגקייט אינסטיטוציע אין דעטראָיט.

דערביי דאַרף באַטאָנט ווערען דער פאַקט, אַז כאָטש איהר אורשפּרונג ציהט זי פונם „אמאָהל“, פון יענער צייט ווען „רעליעף“ און „פעמילי וועלפעיר“, זיינען געווען ניט קיין צו־שטאַרק סימפּאַטישע סינאָנימען אין דעם אידישען ישוב פון דעטראָיט, האָט אָבער די צייט געטהאָן דאָס איהריגע. און היינט צו־טאָג איז די „דזשואיש סאָשעל סוירוויס ביוראָ“, א מין צענטראַל־פּונקט פאַר

דער פארצווייגטער אידישער וואוילטעטיגקייט אין אלע איהרע פארשיידענע פאָרמען, מיט פולשטענדיגען צוטרויען צו דער ביוראָ פון אַלע צווייגען און שאטירונגען אין דער אידישער געזעלשאפטליכקייט פון שטאָדט.

ווייל מען אין קורצען רעזומירען די ארבייט פון דער „סוירווים ביוראָ" קען מען עס טהאָן אין עטליכע קורצע זאצען, נעמליך: די „דזשואיש סאָשעל סוירווים ביוראָ", אנדערש ווי דער אמאָהליגער „פעמילי וועלפעיר דעפּארטמענט" — וואָס האָט זיך אָבגעגעבען מיט שטיצע אינם הארטען מאטעריעלען זין פון וואָרט און ניט מעהר, — שטרעבט און שטרענגט זיך אן צו געבען יעדע סאָרט הילף ארויסצוקריכען פון א שווערער, פארפלאָנטערטער לאגע, צו לעזען די פּראָבלעמען פון אלע, וואָס ווענדען זיך צו דער ביוראָ נאָך הילף, אויף א ראציאָנאלען אופן.

און אַז ביי א מאָדערנער אינסטיטוציע פון דעם סאָרט, פארנעהמט די מאַטעריעלע שטיצע דוקא ניט דעם אויבענאָן, באווייזט דער פאקט, וואָס דורכשניטליך ווערען מאטעריעל, מיט געלד, געשטיצט ניט מעהר ווי צווישען אכצעהן און צוואנציג פּראָצענט פון די וואָס ווענדען זיך אין דער ביוראָ נאָך הילף.

דאָס קומט, פארשטעהט זיך, ניט פון דעם וואָס אין דער ביוראָ איז מען חלילה אזוי ענג־הארציג . . . דער פאקט איז אז „סאָשעל סוירווים" אין דער פאָרמע פון מאטעריעלע שטיצע איז היינט צו טאָג א טהייל פון דער רעגירונג'ס אויפגאבען, פאר דער אלגעמיינער באפעלקערונג, אידישער און ניט אידישער צוגלייך.

עס ווערט אָבגעשאצט אז פאר די לעצטע עטליכע יאָהר זיינען דורכשניטליך פארהאַן צו יעדער צייט ארום טויזענד אידישע פאמיליעס אין דעטראָיט וואָס קריגען רעגירונגס הילף, — דורכ'ן וועלפעיר דעפּארטמענט, סאָשעל סעקיוריטי, וו. פּ. א. און אנדערע רעגירונגס פארפליכטונגען.

אָבער ניט מעהר ווי צווישען זיבעציג און אכציג אידישע פאמיליעס, קריגען געלד שטיצע פון דער „סאָשעל סוירווים ביוראָ", צו יעדער געגעבענער צייט, פאר די לעצטע עטליכע יאָהר.

די דאָזיגע געלד שטיצע ווערט געגעבען אין פאלען וואו די נויטבאדערפטיגע זענען ניט בארעכטיגט צו שטיצע פון די רעגירונג דעפּארטמענטען — נאַציאָנאַלע אָדער לאָקאַלע—צוליב איין אורזאך אָדער א צווייטער; אין פאלען וואו

יענע רעגירונגס שטיצע איז ניט גענוג; און אין אזעלכע פאלען, וואו די ביוראָ איז פאראינטערעסירט, אז די באטרעפענדע פאמיליע זאָל זיך איבערהויפט ניט ווענדען נאָך קיין רעגירונגס שטיצע, ווייל איהר עקאָנאָמיש־געדריקטע לאגע איז א צייטווייליגע, וואָס קען מיט אנדערע מיטלען בעסער באזאָרגט ווערען.

און אין דעם פּרט איז אינטערעסאנט צו וויסען, אז די ביוראָ העלפט אין נויטיגע פאלע מיט הלוואות פו דער „היברו פריה לאָאן אסאָסיאיישאָן" פאר וועלכע די ביוראָ גאראנטירט. און ווען נויטיג, באצאָהלט זי אויך פאר די לאָאנס.

אויף אזוי פיעל איז, ווי מיר זעהן, אפילו איהר דירעקטע „טשעריטי", אויך פון א קאָנסטרוקטיווען כאראקטער.

שטעהענדיג פאר דער אויפגאבע פון געבען יעדע סאָרט הילף אויף יעדען מעגליכען אופן — און אונטער פארשיידענע אומשטענדען — צו די וואָס ווענ־דען זיך מיט זייערע פּראָבלעמען און מיט זייערע טראגעדיעס צו דער „סאָשעל סוירוויס ביוראָ", איז איהר ארבייט, זעלבסטפארשטענדליך, א פארצווייגטע, אזא וואָס מוז געטהאָן ווערען דורך פארשיידענע אבטיילונגען אָדער דעפּארט־מענטען, אום צו דערגרייכען די געווינשטע רעזולטאטען.

לאָמיר א שטייגער נעהמען איין פּראָבלעם, די טראגעדיע פון דער פאמיליע, מיט וועלכער עס גיט זיך אָפּ א ספּעציעלער דעפּארטמענט.

פארהאן הונדערט און איין אורזאכען וואָס צוטרייסלען אידישע פאמיליען־לעבענס; אלערליי אומשטענדען זיינען גורם אז אידישע היימען זאָלען צובראָ־כען ווערען און די עלטערען, אזוי גוט ווי די קינדער, זאָלען מוזען אנקומען נאָך הילף אין איין פאָרמע אָדער א צווייטער.

שטעלען מיר זיך פאָר אז א פאמיליע איז הילפלאָז געוואָרען און זי מוז אנקומען נאָך שטיצע. וואָס־זשע איז די אורזאך דערפון?

פארהאן גאנצע פּעק מיט אורזאכען וואָס דארפען אויסגעפאָרשט ווערען. גענוג בלויז צו דערמאהנען עטליכע פון זיי ווי א שטייגער ארבייטסלאָזיגקייט; קראנקהייט; פאמיליען־קריגעריייען; א פוילער מאן וואָס וויל פּשוט ניט אר־בייטען; א מאן וואָס איז אנטלאָפען און איבערגעלאָזען זיין ווייב און קינדער אויף הפקר; א מאָהל א פאל פון גייסטיגער אונאָרמאליטעט, פּשוט גערעדט, משוגעת ביי אימיצען פון דער פאמיליע, וואָס צוטרייסעלט די היים; א סך מאָהל שלעכטע קינדער וואָס רואינירען די עלטערען; און נאָך און נאָך אנדערע אומשטענדען וואָס קומען פון פארנאכלעסיגטער דערציהונג, ניט צוגעפאסטקייט

צווישען עלטערען און קינדער און ברודער און שוועסטער, וועלכע פאראורזאכען צרות, אָרעמקייט און הילפלאָזיגקייט אין אַ אידישער היים.

יעדע אורזאך מוז אויף אן אנדער אופן אויסגעפאָרשט ווערען. צו יעדער פּראָבלעם מוז מען צוטרעטען מיט אַנדערע מיטלען, מיט אן אנדער סיסטעם און הויפּטזעכליך מיט אַ סך געדולד.

און ווען די אורזאך ווערט שוין פעסטגעשטעלט, ווענדעט מען דאן אָן די בעסטע מיטלען, אין דעם באטרעפענדען פאַל, צוריקצוברייינגען די פאמיליע צו נאָרמאַליטעט.

דאָס איז די ארבעט פון „פעמיליע וועלפעיר דעפּארטמענט", וועלכער גיט זיך אויך אָפּ מיט דער פּראָבלעם פון ראטעווען אידישע באָיעס און מיידלאך וואָס געהן אראָפּ פון גלייכען וועג.

הלואי וואָלט עס אזוי ניט געווען, ווי עס איז יאָ פאַרהאַן אַ היבשער פּראָצענט אידישע אינגלאך און מיידלאך וואָס ווערען צעלאָזען און פארנעהמען זיך אויף שלעכטע וועגען.

אמאָהל ווען די עלטערען האָבען מוט, שעמען זיך ניט, קומען זיי אַליין אין דער „סאָשעל סוירווים ביוראָ" זיך אויסריידען דאָס הארץ; אַן אַנדערש מאָהל קומען שכנים און גיבען איבער די „קעיס"; ס'רוב קומט אַזאַ אינפאָרמאַציע פון סקוהל און מעהרערע מאָהל ווערט די זאך ליידער פארנאכלעסיגט ביז, לאָמיר זאָגען, דער באטרעפענדער אינגעל פאַלט שוין אריין צו דער פּאָליציי און מען ברענגט איהם אין קאָורט.

וואָס עס זאָל אָבער ניט פּאַסירען, ווען אַזאַ „קעיס" קומט אָן אין דער ביוראָ, ווערען גלייך אנגענומען די נויטיגע מיטלען. די גאַנצע זאך ווערט אונטערזוכט און אלץ ווערט געטהאָן אַ אידיש קינד צו ראטעווען.

די מעטהאָדע וואָס ווערט דאָ אנגעווענדעט איז אַ מאָדערנע: מען רעדט מיט איהם, מען געפינט אוים וואו עס ליגט די צרה פון זיין אונאָרמאַליטעט. ער ווערט אונטערזוכט פון אַ פּסיכאָלאָג, און ווען נויטיג, אויך פון אַ דאָקטאָר־פּסיכיאַטאָר פעסטצושטעלען די דיאַגנאָזע אום צו וויסען וואָס עס דאַרף אַמבעסטען, אין באשטימטען פאַל, געטהאָן ווערען.

דאָס זעלבע ווערט געטהאָן מיט אידישע מיידלאך וואָס פארקירעווען זיך אויף שלעכטע וועגען. אָבער אזוי ווי די פּסיכאָלאָגיע פון דער מיידעל איז גרונט פארשיידען פון דער פּסיכאָלאָגיע פון'ם אינגעל, אזוי מוז מען אויך אנווענדען פארשיידענע מיטלען, צוגעפּאסט צום באשטימטען פאַל אום די רעטונגס־ארבעט זאָל זיין ווירקזאם און ערפאָלגרייך.

ליידער פּאַסירען אויך פאַלען ווען די זאַך איז שוין אַוועק צו־ווייט, ווען צוליב נאַכלעסיגקייט אָדער בושה מצד די עלטערען איז דאָס קינד שוין צו ווייט פאַרקראָכען אין שלעכטע דרכים און דאָס געזעץ איז שטרענג מיט אַזעלכע פאַר־ברעכער.

אָבער ווען ס'איז נאָר פאַרהאַן די מינדסטע מעגליכקייט, זיי צו רעפאָר־מירען דורך „פּראָביישאָן“, ווערען אַזעלכע באַיעס און מיידלאַך איבערגעגעבען אונטער דער השגחה פון דער ביוראָ, און גאַנץ אָפט מיט גוטע רעזולטאַטען.

אָט די־אָ גאַנץ פאַרשיידענאַרטיגע טהעטיגקייט פון דער ביוראָ, צו וועל־כער עס נויטיגט זיך ערפאַהרונג, טאַקט און געדולד, איז קאָנצענטרירט אין דעם „פעמיליע וועלפעיר דעפּאַרטמענט“.

א צווייטער וויכטיגער דעפּאַרטמענט איז דער קינדער באַזאָרגונג אָדער „טשיילד קעיר“ דעפּאַרטמענט.

פאַרהאַן צעהנדליגער פאַלען ווען דער שלום־בית ווערט צושטערט צוליב קינדער. און דאָ ווירקען אויך מעהר ווי איין אורזאַך. — א שטייגער די ניט־צוגעפּאַסטקייט צווישען קינדער און טאַטע־מאַמע; אָבגעריסענקייט און צושיי־דונג צווישען מאַן און ווייב; אונאָרמאַליטעט און בכלל צוּבראָכענע היימען וואָס שטעלען אַוועק דאָס פּראָבלעם פון באַזאָרגען יענע קינדער, וואָס קענען עס נאָך פאַר זיך אַליין ניט טהאָן.

די ציפערען צייגען אז אין צוויי פון דריי פאַלען, דאָס הייסט אז צוויי דריטעל פון אַלע קינדער־באַזאָרגונג קעיסעס ווערען דוקא ערלעדיגט זעהר צו־פריידענשטעלענד. מען געפינט נעמליך אוים די אורזאַכען פון דעם צוּבראָכע־נעם שלום־בית און דאָס פּראָבלעם ווערט געלעזט אויף א קאָנסטרוקטיווען אופן. די היים ווערט גאַנץ געמאַכט און דאָס קינד בלייבט מיט די עלטערען וואָס איז אין די מעהרסטע אַזעלכע פאַלען, דער געזונדסטער אויסוועג פון דער לאַגע.

דאָרט אָבער וואו דאָס איז ניט מעגליך און דאָס קינד מוז האָבען אן אנ־דער היים, ווערען אַלע פאַקטען פון דער אויספאָרשונג פאָרגעלעגט פאַר א ספּע־ציעלער קאָמיטע אין באַשטאַנד פון פאָרטרעטער פו דער „סאָשעל סירוויס ביוראָ“, פון דער „טשיילד פּליישמענט ביוראָ“, פון דער „אידישער קינדער היים“ און פון דער וועלפעיר פעדעראַציע.

די דאָזיגע קינדער באַזאָרגונג (טשיילד קעיר) קאָמיטע באַשליסט וואוהין דאָס קינד אריינצוגעבען: צו א פּריוואַטער פאַמיליע אָדער אין דער קינדער היים.

פאַרשטעהט זיך אז די סאָשעל סירוויס ביוראָ פאָלגט נאָך דעם פּראָגרעס

פון די באטרעפענדע קינדער און דאָס איז אויך א זעהר פאראנטוואָרטליכע אויפגאבע.

א ספעציעלען אָרט אין „קינדער באזאָרגונג“ דעפּארטמענט פארנעהמט די אנגעוועהטאגטע פראגע פון דער אונפארהייראטער מוטער מיט איהר קינד.

פּראָפּאָרציאָנעל איז די צאָהל אונפארהייראטע מוטערס ביי דער אידישער באפעלקערונג קלענער לגבי דער אלגעמיינער באפעלקערונג. אָבער דאָס פאר־לייכטערט ניט דאָס פּראָבלעם וואָס באציהט זיך אויף אידישע מיידלאך, אמאָל נאַרישע און אמאָהל גאנץ באוואוסטזיניגע, וועלכע געפינען זיך אין א מאָדנער לאגע.

איינע איז אליין גערען צו האָדעווען דאָס קינד אויב מען זאָל נאָר פאר איהר שאפען די נויטיגע אטמאָספערע און אומגעבונג; א צווייטע קען ניט אויסשטעהן די חרפה און אוים פארצווייפלונג איז זי גרייט, ניט נאָר זעלבסט־מאָרד, נאָר אפילו א מאָרד צו באגעהן; א דריטע זוכט איהר גנזעצליך רעכט פון דער אונגעזעצליכער ליבע און איז גרייט צו ברענגען דעם פאָטער אין גע־ריכט; א פערטע וואָלט די גאַנצע ערפאהרונג פארשוויגען ווען איהר געלינגט נאָר דאָס קינד אוועקצוגעבען צום האָדעווען צו אָ פאמיליע און אזוי ווייטער און ווייטער.

דאָס איז א דעליקאטע פּראָבלעם וואָס מוז געלעזט ווערען אויף א זעהר פאָרזיכטיגען אופן. און דאָ טרעט אריין די ביוראָ, און טהוט, דורך דעם „קינ־דער באזאָרגונג“ דעפּארטמענט, אלץ וואָס מען דארף און וואָס ס'איז נויטיג אונטער די געשאפענע אומשטענדען, צו ראטעווען דער מאַמען און איהר אומ־שולדיג בייבעלע.

קיין סטאטיסטיקס וועגען אונפארהייראטע מאַמעס זיינען דאָ ניט נויטיג. אָבער ליידער פּאסירט עס גאנץ אָפט און די ביוראָ דערוויסט זיך שוין פון זיי. ווייל אלע קעיסעס פון דער אידישער מיידעל־מוטער וואָס קומט ענטבונדען ווערען אין די ספעציעלע האָספּיטאלס און אנשטאַלטען פאר דעם דאָזיגען צוועק, ווערען גלייך איבערגעגעבען צו דער סאָשעל סוירוויס ביוראָ.

עס פּאסירען אויך פאלען ווען דער אונפארהייראטער מוטער געלינגט פּריוואַט, אויף א געהיימען אופן, דורכצוגעהן די גאנצע אונאנגענעהמע פּראָ־צעדורע. אָבער סוף־כל־סוף דערגעהט די זאך ביז דער ביוראָ. דאָס מיינט אלזאָ אז ווען ניט די דאָזיגע אינסטיטוציע וואָלטען פילע אידישע מיידלאך צו־גרונד געגאנגען דורך זייער נאַרישקייט אָדער געוואַגטקייט . . .

נאָך אַ וויכטיגער דעפּאַרטמענט איז דער וואָס גיט זיך אָפּ מיט די אַזוי גערופענע „אוט־אָוו־טאַון" (אויסען־שטאָדטישע) קעיסעס.

דער דורכשניטליכער מענש ווייס גאָר ניט וויפיל טראַגעדיעס עס שפּילען זיך אָפּ צוליב דעם וואָס דער מאַן, אָדער די פרוי אַנטלויפען פון דעם היים.

איינער לויפט פון דעטראָיט אין אַן אַנדער שטאָדט, אַ צווייטער לויפט קיין דעטראָיט און מען דאַרף זיי אויפזוכען אום צו דערגעהן די אמת'ע אורזאַכען פון דער טראַגעדיע.

אַמאָל איז דאָס אָבזוכען אַ מאַן, אָדער אַ פרוי, אפשר די איינציגע לעזונג פון אַ פאַמיליען טראַגעדיע.

מען מוז הערען וואָס דער אָדער יענער צד האָט צו זאָגען; אַ מאָהל איז עס בלויז אַ מיספאַרשטענדניס, וואָס קען באַזייטיגט ווערען און אַמאָהל זיינען די אורזאַכען פיל טיפערע, צו וועלכע עס נויטיגט זיך אַ סך טאַקט, געדולד און אנגעשטרענגטע ארבייט, וואָס געהט אויך אריין אין סכום טהעטיגקייט פון דער סאָשעל סירווים ביוראָ.

* * *

ווי אַזוי ווערט בכלל איינגעטהיילט די ארבייט פון דער ביוראָ? ווי אַזוי ווייס מען צו קלאַסיפיצירען די אַלע סאָרטען ווענדונגען טאָג־טעגליך אין דער אינסטיטוציע?

דאָ פאַרנעהמט דעם אויבענאַן אַ ספּעציעלער „אויפנאַמס דעפּאַרטמענט", וואו דער אַפּליקאַנט ווערט אויסגעפרעגט ביי זיין ערשטער מעלדונג אין אָפּיס.

פון די פראַגען צום אַפּליקאַנט ווערט קלאָהר: 1) צו געהער זיין קעיס צו דער סאָשעל סירווים ביוראָ; 2) צו זי געהער צו אַן אַנדער הילפּס אַגענטור; 3) אפשר קען זי מעגליך אויף'ן שטעל געלעזט ווערען דורך דער אנווענדונג פון באַלדיגע פּראַקטישע מיטלען; און 4) צו איז דאָס אפשר אַן ענין וואָס האָט אינגאַנצען ניט צו טהאָן מיט די אויפגאַבען פון דער אינסטיטוציע?

די סאָשעל סירווים ביוראָ איז זעהר אַ פּאָפּולערע אינסטיטוציע און צו איהר קומט מען מיט כל־ערליי ענינים. דאַרף מען אַלזאָ אין פאָראויס פעסטשטעלען וועגען וואָס עס האַנדעלט זיך. און דאָס טהוט דער ספּעציעלער אויפנאַמס־דעפּאַרטמענט, דורך ערפאַהרענע טוער אויף דעם דאָזיגען געביט.

דורכשניטליך קומען אין פארלויף פון יאָהר אריין צווישען פיר און פיר־און־א־האַלב טויזענד ווענדונגען אין דער ביוראָ.

פאר'ן פאַרגאַנגענעם יאָהר איז די גענויע צאָהל געווען 4,210. פון זיי, האָט די אינסטיטוציע דורך איהרע אייגענע אבטיילונגען אטענדעט צו 2,985 קעיסעס; נאָך 1,151 זיינען נאָך דער ערשטער אויספאָרשונג איבערגעשיקט געוואָרען צו אַנדערע הילפס אגענטורען; און 74 ווענדונגען זיינען צוריקגעוויזען געוואָרען אויפן גרונד וואָס זיי געהן ניט אריין אין סכום הילפס־טהעטיגקייט פון דער סאָשעל סוירוויס ביוראָ.

דאָס אגב דאַרף אונטערשטראָכען ווערען. עס באווייזט דעם גרויסען פאַר־נעהם פון דער אינסטיטוציע אז מיט אזוי פיל פארשיידענע לעבענס־פראַגען ווענדעט מען זיך צו איהר.

א גאַנץ אייגענאַרטיגער דעפּארטמענט ביי דער ביוראָ, איז דער „מענטאַל האידזשין קליניק", א קליניק פאר גייסטיגער היגיעניע וואו אין די נויטיגע פאַ־לען, ווערען מענער און פרויען, אינגלאַך און מיידלאַך — און אוך די גאַנץ יונגע קינדערלאַך — אונטערזוכט פון א פּסיכאָלאָג, א מיטגליד פון סטעף און אין ספּעציעלע פאַלען אויך פון א דאָקטאָר פּסיכיאטאר. דער דאָזיגער קליניק שטעהט אויך צום דינסט אנדערע, ניט־אידישע אינסטיטוציעס און אנשטאַל־טען פון שטאָדט.

אויסער אָט די פארשיידענאַרטיגע דירעקטע ארבייט פון דער סאָשעל סוירוויס ביוראָ, טהוט דער סטעף ספּעציעלע ארבייט פאר א צאָהל אנדערע אידישע אינסטיטוציעס און אנשטאַלטען.

דורך דער ביוראָ ווערען געמאכט אלע אויספאָרשונגען פאר'ן מושב זקנים, פאר'ן הכנסת אורחים, פאר דער קינדער־היים און פאר'ן קאָונסיל קעמפּ. און די ביוראָ קאָאָפּערירט אויך מיט'ן „קאָונסיל אָוו דזשואיש ווימען" אין דער ספּע־ציעלער הילף פאר דערוואקסענע עלענדע מיידלאַך, וואָס נויטיגען זיך אין פריינדשאפט־פאַרבינדונגען, אין א טרייסט־וואָרט, אין א געזעלשאפטליכער היים־אטמאָספערע, דאָס פאר זיי צו קריגען.

די „סאָשעל סוירוויס ביוראָ" האָט אויך געשאפען א „קאָאָפּעראטיווען קאָונסיל" פאר די קליינע פארשיידענאַרטיגע צדקה־סאָסייעטיס — דרייצעהן פון זיי — וועמענס ארבייט ווערט קאָאָרדינירט אויף אזא אופן אז זי זאָל ניט דופּליצירט ווערען. מען דאַרף אויך ניט פארגעסען די ארבייט פון דער ביוראָ פאר'ן „מעות חיטים", פאר יענער גרופּע פון עטליכע שטאָדטישע תושבים וואָס באטראכטען די מעות חיטים ארבייט פאר זייערע א טראַדיציע.

די ביוראָ באַשטייערט זיך יעהרליך מיט טויזענד דאָלאַר, און טהוט די פּראַקטישע אַרבייט פאַר דער „מעות חיטים" קאָמיטע.

די היים פון דער „סאָשעל סוירוויס ביוראָ" איז אין קאַמיוניטי פאַנד ביל־דינג אויף וועסט וואָרען עוועניו, וואו יעדער איינער פון די פּופּצעהן צימערען, איינגעשלאָסען דעם קליניק פאַר „גייסטיגער היגיעניע", איז פאַרנומען פונם סטעף פון 24 מענשען, מעהרסטענס ערפאַהרענע „סאָשעל וואָירקערס", אנגע־פיהרט פון העראָלד סילווער וועלכער שטעהט שוין אין דער שפּיץ זייט 1933, אַלס עקזעקוטיווו דירעקטאָר פון דער אינסטיטוציע. אגב דינט די אינסטיטו־ציע אויך דעם מישיגען אוניווערזיטעט פון עז־אַרבאָר און דעם דעטראָיטער שטאָדטישען (וועין) אוניווערזיטעט, אַלס קליניק פון פּראַקטישער ערפאַרונג פאַר יענע סטודענטען וואָס נעהמען אויף ספּעציעלע קורסען אין „סאָשעל סוירוויס".

דער בודזשעט פון דער סוירוויס ביוראָ איז צווישען 62 און 65 טויזענד דאָלאַר א יאָהר, וואָס ווערט געדעקט פון „קאָמיוניטי פאָנד" און פון דער וועל־פעיר פעדעראַציע דורך דעם יאָהרליכען פאַראייניגטען אידישען קאַמפּיין.

פאַר'ן פאַרגאַנגענעם יאָהר האָבען די אויסגאַבען פון דער אינסטיטוציע באַטראָפען קנאַפּע 63 טויזענד דאָלאַר. דאַרויף האָט די פעדעראַציע בייגעטראָ־גען צוועלף טויזענד דאָלאַר.

ווייל מען אַרונטערציהען א סך הכל פון אַלץ וואָס די „סאָשעל סוירוויס ביוראָ" שטעלט מיט זיך פאָר, איז דאָס אמבעסטען אויסגעדריקט אין איינער פון די דעפיניציעס פון רמב"ם וועגען זיטליכקייט און מענשליכע עטיק וואָס די אינסטיטוציע האָט אנגענומען אַלס לאָזונג.

דעם רמב"ם'ס דעפיניציע וועגען וואוילטהעטיגקייט־אַרבייט, פריי איבער־זעצט, לייענט זיך אונגעפעהר אזוי:

— „א מתנה, אן הלואה, א שותפות, א באַ־שעפטיגונג וואָס פיהרט צו אונאבהענגיג־קייט — דאָס איז די העכסטע מדרגה פון צדקה".

אין דעם דאָזיגען גייסט ווערט אנגעפיהרט די פאַרשיידענאַרטיגע הילפס־אַרבייט פון דער סאָשעל סוירוויס ביוראָ, קאָנסטרוקטיוו צו דינען אַלעמען וואָס זיינען אנגעוויזען אויף איהר הילף, זיך צו רעאַביליטירען, זיך צו שטעלען אויף די פיס, זיך נוצליך צו מאַכען פאַר זיך אליין, פאַר זייערע פאַמיליען און פאַר דער געזעלשאַפט.

די „ריסעטעלמענט סירוויס", ביי דער סאָשעל סירוויס ביוראָ

דאָס וואָרט „ריסעטעלמענט" איז פּאָפּולער געוואָרען די לעצטע עטליכע יאָהר, זייט די טראַגישע געשעהנישען אין אייראָפּע האָבען געבראכט פליכט־לינגע אין די פאראייניגטע שטאאטען וואָס מוזען געהאָלפען ווערען דאָ, אויפ־סניי זיך צוצופּאסען צו די נייע אומשטענדען און דאָ אנפאנגען אויפסניי פּאַר־פלאַנצען זייער עקאָנאָמישע און סאָציאַלע עקזיסטענץ.

אין דעם פּרט איז דעטראָיט ניט קיין אויסנאם. אויך דאָ האָט מען די דאָזיגע געזעלשאפטליכע ארבייט געמוזט אוועקשטעלען אויף א געזונטען יסוד מיט א סיסטעם און אָרדנונג, וואָס זאָל ברענגען דעם מאקסימום רעזולטאטען.

די געשיכטע פון דעטראָיטער „ריסעטעלמענט סירוויס" פאנגט זיך אָן מיט פיר יאָהר צוריק.

אין 1936 ווען עס האָבען אנגעהויבען קומען אידישע פליכטלינגע פון דייטשלאַנד קיין דעטראָיט איז דער ענין „ריסעטעלמענט" נאָך ניט געווען קיין פּראָבלעם. די אַלע געקומענע האָבען דאָ געהאט קרובים און פריינד וואָס האָ־בען זיי געהאָלפען איינאָרדנען זיך

מיט א יאָהר שפּעטער, אין 1937, האָט די וועלפעיר פעדעראַציע שוין גע־מוזט גרינדען א קאָמיטעט וואָס זאָל העלפען די פליכטלינגע, אויף פארשיידע־נערליי אופנים זיך דאָ צוצופּאסען. און אין 1938, ווען די פּראָבלעם „ריסעטעל־מענט" איז שוין שארף אוועקגעשטעלט געוואָרען, איז געגרינדעט געוואָרען די „ריסעטעלמענט סירוויס", א קערפּערשאפט וואָס גיט זיך אָפּ, מיט דער פּאַר־שיידענער, אַל־אומפאסענדער הילפס־ארבייט פאר די פליכטלינגע, מיט א באַ־זונדערער פארוואַלטונג און א בודזשעט — וואָס ווערט אינגאַנצען „געדעקט" פון דער פעדעראַציע דורך דעם יעהרליכען פאראייניגטען אידישען קאמפּיין — און מיט א באזונדערען סטעף אונטער דער אויפזיכט און דירעקציע פון דער „דזשואיש סאָשעל סירוויס ביוראָ".

די „ריסעטעלמענט סירוויס" האָט מעהר ווי איין אויפגאבע.

זי שטעהט צום דינסט מיט באַזאָרגונג פון פארשיידענע נויטווענדיגקייטען סיי פאר די פליכטלינג־פאמיליעס, סיי פאר די יחידים, סיי פאר די קינדער־לאַך וואָס זיינען אין פּאָראויס אוועקגעשיקט געוואָרען קיין אמעריקא, ווען זיי־ערע עלטערען האָבען נאָך געהאט א געלעגענהייט עס צו טהאָן.

דורך א ספּעציעלען „פעמילי דעפּאַרטמענט" און א ספּעציעלען „טשילדרענס דעפּאַרטמענט", ווערט געשאַפען ארבייט, שטעלעס און באַשעפטיגונג פאַר פליכטלינגע, מיט דער מיטהילף פון דער „וואָקיישאַן סורוויס" ביים אידישען צענטער; די קינדערלאַך ווערען באַזאָרגט דורך דער „טשיילד פלעיסמענט ביוראָ" מיט אַלעם נויטיגען; פאַרשיידענע לעגאַלע הילף ווערט געגעבען צו די פליכטלינגע וואָס נויטיגען זיך אין דעם; די פליכטלינגע ווערען געהאָלפען אין׳ם פּרט פון געזעלשאַפטליכער און גייסטיגער צופּאַסונג צו דער נייער סביבה, צו די נייע באַדינגונגען; און די הויפּט־זאַך איז, די אויסשפּרייטונג פון דער „רי־סעטעלמענט" פּראָגראַם אויפ׳ן גאַנצען מישיגען סטייט, וואו דאָס לאָזט זיך נאָר.

די „ריסעטעלמענט סורוויס" שטעהט אין פאַרבינדונג מיט ענליכע קאָמיטעס וואָס זיינען געגרינדעט געוואָרען אין פּופּצעהן שטעדט און שטעדטלאַך פון מישיגען, וואו עס זיינען שוין געשאַפען געוואָרען עקזיסטענץ־און־פּרנסה מעגליכקייטען פאַר פליכטלינגע, דאָרט זיך צו באַזעצען.

די „ריסעטעלמענט סורוויס" האָט ביז איצט שוין באַזעצט קנאַפּע זיבעציג פליכטלינגע, אין די שטעדט און שטעדטלאַך פון מישיגען. און דאָ אויפן אָרט, האָט די הילפס־קערפּערשאַפט פאַרן פאַרגאַנגענעם יאָהר געגעבען פינאַנציעלע שטיצע צו 220 פליכטלינגע. און אונגעפעהר נאָך אזא צאָהל געהאָלפען אויף פאַרשיידענע אנדערע אופנים, קאָנסטרוקטיוו איינצואָרדנען זייערע לעבענס אין נייעם לאַנד, אין דער נייער היים זייערער, אין דעטראָיט, און מישיגען סטייט — אין דאָס פרייע דעמאָקראַטישע אמעריקא.

האָט מען אין זינען די באַדינגונגען אונטער וועלכע די פליכטלינגע קומען אהער, באַגרייפט מען ערשט אז די ארבייט זיי צו באַזאָרגען איז ניט נאָר א וויכטיגע, נאָר אויך א דעליקאַטע צו וועלכער עס פאָדערט זיך א באַזונדערער צוגאַנג. אויף אזוי פיל האָט שוין די ריסעטעלמענט סורוויס פאַרצייכענט באַדייטענדע דערגרייכונגען.

דער בודזשעט פון „ריסעטעלמענט סורוויס" האָט פאַרן לעצטען יאָהר באַטראָפען איבער פערציג און א האַלב טויזענד דאָלאַר. און די גאַנצע סומע איז ביינגעטראָגען געוואָרען פון דער פעדעראַציע דורכן פאַראייניגטען אידישען קאַמפּיין, וואָס מיינט אז יעדער דעטראָיטער איד, יעדער איינער פון די איבער צוואַנציג טויזענד ביישטייערער צום פאַראייניגטען אידישען קאַמפּיין פון 1940, האָט א חלק אין אָט דער רעאַביליטירונג ארבייט פון דער קערפּערשאַפט, וואָס איז אָרגאַניזאַציאָנעל און קאָנסטרוקטיוו פאַרקניפּט און פאַרבונדען מיט דער דירעקציע פון דער „סאָשעל סורוויס ביוראָ".

די "היברו פריה-לאָאן אסאָסיאיישאָן" —
דער דעטראָיט גמילות חסדים

געגרינדעט פון עטליכע געזעהלטע מענשען מיט 45 יאָהר צוריק. — די גע־שיכטע און וואוקס פון דער אינסטיטוציע פאַר קאָנסטרוקטיווע הילף צום אָרעמאַן.

צווישען די פאַרשיידענע וואוילטעטיגע אינסטיטוציעס אין דעטראָיט, פאַרנעהמט די היברו פריה לאָאן אסאָסיאיישאָן (גמילות חסדים), א גאַנץ איי־גענאַרטיגען פּלאַץ.

עס זיינען פאַרהאַן פאַרשיידענע סאָרטען פילאַנטראָפּישע טעטיגקייטען. און פּונקט אזוי זיינען פאַרהאַן פאַרשיידענע סאָרטען קבצנים וואָס מוזען אנ־קומען צו פילאַנטראָפּיע. עס ווענדעט זיך אָבער ווי אזוי די „געבער" און די „נעמער" קוקען אויף דעם.

ווען דער אָרימאַן און נויטבאַדערפטיגער קען זיך שוין ניט העלפען און מוז אָנקומען נאָך שטיצע, טהוט ער עס מיט זעהר א שווערער געמיטה; און מעג מען איהם ווי פיין באהאַנדלען, לאָזט עס אויף איהם איבער א שווערען איינדרוק וואָס ווירקט צו ענטמוטהיגען און צו דערדריקען זיינע אמביציעס.

— „אָט צו וואָס איך בין געקומען" — טראַכט געווים אין אזא מאָמענט דער אָרעמאַן און לאָזט ארונטער דעם קאָפּ אין גרויס פאַרצווייפלונג.

אנדערש איז אָבער די לאַגע פון די וואָס ווענדען זיך צו דער היברו פריה לאָאן אסאָסיאיישאָן. אהין קומט מען מיט אן אויפגעהויבענעם קאָפּ, מיט מוטה און האָפנונג אז: „באַלד באַלד, די צייט וועט בעסער ווערען און איך וועל ווידער שטעהן אויף די פיס".

און אַנדערש קען גאָר ניט פיהלען דער וואָס דאַרף אנקומען צום „גמילות חסדים", וויל ער ווייס אז דאָ גיט מען ניט קיין שטיצע, נאָר מען העלפט איהם בייקומען א צייטווייליגע געדריקטע לאַגע דורך אן הלואה, פּונקט ווי דאָס וואָלט געטהאָן אן אנדער געשעפט-אינסטיטוציע פון דעם סאָרט. דער אונטערשייד איז נאָר וואָס דאָרט קימערט מען זיך וועגען איהם, און וועגען זיינע עקאָנאָמישע אומשטענדען גאַנץ וועניג: ער מוז צאָהלען פאַר יעדער באַדינונג, פּלוס דעם פּראָצענט; און דאָ זענען די באַדינגונגען צוגעפּאַסט צו זיינע מעגליכקייטען און יעדע פאָרם פון פּראָצענט איז אינגאַנצען אויס־געשלאָסען.

עס איז קיין צווייפעל ניט אז אָהן דער עקזיסטענץ פון דער „היברו פריה

לאָאן אסאָסיאיישאָן" וואָלט די צאָהל פון די וואָס מוזען אָנקומען צו קצבה גע־וועגן פיל גרעסער. און אין דעם באַשטעהט דער גרויסער פאַרדינסט פון דער אינסטיטוציע וועלכע האָט שוין א לאַנגע געשיכטע הינטער זיך — א געשיכטע וואָס גיט אגב א באַגריף ווי אזוי צוזאַמען מיט'ן וואוקס פון דעטראָיטער אידי־שען ישוב, זענען אויך געוואַקסען אַלע אינסטיטוציעס און אנשטאַלטען וועלכע שטעלען מיט זיך פאָר, אין איין פאָרם אָדער א צווייטער, די אידישע פילאַנ־טראָפּיע.

* * *

די געשיכטע פון דער „היברו פריה לאָאן אסאָסיאיישאָן", פאַנגט זיך אָן מיט 45 יאָהר צוריק, ווען די אידישע באַפעלקערונג איז געווען אן אונבאַדיי־טענדע, צווישען פינף און זעקס טויזענד נפשות.

און ס'איז גראַדע אינטערעסאַנט אז שוין דאַן האָבען דעטראָיטער אידען, טריי צו דער אידישער טראַדיציע און אידישע געוואוינהייטען, ניט געקענט רוהען ביז זיי האָבען ביסלאַכווייז, ביסלאַכווייז גענומען דאָ, אויפן נייעם באָ־דען, פאַרוואָרצלען די חברות און געזעלשאַפטען אָהן וועלכע קיין שטאָדט און שטעדטעל אין דער אַלטער היים, האָט זיך ניט געקענט באַגעהן.

און אזוי האָבען אין 1895 א גרופּע אידען, פּונקט א מנין, באַשלאָסען צו גרינדען א „גמילות חסדים" סאָסייעטי, לויט די דעמאָלסטיגע גאַנץ שמאָלע באַ־גריפען, וואָס איז אויסגעוואַקסען צו דער איצטיגער אינסטיטוציע וועלכע קען זיכער פאַרגליכען ווערען צו א באַנק, אין מיניאַטור, איידער צו א צדקה־חברה.

דעם 18טען דעצעמבער 1895, איז די „היברו פריה לאָאן אסאָסיאיישאָן" געזעצליך אינקאָרפּאָרירט געוואָרען אלס אינסטיטוציע, געגרינדעט פון צעהן בעלי בתים מיט'ן צוועק: „צו העלפען אין א נויטפאַל סאַי די מעמבערס און סאַי די אנדערע וואָס נויטיגען זיך אין הילף אויף פאַרשיידענערליי אופנים".

דער באַגריף „אויף פאַרשיידענערליי אופנים", איז א גאַנץ צושוואומע־נער וואָס האָט באַלד געמוזט אויסקריסטאַליזירט ווערען צו איין באַשטימטער פאָרמע פון גיבען אן הלואה צום נויטבאַדערפטיגען, אָהן שום פּראָצענט אָדער אנדערע קאָסטען.

און דאָ דאַרף גלייך באַמערקט ווערען אז איינער פון די הויפּט יסודות פון „גמילות חסדים", איז דער פּונקט אין דער קאָנסטיטוציע וואָס באַטאָנט אז, ביים אַרויסגעבען הלואות זאָל ניט געמאַכט ווערען קיין אונטערשייד פון ראַסע, רעליגיע און נאַציאָנאַליטעט.

דאָס איז שוין א גאַנץ ברייטער, ראַציאָנאַלער פּונקט, וואָס גיט א מעג־ליכקייט אויך דעם ניט־אידען דאָ זיך ארויסצוהעלפען אין א נויטפאל מיט אַן הלואה.

אמת, קיין צופיל אַזעלכע זענען ניטאָ. אָבער דאָס וואָס דער דאָזיגער פּונקט איז די גאַנצע צייט געבליבען אין דער קאָנסטיטוציע, דאָס דאַרף אונטערשטראָ־כען ווערען.

עס איז זעלבסטפאַרשטענדליך אַז ווען דער גמילות חסדים איז געגרינדעט געוואָרען איז די עקאָנאָמישע לאַגע פון דער אינסטיטוציע געווען אַזאַ, אַז פון גרויסע סומען האָט מען ניט געקענט רעדען.

דער אידישער ישוב איז געווען פאַראָרעמט. די פאַרדינסטען זענען געווען קליינע און די גרינדערס האָבען זיך געשטעלט אלס ציעל צו לייהען צו אָרעמע און נויטבאדערפטיגע מענשען פון פינף ביז צעהן — און מאַקסימום ביז 25 דאָלאַר, וואָס איז פאַר יענער צייט שוין באַטראַכט געוואָרען פאַר א שטיקעל קאַפּיטאַל.

מר. דזשייקאָב לעווין — דער „לעצטער מאָהיקאַנער" פון די גרינדערס — קען מן הסתם דערצעהלען א סך אינטערעסאַנטע זאַכען, ווי מיט די עטליכע גע־צעהלטע דאָלאַרס, האָט מען דאַן ניט איין פּעדלער געהאָלפען צו קויפען א פערד־און־וועגעלע און אַביסעל סחורה; און ניט איין אָרעמע פאַמיליע, האָט מען גע־ראַטעוועט פון אַרויסגעשטעלט צו ווערען אויפן גאַס מיט די בעבעכעס פון דער דירה, ניט האָבענדיג צו באַצאָהלען קיין דירה־געלד.

די גרינדער פון גמילות חסדים, מעהרסטענס אָרטאָדאָקסישע אידען, האָ־בען געוואָלט עפּעס טהאָן; זיי האָט דער גייסט פון דער היימישער צדקה חברה געטריבען דערצו. און באַשליסענדיג צו שאַפען אַזאַ חברה האָט יעדער איינער בייגעטראָגען עטליכע דאָאַר און ס'איז געוואָרען א קליינער אומזאַץ קאַפּיטאַל פון ווייניגער ווי הונדערט דאָלאַר.

עס האָבען אנגעהויבען אריינקומען פרישע מעמבערס, אָבער דעם קאַפּיטאַל האָט עס אַלץ גוואַלדיג ניט געהויבען ביז מיט דרייצעהן יאָהר שפּעטער, אין ווינטער פון 1908, האָט די אינסטיטוציע זיך געווענדעט צום אַלגעמיינעם עולם פאַר הילף. עס איז אַראַנזשירט געוואָרען א באַל, וואָס האָט רעאַליזירט, אין נעטער הכנסה פאַרן גמילות חסדים, די „ק אָ ל אָ ס א ל ע" סומע פון 899 דאָלאַר מיט 62 סענט.

דאַמאָלסט האָט דער „גמילות חסדים" שוין גענומען אויסשפּרייטען זיין טהעטיגקייט און אנגעהויבען אַרויסגעבען אַלץ מעהר און מעהר הלואות. פאַר־

שטעהט זיך ,אַז עפּעס א באוואָרעניש האָט געמוזט זיין. א ניט, וואָלט דאָס ביסעל געלד אויסגערונען און ס'וואָלט געוואָרען אויס גמילות חסדים. פון קיין מאָדערנע סיסטעם מיט גוטזאָגערס, האָט מען ניט געוואוסט. איבעריגענס, איז דאָס פארבונדען מיט עקסטרע ארבייט וואָס דאַרף ווידער קאָסטען געלד. און לויט די באַגריפען פון די צדקה־חברות אין דער אַלטער היים, טאָר קיינער ניט פּראָפיטירען פון וואוילטהעטיגער ארבייט. פלעגט מען דארום אויסלייהען די עטליכע דאָלאר אויף א משכון: דער וואָס האָט זיך גענויטיגט אין אן **הלואה**, האָט געבראכט א חפץ, מעהרסטענס א שטיקעל ציהרונג און געקראָגען די עט־ליכע דאָלאר, וואָס ער האָט צייט געהאט אויסצוצאָהלען אין משך פון א יאָהר.

קיין שום פּראָצענט, אָדער א קליינעם קאָסט פאר די אויסגאבען פון דער אינסטיטוציע, דאָס האָט מען קיין מאָהל ניט גענומען און מ ע ן נ ע ה מ ט ע ס נ י ט ע ד ה י ו ם. כאָטש ביי מאנכע פיהרער איז צייטענווייז אַזא טענדענץ יאָ געווען, איז זיי אָבער ניט געלונגען דאָס דורכצופיהרען אין לעבען.

אויף וויפיל די אינסטיטוציע איז, שוין מיט אַלע ערפאָלגען, פינאנציעל געוואַקסען, ווערט „כאראקטעריסטיש" באוויזען אין יעהרליכען באַריכט מיט פינף יאָהר שפּעטער. אין 1913, צייגען די ציפערען, האָט דער „גמילות חסדים" פארמאָגט א קאַפּיטאל פון 1330 דאָלאר. און אזוי איז די „היברו פריה לאָאן אסאָסיאיישאָן" פאר א משך פון איבער צוויי צעהנדליג יאָהר אנגעפירט געוואָרען אויף א גאַר קליינעם מאסשטאב, באפרידיגענדיג דאָס געפיהל פון וואוילטעטיג־קייט ביי יענער גרופּע אָרטאָדאָקסישע אידען וועלכע זענען געשטאנען ביי דער פיהרערשאפט זייט דער גרינדונג, האָבען פּרובירט אריינקריגען מעמבערס מיט גרעסערע ביישטייערונגען, אָבער אָהן ערפאָלג.

אין 16־1915 איז געקומען דאָס, וואָס מען קען אנרופען אן איבערברוך אין דער אינסטיטוציע. עטליכע רעפאָרמירטע אידען האָבען זיך גענומען פאר־אינטערעסירען אין גמילות חסדים. איינזעהענדיג די נויטיגקייט אין אַזא קער־פּערשאפט, איז אונטער זייער איניציאטיווע אנגעפאנגען געוואָרען א קאמפּיין צווישען די פארמעגליכע אידען, זיי זאָלען ווערען מיטגלידער אויפן גאנצען לעבען. דאָס האָט יעדער איינער געקענט טהאָן, צו פאראייביגען זיין אנדענ־קען, איינצאָהלענדיג א סומע פון 250 דאָלאר.

דער קאמפּיין איז געווען אויף אזוי פיל אן ערפאָלג, אַז אין 1917, איז דער „גמילות חסדים" פארגרעסערט געוואָרען מיט 67 נייע „חשוב'ע" מיטגלי־דער און די קאסע איז באַרייכערט געוואָרען מיט איבער אנדערהאַלבען צעהנ־דליג טויזענד דאָלאר. דערצו האָט דער פארשטאָרבענער דוד וו. סיימאנס, דאן שוין אן עהרען־פּרעזידענט פון דער אינסטיטוציע, געגעבען צעהן פּראָצענט אלס

הוספה צו דער גאַנצער איינאַמע און דער קאַפּיטאַל האָט זיך א הויב געטהאָן צו ארום צוואַנציג טויזענד דאָלאַר.

אונטער דער ווירקונג פון אָט די נייע עלעמענטען, האָט מען ביסלאַכווייז אַלץ מעהר און מעהר מאָדערניזירט די סיסטעם. מען האָט אנגעהויבען געבען גרעסערע סומען, ביז צוויי הונדערט דאָלאַר, אין הלואות; מען האָט ענטמוטהיגט די משכנות און ווי ווייט דאָס האָט זיך נאָר געלאָזען האָט מען געווירקט אויפ'ן אַפּליקאַנט פאַר אַ הלואה, ער זאָל בעסער קריגען צוויי גוט-זאָגערס.

דאָס האָט מען אגב, פון א פראַקטישען שטאַנדפּונקט געמוזט טהאָן. ווייל ווען דער וואָס לייהט געלד פיהלט אַז מען האָט פאַר איהם גוט געזאָגט, וועט ער פּינקטליכער מאַכען זיינע צאָהלונגען, כדי ניט צו פאַרלירען זיין גוטען נאָמען; ווערענד מיט א משכון, איילט מען זיך ניט איהם אויסצולייזען: „אַ דאגה א גרויסע, וואָס איז דאָ דאָס געאיילעניש? — זיי האָבען דאָך אַלץ איינס א באַוואָרעניש, וועל איך צאָהלען שפּעטער" . . .

אזוי איז שוין די געוואוינהייט צו טראַכטען. אָבער דאָס שטערט אויסצושפּרייטען די טהעטיגקייט, ווייל דאָס געלד בלייבט אין איינצעלנע הענד. און מיט א באַשרענקטער קאַסע און מיט אַ סך נאָכפראַגען אויף לאָאַנס, נעהמט דאָס אוועק די מעגליכקייט פון א צווייטען און אַ דריטען צו קריגען אַן הלואה, ווארים ס'איז פּשוט ניטאָ פון וואַנען צו נעהמען.

לייהדער מוז געזאָגט ווערען אַז די סיסטעם פון משכנות, איז נאָך ביז היינט צו טאָג ניט אינגאַנצען אָבגעשאַפט.

פאַרהאַן אַזעלכע וואָס זענען ניט לאַנג אין שטאָדט, האָבען ניט קיין באַקאַנטשאַפט און זיי קענען קיין „גוט-זאָגערס" אָדער „אינדאָרסערס" ניט קריגען. ברייגגען זיי אַ משכון און זיי העלפען זיך מיט'ן ביסעל געלד, דורכצוקומען א שלעכט שטיקעל צייט, אָדער איינצואָרדנען זיך מיט א שטיקעל פּרנסה. זייער פּראָפּאָרציע איז אָבער אַן אונבאַדייטענדע.

פון יענער צייט אָן, איז שוין די טהעטיגקייט אוועק אויף אַן אָרגאַניזירטען פּלאַנמעסיגען אופן. יעדען יאָהר פלעגט מען דורכפיהרען א קאמפּיין פאַר פרישע מיטגלידער. דער קאַפּיטאַל איז געוואַקסען. א באָארד אָוו דירעקטאָרען פלעגט ביים יעהרליכען מיטינג אויסגעקליבען ווערען און אלע דריי חדשים האָט מען אָבגעהאַלטען עפענטליכע מיטינגען ביי וועלכע מען האָט אַלץ געזוכט מיטלען ווי אזוי די אינסטיטוציע נאָך מעהר צו פאַרגרעסערען.

איין צייט איז זאָגאר, א באוואוסטער צייטונגס-מאַן, דזשייקאָב נייטען, געווען דער פּרעזידענט און ער האָט זיך פאַרנומען אויף גאָר א גרויסען מאַס-

שטאַב. מען האָט אנגעהויבן אפּעלירען פאר גרעסערע ביישטייערונגען אין דער פאָרמע פון „מעמאָריאַלס" נאָך פארשטאָרבענע, וואָס האָט ארייננעבראכט גרעסערע סומען, צווישען זיי, א סומע פון צוויי טויזענד דאלאר, וואָס דזשייקאָב ב. לאסקי, איינער פון די גרינדער, האָט געגעבען אין אנדענקען פון זיין פרוי. דער קאפּיטאל האָט שוין באטראָפען עטליכע צעהנדליג טויזענד דאלאר. אָבער נאָך אלץ ניט גרויס גענוג נאָכצוקומען אלע נאכפראגען פאר הלואות וואָס זענען פּראָפּאָרציאָנעל געוואקסען לגבי דעם וואוקס פון דעם אלגעמיינעם אידישען ישוב אין דעטראָיט.

די אינסטיטוציע וואָס האָט איהר ערשטע טהעטיגקייט אנגעפאנגען אין דער סטאָר 289 הייסטינגס סטריט, וואו זעליג קאפּלאָי, איינער פון די גרינדער, האָט געגעבען א שטיקעל פריי פּלאַץ, האָט זיך איצט נאָך אלץ געפינען אין איהר צווייטער דירה, אין א קליין צימערעל אין אמאָהליגען „האנא שלאָסס" בילדינג, וואו ביים בעסטען ווילען, האָט די טהעטיגקייט געמוזט אנגעפיהרט ווערען אויף א האלב־פרימיטיווען אופן, ווייל די גאנצע אומגעבונג איז געווען ווייט ניט קיין צוגעפּאסטע.

אין 1923 האָט דער „גמילות חסדים" ענדליך באקומען א פּנים פון א מאָדערנער אינסטיטוציע. ס'איז דאן אויסגעבויט געוואָרען דער קוירבי צענ־טער, וואָס איז ווירקליך, לויט דער דאמאָלסטיגער געאָגראַפישער לאגע פון שטאָדט, געווען א „אידישער צענטער". און דאָרט איז איינגעאָרדענט געוואָרען אן אָפיס מיט באַשטימטע שטונדען, וואָס האָט שוין שיעור ניט אויסגעזעהן ווי א באַנק. דאָס זעלבע יאָהר האָט דער „דעטראָיט קאמיוניטי" פאָנד, וועלכער סובסידירט די מעהרסטע פילאנטראָפּישע אגענטורען פון שטאָדט — אונגעאכ־טעט פון ראסע, רעליגיע און נאַציע — דאָס זעלבע יאָהר, האָט דער „דעטראָיט קאמיוניטי פאָנד", באקענענדיג זיך מיט דער ארבייט פון „גמילות חסדים" גוט־געהייסען א יעהרליכע סובסידיע פון צוויי טויזענד דאלאר, אויף צו דעקען די אדמיניסטראטיווע אויסגאבען פון דער „היברו פריה לאָאן אסאָסיאיישאָן". נעטהאָן איז עס געוואָרען דורך דער איניציאטיווע פון די „יונייטעד דזשואיש טשערעטיס". דאָס האָט פיל בייגעטראָגען צום ווייטערען וואוקס פון דער אינ־סטיטוציע, ביז דער וועג איז פאר איהר געוואָרען אָפען צו ווערען דאָס וואָס זי איז היינט צו טאָג.

אָבער איידער די אינסטיטוציע איז געוואָרען דאָס וואָס זי איז איצט, איז דער גמילות חסדים דורכגעגאנגען א שוועהרען, גאנץ אונערווארטעטען קריזיס.

געווען איז דאָס אין נאָוועמבער 1925, ווען גנבים האָבען איינגעבראָכען אין אָפיס, אויפגעריסען די קאַסע און זי אויסגעליידיגט פון ציהרונג אין ווערטה צווישען דרייצעהן און פערצעהן טויזענד דאלאר.

דאָס זענען געווען משכנות, פאר וועלכע די אינסטיטוציע איז געווען פאַר־אַנטוואָרטליך. און כאָטש די קאַסע איז געווען פאַרזיכערט, האָט אָבער די אינ־שורענס קאָמפּאַניע, לויט א געוויסען פּונקט אין דער פּאָליסי, זיך אויסגעדרעהט מיט בלויז 27 הונדערט דאָלאַר אלס שאדען־פאַרגיטיגונג.

יענע גנבה האָט אויפגערודערט די שטאָדט, אזוי אז דער קריזיס האָט זיך שפּעטער אויסגעלאָזען צום גוטען. ביים נאכפאָלגענדען קאַמפּיין צו ערזעצען דעם שאָדען, האָבען א סך אידען און ניט־אידען, זיך אָבגערופען, מיט'ן רעזול־טאַט, דאָס עס האָט דער אינסטיטוציע נאָך מעהר פּאָפּולער געמאכט און דער קאַפּיטאַל איז באַדייטענד פאַרגרעסערט געוואָרען.

וואָס די געליטענע פון דער גנבה אנבאַלאַנגט, האָבען די פיהרער פון גמילות חסדים, אַראַנזשירט מיט די אידישע דזשולערס פון שטאָדט, אַז זיי זאָלען קע־נען קויפען די זעלבע ציהרונג פאַר אַזאַ פּרייז אַז זייערע פאַרלוסטען זאָלען זיי אינגאנצען פאַרגיטיגט ווערען. און אויף וויפיל ס'האָט זיך שפּעטער ארויסגע־שטעלט, איז קיין איינער פון די וועמענס ציהרונג מען האָט צוגענומען, געבלי־בען אונצופרידען פון די דאָזיגע אַראַנדזשמענטס.

ענדליך איז אין 1926 געגרינדעט געוואָרען די אידישע וועלפעיר פעדעראַ־ציע וועלכע האָט זיך גלייך געווענדעט צו דער היברו פריה לאָאַן אַסאָסיאיישאָן, זי זאָל זיך אנשליסען אלס אויטאָנאָמער טהייל פון דער פאַראייניגטער וואויל־טעטיגקייט קערפּערשאַפט. דער פאָרשלאַג איז אנגענומען געוואָרען און פון דאַן אָן עקזיסטירט דער גמילות חסדים אלס אנערקענטע אינסטיטוציע, וועמענס אַלע אויסגאַבען פאַרן אָפיס און פאַרן סטעף ווערען געדעקט פון „קאָמיוניטי פאָנד", אזוי ווי דאָס איז דער פאַל מיט נאָך עטליכע אינסטיטוציעס און אנ־שטאַלטען פון דער פעדעראַציע.

עס איז איבעריג צו זאָגען אַז מיט'ן אנשליסען זיך אָן דער פעדעראַציע זענען אָבגעשאַפט געוואָרען די „אינדעפּענדענט" קאַמפּיינס פון גמילות חסדים.

די אינסטיטוציע ווערט איינגעשלאָסען אין בודזשעט פון די יעהרליכע פאַראייניגטע אידישע קאַמפּיינס זייט 1926, פון וועלכע זי האָט ביז איצט שוין אריינגעקראָגען איבער זעכציג טויזענד דאָלאַר, פאַר'ן אומזאָץ־קאַפּיטאַל וואָס באַשטעהט איצט, אין לויפענדען יאָהר פון 1940, פון 86,330 דאָלאַר. אין דעם געהט אריין א סומע פון 8,450 דאָלאַר וואָס דער פאַרשטאָרבענער אברהם קאַטיסקי האָט געלאָזען אין זיין צוואה פאַר דער אינסטיטוציע.

באַוואוסט אלס דער „אברהם קאַטיסקי פאָנד", ווערט אָט די סומע באַנוצט אויף עקסטרע הלוואות פון איבער 200 ביז 500 דאָלאַר.

אגב איז דער גמילות חסדים אין 1937 באַרייכערט געוואָרען מיט נאָך 5,000 דאלאר פון דער ירושה וואָס דער פארשטאָרבענער פילאנטראָפּ דוד וו. סיימאָנס האָט געלאָזען. דער דאָזיגער פאָנד ווערט אויך באנוצט פאר ספּעציעלע הלוואות פון 200 ביז 400 דאלאר.

אין 1928 האָט די „פריה לאָאן אסאָסיאיישאָן" זיך איבערגעצויגען אין א קאָמפּליט־אויסגעשטאַטעטען אָפּיס אויף צוועלפטע און קלעירמאונט עוועניו. דאָס איז געווען, אזוי צו זאָגען, אין הארץ פון דאָס אידישע דעטראָיט. אָבער ברענטש־אָפּיסעס זענען אנגעהאַלטען געוואָרען, נאָך פון עטליכע יאָהר פריער אין פארשיידענע אנדערע געגענדען פאר דער באקוועמליכקייט פון די דאָרטיגע אידישע איינוואוינער וועלכע זענען אנגעוויזען אויפן גמילות חסדים. די ברענטש אָפּיסעס זענען מיט דער צייט אויך אויפגעגעבען געוואָרען און די דאָזיגע העכסט מאָדערנע אידישע לייה־קאַסע האָט זיך געפונען אויף צוועלפטע און קלעירמאונט ביז מיט דריי יאָהר צוריק, אין יולי 1937, ווען די אינסטיטוציע האָט זיך איבערגעצויגען אין איהר איצטיגער היים, אין דער געוועזענער באַנק־געביידע, אויף לינוואוד און בלעין עוועניו, וואו מען דאַרף נאָר אריינקומען אויף עטליכע מינוט צו באמערקען אז: וואָס, וואָס, קיין „וואוילטעטיגקייט אינסטיטוציע" אין דעם שמאָלען צדקה באַגריף, איז דאָס ניט. גיכער ווי אַלץ פיהלט מען זיך דאָרט, ווי אין א מאָדערנער פינאַנס־אינסטיטוציע, ווי אין א באַנק. און דאָס גיט צו פיל חשיבות צום גמילות חסדים און נאָך מעהר צו די וואָס קומען נאָך הלוואות, ווייל די פּראָצעדורע מאכט דעם אפּליקאנט פיהלען אז ער איז א שטאָלצער מענש און ניט קיין אָבגעקומענער קבצן.

אום צו האָבען א באַגריף ווי נויטיג עס איז דער גמילות חסדים, וואָס ער טהוט און ווי אזוי ער איז געוואקסען, דאַרף מען זיך באקענען מיט פאָלגענדע ציפערען:

פאַר די לעצטע צוויי יאָהר זענען אַרויסגעגעבען געוואָרען 4,293 הלוואות אויף א סומע פון 375 טויזענד מיט 850 דאלאר. דאָס מיינט אז דער אומזאַץ קאַפּיטאַל פון איבער 86 טויזענד דאלאר איז קנאַפּע פינף מאָהל אריינגעקומען און ארויסגעגאנגען אין פארלויף פון די צוויי יאָהר. פאר די לעצטע פופצעהן יאָהר איז די צאָהל הלוואות פארגרעסערט געוואָרען אויף אונגעפעהר פערצעהן מאָהל.

די וואָס לייהען געלד שטעלען דורכשניטליך צוזאמען אזא צעטעל:

דעם אויבענאָן פארנעהמען קליינע ביזנעסלייט, פּעדלערס און סיילסלייט, וואָס געהן כמעט אלע אריין אין דער זעלבער קאטעגאָריע. דאַן קומען מענשען פון אלע שטאַנדען, טריידס און פּראָפעסיעס: פון שניידער און שוסטער ביז

סופרים; פון לאָיערס, ביז אינשורענס אגענטען, דראַגיסטען און מלמדים, קלוירקס און מעכאַניקער, און אזוי ווייטער און ווייטער.

טהיילען מיר ווידער איין די הלואות לויט די צוועקען פאר וועלכע זיי זענען גענומען געוואָרען, באַקומט זיך דורכשניטליך אזא פּראָצענט־איינטיילונג:

ארום 36 פּראָצענט פאר קליינע סטאָרקיפּערס, סוחרים, פּעדלערס און דזשאָנק פּעדלערס; ארום 19 פּראָצענט אויף לעבענס מיטלען, רענט, קוילען און אזוי ווייטער; פופצעהן פּראָצענט פאר מעדיצינישע צוועקען, אויף צו באַצאָהלען פאר האָספּיטאַל און דאָקטאָר בילס; אכט פּראָצענט צו פארריכטען טראָקס, צו קויפען פערד און וועגענער און פאר לייסענס אין פארבינדונג מיט פּעדלעריי; פינף פּראָצענט אויף צו פארריכטען היימען, צאָהלען אינשורענס און בכלל צו דערראַטעווען דאָס שטיקעל נחלה, וואָס מען פארמאָגט; ארום פינף פּראָצענט אויף צו באַצאָהלען אין קאַלעדזש און אנדערע אויסגאַבען פאר העכערע בילדונג פאר די קינדער; ארום צוויי פּראָצענט אויף צו באַצאָהלען אינשורענס פּרעמיומס; ארום דריי פּראָצענט, אויף חתונה צו מאַכען קינדער; צוויי פּראָצענט פאר פארשיידענע ניט־קלאַסיפיצירטע צוועקען און פינף פּראָצענט פון די הלואות ווערען גענומען פון מענשען פאר'ן איינציגען צוועק, די געלד אוועקצושיקען צו אָרעמע קרובים אין אייראָפּע.

דאָס באַווייזט אגב, אז פיל מענשען זענען גרייט צו באָרגען און צו לייהען, אבי ארויסצוהעלפען זייערע אייגענע אויף יענער זייט ים.

ווען מען האָט אין זינען אז הונדערטער „לאָאן שאַרקס", געוויסענלאָזע פּראָצענטניקעס לויערען אויף יעדען צייטווייליג געדריקטען מענשען, אריינ־צוכאַפּען איהם אין זיינע נעגעל; ווען מען האָט אין זינען אז אמאָהל, האנדעלט זיך עס אין בלויז הונדערט אָדער צוויי הונדערט דאָלאַר, זיך צו ראַטעווען פון עקאָנאָמישען אונטערגאנג, אָדער גאָר פון באַנקראָט; און — אז די „פריה לאָאן אסאָסיאיישאָן" שטעהט צום דינסט דעם געדריקטען מענשען אין קריטישען מאָמענט, גיבענדיג איהם אלע מעגליכקייטען זיך צו רעאבילימירען — מוז מען צוגעבען אז דאָס איז אזא אינסטיטוציע אָהן וועלכער דאָס אידישע דעטראָיט קען זיך אבסאָלוט ניט באַגעהן.

דער נאָרטענד קלּיניק—
שיר-ניט אַ אידישער האָספּיטאַל

די פארשיידענע עטאפּען פון מעדיצינישער הילף צום ארעמען עולם. — די געשיכטע פון קלּיניק זייט זיין גרינדונג מיט פערציג יאָהר צוריק. — אַ וויכטיגע מעדיצינישע אינסטיטוציע אין דעטראָיטער אידישען לעבען.

אַ סך דעטראָיטער אידען זיינען זעהר עמפּפינדליך צום געדאַנק פון א אידישען האָספּיטאַל. ספּעציעלּ איז דאָס דער פאַל אין די רייהען פון די אידישע מעדיצינער, וועלּכע פיהלען שטאַרק די נויטווענדיגקייט אין אַזאַ אינסטיטוציע.

ווייסען מיר דאָך אז שוין פילע, פילע פארזוכען זיינען געמאכט געוואָרען צו בויען א אידישען האָספּיטאַל אין דעטראָיט, אָבער אָן ערפאָלג. באַוועגונגען פאַר א האָספּיטאַל זיינען אנגעפאנגען געוואָרען מעהר ווי איין מאָהלּ; און מעהר ווי איין מאָהל האָט זיך געדוכט אז אָט, אָט האלט שוין ביים פארוויקליכט ווערען דער דאָזיגער לאנג יאָהריגער חלום. אָבער פון די אנשטרענגונגען איז גאָר ניט געוואָרען.

די אידעע און די נויטווענדיגקייט פון א אידישען האָספּיטאַל, האָט די לעצטע עטליכע יאָהר געקראָגען א באַדייטענדען שטויס פאָרווערטס. פאַרהאַן אפילו היינט צו־טאָג אן אָרגאַניזאציע און א גאַנץ אַקטיווע דערצו, וואָס קאָנצענטרירט איהר גאנצע טעטיגקייט פאר, און אַרום, דער באַוועגונג צו בויען אַ אידישען האָספּיטאַל אין דער נאָהנטער צוקונפט. וואָס פון דעם אַלעמען וועט אַרויסקומען, וואָס די אויסזיכטען זיינען — וועגען דעם קען מען קיין באשטימטע שלוסען ביים איצטיגען מאָמענט ניט ציהען.

און דאָך וואגען מיר צו זאָגען אז אין דעם „נאָרטענד קלּיניק“ איז טהיילווייז שוין פארווירקליכט די אידעע פון אַ אידישען האָספּיטאַל; דער „נאָרטענד קלּיניק“, וואָלטען מיר געזאָגט, איז **שיעור־ניט א אידישער האָספּיטאַל — פּאַקטיש אַ האָספּיטאַל, נאָר אָהן בעטען.**

ווען מען וואָלט געקענט צום נאָרטענד קלּיניק צובויען אַ געביידע פאר א צאָהל בעטען; ווען עס וואָלט זיך געפונען א אידישער פילאנטראָפּ וואָס וואָלט נאָכגעפאָלגט דעם ביישפּיל פון דער פארשטאָרבענער **העגריעטא ווייגעמאַן** וועלּכע האָט דורך איהר פילאנטראָפּישער טהאט מעגליך געמאכט אז דער בנין פון נאָרטענד קלּיניק זאָל געבויט ווערען; ווען אַזאַ פילאַנטראָפּ וואָלט געגעבען א באַדייטענדע סומע געלד צוצובויען א געביידע בלויז

פאַר האָספּיטאַל בעטען, וואָלט דאן דאָס פּראָבלעם פון אַ אידישען האָספּיטאַל אין דעטראָיט פאַר אַ קורצער צייט ווייניגסטענס, געלעזט געוואָרען.

וואָרים וואָס איז דען אַ האָספּיטאַל, אויב ניט אַ פּלאַץ וואוהין דער קראַנקער קומט געהיילט צו ווערען? און דאָס אייגענטליך איז די עובדא פון נאָרטענד קליניק, נאָר מיט איין אונטערשייד: ווערענד אין אַ האָספּיטאַל קריגט מען אי די רפואה, אי די אויפמערקזאַמקייט פון דאָקטאָר, אי דאָס בעט אויף וואָס צו ליגען, איז דער חולה וועלכער קומט אין נאָרטענד קליניק קריגט דאָרט טאַקע יעדע מעדיצינישע באהאנדלונג. אָבער אין פאַל וואו ס'איז נויטיג פאַר'ן קראַנקען צו ליגען אין בעט איז, ענטוועדער ער ליגט ביי זיך אין דער היים און ווערט אַטענדעט פון די דאָקטוירים פון קליניק, אָדער אין שטאַרק-נויטיגע פאַלען שיקט מען איהם אין איינעם פון די שטאָדטישע האָספּיטאַלס און די זעלבע דאָקטוירים באהאנדלען איהם דאָרט.

דער נאָרטענד קליניק איז אַ אידישער הייל-אנשטאַלט אין פולען זין פון וואָרט, כאָטש אין דעם נאָמען אליין איז דאָרויף ניטאָ קיין שום אנדייטונג.

* * *

די געשיכטע פון קליניק אָן-און-פאַר זיך איז אַ זעהר אינטערעסאַנטע. דאָס איז אַ טהייל פון דער אַלגעמיינער געשיכטע פון אידישער פילאַנטראָפּיע, — ווי אזוי זי האָט זיך אנגעפאנגען, זיך ענטוויקעלט, און אויסגעוואקסען צוזאַמען מיט'ן וואוקס פון דער אַלגעמיינער אידישער באַפעלקערונג אין דעטראָיט.

זי פאנגט זיך אָן פּונקט מיט פערציג יאָהר צוריק ווען ס'האָבען אנגעהויבען שפּראָצען, און צום לעבען צו קומען, פאַרשיידענע סאָסייעטיס, טשעריטי-קלובען און פאַראיינען פון וועלכע אַ גרויסער טהייל זיינען שוין לאנג פאַרגעסען געוואָרען.

אין 1900, ווען די אידישע באַפעלקערונג האָט געצעהלט ווייניגער ווי צעהן טויזענד נפשות, האָט די דאַמאָלסטיגע „היברו ליידיס עיד סאָסייעטי פאַר ווידאָוס ענד אָרפענס" (אידישער פרויען פאַראיין צו שטיצען אלמנות און יתומים), זיך דערטראַכט צום געדאַנק אַז שטיצען דער אלמנה מיט איהרע יתומים, העלפען דער אָרעמער פרוי מיט איהר קינד, דאַרף מען אויך אויפ'ן מעדיצינישען געביט.

די פאַרשטאָרבענע האנא שלאָסס, די גוט-באוואוסטע אידישע וואוילטעטערין אויף וועמענס נאָמען ס'איז שפּעטער אויפגעבויט געוואָרען דער „האנא שלאָסס" צענטער, פאַר אַלע אידישע צדקה טהעטיגקייטען, האָט דאן, אַלס פּרעזידענטין פון דער סאָסייעטי, פאַראינטערעסירט דאָקטאָר לואיס דזש.

הירשמאַן, ער זאָל ביי זיך אין אָפיס באהאנדלען די אָרעמע פאציענטען וואָס וועלען צו איהם פון דער סאָסייעטי געשיקט ווערען. מען האָט אויך פאראינ־טערעסירט א אידישען דראָגיסט ער זאָל מאכען די רעצעפּטען פאר קאָסט־פּרייז און דורך די דעמאָלסטיגע שטאָדטישע „קאָמישאָנערס אָוו דהי פּור“, איז ארא־נזשירט געוואָרען מיט'ן הארפער האָספּיטאל אז פאציענטען וואָס וועלען אהין געשיקט ווערען פון דער סאָסייעטי, זאָלען פאר בלויז פיר דאלאר א וואָך קרי־גען די נויטיגע האָספּיטאל־באהאנדלונג.

מיט צוויי יאָהר שפּעטער, האָט די דאָזיגע וואוילטעטיגקייט אויפ'ן מעדי־צינישען געביט זיך אזוי צעוואקסען, אז ס'איז שוין נויטיג געוואָרען א ספּעצי־עלער פּלאַץ פאר דעם צוועק. אינ'ם „סעלף העלפּ סוירקעל“ הויז, אויף בראָש און מאָנטקאָלם סטריט, איז דאן געעפענט געוואָרען א קליניק אין איין צימער בלויז, וואוהין די קראנקע פלעגען קומען אונטערזוכט צו ווערען.

דר. הירשמאַן האָט פאראינטערעסירט עטליכע קאָלעגען וואָס האָבען גע־געבען זייערע לייסטונגען פריי. און דאָ, אין דעם באשרענקטען פּלאַץ איז דער קליניק אנגעפיהרט געוואָרען ביז 1905, ווען דער האנא שלאָסם בנין איז פאר־טיג געוואָרען.

אין דעם נייעם „האנא שלאָס צענטער“ זיינען שוין געווען בעסערע מעג־ליכקייטען איינצושטעלען א מעהר־אָדער־ווייניגער סיסטעמאטישע הייל־אינ־סטיטוציע פאר פארשיידענע קראנקהייטען.

אונטער דער אויפזיכט פון דר. ר. ס. ראָלאנד, איז איינגעאָרדענט געוואָרען א ספּעציעלער קליניק פאר קליינע קינדערלאך און דר. יוגא פרוינד האָט אָר־גאניזירט א מעדיצינישען סטעף צו באהאנדלען דערוואקסענע חולאים.

שפּעטער איז דער בייבי־קליניק, אינגאנצען איבערגענומען געוואָרען פון שטאָדטישען געזונד־דעפּארטמענט און די אידישע דאָקטוירים האָבען געהאַט מעהר צייט פאר די דערוואקסענע מענער און פרויען, וועלכע פלעגען זיך ווענדען אין קליניק פאר מעדיצינישער באהאנדלונג.

גאנצע זיבעצעהן יאָהר האָט דער קליניק עקזיסטירט אין „האנא שלאָס“ צענטער און וואָלט נאָך אפשר (ווער וויים), דאָרט פארבליבען ביז היינטיגען טאָג ווען נים די ענדערונג אין דער געאָגראפישער לאגע פון שטאָדט.

די געגענד אָרום האנא שלאָס בילדינג איז אויסגעשפּילט געוואָרען. די אידישע באפעלקערונג האָט מאסענווייז אנגעהויבען זיך איבערצוציהען ווייטער אַרויף נאָרט, צום צפון פון שטאָדט. און דער צענטער פון דער דעמאָלסטיגער „געטהא“, האָט זיך אריבערגעטראָגען אין אָקלאנד געגענד.

אין 1922 האָט דער קליניק, אום צו זיין מעהר צוגענגליך צו די אידישע חולאים, זיך אויך אריבערגעטראָגען אין אָקלאַנד און פון דאן שטאמט עם דער נאָמען „נאָרטענד קליניק".

אויף וועסטמינסטער עווענין, האָט מען גערונגען צוויי סטאָרם פאר דעם צוועק. מען האָט זיי איבערגעבויט און צוגעפאסט פאר א קליניק און דערביי זיינען שוין, ווי געווענליך, געוויסע פארבעסערונגען געמאכט געוואָרען. אָבער קיין פנים פון אן אמת־מאָדערנער הייל־אינסטיטוציע, האָט נאָך דער קליניק אַלץ ניט געהאט.

ניט דאָס פּלאַץ האָט עס דערמעגליכט און ניט זיינען דערצו געווען די נויטיגע פינאַנציעלע מיטלען.

ערשט מיט פיר יאָהר שפּעטער, אין 1926, איז — דורך דער שעהנער האנדלונג פון דער אויבענדערמאנטער פרוי וויינעמאן — דער קליניק פארוואנדעלט געוואָרען אין יענער גרויסער, שעהנער אינסטיטוציע, וואָס האָט באלד גענומען שם'ן איבערן שטאָדט און וואָס איז היינט צו טאָג דער גרעסטער פון די אכט דעטראָיטער קליניקס וועלכע ווערען סובסידירט און פינאנסירט פון „קאמיוניטי פאָנד" אלס פילאנטראָפּישע אינסטיטוציעס.

די וויינעמאנ'ס, דאָס איז א גוט־באוואוסטע אידישע פאמיליע אין דעטראָיט, וועמענס נאָמען איז פאראייביגט דורך פארשיידענע בייטראגען אין „מעמאָריאלס" אין כל־ערליי אינסטיטוציעס און אנשטאלטען.

דער פאָטער פון דער פאמיליע, לעאָפּאָלד וויינעמאן, האָט אין זיין צייט זיך אקטיוו באטייליגט אין פארשיידענע וואוילטעטיגקייטען. ווען ער איז געשטאָרבען און די פרוי האָט געוואָלט פאראייביגען זיין נאָמען דורך א ספּעציעלער שעהנער טהאט, האָט די — דאמאָלסט נאָר־וואָס געגרינדעטע — אידישע וועלפעיר פעדעראציע איהר פאראינטערעסירט אין דער לאגע פון קליניק. דער רעזולטאט איז געווען אז פרוי וויינעמאן האָט געגעבען 75 טויזענד דאלאר אויפצובויען אן אייגענע היים פאר דער אינסטיטוציע וואָס טראָגט דעם נאָמען „לעאָפּאָלד וויינעמאן מעמאָריאל קליניק".

א שטיק לאנד וואָס די „יונייטעד דזשואיש טשעריטים" האָט געהאט אויף האָלברוק עווענין, בלויז עטליכע שפּאַן פון אָקלאַנד עווענין, איז אָבגעגעבען געוואָרען פאר דער געביידע און דאָס זעלבע יאָהר, דעם 23טען אויגוסט 1926, איז פאָרטיג געוואָרען דער „לעאָפּאָלד וויינעמאן מעמאָריאל" בילדינג, דער נאָרטענד קליניק, וואָס האָט אין די פארגאנגענע פערצעהן יאָהר זיך קאָלאָסאל צעוואקסען.

אויפצובויען די געביידע מיט די פארשיידענע איינריכטונגען, האָט געקאָסט באַלד צוויי מאָהל אזוי פיל, אויסער די שטיק לאַנד וואָס איז אָבגעשאַצט געװאָרען אין קרוב צו 31 טויזענד דאָלאַר.

וואו־זשע האָט מען גענומען די איבעריגע געלד?

האָבען עטליכע אידישע פאַמיליעס פינאַנסירט דאָס איינריכטען ספּעציעלע מעדיצינישע צימערען וואָס טראָגען זייערע נעמען — צווישען זיי אויך בייטראַגען טאַקע פון דער זעלבער ווײַנעמאַן פאַמיליע לכבוד דעם 70־טען געבורטסטאָג פון דער מוטער—און צווישען 45 און 50 טויזענד דאָלאַר, איז מען שולדיג געבליבען אויפ׳ן מאָרטגעדזש, וואָס די וועלפעיר פעדעראַציע האָט אײבערגענומען.

היינט צו טאָג איז מען נאָך שולדיג אויפן בנין אַרום צעהן טויזענד דאָלאַר — פּלוס דעם פּראָצענט, וואָס ווערט גוטגעמאַכט פון דער פעדעראַציע לויט איהרע אונטערנומענע אָבליגאַנציעס. און וואָס די אַלגעמיינע אויסגאַבען אַנבאַלאַנגט, ווערען די דעפיציטען געדעקט פון „קאַמיוניטי פאָנד", זייט 1923, ווען די אַלגעמיינע שטאָדטישע פילאַנטראָפּישע קאַסע האָט אַנערקענט דעם פאַקט אַז דער „נאָרטענד קלינִיק" איז איינער פון די סאַמע וויכטיגסטע הייל־אַנשטאַלטען; כאָטש געבויט, געפלעגט, באַפעסטיגט און פאַרגרעסערט דורכאויס פון אידען, דינט ער אָבער אַלע וואָס נויטיגען זיך אַן מעדיצינישער הילף. אין נאָרטענד קלינִיק ווערט ניט געמאַכט קיין אונטערשייד צווישען נאַציאָן און ראַסע, כאָטש דער אידישער שטעמפּעל ליגט אויפ׳ן קלינִיק אזוי אז מען קען קיים שום טעות ניט מאַכען.

אַנדערש ווי א האָספּיטאַל, איז דער קלינִיק געשלאָסען אין די ימים נוראים און אויך אין די מעהרסטע יום־טוב טעג, פּסח, שבועות און סוכות. דאָס איז ווערט פאַרצייכענט צו ווערען.

* * *

ווען מען וואַרפט א בליק צוריק אויף די פאַרגאַנגענע 14 יאָהר זייט דער נאָרטענד קלינִיק עקזיסטירט אין זיין איצטיגער היים, קען מען האָבען א באַגריף אויף ווי ווייט די אינסטיטוציע איז געוואַקסען סײַ אין קוואַנטיטעט און סײַ אין קוואַליטעט.

געבויט מיט א קאַפּאַציטעט פאַר אונגעפעהר פערציג טויזענד וויזיטען א יאָהר, איז די צאָהל אין משך פון די נעקסטע עטליכע יאָהר כמעט פאַרדאָפּעלט געוואָרען. דורכשניטליך ווערען פאַר די לעצטע זעקס־זיבען יאָהר, זייט דאָס

קריזיס־יאָהר 1933, רעדזשיסטרירט צווישען זעקס און א האלב ביז איבער זיבען טויזענד מעדיצינישע וויזיטען יעדען מאָנאַט.

פאַר'ן פארגאנגענעם יאָהר 1939, צום ביישפּיל, זיינען דורכשניטליך 284 חולאים טאג־טעגליך געקומען אין קליניק פאר מעדיצינישער באהאנדלונג. פאַר'ן גאַנצען יאָהר זיינען רעדזשיסטרירט געוואָרען 85,254 וויזיטען וואָס מאכט אויס דורכשניטליך 7105 וויזיטען יעדען חודש. און פאר אָט די חולאים זיינען דורכשניטליך ארויסגעגעבען געוואָרען יעדען טאָג צווישען 155 און 160 רעצעפּ־טען, געמאכט פון פארמאַצעווטען אין אפּטייק ביים קליניק.

פּאָרמעל דארף דער פּאַציענט צאָהלען און די צאָהלונגען זיינען איינגע־טהיילט אין צוויי קלאַסען: 25 און 50 סענט, לויט די פינאנציעלע מעגליכקייטען פון'ם פּאַציענט. אָבער די ציפערען צייגען אַז מעהר ווי דריי פערטעל ווערען איינגעצען באהאנדעלט פריי.

פאַר די לעצטע דריי יאָהר 1937, 1938 און 1939, האָט די צאָהל גענצליך פרייע פּאַציענטען באטראָפען 76 פּראָצענט.

און דאָ איז אינטערעסאַנט, אויך וויכטיג, אנצואווייזען אַז אידען שטעלען נאָך אַלץ צוזאַמען א מאַיאָריטעט פון אַלע פּאַציענטען. זייער פּראָפּאָרציע פאר די לעצטע דריי יאָהר איז געווען צווישען 52 און 54 פּראָצענט. און האָט מען דערביי אין זינען אַז דער אידישער ישוב איז איצט צושפּרייט ווייט און ברייט איבער אַלע דיסטריקטען אויף דעם ריזיגען שטח פון דער דעטראָיטער מעטראָ־פּאָליע, באווייזט עס גיט נאָר די פּאָפּולאַריטעט פון נאָרטענד קליניק, נאָר אויך די קאָלאָסאַל־וויכטיגע פונקציע וואָס די אינסטיטוציע פילט אויס אין דער אידישער פילאנטראָפּיע פון שטאָדט.

פון די 7,581 פּאַציענטען וואָס האָבען פארן יאָהר 1939 געמאכט 85,254 וויזיטען אין קליניק, זיינען 3,347 געווען אידען וועלכע האָבען געמאכט 44,877 וויזיטען אין קליניק. די איבעריגע האָבען זיך פארגעשטעלט 23 פארשיי־דענע נאַציאָנאַלע גרופּען און ראַסען.

די גענויע ציפערען פאַר'ן לעצטען יאָהר—וואָס מיר נעהמען אלס אילוסטראַ־ציע, אָבער עס איז בשום אופן ניט קיין אויסנאַם יאָהר — זיינען ווי פאָלגט: 55 פּראָצענט אידישע פּאַציענטען; עטוואס איבער צוואנציג פּראָצענט, נעגערס. דאָס ערקלעהרט זיך מיט דעם וואָס דער גאַנצער ארומיגער געגענד איז איצט שטאַרק באַפעלקערט פון דער נעגער ראַסע; און די איבעריגע קנאַפּע 25 פּראָ־צענט זיינען א געמיש פון 22 נאַציאָנאַליטעטען און גרופּען, איינשליסענדיג אויך א באדייטענדע צאָהל היי־געבוירענע אמעריקאנער, פון דעם אזוי גערופע־נעם, „עכטען יענקי־סטאַק".

ווען אין א קליניק וואָס האָט די מעגליכקייטען צו אטענדען א באשטימטע צאָהל פאציענטען טעגליך, קומען צוויי מאָהל אזוי פיל, קען מען זיך שוין פאָרשטעלען די שוועריגקייטען אין וועלכע ס'קומט אוים צו ארבייטען.

אָט די שוועריגקייטען זיינען ענדליך היינטיגס יאָהר אין א גרויסער מאָס פארלייכטערט געוואָרען דורך א נייעם בנין וואָס איז צוגעבויט געוואָרען צו דער אינסטיטוציע.

פון דער ירושה וואָס די פארשטאָרבענע סיטיג-קאָהען פאמיליע, האָט געלאָזען אין רשות פון די „יונייטעד דזשואיש טשעריטים", פאר וואוילטעטיגע צוועקען, איז צוואנציג טויזענד דאלאר אסיגנירט געוואָרען אויף צוצובויען א געביידע, וואָס איז אין יוני פון היינטיגען יאָהר פארטיג געוואָרען.

אין דער דאָזיגער געביידע וואָס טראָגט דעם נאָמען „דזשאָשוא קאָהען מעמאָריאַל בילדינג", זיינען איינגעריכטעט געוואָרען א סך גאָר נייע מעדיצינישע אפאראטען, וואָס איז ווידער מעגליך געוואָרען דורך בייטראגען פונ'ם אהרן מענדעלסאָן פאָנד, און פון דער וויינעמאן פאמיליע.

דער נאָרטענד קליניק האָט היינט צו טאָג 32 ספעציעלע מעדיצינישע דעפּארטמענטען אויף צו היילען כל-ערליי קראנקהייטען — איינשליסענדיג אויך קליינע אָפּעראציעס — דורך די סאמע מאָדערנעסטע מעדיציניש-וויסענשאפטליכע ערפינדונגען.

ס'איז אודאי ניט קיין ענין דאָ אויסצורעכענען אלע אבטיילונגען פאר פארשיידענער מעדיצינישער באהאנדלונג וואָס פונקציאָנירען ביים קליניק. גענוג איז נאָר צו זאָגען אז 115 דאָקטוירים און 15 דענטיסטען זיינען אויפן סטעף. דאָס מיינט אז 130 מעדיקער, א גרויסע צאָהל פון זיי ספעציאַליסטען, גיבען זיך אָפּ מיט'ן באהאנדלען די קראנקע וואָס קומען אין קליניק. מיט געצעהלטע אויסנאמען זיינען אלע דאָקטוירים אידישע וואָס גיבען אָפּ זייער צייט און לייסטונגען אינגאנצען פריי.

אויסער דעם מעדיצינישען סטעף זיינען באשעפטיגט קרוב צו פערציג נוירסעס, טעכניקער, פארמאציסטען, קלוירקס און אנדערע אנגעשטעלטע, וועלכע גיבען זיך אָפּ מיט דער באַלעבאטישקייט און אָרדנונג אין דער אינסטיטוציע. און זיי, פארשטעהט זיך, זיינען שוין אלע באצאָהלטע. אן דער שפּיץ פונם סטעף שטעהט סעלמא דזש. סאמפּלינער אלס דירעקטאָר.

ביים קליניק איז אויך פארהאן א „סאָשעל סורוויס דעפּארטמענט", א שטאב אנגעשטעלטע וואָס פאָרשען אויס יענע פאלען וואו א פאציענט נויטיגט זיך אין געוויסע מעדיצינישע ארטיקלען, ווי ברילען, ברוך-גארטלען, ספּעציעלע

שיך אָדער עפּעס אן אנדערען מעדיצינישען ארטיקעל און קען פאר דעם ניט באצאָהלען, ווערט שוין גע֫זאָרגט דערפאר זיי זאָלען עס קריגען. דאָס זעלבע איז אויך דער פאַל מיט יענע קליניק פאציענטען וואָס מוזען געשיקט ווערען אין א האָספּיטאַל. דורכשניטליך ווערען צווישען 500 און 600 אזעלכע פאציענטען געשיקט פון קליניק אין האָספּיטאַלס אין פארלויף פון יאָהר, וואו די מעהרסטע ווערען באהאנדעלט פון די דאָקטוירים אויפ'ן קליניק־סטעף. דער פאציענט, האלט דאָן, הייסט עס, נאָך אַלץ אן זיינע פארבינדונגען מיט'ן קליניק. און דאָס אגב, באשטעטיגט נאָך אמאָהל דאָס אויבענגעזאָגטע אז ווען ביים קליניק וואָלט געווען אן אבטיילונג מיט בעטען, וואָלט עס שוין, שיעור־ניט פארענטפערט, כמעט צייטווייליג, די פראגע פון א אידישען האָספּיטאַל.

דער „סאָשעל סוירוויס" דעפּארטמענט אראנזשירט אז די וואָס זיינען דער־צו בארעכטיגט, ווערט פאר זייערע מעדיצינישע ארטיקלען אין וועלכע זיי נויטיגען זיך געזונד צו ווערען, אָדער פאר זייער האָספּיטאַליזאציע, באצאָהלט פון סיטי־וועלפעיר אָדער סטייט־וועלפעיר פאָנד. און די וואָס קענען עס ניט קריגען פון אָט די צוויי קוואַלען, ווערען די אויסגאבען געדעקט פון דער וועלפעיר פע־דעראציע, הויפּטזעכליך, און אויך פון עטליכע אנדערע קוואַלען.

פאר'ן פארגאנגענעם יאָהר, צום ביישפּיל, האָט דער קליניק געקראָגען צו־שטייער פאר די דאָזיגע ספּעציעלע אויסגאבען קלענערע און גרעסערע סומען פון צוויי „מענדעלסאָן מעמאָריאַל" פאָנדס, פון „ניוגארדען סאנשיין קלאָב" און, פארשטעהט זיך, פון דער וועלפעיר פעדעראציע, וועלכע האָט פאר דעם צוועק בייגעטראָגען 2,400 דאָלאר.

אין דער פארגאנגענהייט פלעגט די פעדעראציע אליין דעקען די דאָזיגע ספּעציעלע אויסגאבען, וואָס געהען ניט אריין אין די פינאנס־אָבליגאציעס פון קאמיוניטי פאָנד פאר'ן „נאָרטענד קליניק".

פאר'ן לעצטען יאָהר, 1939, זיינען די אויסגאבען געווען קנאַפּע 77 טוי־זענד דאָלאר. אויף דער דאָזיגער סומע, האָט מען פון פאציענטען און פון אלע אנדערע קוואַלען אריינגעקראָגען איבער פופצהן טויזענד דאָלאר און איבער 61 טויזענד דאָלאר האָט בייגעטראָגען דער קאמיוניטי פאָנד.

דער דורכשניט וואָס פאציענטען האָבען געצאָהלט פאר יעדען וויזיט איז געווען 18 סענט, ווערענד געקאָסט האָט דורכשניטליך יעדער וויזיט 90 סענט. אין אָט די לעצטע צוויי גאנץ פארשיידענע ציפערען שפּיגעלט זיך אמבעסטען אָפּ, די ארבייט פון דער אינסטיטוציע.

אגב האָט דער נאָרטענד קליניק פאר די לעצטע עטליכע יאָהר אויך איבער־גענומען די פונקציעס פון „מוטערס געזונד קליניק", אן אינסטיטוציע וואָס איז

אין 1927 געשאַפען געוואָרען פון א גרופּע אידישע פרויען אין די רייהען פון דער וועלפעיר פעדעראַציע.

דאָס איז אין פּשוט'ע ווערטער א „געבורט־קאָנטראָל" קליניק, צו העלפען יענע פרויען געגען מוטערשאַפט, וואָס ווערען פעסטגעשטעלט פון מעדיצינישען און סאָציאַלען שטאַנדפּונקט, זיך צו נויטיגען אין אזא הילף.

געבורט־קאָנטראָל קליניקס עקזיסטירען שוין היינט צו־טאָג אין א צאָהל דעטראָיטער שפּיטאָלען. דאָס איז פּאָלשטענדיג געזעצליך אין מישיגען סטייט, וואו א ספּעציעלע גרעסערע פרויען קערפּערשאַפט גיט זיך אָפּ מיט דעם דאָזיגען צווייג פון פילאַנטראָפּישער ארבייט; און וואָס דעם אידישען טהייל פון דער דאָזיגער וואוילטעטיגער אקטיוויטעט אנבאלאַנגט, ווערט עס ניט פאַרנאַכלע־סינט. אין נאָרטענד קליניק איז פאַרהאַן א ספּעציעלער סטעף פאַר דעם צוועק, באַשטימט פון די פאַרוואַלטער פון „מוטער געזונד קליניק".

נאָך א באַזוך אין נאָרטענד קליניק, ווען מען שפּאַצירט דורך די אלע צי־מערען, מען זעהט די פאַרשיידענע סאָמע מאָדערנעסטע הייל־אַפּאַראַטען, מען באַזוכט דעם אפּטייק וואו די פאַרשיידענע רעצעפּטען ווערען געמאַכט, מען קוקט זיך צו, צו די באַהאַנדלונגען פון די פאַרשיידענע קראַנקע מצד די דאָקטוירים און נוירסעס, — בכלל, ווען מען האָט נאָר אָן אָפען אויג צו זעהן, און דאָס געפיהל צו באַגרייפען, וואָס א האָספּיטאַל איז אייגענטליך אַזוינס — מוז מען קומען צום שלוס אַז דער נאָרטענד קליניק, איז „שיעור־ניט" א האָספּיטאַל, ווייל דאָס איינציגע וואָס עס פעהלט דאָרט זיינען די כאַראַקטעריסטישע האָס־פּיטאַל בעטען.

דער נאָרטענד קליניק איז א פעסט איינגעפונדעוועטע אינסטיטוציע, גע־בויט פון אידען, מיט אידישע געלד, זייענדיג אנגעשלאָסען אָן דער וועלפעיר פעדעראַציע פון דעם טאָג אָן וואָס די פעדעראַציע איז געגרינדעט געוואָרען, אלס צענטראַל־אַפּאַראַט פון אידישער וואוילטעטיגקייט אין דעטראָיט.

מיט צעהן יאָהר צוריק, האָט דער שרייבער ביי אן אנדער געלעגענהייט פאַראויסגעזאָגט אַז די פעדעראַציע וועט געווים, ווען די צייט און די געלעגנ־הייט וועט קומען, געפינען די וועגען און מיטלען דעם נאָרטענד קליניק צו פאַרגרעסערען און פאַרבעסערען. דאָס איז מקוים געוואָרען מיט צעהן יאָהר שפּע־טער. טאָ זאָל שוין אויך דאָ „פאַראייביגט" ווערען יענער עפּיזאָד וואָס האָט דעם נאָרטענד קליניק, מיט צעהן יאָהר צוריק פּאָפּולער געמאַכט איבער דער לענג און ברייט פון לאַנד, אלס א „אידישער האָספּיטאַל" וואו קריסטליכע נוירסעס לעהרנען זיך שרייבען און ריידען אידיש . . .

די אידישע טעלעגראַפען אגענטור (איט"א), האָט דאַן צעטראָגען דאָס

שטיקעל נייעס וואָס די מעהרסטע צייטונגען פון אמעריקא, אין אלע שפּראַכען, האָבען אָבגעדרוקט ווי א קוריאָז וועלכער האָט בעדאַרפט אויסגעטייטשט ווערען אַז: טראָץ דער אנגענומענער מיינונג אַז אידיש געהט אונטער אין אמעריקא, געפינען זיך בעלנים צווישען קריסטען צו לערנען די שפּראַך.

איז די אויסטייטשונג געהט אונז דאָ אזוי שטאַרק ניט אן ווי דער עצם פאַקט, וואָס טראָץ די געענדערטע אומשטענדען — מיט'ן אומבייט פון דעם גאַנצען געגענד וואו דער קליניק געפינט זיך — וועלכע מאַכען אזוי שווער פאַר א אידישער אינסטיטוציע דאָרט צו עקזיסטירען, איז דער נאָרטענד קליניק היינט צו טאָג דאָמינירענד אידיש און אזוי, שיינט עס, וועט עס בלייבען נאָך אויף לאַנגע, לאַנגע יאָהרען.

עס איז איינע פון יענע אינסטיטוציעס מיט יענער אידישער סביבה, וואָס לאָזט זיך פיהלען, ווייט און ברייט צווישען דער פאַרשיידענאַרטיגער באַפעל־קערונג פון אלע נאַציאָנאַלע גרופּירונגען אין שטאָדט.

דער אידישער קאמיוניטי צענטער—
אַ קולטורעל דערציהערישער פאָלקס-אינסטיטוט

די ענדערונגען פונ'ם שמאַהלען באַגריף איבער „דזשוּדאַאיזם" ביז צו דער פאַרשטענדניס פון „אידישער אַטמאָספערע". — די קוואַזי־צענטער אַקטיוויטעטען פון אַמאָהל און די ברייט פאַרצווייגטע פּראָגראַמען היינט צו־טאָג. — דרייסיג יאָהר געשיכטע פון דער גרעסטער און פּאָפּולערסטער אינסטיטוציע אין דעטראָיטער אידישען לעבען.

קיין אידישע אינסטיטוציע אין דעטראָיט, ווי אַלט אָדער ווי יונג זי זאָל ניט זיין, איז, דוכט זיך, ניט אזוי פּאָפּולער אין שטאָדט ווי עס איז דער קאַמיוניטי צענטער.

און דאָס איז ניט קיין צופאַל.

פאַר די לעצטע עטליכע יאָהר האָבען די ווערטער „אידישער צענטער" און „דזשואיש קאַמיוניטי סענטער" זיך גאַנץ אָפט דורכגעוואָרפען אין דער אידישער און ענגלישער פּרעסע פון שטאָדט. און דאָס האָט געמוזט ציהען די אויפמערקזאַמקייט פון אידען און ניט־אידען צוגלייך.

דער איצטיגער גרויסער בנין פון דער אינסטיטוציע פאַרנעהמט א בכבוד'יגען פּלאַץ אויף דער הויפּט־גאַס אין סאַמע צענטער פון שטאָדט.

טאָג־טעגליך שטראָמען דאָרט דורך — און פאַרביי — מאַסען מענשען. און דאָס אַליין איז שוין א גוטע רעקלאַמע פּאָפּולער צו ווערען.

ווען מען האָט נאָך דערביי אין זינען אז ערשט מיט צעהן יאָהר צוריק האָט מען געטראַכט פון פּלענער און געזוכט מיטלען ווי אזוי צו בויען א צענטער און די פּראָגראַם פון צענטער־אַקטיוויטעט איז נאָך אויך געווען אין די וויקעלאַך — ווייל א אידישער צענטער פאַר דעטראָיט אין מאָדערנעם זין פון וואָרט איז דעמאָלסט ערשט געווען אין פּראָצעס פון ווערען — מוז מען באַטראַכטען דעם פּראָגרעס פון אידישען צענטער, אין משך פון דער פאַרהעלטניסמעסיג קורצער צייט, אַלס קאָלאָסאַלע דערגרייכונג. די פּאָפּולאַריטעט וואָס די אינסטיטוציע האָט געקראָגען איז דאָרום א כשר פאַרדינטע.

און דאָך קען מען זאָגען אז היינט צו־טאָג, פּונקט ווי מיט צעהן יאָהר צוריק — ווען די וועלפעיר פעדעראַציע האָט אין דער „קוואָטאַ" פאַרן קאַמפּיין פון 1930 איינגעשלאָסען א ספּעציעלע סומע פון הונדערט טויזענד דאָלאַר אויף צו בויען א צענטער־בנין — זיינען נאָך א סך דעטראָיטער אידען ניט איינגאַנ־

צען קלאָהר איבער דעם ענין. ווייל אידישע צענטערס זיינען נאָך עד היום פאר־האן פארשיידענע, מיט פארשיידענארטיגע טענדענצען וואָס זיינען אין א סך פּרטים זיך פשוט סותר איינע די אנדערע.

טראָץ דעם וואָס די אידישע צענטער באוועגונג (אויב מען מעג זיך אזוי אויסדריקען), איז מעהר אָדער ווייניגער פאראייניגט אין א נאציאָנאלען פאר־באנד וואָס האלט אָפּ יעהרליכע צוזאמענפאָהרען, ארבייט אויס איינהייטליכע פּראָגראמען פון טעטיגקייט און די סיסטעמען פון פיהרערשאפט, דאָך גע־פינט מען נאָך היינט צו־טאָג „צענטערס" און „צענטערס", פון צוויי שארף געגענזעצליכע באגריפען, לאָמיר זאָגען לגבי אידיש.

פארהאן צענטערס וואו דאָס אידישע וואָרט איז „טאבו"; מען טאָר עס דאָרט ניט דערמאהנען. און פארהאן ווידער צענטערס וואו אידיש פארנעהמט דעם אויבענאָן.

נעהמען מיר אָלס ביישפּיל אזא שטאָדט ווי ניו יאָרק (און זי איז געוויס ניט דער איינציגער עקזעמפּלאר אויף דעם דאָזיגען געביט), זיינען דאָרט פארהאן אולטרא־אסימיליאטאָרישע און פונקט אזוי אולטרא־אָרטאָדאָקסישע צענטערס. אין די ערשטע הערט מען זעלטען פאלען א אידיש וואָרט. און אין די צווייטע, איז די אידישע שפּראך, מיט אַלע איהרע אטריבוטען, דאָמינירענד.

און מערקווירדיג איז דערביי וואָס דורך א היסטאָרישער פּערספּעקטיווע, וואָלט מען געקענט די דאָזיגע צוויי סתירות'דיגע באגריפען אנווענדען אויף דעם דעטראָיטער אידישען צענטער.

אין די פּראָטאָקאָל־ביכער פון אמאָליגען „אידישען אינסטיטוט", וואו ס'האָבען זיך אייגענטליך אנגעהויבען די שפּראָצונגען פון דער צענטער־טהע־טיגקייט, איז פארצייכענט דער אויסטערלישער פאקט פון א ספּעציעלער זיצונג וואָס איז גערופען געוואָרען פון די דירעקטאָרען, אָדער „משגיחים" איבער'ן „אינסטיטוט" צו לעזען די שווערע פּראָבלעמע פון: יאָ, אָדער ניט פארדינגען דעם אינסטיטוט אָדיטאָריום פאר א פארזאמלונג פון א אידיש־שפּרעכענדער אָרגאניזאציע . . .

דער באשלוס, וואָס איז נאָך א לענגערער אמפּערניש ענדליך אנגענומען געוואָרען, איז ניט אזוי וויכטיג ווי דער פאקט אליין וואָס מען האָט געמוזט רופען א „ספּעציעלע אסיפה" ווען ס'האָט זיך געהאנדעלט אין אזא ענין ווי „פארשוועכען" דעם אינסטיטוט מיט דער אידישער שפּראך . . . דאגעגען, האָט דער אידישער צענטער מיט יאָהרען שפּעטער, ווי שוין אן אנגעשלאָסענע אינסטיטוציע אן דער וועלפעיר פעדעראציע, פאר עטליכע סעזאָנען אסיגנירט באדייטענדע סומען פאר דורכאוים אידישע פּראָגראם־טהעטיגקייטען אין ברייטסטען „אידישיסטישסטען" זין פון וואָרט.

ווייל מען אלזאָ אנווענדען איינעם פון אָט די צוויי פארמולירטע באגריפען אויפ'ן אידישען צענטער, כאָטש מען קען דארויף געפינען היסטאָרישע פאר־גלייכונגען, וועט עס זיין ניט ריכטיג.

דער אידישער צענטער, לויט זיין איצטיגען באשטאנד איז: — א אידישער פאָלקס אינסטיטוט מיט'ן טראָפּ אויפן וואָרט „פאָלק", ווייל זיין אקטיוויטעט איז א פאָלקסטימליכע.

די הויפט אויפגאבע פון צענטער איז צו געבען דער גאנצער אידישער באפעלקערונג פון דעטראָיט די מעגליכקייט פאר געזעלשאפטליכער, קולטורעלער, פיזישער און פערזענליכער ענטוויקלונג און אויסבילדונג אין א אידישער אטמאָספערע.

און די ווערטער „אידישע אטמאָספערע" ווערען דאָ אנגעווענדעט אין דעם גייסט ווי זיי פאסען זיך־צו, צו דער אידישער יוגענד וועלכע דארף, און מוז, צו־גלייך מיט איהר אמעריקאנישקייט באגרייפען איהר אידישע אנגעהעריג־קייט און פארוואָרצעלטקייט, ניט אינ'ם שמאָלען, נאָר אינ'ם ברייטען, ראַציאָנאַלען זין פון וואָרט.

גענויער גערעדט מיינט עס: אידישער גייסט, אידישע געזעלשאַפטליכקייט און אידישע אטמאָספערע אין אלע לעבענס־פאָרמען, פאר די אידישע מאסען פון דע־טראָיט. אָט דאָס איז די אויסטייטשונג וואָס דארף געמאכט ווערען צו דער אקטיוויטעט און טעטיגקייטען אין צענטער — אן אויסטייטשונג אונטער וועל־כער יעדער פראָגרעסיווער איד, און מענש, קען זיך אונטערשרייבען.

* * *

די געשיכטע פון אידישען צענטער, פאנגט זיך אָן מיט איבער דרייסיג יאָהר צוריק, כאָטש אונטער אַן אנדער נאָמען. און אין דער דאָזיגער געשיכטע ווערט ווידער באשטעטיגט דער כלל אַז אלע אינסטיטוציעס אינ'ם דעטראָיטער אידיש־געזעלשאפטליכען לעבען וואָס זיינען געוואַקסען, אויסגעשפרייט און פארגרעסערט זייער טהעטיגקייט־באַזע, זיינען דערצו ערמוטהיגט געוואָרען דורך דער וועלפעיר פעדעראציע און איהר פיה־רערשאפט.

אין 1908, ווען צו דעם היסטאָריש־באוואוסטען „האנא שלאָס" בילדינג, איז צוגעבויט געוואָרען די צווייטע געביידע אלס „אידישער אינסטיטוט" פאר דער, אזוי גערופענער „כאראקטער אויסבילדונג" פון דער אידישער יוגענד, האָט

מען די דאָזיגע כאראקטער־אויסבילדונג, אָדער דערציהונג, צוזאמען מיט דער אידישער צדקה געקאָכט אין איין טאָפּ . . . ס'האָט זיך באקומען, אז אלץ וואָס דער אמעריקאנער איד פון יענער עפּאָכע אין דעטראָיטער אידישען לעבען דאַרף טהאָן, איז העלפען „דהי פּור ברעדערין פראָם דהי אָלד קאָנטרי“ און זעהן אז די אידישע יוגענד זאָל ניט אבגעפרעמדט ווערען פון „דזשודאאיזם“ וואָס האָט זיך לויט זייערע באגריפען אויספאָרמירט אין דעם באוואוסטזיין אז מען באַלאנגט צו דער „דזשואיש רעלידזשאָן“ . . . און אום דאָס צו דערגרייכען, האָט מען אין „אידישען אינסטיטוט“ געמאכט פּלאַץ פאר יענע גרופּען אידישע אינגלאך און מיידלאך, וועלכע האָבען געוואָלט קומען אהין, דאָרט פארברייגנען זייער פרייע צייט. פון קיין פּראָגראַם, פון קיין סיסטעם און פון א דעפיניטיווען, באַשטימטען ציעל און צוועק איז, פארשטעהט זיך, קיין רייד ניט געווען.

אין די פּראַקטאָקאָלען פון דעם אמאָליגען „אידישען אינסטיטוט“ געפינט מען גאנץ אָפּט פארצייכענט אזעלכע „וואזשנע“ באשלוסען ווי א שטייגער: „די באַיעס „אזוי־און־אזוי“ מוזען פארטיג ווערען מיט זייער באָל־שפּיל צו „אזא־און־אזא“ צייט, ווייל מען מוז דאן האָבען דאָס פּלאַץ פאר אן אנדער צוועק . . . אין דעם האָט זיך קאָנצענטרירט די מעהרסטע אקטיוויטעט פאר דער יוגענד. און אויך די דערוואקסענע האָט מען פּרובירט פאראינטערעסירען אין אינסטיטוט דורך ענליכער „געזעלשאפטליכער טהעטיגקייט“, וואָס האָט ניט געהאט, ניט קיין באַשטימטען פּנים און ניט קיין פיזיאנאמיע. אָבער מען מוז צוגעבען אז אין דער דאָזיגער פּנים'לאָזער טעטיגקייט זיינען שוין געלעגען באַהאַלטען די זאָמען פאר דער שפּעטערדיגער ענטוויקלונג פון א באַשטימטער פּראָגראַם פאַר'ן אידישען צענטער, וואָס איז פון יענער קאָמבינאציע פון „האנא שלאָם“ און „אידישען אינסטיטוט“ ארויסגעוואקסען.

אין משך פון איבער אנדערהאַלבען צעהנדליג יאָהר — אמאָהל בעסער, אמאָהל ערגער — איז אָט די פּראָגראַם פון „דזשודאאיזם“ און „כאראקטער־אויסבילדונג“ אנגעפיהרט געוואָרען אין אידישען אינסטיטוט ביז די נייע ווינטען וואָס האָבען אנגעהויבען בלאָזען אין אידישען לעבען פון אמעריקא, האָבען אויך דערגרייכט דעטראָיט.

די שטילע רעוואָלוציע וואָס איז געמאכט געוואָרען אין דער אידישער פּילאנטראָפּיע פון שטאָדט, האָט אויך אויסקריסטאליזירט נייע מיינונגען און נייע באגריפען וועגען דער געזעלשאפטליכער דערציהונג און ענטוויקלונג פאר דער אידישער יוגענד. אזוי איז אין אָנפאנג 1926 געגרינדעט געוואָרען די „דזשואיש סענטער אסאָסיאיישאָן“ וועלכע האָט זיך געשטעלט אלס אויפגאבע צו שאפען א צענטער, א היים פאַר אידיש־געזעלשאפטליכער אַקטיוויטעט לויט דער פאָלגענדער, אנגעצייכענטער פּראָגראַם:

ערשטענס — צו געבען דער יוגענד א פּלאַץ זיך צוזאַמענצוקומען און צו פאַרברייגגען אין א געזעלשאפטליכער אטמאָספערע.

צווייטענס — געבען דער יוגענד א מעגליכ־קייט אויסצולעבען זיך אויף א אינטערעסאנטען קולטורעלען און פרוכטבארען אופן.

דריטענס — אוועקרייסען די יוגענד פון דער גאס, וואו די אטמאָספערע ווירקט צום שלעכטען.

פערטענס — ענטוויקלען ביי דער יוגענד דעם גייסט און די נויגונגען פאר אזעלכע פראגען וואָס זיינען פארבונדען מיט אידיש לעבען און אידישע פּראָבלעמען.

און פינפטענס — העלפען די דערוואקסענע, זיי אנקעגען קומען מיט די אנגעבאָטענע מעג־ליכקייטען אין אידישען צענטער פאר זייערע פארשיידענארטיגע אקטיוויטעטען אויף אלע געביטען פון אידיש־געזעלשאפטליכען לעבען.

מיט דער דאָזיגער אנגעצייכענטער פּראָגראם און מיט'ן משנה השם זיין פון „אידישען אינסטיטוט“ אויף „אידישען צענטער“, האָט מען גענומען פאר־ווירקליכען די אנגעצייכענטע פּראָגראם אויף וויפיל דאָס האָט זיך געלאָזען.

פונ'ם „האַנא שלאָס“ בילדינג, וואָס איז שוין געאָגראפיש סאַי ווי געווען אויסגעשפּילט, האָט מען ביסלאכוויז איבערגעטראָגען די טהעטיגקייט אין מעהר צוגעפּאסטע געגענדען, אין צוויי געדונגענע הייזער אויף מעלבאָרן און אויף פענקעל עווענ. דערצו האָט מען נאָך פאר דער אזוי גערופענער, פיזיש־קולטורעלער טהעטיגקייט זיך באנוצט מיט א דריטען פּלאַץ.

סוף 1926, ווען די „אידישע צענטערס אסאָסיאיישאָן“ איז געוואָרען אן אינטעגראלער טהייל פון דער ניי־געגרינדעטער אידישער וועלפעיר פעדעראציע, האָט מען גענומען אנשטעלען אלץ מעהר און מעהר פּאסענדע מענשען אויפ'ן סטעף.

דאָס זיינען געווען פּראָדוקטען פון דער נייער שולע פון אידיש־געזעל־שאפטליכער ארבייט („סאָשעל וואָירק“), וואָס לעהרנט אז יעדע אידיש־געזעל־שאפטליכע טהעטיגקייט, אונגעאכטעט פון שפראך־אויסדרוק איז א בייטראג צו דער ענטוויקלונג פון דער אידישער קולטור; און פון יענער עפּאָכע אן, איז עס א פעסטגעשטעלטער פּרינציפּ אז אין דער טהעטיגקייט פון אידישען צענ־

טער, זיינען אלע דריי שפּראַכען — ענגליש, אידיש און העברעאיש — גלייכבאַרעכטיגט. *)

אונטער דער נייער פיהרערשאַפט, מיט איהרע נייע באַגריפען וואָס זיינען אזוי ווייט אוועק פון דער אמאָליגער „דזשואיש עדיוקיישאָן“ ווי ס'איז מזרח פון מערב, איז אויך פּראָקלאַמירט געוואָרען דער לאָזונג אז: *דער צענטער דאַרף זיין די היים פאַר אלע עלעמענטען פון דער אידישער באַפעלקערונג וואָס האָבען אַ פּאָזיטיווע באַציהונג צום אידיש געזעלשאַפטליכען לעבען פון דעטראָיט.*

און אין דעם דאָזיגען גייסט האָט די אקטיוויטעט זיך אויסגעשפּרייט, פארגרעסערט און געוואַקסען אויף פארשיידענע געביטען.

אלץ מעהר און מעהר געזעלשאפטליכע גרופּירונגען פון דער, אזוי גערופענער, „אידישער גאַס“, האָבען געמאַכט זייער היים אין צענטער. די מוזיק־שולע און די קונסט־שולע ביים צענטער זיינען פארגרעסערט געוואָרען; די טהעטיגקייט פון די מוטערס קלובען, פון די פארשיידענע יוגענד־קלובען איז אלץ מעהר און מעהר אויסגעשפּרייט געוואָרען. און אַ גאָר גרויסען אָרט אין דער אַלגעמיינער ארבייט פון צענטער, האָט פאַר די נעקסטע עטליכע יאָהר פארנומען די פּראָגראַם פון „אידישער“ אקטיוויטעט מיט'ן טראָפּ אויפ'ן וואָרט „אידישער“, דורך לעקציעס און קאָנצערטען פאַר די אידיש־ריידענדיגע מאַסען מיט די בעסטע און פּראָמינענטסטע אידישע לעקטאָרס און קינסטלער וואָס זיינען פאַר דעם צוועק געבראַכט געוואָרען קיין דעטראָיט.

אָבער מיט'ן וואוקס פון דער טהעטיגקייט איז אלץ שאַרפער געוואָרען די הויפּט־פּראָבלעם: אַ היים פארן צענטער, אַ בנין פאַר די אלע אונצעהליגע קלובען, גרופּען און אָרגאַניזאַציעס וואָס האָבען דאָרט אנגעפיהרט זייער אקטיוויטעט.

די דאָזיגע פּראָבלעם איז ענדליך געלעזט געוואָרען, ווען אין 1930, האָט די וועלפעיר פעדעראַציע באַשטימט אַ סומע פון הונדערט טויזענד דאָלאַר פאַר

---

*) דאָס וואָס היינט צו־טאָג איז די צענטער־טעטיגקייט אונפאַרגלייכליך גרעסער אין ענגליש ווי אין אידיש אָדער אין העברעאיש, דאָס באַווייזט בלויז אז די נאָכפראַגע פאַר ספּעציפישער אַקטיוויטעט דורכאוים אין אידיש אָדער העברעאיש, איז איצט פיל, פיל קלענער.

וואָלט די נאָכפראַגע היינט צו־טאָג געווען גרעסער, וואָלטען אַלע מעגליכקייטען פאַר דעם אין צענטער, געגעבען געוואָרען.

כאָטש דאָס רעפלעקטירט בשום אופן ניט אויף דער פארקלענערונג פון אידישער אַקטיוויטעט — לויט דער אידישיסטישער אויסטייטשונג — דאַרף דער דאָזיגער פאַקט דאָ, פאַרבייגעהענדיג, באַטאָנט ווערען.

א צענטער בנין, וואָס איז איינגעשלאָסען געוואָרען אין דער „קוואָטא" פון פאַר־איינינטען אידישען קאמפּיין פאר יענעם יאָהר.

די סומע איז רעאליזירט געוואָרען, נאָך מיט א קליינעם איבערשוס. אָבער צוליב טעכנישע און אנדערע שוועריגקייטען, וואָס קיינער האָט ניט געקענט פאראויסזעהן, איז ערשט מיט דריי יאָהר שפּעטער, סוף 1933, פארטיג געוואָרען דער דעטראָיטער אידישער קאמיוניטי צענטער אויף זיין איצטיגען פּלאַץ, אויף וואודווארד און האָלברוק עוועניו.

דריי קלענערע הייזער, רחבות'דיגע היימען וואָס אן אמאָהליגער באוואוסטער יחסן, דזשאָדזש פּרעיזער, האָט געבויט אלס „אימעניע" פאר זיין פאמיליע, האָט מען אָבגעקויפט פון די יורשים. די דאָזיגע הייזער זיינען איבערגעבויט, רעמאנטירט און פאראייניגט געוואָרען אין איין בנין וואָס איז אָפּיציעל געעפענט געוואָרען דעם דריטען דעצעמבער 1933, אלס די פּערמאנענטע היים פון אידישען קאמיוניטי צענטער אן וועלכען ס'האָט זיך דאן אויך אנגעשלאָסען, די „יאנג ווימענס היברו אסאָסיאיישאָן", א קערפּערשאפט וואָס האָט פאר א משך פון פופצעהן יאָהר, אנגעפיהרט א גאַנץ אייגענארטיגע טהעטיגקייט.

די „יאנג ווימענס היברו אסאָסיאיישאָן" איז געגרינדעט געוואָרען אין 1918 און א גרויסער טהייל פון איהר ארבייט האָט זיך קאָנצענטרירט אין א „פּערסאָנאל סירוויס ביוראָ", וועמענס אויפגאבע איז געווען צו העלפען אידישע מיידלאך, אויך יונגע לייט — ספּעציעל אין די, אזוי־גערופענע, ווייסע קאָלנער פּראָפעסיעס — צו קריגען ארבייט. די דאָזיגע אויפגאבע, האָט דער צענטער איבערגענומען דורך דער עטאבלירונג פון דער „וואקיישאָנאל סירוויס ביוראָ" וואָס איז היינט צו טאָג איינער פון די סאמע וויכטיגסטע דעפּארטמענטען אינ'ם גאנצען סכום טהעטיגקייט פון צענטער. *)

מיט דער ערעפענונג פונ'ם צענטער בנין האָט מען זיך ערשט ארומגעזעהן וואָס פאר א דרינגענדע, נויטווענדיגקייט עס איז געווען פאר אזא אינסטיטוציע אין דעטראָיטער אידישען לעבען.

די מיטגלידערשאפט איז כסדר געוואקסען און די טהעטיגקייט איז כסדר פארגרעסערט געוואָרען. דער אידישער צענטער איז ענדליך געוואָרען דאָס וואָס ער דאַרף זיין. און ס'איז אפשר ניט קיין צופאַל וואָס אין די יאָהרביכער פון דער וועלפעיר פעדעראציע ווערט די דאַטע פאַר דער גרינדונג פון אידישען צענטער אנגעגעבען פאר'ן יאָהר 1933.

*) מעהר איינצעלהייטען איבער דער געשיכטע פון דער „יאנג ווימענס היברו אסאָסיאיישאָן", וועט דער לעזער געפינען אינם קאַפּיטעל „דער קאונסיל קעמפּ", אן אינסטיטוציע וואָס איז ארויסגעוואַקסען פון דער יאנג ווימענס היברו אסאָסיאיישאָן, און עקזיסטירט ביז היינט צו טאָג.

כּאָטש, ווי מען קען זעהן איז דער צענטער פיל עלטער ווי זיבען יאָהר, און זיין אורשפּרונג ציהט זיך נאָך פון „האָנא שׁלאָס“ און פון „אידישען אינסטיטוט“ מיט איבער דרייסיג יאָהר צוריק, איז ער אָבער ווי א צענטער לויט׳ן ברייטען פארנעהם און שוואונג, ערשט צום לעבען געקומען אין 1933.

מיט זעקס יאָהר שפּעטער נאָך דעם דאָזיגען היסטאָרישען דאטום, איז אין 1939, ווי באוואוסט, צוגעקומען דער נייער „אהרן דעראָי מעמאָריאל בילדינג“, צום צענטער בנין.

אין משך פון די זעקס יאָהר, האָט זיך געפיהלט א שטארקער מאנגעל אין נאָך אן עקסטרע געביידע, הויפּטזעכליך פאר דער ספּעציפישער פיזיש־קול־טורעלער (העלטה עדיוקיישאָן) טהעטיגקייט אין צענטער.

האָט די אלמנה פון פארשטאָרבענעם אהרן דעראָי, פאראייביגט זיין נאָמען דורך א בייטראג פון דעם גרעסטען טהייל פון דער נויטיגער סומע פאר דעם דאָזיגען צוועק. נאָך א טהייל האָט די „יונייטעד דזשואיש טשעריטיס“ ביי־געטראגען פון דער ירושה פון דזשאָשוא (יהושע) און קעריע סיטיג־קאָהען, וועלכע האָבען כמעט זייער גאנצען פארמעגען איבערגעלאָזן פאר פילאנטראָ־פישע צוועקען. צוזאמען האָט עס באטראָפען א קיילעכדיגע סומע פון 260 טוי־זענד דאלאר פאר יענע ענדערונגען, פארבעסערונגען און איבערבוי ארבייט אין אידישען צענטער, וואָס איז היינט צו טאָג סאַי די גרעסטע, סאַי די פּאָפּולער־סטע אידישע אינסטיטוציע אין דעטראָיט.

דער נייער פארגרעסערטער צענטער־בנין וואָס ווערט אָבגעשאצט אין ווערטה פון א קנאַפּען האלבען מיליאָן (450,000) דאלאר, איז אָפיציעל גע־עפענט געוואָרען דעם 6טען דעצעמבער, 1939.

* * *

אין וואָס באשטעהט, און ווי אזוי ווערט אנגעפיהרט די טהעטיגקייט אין צנטער?

לאָמיר קודם כל נעהמען די באזע, די מיטגלידערשאפט.

פון א דורכשניט פון קנאַפּע צוויי און א האלב טויזענד מיטגלידער פאר די ערשטע זעקס יאָהר ביז 1939 — ווען צוליב׳ן איבערבויען דעם צענטער איז די טהעטיגקייט באשרענקט געוואָרען און די מיטגלידערשאפט איז געפאלען ביז וועניגער ווי צוויי טויזענד—האָט דאָס היינטיגע יאָהר, מיט׳ן צוקומען פון דעם אהרן דעראָי מעמאָריאל בילדינג, די מיטגלידערשאפט זיך א הויב געטהאָן מיט ארום דרייצעהן הונדערט. די צאָהל גרייכט איצט צו דרייאון־דרייסיג הונדערט

(3,300) מיטגלידער — יונגע בּאָיעס און מיידלאך, דערוואַקסענע יונגע לייט און מיידלאך און עלטערע מענער און פרויען פון אלע שטאַנדען, פּראָפעסיעס און אנגעהעריגקייטען.

דאָס באווייזט אגב אז מיט דער פארגרעסערטער קאפּאַציטעט אין צענטער, וואַקסט אויך די מיטגלידערשאפט וואָס האָט זיך זיכער נאָך ניט אָבגעשטעלט ביי דער צאָהל פון 3,300 און זי וועט נאָך געווים ווייטער וואַקסען.

די צאָהלונגען פון די מיטגלידער זיינען פארשיידענאַרטיגע — פון איין דאלאר ביז זעכציג דאלאר א יאָהר, פאר די וואָס נעהמען אויף די פולע פיזיש־קולטורעלע פּראָגראַם.

כאָטש דאָס צאָהלען איז אָבּליגאַטאָריש, כדי די מיטגלידער זאָלען פיהלען פאראנטוואָרטליכקייט צו דער קלוב־ארבייט וואָס זיי אונטערנעהמען, זיינען אָבער פאַרהאַן ארום 250 מיטגלידער פון אלע קאַטעגאָריעס וועלכע צאָהלען גאָר ניט.

די טהעטיגקייט אין צענטער צוטהיילט און קלאַסיפיצירט אין 150 קלובען, נעהמט אַרום אלע פאָרמען פון געזעלשאַפטליכער, קולטורעלער, דערציהערישער און פארוויילערישער אקטיוויטעט פאר יונגע און דערוואַקסענע — פון, א שטייגער, מוזיק, קונסט און זשורנאַליזם ביז פאָטאָגראַפישער ארבייט, זיך לעהרנען נעהען און שטריקען, אָדער גאָר אָבקאָכען א טעפעל שפּייז . . .

די קלובען פאר׳ן יונגוואַרג זיינען צוטהיילט אין דריי קאַטעגאָריעס: „דזשוניאָרס" פאר קינדער אין עלטער פון 6 ביז 14 יאָהר; „אינטערמידיאייטס", פאר בּאָיעס און מיידלאך אין עלטער פון 14 ביז 18 יאָהר און „סיניאָרס", פאר יונגע לייט און יונגע פרויען אין עלטער פון 18 ביז 25 יאָהר.

אין אָט די קלובען געפינט די יוגענד אלץ אין וואָס זי קען, און דאַרף, זיין פאראינטערעסירט; אלץ וואָס דערהויבט צו אן העכערען ניוואָ, ווי: קונסט און פאכמאַנשאַפט, לייכטע דערציהערישע פּראָפעסיעס, דראַמאַטיקס, געשיכטע, צייט־פראַגען, דעבּאַטען איבער אקטועלע פּראָבלעמען, ראַדיאָ, מאָהלען, צייכנען, שניצען, קלעפּען, מאַריאָנעטען שפּיל, פיזישע קולטור, זשורנאַליזם, פיהרערשאפט און אנדערע געגענשטאַנדען.

אלס ביישפּיל לאָמיר נעהמען איינעם אָדער צוויי פון די קלובען, א קוק טהון וואָס דאָרט קומט פאָר.

אין דעם זשורנאַליזם קלוב, שטודירען די מיטגלידער דורך פּראַקטישע מעטהאָדען די פּראָפעסיע פון זשורנאַליזם. זיי גיבען אַרויס א וואָכענצייטונג די

„סענטער ניוס“, וואָס ווערט רעדאַקטירט און צוזאַמענגעשטעלט לויט׳ן מוסטער און די מעטהאָדען פון מאָדערנעם זשורנאַליזם.

אין קלוב פיהרערשאַפט („לידערשיפּ“), שטודירען די מיטגלידער יענע קונסט וואָס מאַכט מענשען פעהיג פאַר פיהרערשאַפט, פּאַסט זיי צו און ענט־וויקעלט ביי זיי די באַהאַלטענע פעהיגקייטען, זיך צו שטעלען אָן דער שפּיץ פון אַן אָרגאַניזאַציע, וואָס ווערט געשאַפען פאַר א באַשטימטען צוועק און מאַכען די מיטגלידער אָרגאַניזאַציאָנס־פעהיג.

דאָס ווערט געטהאָן דורך ספּעציעלע לעקציעס און אויף פאַרשיידענערליי פּראַקטישע אופנים, וואָס האָבען שוין געבראַכט זעהר גוטע רעזולטאַטען.

דער פאַקט איז אַז אין דער שפּיץ פון דער „דזשוניאָר סוירוויים גרופּ“, אָט די יוגענטליכע אָרגאַניזאַציע וואָס פיהרט אָן די יעהרליכע פאַראייניגטע אי־דישע קאַמפּיינס צווישען דער יוגענד און מאַכט זיי באַוואוסטזיניג פאַר אידישע נויטען און אידישע פּראָבלעמען, שטעהן געוועזענע מיטגלידער פון קלוב „לי־דערשיפּ“, פּראָדוקטען פון דער דאָזיגער טהעטיגקייט אין אידישען צענטער.

דאָ האָבען די יונגע לייט און פרויען געקראָגען די טעאָרעטישע און אויך פּראַקטישע קוואַליפיקאַציעס פאַר דער פיהרערשאַפט פון דער סאַמע באַדיי־טענדסטער יוגענד־אָרגאַניזאַציע אין די רייהען פון דער פעדעראַציע.

די ספּעציפישע קולטור־פּראָגראַמען אין צענטער, סיי פאַר דער יוגענד, סיי פאַר דערוואַקסענע, געפינען זייער אויסדרוק אין די פאַרשיידענע קורסען פון באַלעהרענדע געגענשטאַנדען; אין די קלאַסען פאַר אידיש און העברעאיש; אין די לעקציע־און־קאָנצערטען סעריעס; אין די מוזיקאַלישע גרופּירונגען; אין דער קונסט־שולע און אין די אנדערע קלוב טהעטיגקייטען פון דעם סאָרט; אין פייערען אידישע יום־טובים, סיי אויף א טראַדיציאָנעלען און סיי אויף א מאָ־דערנעם אופן. און בכלל, געבען אויסדרוק צו אַלץ וואָס קען בייטראָגען צו דער קולטורעלער באַרייכערונג, זעלבסטבילדונג און פאַרוויילונג פון די מיטגלידער.
אָט איז אַלס ביישפּיל א גאַנץ טשיקאַווער, אָבער זעהר אינטערעסאַנטער און גאַנץ אייגענאַרטיגער, קלוב פון דעם סאָרט.

א גרופּע יונגע פּראָפעסיאָנעלע און געשעפטס פרויען פיהרט אָן א שפּילע־ריי־קלוב פאַר קינדער. דער קלוב באַזיצט א קאָלעקציע פון ספּעציעלע קינדער־צאַצקעס, געמאַכט פון די פרויען און פאַרזאַמעלט אין זייער קלוב־צימער, וואו טאָג־טעגליך קומען אָרעמע אידישע קינדערלאַך זיך שפּילען און פאַרברייננגען צווישען די צאַצקעס, אזוי ווי דערוואַקסענע אין א ביבליאָטעק; שפּילענדיג זיך אויפ׳ן אָרט און נעהמענדיג אהיים די צאַצקעס, דינט דער דאָזיגער קלוב א באַ־

שטימטען פעדאגאגישען צוועק וואס ווערט שוין נאכגעקאפירט פון אנדערע פעדאגאגישע און ערציהערישע געזעלשאפטען אין שטאדט, ווייל ס'האט זיך ארויסגעשטעלט אז די דאזיגע מערקווירדיגע ערציהונגס־מעטהאדע ברענגט זעהר גוטע רעזולטאטען.

פון ניט ווייניג וויכטיגקייט איז דער, אזוי גערופענער „הבונים"־היים־קעמפ, פאר קינדער אין עלטער פון 6 ביז 15 יאהר, וואס ווערט זומער אנגע־פיהרט אין, און ארום, צענטער, פאר יענע קינדער וועלכע האבען ניט די מעג־ליכקייטען פאר א וואקאציע ארויס פון שטאדט.

צוויי הונדערט אינגלאך און מיידלאך פארברייינגען די זומער חדשים ווי אין א קעמפ־אטמאספערע מיט פאסענדע פראגראמען, אויספלוגען און פאר־שיידענע שטאדטישע פארקס און אנדערע אינטערעסאנטע פלעצער פאר זומער פארוויילונגען אונטער דער אויפזיכט פון ערפאהרענע קאנסילארס.

א גאנץ באזונדערען פלאץ אין צענטער פארנעהמען די אידישע מוטערס־קלובען וועלכע ציהען זייער אורשפרונג נאך פון יענעם ערשטען קלוב פון אי־דישע מאמעס אין דעם אמאליגען אידישען אינסטיטוט.

איבער פינף הונדערט פרויען, מאמעס, און אזעלכע וואס גרייטען זיך צו ווערען מאמעס, זיינען ארגאניזירט אין אכט קלובען אין פארשידענע געגענדען פון שטאדט.

זייער טהעטיגקייט באשטעהט אין וועכענטליכע, אדער צוויי־וועכענטליכע מיטינגען, פארבונדען מיט לעקציעס, ליטעראַרישע פראגראמען, דראמאטיקס, געזאנג, דיסקוסיעס, טענץ און פארוויילונגען וואס ענטוויקלען דעם געזעל־שאפטליכען גייסט ביי דער אידישער באלעבאסטע און הויבט איהר אינטעלעק־טועלען מצב, וואס איז אן־און־פאר זיך א באדייטענדער אויפטו.

אין צוזאמענהאנג מיט דער אקטיוויטעט פון די מוטערס קלובען, ווערען אויך געגעבען קלאסען און קורסען, מאנכע פון זיי — ווי א שטייגער, מוטער־שאפט, קינדער היגיעניע און דעסטגלייכען — וואס זיינען פון באזונדערען ווערטה פאר יונגע מוטערס. איין קלוב אזא האט שוין אפילו געגרינדעט א ספעציעלע נוירסערי־סקוהל וואס ווערט אנגעפיהרט פון פאראנטווארטליכע לעהרער, צוגעשטעלט פון דער באארד אוו עדיוקיישאן.

די מוטערס קלובען באטייליגען זיך אויך ווי א רעפרעזענטאטיווע אידישע פרויען געזעלשאפט, אין גרעסערע פראיעקטען און אונטערנעהמונגען — סאי שטאדטישע, סאי נאציאנאלע — צוזאמען מיט די אנדערע פרויען גרופירונגען אין אלגעמיין געזעלשאפטליכען לעבען פון שטאדט.

דאָ דאַרף אויך דערמאהנט ווערען דער „גינזבורג קעמפּ“ פאר אידישע מאַמעס מיט זייערע קינדערלאַך וואָס איז געגרינדעט געוואָרען דורך דער איניציאטיווע פון די מוטערס קלובען.

דער דאָזיגער אינסטיטוציע ווערט געווידמעט א ספּעציעלער קאַפּיטעל אין בוך. אָבער דאָ מוז זי פארצייכענט ווערען אין שייכות מיט'ן צענטער אונטער וועמענס אויפזיכט דער קעמפּ ווערט אנגעפיהרט און פארוואַלטעט.

אין סכום קולטור ארבייט פון צענטער, טאָר מען אודאי ניט אונטערשאַצען די ליטעראַרישע אָוונטען, די מוזיקאַלישע אָווענדען, די קונסט־שולע, די מוזיק־פּראָיעקטען און די גאַנץ אייגענאַרטיגע אנדערע טעטיגקייטען פון דעם סאָרט, צוגעפּאַסט פאר דער יוגענד און פאר דערוואַקסענע.

די קונסט שולע פון צענטער האָט שוין צו איהר קרעדיט עטליכע באַדייטענדע אידישע קינסטלער, מאַהלער און צייכנער, וואָס האָבען פונדאַנען גראַדואירט דורך „סקאַלערשיפּס“ פאר העכערע קונסט־אַקאדעמיעס פון לאַנד.

די מוזיק שולע פון עטליכע יאָהר צוריק, האָט לעצטענס געקראָגען אן אַנדער פּנים. אנשטאָט בלויז א סקוהל ווערען אנגעפיהרט כאָרען פאר יוגענדליכע און דערוואַקסענע, א סימפּאָנישער אָרקעסטער, ספּעציעלע מוזיקאַלישע זעלבסט־בילדונג קורסען, ווי אזוי צו פארשטעהן און אָבצושאַצען מוזיק און אזוי ווייטער און ווייטער, אונטער דער פיהרערשאַפט פון א מוזיק דירעקטאָר אזוי ווי דאָס איז דער פאַל מיט די ליטעראַריש־דערציהערישע פּראָגראַמען אונטער דער אויפזיכט פון א ספּעציעלען „עדיוקיישאָן־דירעקטאָר“.

אויפ'ן ליטעראַרישען געביט, ווערען דורכגעפיהרט ספּעציעלע פּראָגראַמען, מיט איינלייטונגען פון ליטעראַטור־קענער איבער די נייסטע און וויכטיגסטע ליטעראַרישע ווערק וואָס ערשיינען.

און, פאַרשטעהט זיך, אז צום ליטעראַרישען געביט דאַרף מען צורעכענען די ביבליאָטעק מיט א קאָלעקציע פון פינף טויזענד ביכער אין ענגליש, אידיש און העברעאיש פאר די מיטגלידער און פאר אלע וואָס זיינען ווילקאָמען אין צענטער, מיט זיי זיך צו באַנוצען.

דער פּלאַן איז מיט דער צייט צו האָבען אין דער ביבליאָטעק, א פאָלשטענדיגע קאָלעקציע ביכער אין „יודאאיקא“ אין אלע דריי שפּראַכען, מען זאָל וויסען אז אין אידישען צענטער ביבליאָטעק קען מען געפינען אלץ וואָס איז געשריבען געוואָרען אין שייכות צו אידישע פראַגען און פּראָבלעמען — אין ענגליש, אידיש און העברעאיש.

מיר קומען איצט צו איינער פון די סאמע וויכטיגסטע אפטיילונגען, אָדער דעפּארטמענטען אין צענטער. דאָס איז די „וואָקיישאָנאַל סוירוויס", אָדער פּשוט'ער גערעדט, די „ארבייטס־ביוראָ", וואָס גיט זיך אָפּ מיט שאפען ארבייט און באשעפטיגונג און מיט צופּאסען אידישע ארבייטס־מענשען, הויפּטזעכליך יונגע לייט און מיידלאך, פאר יענע שטעלעס ביי וועלכע מען קען זיך בעסער איינאָרדנען.

א ספּעציעלער „וואָקיישאָנאַל סוירוויס דירעקטאָר" פיהרט אן מיט דעם דאָזיגען וויכטיגען דעפּארטמענט וועמענס ממשות'דיגע אויפטואונגען, נוצען און הילף פאר מאסען יונגע ארבייטס־מענשען אין פאכען און אין פּראָפעסיעס, איז גאָר ניט אָבצושאצען.

די ארבייטס־ביוראָ גיט זיך אָפּ, ניט בלויז מיט שאפען א שטעלע פאר'ן אפּליקאנט — זי פיהרט אן דאָס, וואָס מען רופט, „וואָקיישאָנאַל גאַידענס". זי מאכט פון צייט צו צייט אויספאָרשונגען איבער דער אלגעמיינער עקאָנאָמישער לאגע אין שטאָדט און זי באנוצט זיך מיט די פאקטען פון די אויספאָרשונגען לטובת די אפּליקאנטען.

דער דירעקטאָר פון דער ארבייטס־ביוראָ, אן אטאָריטעט אויף דעם דאָזיגען געביט, האלט אָפּ באראטונגען מיט עלטערען און זייערע קינדער וואָס גרייטען זיך צו פיזישער באשעפטיגונג און וויסען ניט צו וועלכער מלאכה אָדער פּראָפעסיע זיך צו נעהמען. ער גיט אויך אָפטע לעקציעס פאר די וואָס זוכען זיך צוצופאסען צו א טרייד אָדער פּראָפעסיע. און בכלל, איז די אויפגאבע פון דער „וואָקיישאָנאַל סוירוויס", צו דינען דעם ארבייטס־מענש וואָס ווענדעט זיך אין דער ביוראָ, מיט אלץ וואָס נאָר מעגליך.

אין דער דאָזיגער פּראָגראם, שטעהט אויך שארף דאָס פּראָבלעם פון דיס־קרימינאציעס, אויף וועלכע די „וואָקיישאָנאַל סוירוויס" דארף רעאגירען. אלעס מוז געטהאָן ווערען מיט טאקט, מיט פארשטענדניס, זיך שטיצענדיג אויף די אויספאָרשונגען, אויף די פאקטען וואָס די ארבייטס־ביוראָ האָט צום האנד וועגען דעם גאנצען קאָמפּלעקס פראגען ארום דער דאָזיגער פּראָבלעם, וואָס איז ניט בלויז א לאָקאלע, נאָר א נאציאָנאלע ערשיינונג.

די „וואָקיישאָנאַל סוירוויס", אָדער די ארבייטס־ביוראָ, — דאָס האָט דער צענטער איבערגענומען פון דער „יאנג ווימענס היברו אסאָסיאיישאָן", ווען די לעצטע איז אין 1933, געוואָרען א טהייל פון דער אינסטיטוציע.

און אויף וויפיל די ארבייטס־ביוראָ, פיעלט אויס א גאָר וויכטיגע פונקציע, באווייזען די ציפערען פון איהרע דערגרייכונגען אין וועלכע עס שפּיגעלט זיך אויך אָפּ די גאנצע עקאָנאָמישע פּעריפעריע פון דעטראָיט וואו אידישע אר־

בייטס־מענשען געניסען אָדער ליידען, לויט דעם אלגעמיינעם מצב פון דער שטאָדטישער עקאָנאָמיק. און דאָס דארף דאָ שטארק באַטאָנט ווערען.

אָט זיינען די ציפערען וואָס רעדען פאר זיך אליין:

אין 1934, האָבען 214 פערזאָן געקראָגען ארבייט שטעלעס דורך דער אר־בייטס ביוראָ: אין 1935, שוין איבער צוויי מאָהל אזוי פיל — 508; אין 1936, גיט זיך די צאָהל א הויב ביז 1,036; און אין 1937, ווען די באנייטע שפע, האָט זיך שוין שטארק געפיהלט אין שטאָדט — ביז 1,146; אין 1938, צוגלייך מיט דער ירידה פון דער אזוי גערופענער „פּראָספּעריטי", פאלט זי אראָפּ ביז 680. און דאָס לעצטע יאָהר 1939, הויבט זי זיך ווידער ביז 934. פאר'ן איצטיגען יאָהר זיינען נאָך אלע ציפערען ניטאָ. אָבער אין זיי וועט זיך זיכער אָבשפּיגלען די אלגעמיינע עקאָנאָמישע לאַגע אין שטאָדט.

אלס אילוסטראַציע פאר די אויפטהואונגען און טהעטיגקייט־ספערע פון דער „וואקיישאנאל סוירוויס", דארף מען צו די ציפערען גאָר ניט צוגעבען.

וויפיל מען זאָל ניט שרייבען וועגען דעם אידישען קאמיוניטי צענטער, קען מען דעם גאנצען מאטעריאל ניט אויסשעפּען. דער צענטער מיט'ן גרויסען אָדיטאָריום, מיט'ן קלענערען באַצעל־אסעמבלי האָל, און מיט די אונצעהלי־גע גרעסערע און קלענערע קלוב־צימערען; מיט'ן אהרן דעראָי מעמאָריאל ביל־דינג פאר פיזישער קולטור, מיט'ן „דזשימנעזיום" און „סווימינג פּול"; די ביבליאָטעק, די ביהנע פאר דראמאטישע פאָרשטעלונגען און די אלע אנדערע באקוועהמליכקייטען פאר געזעלשאפטליכער אקטיוויטעט, איז די היים, דער צענטער פון דער גאנצער אידישער באַפעלקערונג, פון אלע געזעלשאפטליכע גרופּירונגען, וואָס קענען דאָרט אנפיהרען זייערע טהעטיגקייטען אין אַן אמת אידישער אטמאָספערע.

אויסער אלעמען איז דער צענטער דאָס שטענדיגע פארזאמלונג פּלאַץ פאר די מעהרסטע צענטראלע אידישע אָרגאניזאציעס אין שטאָדט און פאר די לאָ־קאלע אבטיילונגען פון צעהנדליגער נאציאָנאלע אידישע אָרגאניזאציעס, וואָס זיינען צופיל דאָ אויסגערעכענט צו ווערען.

מיט א בודזשעט פון איבער הונדערט טויזענד דאלאר א יאָהר, ווערען די אויסגאבען געדעקט פון מיטגלידערשאפט צאָהלונגען, פון ספּעציעלע דירעקטע איינקונפטען, פון דעם פאראייניגטען אידישען קאמפּיין און פון „קאמיוניטי פאָנד" וועלכער סובסידירט דעם צענטער ניט צו בלייבען אין דעפיציט.

פאר'ן פארגאנגענעם יאָהר, איידער ס'איז צוגעקומען דער אהרן דעראָי מעמאָריאל בילדינג, האָט דער קאמיוניטי פאָנד בייגעטראָגען איבער 36 טויזענד דאלאר. פאר'ן איצטיגען יאָהר 1940, ווען דער בודזשעט איז פיל גרעסער, באטרעפט שוין די סובסידיע פון „קאמיוניטי פאָנד" 44 טויזענד דאלאר און אין פאראייניגטען אידישען קאמפיין איז די „קוואָטא" פאר'ן צענטער שוין געווען דרייצעהן טויזענד דאלאר אין פארגלייך מיט בלויז פינף טויזענד פאר'ן פריערדיגען יאָהר.

דער סטעף פון צענטער באשטעהט פון 58 מענער און פרויען, איינגעטהיילט לויט פאָלגענדע קלאסיפיקאציעס: עלף פראָפעסיאָנאלען; 32 קלוירקס און אנדערע אָפיס און בילדינג אנגעשטעלטע און 15 וואָס זיינען דאָרט נאָר טהייל-ווייז באשעפטיגט. ווי אן אגענטור פון דער אידישער וועלפעיר פעדעראציע, ווערט דער צענטער פארוואלטעט פון א פאָלשטענדיג אָטאָנאמער דירעקטאָרען באָארד, ימיט הערמאן דזשייקאָבס אלס עקזעקוטיוו דירעקטאָר.

פאר דער צייט, זינט די אידישע צענטערס אסאָסיאיישאָן האָט אנגענומען א פראָגראם ארויסצופיהרען דעם צענטער פון זיין פרימיטיווען צושטאנד און איהם מאַכען פאר דאָס וואָס ער איז היינט צו־טאָג, איז די דירעקציע געפיהרט געוואָרען פון: סעמועל לעווין, 1929־1933; עלא ווערא פעלדמאן, 1933־34; לויאיס סאבעל, 1934־36, און הערמאן דזשייקאָבס וועלכער שטעהט ביים רודער פון דער פיהרערשאפט זינט 1936.

האָט מען אין זינען אז אין פארלויף פון יאָהר ווערט דער צענטער באזוכט פון עטליכע הונדערט טויזענד אידען — דורכשניטליך צווישען פיר און פינף טויזענד מענשען א וואָך — ביי די לעקציעס, קורסען, דעבאטען, מיטינגען, פארוויילונגען, פיזישע קולטור־פראָגראמען, אלגעמיינע פארזאמלונגען און אזוי ווייטער און ווייטער—דאן ווערט קלאָהרער דער באגריף איבערן פארנעם פון דער גרעסטער און פאָפולערסטער אינסטיטוציע אין אידיש־געזעלשאפטליכען לעבען פון אונזער שטאָדט.

דער "פרעש-עיר" קעמפ—

אַ זומער-צענטער פאַר אידישע קינדער

פון אַ „פיקניק" פאַר אָרעמע קינדער, ביז דער איצטיגער מוסטערהאַפטער אינסטיטוציע. — די גרינדונג פון דער „פרעש-עיר" סאָסייעטי מיט 38 יאָהר צוריק און די געשיכטע פון „פרעש-עיר" קעמפ.

מאַנכע דעטראָיטער אידישע אינסטיטוציעס האָבען צו פאַרדאַנקען זייער עקזיסטענץ, וואוקס און באַפעסטיגונג צו דעם פאַקט וואָס מיט אַ סך יאָהרען צוריק האָבען עטליכע מענשען אַ טראַכט געטהאָן וועגען גרינדען עפּעס אַ סאָסייעטי, ניט זייענדיג אליין גאַנץ קלאָהר וואָס זיי ווילען און ניט האָבענדיג די מינדסטע אַנונג אַז פון זייער פּאַרזוך וועט אַרויסוואַקסען, און זיך ענטוויקלען, אַ באַדייטענדע שטאָדטישע אינסטיטוציע.

דאָס איז אויך דער פאַל מיט'ן „פרעש עיר" קעמפּ, וואָס איז אַרויסגעוואַקסען פון דער „פרעש עיר" סאָסייעטי, וואָס עטליכע דעטראָיטער אידישע פרויען האָבען געגרינדעט מיט 38 יאָהר צוריק.

און ווירקליך — ווער האָט זיך עס געקענט חלומ'ן אַז פון יענער קליינער סאָסייעטי, וועט אויסוואַקסען איינער פון די שעהנסטע און מוסטערהאַפטסטע קעמפּס?

דער פאַקט איז, אַז דער „פרעש עיר" קעמפּ ווערט אַנערקענט פון אַלע עקספּערטען אַלס אַ מאָדעל קעמפּ. און די וואָס זיינען באַקענט מיט אַלעם וואָס עס טהוט זיך אין פאַרשיידענע אַנדערע קעמפּס אַנגעפיהרט פון פילאַנטראָפּישע אָגענטורען, ווי דער „קאָמיוניטי פאָנד" און דער סיטי רעקריאיישאָן דעפּאַרטמענט, גיבען צו אַז דער „פרעש עיר" קעמפּ איז די לויבענסווערטסטע אינסטיטוציע פון דעם מין, צווישען די פילע אַנדערע ענליכע אינסטיטוציעס אין דער אַלגעמיינער פילאַנטראָפּיע פון די פאַרשיידענאַרטיגע גרופּירונגען אין דעטראָיט.

דאָס רעדט פאַר זיך אַליין און קיין פּירושים זיינען, דוכט זיך, ניט נויטיג. ס'איז אָבער יאָ נויטיג צו געדענקען, און צו באַטאָנען, אַז ווען ניט יענע קליינע סאָסייעטי פון 38 יאָהר צוריק, וואָלט אפשר דאָס אידישע דעטראָיט נאָך עד היום אַזאַ אַנשטאַלט ניט געהאַט.

זאָל דעריבער דאָ פאַרצייכענט ווערען אַז קרעדיט פאַר דעם וואָס קרוב צו טויזענד ניט־פאַרמעגליכע, און גאַנץ אָרעמע, אידישע קינדער האָבען יעדען זומער אַ געלעגענהייט צו פאַרברייגען עטליכע וואָכען אויפ'ן לאַנד, ווייט אוועק

פון שטאָדטישען טומעל און פון שלעכטען איינפלוס פון דער גאַס — אַז קרעדיט דערפאַר קומט יענע עטליכע פרויען (פון וועלכע די מעהרסטע זיינען שוין אויפ'ן עולם האמת), וועלכע האָבען געגרינדעט די פרעש עיר סאָסייעטי.

* * *

די געשיכטע פון „פרעש עיר" קעמפ, ווי געזאָגט, פאַנגט זיך אָן מיט 38 יאָהר צוריק. דעמאָלסט, אין 1902, ווען דער אידישער ישוב איז געווען קליין, קיין צופיל געזעלשאַפטליכע גרופּירונגען פאַר איין צוועק אָדער א צווייטען, האָט דאָס אידישע דעטראָיט ניט פאַרמאָגט און דער דראַנג צו וואוילטעטיגער ארבייט ביים מעהר „וואוילהאָבענדען" עולם איז געווען שטאַרק, האָבען עטליכע פרויען זיך דערטראַכט צום געדאַנק אַז ס'וואָלט געווען זעהר א גוטע זאַך מען זאָל די אָרעמע אידישע קינדער וואָס וואַלגערען זיך אין די היצען אויפ'ן גאַס, ארום די ווייט ניט צו־זויבערע וואוינונגען פון זייערע עלטערען, ארויסנעהמען פאַר א „פּיקניק" פאַר'ן טאָג ערגעץ אין א וועלדעל אָדער אין א פּאַרק ארום שטאָדט.

היינט צו טאָג, מיט דער ענטוויקלונג פונ'ם אוטאָמאָביל, די פאַרבעסערונגען און אויסשפּרייטונג פון דער שטאָדטישער טראַנספּאָרטאַציע סיסטעם, און דעם גוואַלדיגען וואוקס פון דעטראָיט, איז ארויספאָהרען ערגעץ אין א פּאַרק, א קלייניגקייט.

דעמאָלסט אָבער, ווען אפילו דער אָקלאַנד געגענד (דער צווייטער אידישער קוואַרטאַל אין דער געאָגראַפישער געשיכטע פון דעטראָיט), שוין אָבגערעדט פון, לאָמיר זאָגען, פּאַלמער פּאַרק אָדער „בעל אייל", איז געווען „ערגעץ ווייט אין קאָנטרי", האָט א טאָג פאַר די קינדער ארויס פון שטאָדט געמיינט א גאַנצער יום־טוב.

דאָס איז, צו יענער צייט, געווען א געשעהניש, אינ'ם לעבען פון די אָרעמע משה'לאך און שלמה'לאך. און דאָס צושטאַנד צו ברייגנען, האָט זיך גענויטיגט א סך ארבייט. מען האָט בעדאַרפט באַזאָרגען די וועגענער, אנגרייטען די שפּייז און נאַשערייען, געהן פריער פון הויז צו הויז אָנזאָגען די עלטערען זיי זאָלען אויספּוצען די קינדערלאך פאַר'ן פּיקניק און אזוי ווייטער און ווייטער.

די עטליכע פרויען־וואוילטעטערינס האָבען גלייך נאָך די ערשטע עטליכע „ארויספאָהרען" מיט די קינדער, באַשלאָסען צו גרינדען א סאָסייעטי וואָס זאָל זיך סיסטעמאַטיש אָפּגעבען מיט דער דאָזיגער ארבייט. און וואָס פאַר א נאָמען פּאַסט נאָך בעסער פאַר אזא קערפּערשאַפט ווי „פרעש עיר" (פרישע לופט) סאָסייעטי?

אָט אזוי איז עס צום לעבען געקומען א פרויען פאראיין, וועמענס נאָמען עס טראָגט דער איינציגער קעמפּ פאר וועניגער פארמעגליכע און גאַנץ אָרעמע אידישע קינדער, א נאָמען וואָס וועט לעבען אזוי לאנג ווי דאָס אידיש־געזעל־שאפטליכע דעטראָיט וועט זיך נויטיגען אין אזא אינסטיטוציע.

פאר צוויי־דריי יאָהר צייט איז יענע סאָסייעטי אנגעגאנגען מיט די „פּיק־ניקס״, ביז מען האָט שוין גענומען טראכטען פון א פּלאַץ, וואו מען זאָל די אידישע אָרעמע קינדער קענען געבען מעהר ווי איין טאָג, אָדער צוויי, פרישע לופט אין „קאָנטרי״ אין משך פון עטליכע וואָכען.

מען איז געקומען צום באשלוס אז איין פולע וואָך אין „קאָנטרי״ איז מעהר ווערטה פאר׳ן קינד ווי צעהן־צוועלף באזונדערע טעג אין פארלויף פון די זומער חדשים. און א קליינער „קאטעדזש״ איז פאר דעם צוועק געקויפט געוואָרען אויף דער אנדערער זייט פון דעטראָיט ריווער, אין וואָקערוויל, קענעדע, וואוהין עס איז, פאר יענער צייט, געווען פיל לייכטער צוצוקומען ווי ערגעץ ווייט ארויס פון שטאָדט אינ׳ם דעטראָיטער שטח.

דאָרט, אין דעם קאטעדזש, איז שוין געווען פּלאַץ פאר אכצעהן־צוואנציג קינדער וואָס פלעגען געבראכט ווערען פאר א וואָך צייט אין קאָנטרי. איין גרו־פּע פלעגט קומען, און די צווייטע אהיים פאָהרען, אזוי אז אין פארלויף פון זומער פלעגען וואסערע צוויי־דריי הונדערט קינדער האָבען אמת׳ע זומער־רוה, אמת׳ע וואקיישאָן אין קאָנטרי.

זעלבסטפארשטענדליך אז מיט דער פארגרעסערטער אקטיוויטעט, איז אויך געוואקסען די מיטגלידערשאפט. מיט דער צייט האָט די פרעש עיר סאָסיי־טי זיך אנגעשלאָסען אן די „יונייטעד דזשואיש טשעריטיס״. און האָבענדיג די שטיצע פון דער „פאראייניגטער צדקה״, האָט מען זיך שוין ניט באנוגענט מיט׳ן קליינעם פּלאַץ אין וואָקערוויל. מען האָט שוין געזוכט א גרעסערען. אגב איז די אידישע באַפעלקערונג אויך געוואָקסען און מיט איהר, די פּראָפּאָרציע פון אידישער אָרעמקייט, וואָס האָט ארויפגעלעגט גרעסערע פליכטען אויף דער „פרעש עיר״ סאָסייעטי. די צאָהל קינדער איז געווען גרעסער ווי דער קליינער „קאָטעדזש״ האָט געקענט ארייננעהמען און מען האָט זיך קיין עצה ניט געקענט געבען ביז אין 1908, זעקס יאָהר נאכדעם ווי די ערשטע פּראָבע איז געמאכט געוואָרען מיט געבען קינדער א טאָג זומער־רוה ארויס פון שטאָדט, האָט מען פאר דעם צוועק אָבגעקויפט אן אלטע גרויסע פארם מיט א היבשער שטיק לאַנד ביים לייק „סעינט קלעיר״ ניט ווייט פון מאונט קלעמענס.

דאָרט איז שוין געווען פּלאַץ פאר הונדערט קינדער, אָבער די פארם האָט מען געמוזט איגנאנצען רעמאָנטירען. מען האָט געמוזט בויען א גרויסען, פאַ־

סענדען עס־זאָל, מיט דער נויטיגער קיך און אנדערע קלענערע געביידען.

דאָס אלעס איז ביי דער ענערגישער ארבייט פון די פרויען, מיט דער הילף פון די „יוניײטעד דזשואיש טשעריטים" דערגרייכט געוואָרען. דאָס פּלאַץ האָט באַקומען אַ פּנים פון אַ „קעמפּ" און דער אנשטאַלט האָט ביסלאכווייז, ביס־לאכווייז געוואונען אַלץ מעהר פּאָפּולאַריטעט אין שטאָדט, סײַ צווישען אידען און סײַ צווישען די ניט־אידישע, פילאַנטראָפּישע געזעלשאַפטען.

שפּעטער ווען די צאָהל קינדער־אַפּליקאַנטען איז נאָך גרעסער געוואָרען, האָט מען אויפגעבויט צוויי גרויסע „דאָרמיטאָרים" (שלאָף־הייזער) מיט פּלאַץ אין יעדער, פאַר הונדערט קינדער. דערצו האָט פרוי שאַרלאָט בראַון, די אַלטע מוטער פון דעם שפּעטער פּאָפּולערען כלל־טהוער דייוויד בראַון, אויפגעבויט אַ „בראַון מעמאָריאַל סאָשעל האָל", אַ גרויסע געביידע פאַר די אונטערהאַלטונגען און געזעלשאַפטליכע צוזאַמענקונפטען פון די קינדער. דאָס האָט די פאַרשטאַר־וואוילטעטערין געטהאָן צו פאַראייביגען דעם אַנדענקען פון איהרע אייגענע פאַרשטאָרבענע קינדער.

גאַנצע זיבעצעהן יאָהר, האָט דער „פרעש־עיר" קעמפּ זיך דאָרט געפונען. די אינסטיטוציע איז פאַרפונדעוועט געוואָרען. מען האָט אַלץ מעהר און מעהר פאַרבעסערונגען געמאַכט. און פילע, איצט חשוב'ע באַליבאַטים, קענען זיך געוויס ערינערען אָן די אינגעלשע יאָהרען ווען זיי פלעגען יעדען זומער פאַה־רען אויף אַ וואָך אָדער צוויי, אין „פרעש עיר" קעמפּ ביים לעיק סעינט קלעיר.

די צייט האָט אָבער געטהאָן דאָס איהריגע. פּונקט אזוי ווי דעטראָיט גופא, איז אויך געוואַקסען די באַפעלקערונג אין די ארומיגע שטעדטלאַך, איבערהויפּט אין, און ארום, מאַונט קלעמענס. דער „פרעש עיר" קעמפּ וואָס דאַרף זיך געפינען אַרויס פון שטאָדט, אַלץ ווייטער פון שטאָדט אין דער באמת פרישער לופט, האָט זיך כסדר אַלץ מעהר און מעהר דערנעהנטערט צום שטאָדט. די נייע „האָיוועים", וואָס זיינען אויף די וועגען פאַזע דעם קעמפּ אויסגעלעגט געוואָרען, דער שטענדיגער גערעש פון די אָטאָמאָבילען אַרום קעמפּ און די הייזער אין קאַטעדזשעס וואָס זיינען דערנעבען געבויט געוואָרען, האָבען דאָס פּלאַץ שוין געמאַכט אומפּאַסיג פאַר'ן צוועק.

מען האָט געמוזט פון דאָרט אַוועק. דאָס איז געווען די פּראָבלעם פאַר עטליכע יאָהר צייט, וואָס איז מיט 14 יאָהר צוריק, אין 1926, געלעזט געוואָ־רען דורך דער שעהנער טהאַט פון אַ אידישען פילאַנטראָפּ.

מר. און מרס. עדווין ראָזענטהאַל, באַקאַנטע טהוער (ביז מיט עטליכע יאָהר צוריק, ווען זיי האָבען זיך באַזעצט אין פלאָרידאַ) אין דער אידישער וועל־

פעיר פעדעראַציע, האָבען אוועקגעשאָנקען 55 אַקער לאַנד פאַר'ן קעמפּ, ביים „בלעין לעיק“, נעבען ברייטאָן, מישיגען, 48 מייל ארוים פון דעטראָיט.

די שטיק לאַנד האָט די גרויסע מעלה וואָס זי ליגט אין איינער פון די שעהנסטע נאַטור־לאַנדשאַפטען ארוים פון שטאָדט, ארומגעצוימט מיט א וואַלד וואָס ציהט זיך ארום און ארום דעם שטח; מיט א קלאָהרען, שפּיגעלדיגען טייך וואָס פליסט דערנעבען אזוי אז ווען מען קומט צו צום קעמפּ, איז דער ערשטער איינדרוק ווי די שטיק לאַנד מיט דער ארומיגער לאַנדשאַפט וואָלט פון דער נאַטור אַליין, בכיוון אזוי אויסגעפּלאַנט געוואָרען, כדי די דעטראָיטער אידישע קינדער זאָלען האָבען דאָס אידעאַלע פּלאַץ פאַר זייער וואַקאַציע.

דאָ איז די געאָגראַפישע לאַגע אזא, וואָס שטעלט אויסער געפאהר די מעג־ליכקייט אז דאָס פּלאַץ זאָל אריינגענומען ווערען אין שטאָדטישען שטח. און דאָ האָט מען שוין געקענט אלעס איינאָרדנען אויף לאַנגע, לאַנגע יאָהרען.

די „יונייטעד דזשואיש טשעריטיס“, די אייגענטום באזיצערין (פּראָפּער־טי האָלדינג) אגענטור פון דער וועלפעיר פעדעראַציע, האָט אויסגעגעבען איבער הונדערט טויזענד דאָלאַר אויף זעקס מאָדערנע געביידען וואָס זיינען אין משך פון יאָהר אויסגעבויט געוואָרען. א זיבענטע געביידע, א „בראַון מעמאָריאַל האָל“, לויט'ן מוסטער פון פריערדיגען קעמפּ, האָט די אלטע מרס. בראַון אויך דאָ געלאָזען בויען.

די געביידעס זיינען אזוי צושטעלט געוואָרען אז פון דער ווייטענס זעהט עס אויס ווי אן „אָוואַלנער“ קרייז פון הייזער און אין הינטערגרונד זעהט זיך דער וואַלד וואָס פארכאַפּט דאָס אויג גלייך ביים אָנקומען אין קעמפּ. איהר שטעלט זיך אוועק פון דער ווייטענס און איהר באוואונדערט די שעהנקייט פון דער קהלי'שער אימעניע וואו אין פארלויף פון זומער הערשט די רעפּובליק פון דעטראָיטער אידישע קינדער.

מיט א יאָהר שפּעטער, אין זומער פון 1927, איז דער נייער (דער איצטי־גער) „פרעש עיר“ קעמפּ אָפיציעל געעפענט געוואָרען און ער איז באלד געוואָ־רען אזא צוציהונגס פּלאַץ אז פילע טאַטעס און מאַמעס זיינען געגען געוועזען צו צאָהלען וויפיל מען זאָל נאָר פארלאַנגען, אַבי זייערע קינדער זאָלען דאָרט קענען פארברענגען עטליכע וואָכען.

אָבער דאָס איז, ביז מיט עטליכע יאָהר צוריק, געווען אינגאַנצען אויס־געשלאָסען. דער קעמפּ, א דורכאויס פילאַנטראָפּישער, ווערענדיג סובסידירט פון דעטראָיט „קאַמיוניטי פאָנד“, האָט ער געמוזט געבען דעם פאָרצוג צו יענע קינדער וועמענס עלטערען זיינען ניט אומשטאַנד צו צאָהלען די פולע סומע.

די וואָס קענען עס „אַפאָרדען“, וועלען שוין געפינען דאָס פּאַסענדסטע פּלאַץ פאַר זייערע קינדער ערגעץ אַנדערש. און דאָ, האָט מען געוואוסט, איז די היים פאַר יענע קינדערלאַך, וואָס וואָלטען זאָנסט, מוזען בלייבען אין שטאָדט.

פאַר די נעקסטע פיר יאָהר, זייענדיג אנגעשלאָסען אָן „קאַמיוניטי פאָנד“ ווי אַן אגענטור פון דער אידישער וועלפעיר פעדעראַציע, האָט דער „קאַמיוניטי פאָנד“ געדעקט אַלע אויסגאַבען און דעפיציטען. אום דאָס קלאָהרער צו מאַכען, לאָמיר נעהמען אַלס ביישפּיל דאָס יאָהר 1930, דאָס לעצטע יאָהר איידער ס'איז געקומען דער איבערברוך אין די פינאַנסירונגען פון „פרעש עיר“ קעמפּ.

מיט דעם נאָמינעלען פּרייז פון פופצעהן דאָלאַר פאַר די צוויי וואָכען, וואָס יעדעס קינד איז בארעכטיגט צו זיין אין קעמפּ, האָט מען יענעם יאָהר פון די צאָהלונגען פאַר איבער טויזענד קעמפּ־וואָכען אריינגעקראָגען עטוואס איבער פיר טויזענד דאָלאַר. דאָס איז געווען דערפאַר, וואָס צווישען 35 און 40 פּראָ־צענט פון די קינדער האָבען געצאָהלט בלויז א קליינינקייט און פאַר מאַנכע האָט מען גאָר ניט געצאָהלט.

פון פאַרשיידענעביישטייערונגען דירעקט צום קעמפּ איז אריינגעקומען נאָך צוויי טויזענד דאָלאַר. אָבער די אויסגאַבען פאַר'ן יאָהר זיינען געווען איבער 22 טויזענד דאָלאַר, האָט דער „קאַמיוניטי פאָנד“ דאָס געדעקט. ס'איז אַלזאָ, ווי מען קען זעהן, גאָר ניט געווען קיין פינאַנץ פּראָבלעמע. און די פיהרערשאַפט און פאַרוואַלטונג פון קעמפּ, האָט דאַן פּראָבירט אויך אויסשפּרייטען די קעמפּ טהעטיגקייט אויף אַנדערע געביטען אין פאַרבינדונג מיט'ן וואוילזיין פון די קינדער.

די זיבען גרויסע געביידען וואָס מען האָט אויפגעבויט צו דער ערעפענונג פון קעמפּ, דינען עד היום פאַר פאָלגענדע צוועקען: פיר, אַלס „דאָרמיטאָרים“ מיט פופציג בעטען אין יעדע, צוויי פאַר בּאָיעס און צוויי פאַר מיידלאַך; א גרויסער עס־זאַל מיט פּלאַץ פאַר איבער 200 קינדער; דער „בראַון סאָשעל האָל“ אָדער „רעקריאיישאָן בילדינג“ און די אָפיס געביידע מיט א קליניק, א קליינער האָספּיטאַל, פאַר די „קעמפּערס“.

מען האָט, באַלד אויך צוגעבויט א צאָהל קלענערע געביידען, צוויי ביים טייך — פאַר דער באַקוועהמליכקייט פון די בּאָיעס און מיידלאַך; א הויז וואו עס קאָנצענטרירט זיך די גאַנצע מאַשינערי פאַר די מאָדערנע איינריכטונגען ווי וואַסער־לייטונג און עלעקטריציטעט און עטליכע „ליטאַניעס“ צעוואָרפען אין וואַלד — אַלץ פאַר דער באַקוועהמליכקייט פונ'ם יונגוואַרג אין עלטער פון זעקס ביז 16 יאָהר, וואָס ווערען אריינגענומען אין קעמפּ.

דער „רעקריאיישאָן בילדינג“, דאָס איז ביז היינט צו טאָג דער גייסטיגער

צענטער פון קעמפּ. דאָס איז דאָס פּלאַץ וואו די קינדער פארברייננגען זייער פרייע צייט ביי פארשיידענע אונטערהאלטונגען; דאָ ווערען געגעבען קאָנצערטען, און דראַמאַטישע פאָרשטעלונגען; דאָ ווערען דורכגעפיהרט פּאַסענדע אידישע צערעמאָניאַלען; און דאָ געפינט זיך א גאַנץ נשקשה'דיגע ביבליאָטעק.

פארשטעהט זיך, אַז די כאַראַקטעריסטישע „קעמפּ פייערס“ מיט די אנדערע באַגלייטס-ערשיינונגען וואָס געהן אריין אין די סקאַרבאָווע קעמפּ פּראָגראַמען, פעהלען אויך ניט.

ווי פריער געזאָגט, האָט די פארוואַלטונג, ניט האָבענדיג קיין פינאַנץ פּראָבלעמע, פּרובירט אויך אויסשפּרייטען איהר טעטיגקייט אויף אנדערע געביטען.

מען האָט, צום ביישפּיל, ארייננגענומען אויך אַזעלכע קינדער, וואָס זיינען אהין געשיקט געוואָרען אויף דער רעקאָמענדאַציע פון א דאָקטאָר, הויפּטזעכליך „קאַרדיאַקס“, ליידענדע פון הארץ קראַנקהייטען, וואָס האָבען גמוזט האָבען ספּעציעלע אויפמערקזאַמקייט די גאַנצע צייט אין קעמפּ. אויך אַזעלכע פאר וועמענס ספּעציעלע „דיעטע“ מען האָט געמוזט זאָרגען. און דערצו האָט מען זיך פארנומען אַז דער „פרעש עיר“ קעמפּ זאָל ניט זיין בלויז א סעזאָן-אינסטיטוציע.

זאָרגענדיג פאר'ן געזונד פון קינד אין קעמפּ, האָט מען אויך גענומען נאָכפּאָלגען ווי אַזוי דאָס קינד געהט אן דאָס גאַנצע יאָהר. מען האָט אנגעהאַלטען דעם קאָנטאַקט מיט די עלטערען און געזעהן דערצו אַז אַלע רעקאָמענדאַציעס פון דאָקטאָר אין קעמפּ פאר'ן וואוילזיין פונ'ם באָי אָדער מיידעל, זאָלען דורכגעפיהרט ווערען.

וואָס די „קאַרדיאַקס“, אנבאַלאַנגט, האָט מען פאר צוויי-דריי יאָהר געשיקט אַזעלכע הארץ-ליידענדע קינדער פון פארשיידענע שטאָדטישע האָספּיטאַלס און אנשטאַלטען אין קעמפּ אריין פאר'ן גאַנצען זומער.

געהאָפּט האָט מען אַז דאָס וועט פיהרען דערצו אַז דער „טשילדרענס פאָנד“, וואָס דער פארשטאָרבענער סענאַטאָר קאָזינס האָט געשאַפען דורך א סטיפּענדיע פון צעהן מיליאָן דאָלאַר, וועט בויען א ספּעציעלען קעמפּ פאר אַזעלכע קינדער, האָבענדיג פאר דעם צוועק אויסגענוצט דעם „פרעש עיר“ קעמפּ ווי א לאַבאָראַטאָריע.

וואָלט דאָס צושטאַנד געקומען, וואָלט דער קרעדיט דערפאר אינגאַנצען צוגעשריבען געוואָרען צו דער „פרעש עיר“ סאָסייעטי. ליידער איז אָבער געקומען אן איבערברוך, וואָס האָט געמאכט א סוף צו אַלע פּלענער און וואָס האָט

געפיהרט צו אַן ענדערונג אין דער גאנצער פארוואלטונג און פינאנסירונג־סיס־טעם פון „פרעש עיר" קעמפּ.

אין 1931, אלס רעזולטאַט פון דעם, שוין פון פריער, שטארק פיהלענדען קריזיס, האָט דער „קאמיוניטי פאָנד" אָבגעשניטען די סובסידיעס אויף צו פי־נאַנסירען אלע פילאנטראָפּישע קעמפּס פון דעטראָיט און דער פרעש עיר קעמפּ האָט זיך געמוזט צופּאַסען צו די ניי־געשאַפענע אומשטענדען. אנשטאַט די צעהנדליגער טויזענדער דאלארס אויף צו דעקען די דעפיציטען פון קעמפּ און די פריערדיגע יאָהרען, האָט דער „קאמיוניטי פאָנד" פון איצט אָן און ווייטער בייגעטראָגען בלויז 2,500 דאלאר א יאָהר, ווי ס'האָט געהייסען, אכטונג צו געבען אויפ'ן פארמעגען אין קעמפּ, ביז בעסערע צייטען וועלען קומען. די דאָזיגע „בעסערע צייטען", וואָס דעם קאָמיוניטי פאָנד אנבאלאנגט, זיינען נאָך ביז היינט צו טאָג ניט אנגעקומען . . . אָבער די אידישע וועלפעיר פעדעראציע, האָט זיך ניט אוועקגעזעצט ווארטען, ביז מען וועט, ווי פריער, פינאנסירען דעם „פרעש עיר" קעמפּ פון דער אלגעמיינער פילאנטראָפּישער קאַסע אין שטאָדט.

אום זיך צוצופּאַסען צו די נייע אומשטענדען, האָט די וועלפעיר פעדע־ראציע איבערגענומען אלע אָבליגאַציעס פון פרעש־עיר קעמפּ. דאריבער האָט מען געווּיסע איינריכטונגען געמוזט אָבשאַפען.

מען האָט אויפגעגעבען דאָס נאָכפאָלגען דעם געזונד־צושטאַנד פון די קינ־דער דאָס גאנצע יאָהר און מען האָט געמוזט אויך אויפגעבען די ספּעציעלע אב־טיילונג פאר די „קארדיאקס", וואָס זיינען אלץ געווען פארבונדען מיט עקסטרא אויסגאבען.

און די הויפּט זאך, מען האָט געמוזט העכערען די צאָהלונגען פאר די קינדער און אויך צולאָזען די מעגליכקייט פאר יענע קינדער וואָס קענען זיין אין קעמפּ מעהר ווי די באַשטימטע צוויי וואָכען, אום צו דעקען דעם בודזשעט.

צוליב די דאָזיגע איינפיהרונגען זיינען די צאָהלונגען ביסלאכווייז געהע־כערט געוואָרען צו אַכט, ניין און איצט צו צעהן דאלאר א וואָך. דעסטגלייכען גיט מען א פּריווילעגיע יענע עלטערען וואָס ווילען שיקען זייערע קינדער פאר א לענגערער צייט אין קעמפּ, כאָטש דאָס מיינט א באשרענקונג פאַר אַנדערע קינדער, וועמענס עלטערען קענען זיך קוים ערלויבען זיי צו שיקען אויף די בא־שטימטע צוויי וואָכען.

אין לעצטען סך הכל, מיינט עס, אַז די אלגעמיינע צאָהל קינדער איז איצט אביסעל קלענער פאר'ן גאַנצען סעזאָן, כאָטש דער קעמפּ אַליין איז פארגרעסערט געוואָרען. קיין גאָר גרויסען אונטערשייד מאכט עס אָבער פאָרט ניט — **אין די**

הויפּט פּרינציפּען פון קעמפּ, נעמליך: צו דינען די ווייניגער פאַרמעגליכע און אָרעמע דעטראָיטער אידישע קינדער.

פאַר׳ן פאַרגאַנגענעם סעזאָן פון 1940 צום ביישפּיל, זיינען געווען 1162 רעדזשיסטריישאָנס פאַר 786 קינדער, וועלכע האָבען פאַרבראַכט 2,324 וואָכען אין קעמפּ. און צווישען דער דאָזיגער צאָהל זיינען געווען בלויז 21 קינדער פאַר׳ן גאַנצען סעזאָן.

דער בודזשעט פאַר׳ן קעמפּ איז איצט דורכשניטליך כמעט דער זעלבער, צווישען 20 און 21 טויזענד דאָלאַר א יאָהר, לויט די אויסגאַבען וואָס זיינען אַרום צעהן דאָלאַר ($9.80) א וואָך פאַר א קינד. אָבער פאַר׳ן סעזאָן 1940, וואָס איז דער דורכשניט אויך פון די פריערדיגע יאָהרען, האָבען בלויז 43 פּראָצענט פון די קינדער געצאָהלט די פולע סומע פון צעהן דאָלאַר א וואָך.

די איבעריגע 57 פּראָצענט האָבען געצאָהלט פיל ווייניגער, אָדער גאָרניט, לויט יעדען מעגליכען פאַל באַזונדער. און די רעדוצירטע צאָהלונגען זיינען פון איין דאָלאַר ביז מאַקסימום זעקס דאָלאַר א וואָך.

די אויסגאַבען פאַר׳ן קעמפּ ווערען פאַר די לעצטע עטליכע יאָהר געדעקט אויף פאָלגענדען אופן:

פון פאַראייניגטען אידישען קאַמפּיין, 4,000 דאָלאַר; דער „קאָמיוניטי פאָנד״ גיט נאָך אַלץ 2,500 דאָלאַר א יאָהר; אַרום טויזענד דאָלאַר קריגט דער קעמפּ אַ יעהרליכען בייטראַג פון דעם „אהרן מענדעלסאָן פאָנד״, וואָס דער פאַרשטאָרבענער פילאַנטראָפּ האָט געלאָזען אין רשות פון פרעד מ. באַטצעל פאַר וואוילטעטיגע צוועקען; פון 500 ביז 800 דאָלאַר א יאָהר קומט אַריין פון קלענערע ביישטייערונגען. און דאָס איבעריגע ווערט „געדעקט״ פון די צאָהלונגען פאַר די קינדער.

ווילען מיר ווייטער וויסען ווי אזוי די קינדער־באַפעלקערונג אין פרעש עיר קעמפּ צוטהיילט זיך, זעהן מיר אַז אַרום 36 פּראָצענט ווערען אהין רעקאָמענדירט פון פינף אנדערע אידישע אינסטיטוציעס: פון דער דזשואיש סאָשעל סוירוויס ביוראָ; פון דער טשאַילד פּלייסמענט ביוראָ; פון די פאַראייניגטע תלמוד תורות; פון דער קינדער־היים און פון נאָרטענד קליניק.

נאָך א צאָהל קומען אין קעמפּ דורך די רעקאָמענדאַציעס פון פּאָבליק וועלפעיר דעפּאַרטמענט; פון דער סטייט ביוראָ אָוו סאָשעל עיד; פון „קאָזענס טשילדרענס פאָנד״ און דורך דירעקטע אפּליקאַציעס פון אָרעמע עלטערען. און

פאַר אַט די אַלע קינדער זיינען די צאָהלונגען אומבאַדייטענדע, ווען מען האָט אין זינען דעם דורכשניט פון בלויז $2.80 א וואָך פאַר א קינד.

ווען מען אַנאַליזירט די פאַרשיידענע קלאַסיפיקאַציעס און ציפערען אין די רעקאָרדס פון דער פרעש עיר סאָסייעטי, זעהט מען אַז דער טראָפּ ווערט שטאַרק געשטעלט אויף דער הויפּט אויפגאַבע פון קעמפּ: צו דינען אַלץ מעהר און מעהר די ווייניגער־פּריווילעגירטע קינדער. דאָס מיינט אַז מען מאַכט ניט קיין טוּגענד פון אריינקריגען קינדער וואָס קענען באַצאָהלען דעם פולען פּרייז, נאָר מען שטרעבט זיך אדרבא אָן, צו קריגען וואָס מעהר ביישטייערונגען און סובסידיעס פאַר׳ן קעמפּ, כדי אַלץ מעהר און מעהר אָרעמע קינדער זאָלען קע־נען גענּיסען פון קעמפּ, וואָס איז פאַר זייער וואוילזיין געגרינדעט געוואָרען און ווערט אַלס אַזאַ אינסטיטוציע אויפגעהאַלטען.

אין 1937 און אין 1938, איז דורך ספּעציעלע ביישטייערונגען, הויפּט־זעכליך פון די ירושות פון דער פאַרשטאָרבענער קאָהען פאַמיליע — יהושע, סיימאָן און קערי־סיטיג קאָהען — צוגעבויט געוואָרען נאָך עטליכע געביידען ביים קעמפּ.

עס איז עטאַבלירט געוואָרען דער, אַזוי גערופענער, „סיניאָר יוניט“, א באַ־זונדערע אבטהיילונג פאַר עלטערע באָיעס (14 ביז 16 יאָהר אַלט), פון פינף געביידען: דריי „דאָרמיטאָריס“, אַן עס־זאַל און נאָך א געביידע מיט פּלאַץ און באַקוועהמליכקייט פאַר 36 דערוואַקסענע אינגלאַך.

עס איז צוגעקומען א ספּעציעלע האָספּיטאַל געביידע מיט 12 בעטען; א הויז פאַר׳ן אויפזעהער (קערטעיקער) וועלכער וואוינט דאָרט דאָס גאַנצע יאָהר; אַן „אַרטס ענד קרעפטס“ בילדינג, וואו די קינדער פאַרברייננגען זייער צייט אין נוצליכע באַשעפטיגונגען; און נאָך עטליכע הייזער אַזוי, אַז די אינסטי־טוציע האָט פאַר די לעצטע עטליכע יאָהר אויך באַדייטענד פאַרגרעסערט איהר פאַרמעגען צוגלייך מיט דער פאַרגרעסערונג פון איהרע מעגליכקייטען פאַר מעהר קינדער — פון צוויי הונדערט, אויף 236 אינגלאַך און מיידלאַך וואָס ווערען דאָרט באַקוועהם איינגעאָרדענט יעדע וואָך אין פאַרלויף פון זומער.

באַדינט, באַשיצט און באַזאָרגט ווערט אַט די קליינע אידישע רעפּובליק פון א סטעף פון איבער פופציג אנגעשטעלטע: קאָונסילאָרס, א דאָקטאָר, א נוירס, א לייבערעריען, א סעקרעטאַר, א הויז פּאַרוואַלטערין, וועיטערס, א קעיר־טעיקער, דזשעניטאָרס, קוכערס און אַנדערע אָן וועמענס שפּיץ עס שטעהט דער קעמפּ דירעקטאָר א ו י ר ו ו י ן ש א ו , אַליין א פּראָדוקט פון דער איינ־

סטיטוציע, וואו ער האָט מיט יאָהרען צוריק געקראָגען זיין ערשטע ערפאַהרונג אין קעמפּ־אַקטיוויטעט אלס קאנסילאָר.

איבעריג צו זאָגען אז דער „פרעש עיר" קעמפּ איז שטענדיג פול. קיין מאַנגעל אין „קעמפּערס" איז ניטאָ. און הלואי וואָלט געווען נאָך מעהר פּלאַץ און מעגליכקייט, וואָלט אלץ קיין זאָרג ניט געווען עס אויסצופילען אין פארלויף פון זומער.

מיינען מיינט עס אלזאָ, אז דער „פרעש עיר" קעמפּ פארנעהמט זעהר א וויכטיגען און חשוב'ן אָרט אין דעם גאַנצען סכום פון פילאַנטראָפּיע און וואויל־טעטיגקייט פון דאָס אידיש־געזעלשאפטליכע דעטראָיט.

דער "קאונסיל-קעמפ" —
אַ זומער היים פאַר פּראָפעסיאָנעלע און ארבייטס-פרויען

די געשיכטע פון קעמפּ וואס איז ארויסגעוואקסען פון דער אמאליגער "יאנג וויסענס היברו אסאָסיאיישאָן". — א פּראקטישע, נויטווענדיגע אינסטיטוציע, אנגע־פיהרט פון "קאונסיל אוו דזשואיש וויסען".

די געשיכטע פון "קאונסיל קעמפּ" — א נייער נאָמען פאר אַן אַלטער אינ־סטיטוציע — איז ענג פארבונדען מיט דער געשיכטע פון די "יאנג ווימענס היברו אסאָסיאיישאָן" וואָס עקזיסטירט שוין אויך ניט אין נאָמען, אָבער איהר טהעטיגקייט ווערט פאָרטגעזעצט אין דעם גאנצען סכום פון פארשיידענארטיגער אקטיוויטעט אין אידישען קאמיוניטי צענטער.

ווען ניט די אמאָליגע "יאנג ווימענס היברו אסאָסיאיישאָן", וואָס איז גע־ווען — אין איהר צייט — די איינציגע פּראקטישע אינסטיטוציע פאר דער דע־טראָיטער אידישער יוגענד, וואָלט קיין "קעמפּ" ניט געווען. און רעדענדיג ווע־גען דער "יאנג ווימענס היברו אסאָסיאיישאָן", איז עס א פאקט, אז איידער נאָך דעטראָיט האָט באוויזען צו האָבען אַן אייגענעם גרויסען אידישען צענטער, אָדער א "יאנג מענס היברו אסאָסיאיישאָן" — אינסטיטוציעס פון דעם מין וואָס אַנ־דערע, קלענערע שטעדט האָבען יאָ שוין געהאט — אין דער צייט וואָס די מענער זיינען געבליבען הינטערשטעליג אויף דעם דאָזיגען געביט, איז די פרויען יאָ געלונגען צו שאפען אזא אינסטיטוציע.

און דאָ איז אינטערעסאנט צו פארצייכנען אויך דעם פאקט, וואָס צוליב'ן מאנגעל אין אזא אינסטיטוציע פאר מענער, האָבען צו דער "יאנג ווימענס היברו אסאָסיאיישאָן" באלאנגט עטליכע הונדערט יונגע־לייט אזוי, אז כאָטש דער נאָמען איז געווען א באשטימטער, איז אָבער די מיטגלידערשאפט געווען א געמישטע, וואָס באוויזט אגב, אז ניט אלע מאָהל דריקט אויס א נאָמען דעם באשטימטען צוועק פון אן אינסטיטוציע.

די "יאנג ווימענס היברו אסאָסיאיישאָן" האָט פאר קנאָפּע אנדערהאלבען צעהנדליג יאָהר אנגעפיהרט איהר פארשיידענארטיגע טהעטיגקייט — אין איהר אייגענער היים — פאר'ן וואוילזיין פון דער אידישער מיידעל, וועלכע ארבייט דעם טאָג אין אָפיס, אין שאָפּ אָדער אין סטאָר און נויטיגט זיך ניט בלויז אין אביסעל צעשטרייאונג און פארוויילונג אין די אָווענטען, נאָר צייטענווייז נוי־טיגט זי זיך אויך אין אן עצה, אין א ראט און אין דירעקטער הילף צו קריגען ארבייט און זיך צוצופּאסען צו נייע אומשטענדען ארום איהר פּראָפעסיע, ארום איהר באשעפטיגונג פאר אן אונאבהענגיגע, עקאָנאָמישע עקזיסטענץ.

און צום לעבען געקומען איז די „יאנג ווימענס היברו אסאָסיאיישאָן“ אונ־טער גאַנץ אייגענארטיגע אומשטענדען, אַ דאַנק דעם וואָס א גרופּע וואויל־האבענדע אידישע פרויען, האָט זיך פארוואָלט אויך עפּעס טהאָן פאר דער אָרע־מער, עלענדער מיידעל.

* * *

דאָס איז געווען אין 1918, ווען דער דעמאָלסט עקזיסטירענדער „אידישער פרויען קלוב“ — איצט באוואוסט אלס די דעטראָיטער אבטהיילונג פון „נעשאַ־נאַל קאונסיל אָוו דזשואיש ווימען“ — האָט זיך דערטראכט צום געדאנק צו עפענען אַ היים, א וואוינונג־פּלאַץ פאר אידישע מיידלאך וואָס מוזען צוליב איין אורזאך, אָדער א צווייטער, וואוינען אין דער פרעמד, אָבער זייערע פאר־דינסטען זיינען ליידער ניט גרויס גענוג, זיי זאָלען קענען וואוינען אין א באַ־קוועהמער, פּריוואטער דירה.

אזעלכע היימען, „רעזידענצען“ פאר אידישע מיידלאך, וואו אויסער די נויטיגע באקוועהמליכקייט פאר א פארהעלטניסמעסיג קליינער צאָהלונג געפינען דאָרט די „איינוואוינער“ די פּאסענדע, געזעלשאפטליכע אטמאָספערע, זיינען צו יענער צייט געווען אין א סך שטעדט פון לאנד. און דער דעטראָיטער „אי־דישער פרויען קלוב“, האָט געוואָלט נאָכטהאָן דעם ביישפּיל.

א גרויסע פּערצעהן־רומיגע הויז אין 89 ראָאינאַ סטריט, איז פאר דעם צוועק געדונגען געוואָרען. און אין פארלויף פון די נעקסטע עטליכע יאָהר ביז 1921, האָט די הויז געדינט דעם צוועק.

מיידלאך פון אנדערע שטעדט וואָס זיינען געקומען קיין דעטראָיט זוכען באשעפטיגונג און היגע אידישע טעכטער וועלכע האָבען צוליב פארשיידענע אומשטענדען ניט געקענט זיין מיט די עלטערן, אָדער גאָר פאר'יתומ'טע אי־דישע מיידלאך, האָבען דאָרט געהאַט א היים.

אין 1921, ארונטערציהענדיג דעם סך הכל פון דער היים'ס עקזיסטענץ פאר די עטליכע יאָהר, האָט מען געזעהן אז דער מאנגעל אין אזא אינסטיטוציע איז ניט גרויס גענוג.

און וואָס ס'האָט זיך יאָ געפיהלט א נויטווענדיגקייט איז, אין א געזעל־שאפטליכע היים, א פארווייל־ונגס־צענטער צוזאמען מיט א באשטימטער הילפס־אַגענטור פאר הונדערטער אידישע מיידלאך, וועלכע זיינען אומבאהאָלפען ווען זיי קומען פנים אל פנים מיט'ן הארטען, פּראָזאאישען לעבען, ווען זיי זוכען ארבייט, ווען זיי נויטיגען זיך אין אן עצה, אין א ראטה, אין דעם באשטימטען נויטיגען מאָמענט.

און אזוי ווי די הויז איז שוין געווען, האָט דער „אידישער פרויען קלוב״ באשלאָסען זי צו פארוואנדלען אין אזא צענטער און — די „יאנג ווימענס היברו אסאָסיאיישאָן״ איז אָרגאניזירט געוואָרען.

אַלס אינסטיטוציע אונטער דעם דאָזיגען נאָמען, האָט דער „קאָמיוניטי פאָנד״ געגעבען די נויטיגע געלד די הויז צו קויפען. און מיט די אנדערע פינאנץ־מיטלען וואָס זיינען געשאפען געוואָרען האָט מען זי צוגעפּאסט פאר די נייע אויפגאבען און אויך אויסגעבויט א קליינעם אָדיטאָריום פאר פארשיידענע פארוויילונג פּראָגראמען.

אין משך פון די נעקסטע צוועלף־דרייצעהן יאָהר, האָט די „יאנג ווימענס היברו אסאָסיאיישאָן״, אנגעפיהרט א פארצווייגטע, פארשיידענארטיגע טהעטיגקייט — אין איינקלאנג מיט׳ן גייסט און אויפגאבען פון ענליכע אינסטיטוציעס אין אידישען לעבען פון אנדערע שטעדט — ביז 1933 ווען דער אידישער צענטער האָט זיך געעפענט און די „יאנג ווימענס היברו אסאָסיאיישאָן״ האָט זיך אויפגעלעזט אָדער בעסער געזאָגט, זי איז פארשמאָלצען געוואָרען אין צענטער, וואָס האָט איבערגענומען איהר ארבייט.

עס דארף פעסטגעשטעלט ווערען פאר דער געשיכטע אז, איינע פון די וויכטיגסטע דערגרייכונגען פון דער „יאנג ווימענס היברו אסאָסיאיישאָן״, איז געווען די עטאבלירונג פון דער „ביוראָ אָוו פּוירסאָנאל סוירוויס״, א דעפּארטמענט צו דינען די מיטגלידער אין זייערע פּערזענליכע נויטען, ווי קריגען ארבייט, זיך מעהר פארפאָלקאָמענען אין א באַשטימטער באשעפטיגונג, העלפען דער אידישער מיידעל איבערצוגעהן פון איין פאך אין א צווייטען ווען די אומשטענדען צווינגען איהר דערצו און טאקע איהר אויך העלפען אין אזעלכע פאלען ווען די הילף איז פון אזא סאָרט וואָס נאָר אַן אָרגאניזאציע מיט באשטימטע צוועקען, קען עס איהר געבען.

די „ביוראָ אָוו פּוירסאָנאל סוירוויס״ האָט אין משך פון איהר עקזיסטענץ, אזוי ווי איצט די „וואָקיישאָנאל סוירוויס״ ביים אידישען צענטער, זעהר פיל געהאָלפען אידישע מיידלאך — און אויך יונגע לייט — אויף פארשיידענערליי אופנים.

קודם כל קריגען ארבייט — וואָס איז שוין יאָהרען לאנג א פּראָבלעמע, ספּעציעל פאר די אידישע „ווייסע קאָלנער״ ארבייטער — פאר סטענאָגראפיסטקעס, אָפיס אנגעשטעלטע, סיילס־ליידיס און אזוי ווייטער און ווייטער.

אָט די גאנצע סיסטעם פון קאָאָרדינירען, צופּאסען און רעאגירען אויף די פּראָבלעמען פון ארבייט און באשעפטיגונג פאר אידישע יונגע לייט און מיידלאך אין די, אזוי גערופענע, אינטעליגענטע פּראָפעסיעס — ז א ל ד א נ א ך

אַ מ אָ ה ל ב א ט אָ נ ט וו ע ר ע ן — איז אנגעפאנגען געוואָרען פון דער „יאנג ווימענס היברו אסאָסיאיישאָן“, דורך אָט יענער „פּוירסאָנאַל סוירוויס ביוראָ“.

דאָס פּראָבלעם פון דיסקרימינאציע, פון ניט באהאווענטקייט אין באַשטימטען פאַך, פון ניט צוגעפּאסטקייט, פון רעגולירען אן אונאָרמאַלע לאגע וואָס שאפט זיך מעהר ווי איין מאָהל, און מעהר ווי אויף איין אופן — די איניציאַטיווע צו לעזען אָט די אַלע פּראָבלעמען דורך א ספּעציעלען דעפּארטמענט, וואָס איז איצט איינער פון די גרעסטע און וויכטיגסטע אין אידישען צענטער, געהער צו דער אמאָליגער „יאָנג ווימענס היברו אסאָסיאיישאָן“, וועלכע איז פּונקט אזוי פאראנטוואָרטליך פאר דער גרינדונג און עקזיסטענץ פון „קאונסיל קעמפּ“, ווי די פאקטען ציינען עס.

אין 1922, שוין נאכדעם ווי די „יאנג ווימענס היברו אסאָסיאיישאָן“ איז געגרינדעט געוואָרען, האָבען די פיהרערינס, דער נאָך אַלץ עקזיסטירענדער „אידישער פרויען קלוב“, זיך ארומגעזעהן אז צוגלייך מיט דער פארשיידענארטיגער טעטיגקייט דורך די קלובען, קלאסען, קאָנצערטען און פארוויילונגען, אין פארלויף פון ווינטער אין שטאָדט, איז נויטיג א זומער־פּלאַץ פאַר יענע אידישע ארבייטס־מיידלאך, וואָס קענען אונטער געוועהנליכע אומשטענדען זיך ניט פארגונען, א וואָך־צוויי זומער וואקיישאָן, ארויס פון שטאָדט אין דער־פאר זיי — צוגעפּאסטער אטמאָספערע.

דאָס זעלבע יאָהר איז שוין צושטאנד געקומען א מין סאָרט מיניאטור קעמפּ, אין א געדונגענער הויז אין „קאָנטרי“, ביים לעיק סעינט קלעיר אין ניו באלטימאָר, לעבען מאונט קלעמענס.

מען האָט דאָרט געדונגען א גרעסערע הויז וואָס מען האָט א נאָמען געגעבען „יאנג ווימענס היברו אסאָסיאיישאָן קעמפּ“. און איבעריג צו זאָגען אז דער אנפאנג וואָס איז געמאכט געוואָרען האָט זיך באלד ארויסגעשטעלט צו זיין אן ערפאָלג.

מיט אַ יאָהר שפּעטער האָט מען שוין געדונגען א פיל גרעסערע הויז לעבען דעטראָיט ריווער געגענאיבער „בעל איילענד“ ביים קאנאדישען ברעג פון טייך. דאָ איז שוין געווען פּלאַץ פאר צוואנציג מיידלאך און ארבייטס־פרויען וואָס נויטיגען זיך אין זומער־רוה, אָבער זיי זיינען עס ניט אומשטאנד צו דערגרייכען, צוליב זייער עקאָנאָמישער לאגע.

דאָס צווייטע יאָהר קעמפּ, האָט נאָך מעהר פארשארפט די נויטווענדיגקייט אין אזא אינסטיטוציע. עס זיינען געוועז מעהר נאָכפראגען, ווי מעגליכקייטען די אַלע מיידלאך און פרויען צו באַזאָרגען מיט א וואָך אָדער צוויי זומער־רוה

אין קעמפּ. אָבער דער ענין קעמפּ איז נאָך אַלץ געווען אין צושטאַנד פון „עקס־פּערימענטירען" צו ס'איז פאַרהאַן גענוג נאַכפראַגען פאַר אַזא פּערמאַנענטער אינסטיטוציע אויף א גרעסערען מאַסשטאַב.

דאָס איז פעסטגעשטעלט געוואָרען אָהן שום צווייפעל, אין פאַרלויף פון דריטען יאָהר, אין זומער פון 1924, ווען צו דער גרויסער הויז אויפן זעלבען אָרט ביים ברעג דעטראָיט ריווער אין קענעדע האָט מען צוגעבויט נאָך א צייט־ווייליגע פּאַלאַטע. און יעדעס שטיקעל פּלאַץ אין דעם צייטווייליגען, געדונגע־נעם „יאַנג ווימענס היברו אַסאָסיאיישאָן קעמפּ" איז געווען פאַרנומען אין משך פון די ניין זומער וואָכען.

איבער הונדערט און פופציג מיידלאַך און יונגע פרויען — פון אָפּיס, פון שאָפּ און פון סטאָר — האָבען דאָרט פאַרבראַכט, גערוהט און זיך אנגעשעפּט מיט כחות, פאַר דעם מינימאַלסטען פּרייז פון צעהן דאָלאַר א וואָך, צווישען זיי א צאָהל מיידלאַך וואָס זיינען געווען, אַזוי גערופענע, „סקאָלערשיפּ" געסט. דאָס מיינט פּשוט, אַזעלכע וואָס קענען אַליין גאָר ניט צאָהלען און דער „אידי־שער פרויען קלוב" וואָס האָט זיך שוין געהאַט אנגעשלאָסען אן דעם „נעשאָנאַל קאונסיל אָוו דזשואיש ווימען", האָט פאַר זיי געצאָהלט אין דער פאָרמע פון „סקאָלערשיפּס".

מיט'ן פאַרענדיגען דעם דריטען סעזאָן, סוף זומער 1924, האָט די פאַר־וואַלטונג פון די „יאַנג ווימענס היברו אַסאָסיאיישאָן" באַשלאָסען גלייך אנצו־פאַנגען א באַוועגונג פאַר א פּערמאַנענטען, אייגענעם קעמפּ, וואָס מוז ווערען א טהייל פון דער אינסטיטוציע.

אין יאַנואַר 1925 האָט די „יאַנג ווימענס היברו אַסאָסיאיישאָן" זיך אנ־געשלאָסען אן דעם דעמאָלסטיגען „עמוירדזשענסי קאַמפּיין" פאַר אידיש וואויל־טהעטיגע צוועקען, מיט דער פאַרשטענדניס אַז איהר חלק וועט געהן אויסשליס־ליך פאַר'ן צוועק פון א קעמפּ. דער „קאונסיל אָוו דזשואיש ווימען" אַלס די איי־גענטהימערין פון דעם פאַרמעגען פון דער אינסטיטוציע, האָט ניט נאָר געגע־בען דאַרויף איהר הסכמה, נאָר דער „קאונסיל" אָדער דער „אידישער פרויען קלוב", האָט געגעבען די ערשטע טויזענד דאָלאַר פאַר דער ערשטער איינצאָה־לונג אויף דער שטיק לאַנד וואָס איז דאַן געקויפט געוואָרען און וואו דער פּערמאַנענטער קעמפּ איז איינגעאָרדענט געוואָרען.

דאָס איז די שטיק לאַנד פון איבער פופצעהן אַקער, האַרט ביים „לעיק יור־ראָן", נעבען שטעדטעל דזשעדאָ, אַרום 75 מייל אַרוים פון דעטראָיט, וואו דער קעמפּ געפינט זיך ביז היינט צו טאָג.

דעמזעלבען זומער פון 1925 איז דער קעמפּ געעפענט געוואָרען און מיט יעדעס יאָהר, זיינען אלץ מעהר און מעהר פארבעסערונגען געמאכט געוואָרען; נייע געביידעס זיינען אויפגעבויט געוואָרען צו דינען דעם צוועק פאר וועלכען די אינסטיטוציע איז געשאפען געוואָרען — צו זיין א זומער היים, אן אַפּרוה־פּלאַץ פאר מיידלאך און פרויען, אין גייסט און לויט דער פּראָגראַם פון דער „יאנג ווימענס היברו אסאָסיאיישאָן".

אין משך פון די עטליכע נאָכפאָלגענדע יאָהרען האָט דער דעטראָיטער צווייג פון „נעשאָנאל קאונסיל אָוו דזשואיש ווימען" אויסגעגעבען 56 טויזענד דאלאר אויף דער בוי־ארבייט און אויף די נויטיגע איינריכטונגען אין קעמפּ, וואָס האָט שוין געדינט פאר א דאָפּעלטען צוועק: אלס אָברוה־פּלאַץ פאר דער ארבייטס־מיידעל און גלייכצייטיג פאר דער קראנקער פרוי אָדער מיידעל וועלכע מוז האָבען ערהאָלונג און פרישע לופט אין „קאָנטרי".

די איינפיהרונג איז געווען אזא:

סוף מאי פלעגט דער קעמפּ זיך עפענען אלס ערהאָלונגס פּלאַץ פאר פרויען און מיידלאך וואָס זיינען דורכגעגאנגען א קראנקהייט, נויטיגען זיך אין רוה אָבער זיי קענען דערפאר ניט באצאָהלען.

די צאָהלונגען פון די דאָזיגע „געסט" וועמען דער קעמפּ פלעגט דינען ביז דעם פערטען דזשולי, זיינען געווען אומבאדייטענד מינימאלע, בלויז זיבען דאָלאר א וואָך. און אויך אין אזעלכע פאלען האָט מען, ווען נויטיג, אנגעווענדעט די „סקאָלערשיפּ" סיסטעם.

פאר עטליכע יאָהר צייט, פלעגט אויך דער מאָנאט דזשון אָבגעגעבען ווערען פאר מוטערס אין קעמפּ. דאַן מיט'ן אָנקומען פון פערטען דזשולי ביז איבער „לייבאָר דעי", איז דער קעמפּ „אלע יאָהרען" פון זיין עקזיסטענץ די היים פון דער ארבייטס־פרוי, וועלכע געפינט דאָרט אן אמת'ע וואקאציע, אין דער בעסטער אטמאָספערע, אין א פּלאַץ וואו זי פיהלט ווי אין אן אייגענער זומער היים.

די אויבענדערמאנטע ווערטער „אלע יאָהרען" זיינען בכיוון אונטערשטראָכען געוואָרען, ווייל אויך אין דער געשיכטע פון דער דאָזיגער אינסטיטוציע, איז לײדער פאָרגעקומען א שטיקעל איבעררייס.

געווען איז דאָס אין זומער פון 1933, ווען צוליב דער שוועריגקייט פון קריזיס, וואָס האָט זיך געפיהלט אין מעהר ווי איין אינסטיטוציע פון דעטראָיט, האָט דער קעמפּ זיך ניט געעפענט. אָבער מיט א יאָהר שפּעטער, האָט דער קעמפּ ווידער אנגעהויבען פונקציאָנירען. און דעמאָלסט — אין 1934, ווען די

„יאנג ווימענס היברו אסאָסיאיישאָן" האָט זיך שוין געהאט אויפגעלעזט, גע־וואָרען א טהייל פון אידישען צענטער, וואָס האָט זיך נאָר־וואָס געהאט גע־עפענט אין אן א י י ג ע נ ע ר ג ר ו י ס ע ר ה י י ם — איז דער נאָמען פון קעמפּ אויך געענדערט געוואָרען: פון „יאנג ווימענס היברו אסאָסיאיישאָן קעמפּ" אויף „קאונסיל קעמפּ" — דער קעמפּ, אנגעפיהרט און פארוואלטעט פון „קאונסיל אָוו דזשואיש ווימען" ווי איינע פון די אינסטיטוציעס פון דער אידישער וועלפעיר פעדעראציע.

די שטיק לאנד פון קעמפּ געפינט זיך אויף א בארג ארומגערינגעלט מיט בוימער, אזוי ווי דאָס וואָלט פון דער נאַטור אליין אויספאָרמירט געוואָרען פאר דעם צוועק. אונטען פליסט דער „לעיק יוראָן" וואָס ציהט זיך אין דער אונענד־ליכקייט אזוי ווי דער ים. און דער גערויש פון זיינע כוואליעס ווירקט ווי אנ־גענעהמע מוזיק פאר'ן אויער.

ווען דער צופעליגער באזוכער אין קעמפּ, קוקט זיך צו, צו דער ארומיגער פּאנאָראמע וואָס פארכאפּט דאָס אויג, ווען מען באטראכט די פארשיידענע גע־ביידען, די זאָרגפעליגקייט מיט וועלכער אלעס איז איינגעאָרדענט, די „טעניס קאָורטס", די פארשיידענע איינריכטונגען פאר „ספּאָרטס", אטלעטיקס און אזוי ווייטער און ווייטער, איז מען פּשוט מקנה די „קעמפּערס". און אויב דער בע־אָבאַכטער איז א מאַן, קען מען זיך פאָרשטעלען אז עס פארגנב'עט זיך ביי איהם א געדאנק פון קנאה — הלמאי ס'איז ניטאָ אזא געזעלשאפטליכער קעמפּ אויך פאר מענער . . .

פיר געביידען געפינען זיך אויף דער שטיק לאנד מיט פּלאַץ פאר 75 קעמ־פּערס: צוויי „דאָרמיטאָרים" — ספּעציעל געבויטע גרויסע שלאָף הייזער; א ריזיגע „רעקריאיישאָן" בילדינג וואָס נעהמט אריין א שעהנעם אָדיטאָריום, א דיינינג האָלל, אָפיסעס און א קיך, וואָס ווערט געפיהרט אויף א שטרענג כשר'ן אופן; און נאָך א „פליגעל" ביי דער הויפּט געביידע, וואָס איז געבויט געוואָרען אין אנדענקען פון באבעט קראָליק. די דאָזיגע געביידע איז צוגעבויט געוואָרען אום צו מאַכען מעהר פּלאַץ פאר געסט און פאר די אנגעשטעלטע.

א פּערזאָנאל באשטעהענד פון ארום צוואנציג פּערזאָן, יעדע איינע צוגע־פּאסט צו איהר אויפגאבע, מיט א דירעקטאָר און הויפּט פארוואלטערין, פיהרט אן מיט דער פארוואלטונג פון דער אינסטיטוציע. זיי זאָרגען אז די „דאמשני־צעס" זאָלען פון דער צייט אין קעמפּ געניסען אין א פולער מאָס.

קומט אן דער ליבער זומער ווען דער קעמפּ איז אין פולען גאנג, שוויבעלט עס און גריבעלט מיט פארשיידענע אקטיוויטעטען. פּראָגראמען ווערען צונויפגע־שטעלט, וואָס זאָלען זיך אמבעסטען צופּאסען צו די „קעמפּערס", צו די יונגע

מיידלאך און פרויען לויט זייער עלטער און לויט זייער אקטיוויטעט אין שטאַדט.

אזוי שליסען איין די פראָגראַמען: אַלע סאָרטען ספּאָרטס, דראַמאַטיקס, מוזיק, טענץ, צייכנען, פאָטאָגראַפיע און ענליכע פּארוויילונגען פון א פיזישען, קולטורעלען און דערציהערישען כאַראַקטער.

דער קאונסיל קעמפּ ווערט אנגעפיהרט פאר'ן וואוילזיין פון די יונגע פרויען און מיידלאך אין טריידס און פראָפעסיעס, אויך פאר סטודענטקעס, וואָס וואָל־טען זאָנסט ניט אומשטאַנד געווען צו האָבען יענע וואקאציע אין וועלכער זיי נויטיגען זיך און צו וועלכער זיי זיינען געזעלשאפטליך צוגעפּאַסט.

די צאָהלונגען זיינען עלף דאָלאר א וואָך פאר די וואָס קענען צאָהלען און, ווי שוין אויבען באמערקט, זיינען שטענדיג פאַרהאַן „סקאָלארשיפּ" געסט, וואָס קיינער ווייס, זעלבסטפארשטענדליך, ניט ווער זיי זיינען.

צו האָבען א באגריף ווי גרויס ס'איז די פּראָפּאָרציע פון „סקאלארשיפּס" איז גענוג א בליק צו טהאָן אויף די ציפערען פון די פארגאנגענע דריי יאָהר וואָס 'מאַכען עס קלאָהר גענוג.

אין 1938—פון 341 געסט אין קעמפּ זיינען 250 געווען באצאָהלטע און 91 פרייע; אין 1939—פון 203 „קעמפּערס" זיינען 130 געווען באצאָהלטע און 73 פרייע; און דאָס היינטיגע יאָהר 1940, וואָס האָט צוליב פארשיידענע סיבות זיך אנגעפאנגען שפּעטער ווי געוועהנליך איז פון 210 „קעמפּערס" 138 געווען באצאָהלטע און 63 פרייע.

די אינסטיטוציע, ווי אַן אבטיילונג פון דער וועלפעיר פעדעראַציע, ווערט געשטיצט דורך די יעהרליכע פאַראייניגטע אידישע קאמפּיינס, צו דעקען א טהייל פון איהרע אויסגאבען — ווי די צאָהלונגען אויף די חובות וואָס מען איז נאָך שולדיג אויפ'ן אינוועַנטאַר, אויפ'ן מאָרטגעדזש און אזוי ווייטער.

דער „קאונסיל אָוו דזשואיש ווימען" קריגט אריין ביישטייערונגען פאר'ן צוועק פון די „סקאלערשיפּס". און אזוי ווערען די יעהרליכע בודזשעטען אויס־געאַרבייט אז עלף דאָלאר א וואָך איז גענוג צו געבען די „קעמפּערס", ווי מען זאָגט, אַן אמת'ע „גוד־טיים". און דאָס קריגען זיי אין א פולער מאָס.

ס'איז ניט נויטיג צו ברייננען סטאַטיסטישע ציפערען. אָבער דער פאַקט איז, אז פאר די אכצעהן יאָהר זייט דער ערעפענונג פון די ערשטע, קליינע זו־מער־היים; שפּעטער אין די עטליכע יאָהר פון עקספּערימענטירען און זייט 1925, ווען דער קעמפּ איז באַפעסטיגט געוואָרען ווי אַ נויטווענדיגע, פּערמאַ־נענטע אינסטיטוציע, קען מען אנצעהלען עטליכע טויזענד קעמפּ־וואָכען פון פרייע ערהאָלונג, פרייע וואקיישאָנס, פאר אידישע ארבייטס־פרויען, פאר מייד־

לאך און סטודענטקעס, וואָס וואָלט זאָגסט דערפון אפילו ניט געקענט טראכטען.

די נעמען פון צוויי פראָמינענטע פיהרער פון דער אידישער וועלפעיר פעדעראציע, ווערען אָפט דערמאהנט אין דער געשיכטע פון קאונסיל קעמפ.

דאָס זיינען פרעד מ. באָטצעל און הענרי וויינעמאן, וועלכע האָבען פון דעם ערשטען מאָמענט אָן, ווען מען האָט געקויפט די שטיק לאנד פאר'ן קעמפ, גענומען אויף זיך די פאראנטוואָרטליכקייט, פאר דער פראקטישער דורכפיהרונג פון אלע פלענער און האָבען ערמוטהיגט דעם „אידישען פרויען קלוב" אנצוגעהן מיט'ן פראָיעקט ביז דאָס איז שוין געוואָרען א זעלבסטפארשטענדליכע זאך דורך דער וועלפעיר פעדעראציע, ווי דער צענטראל אפאראט פון אלע אידישע וואוילטהעטיגקייטען אין שטאָדט.

זאָל דער דאָזיגער פאקט אָט־אָ־דאָ, פארצייכענט ווערען.

דער ״גינזבורג קעמפּ״—

אַן אָברוה פּלאַץ פאַר אידישע מאַמעס מיט זייערע קינדערלאַך

פון א קליינער פּראָבע פון עטליכע פרויען ביז א באדייטענדער אידישער אינסטיטוציע. — די מוטערס קלובען אַלס פאַקטאָר אין דער געשיכטע פון קעמפּ.

ווען אימיצער וואָלט מיט וואָסערע אנדערהאלבען צעהנדליג יאָהר צוריק געקומען צו די עטליכע אידישע פרויען וואָס האָבען דאן א טראכט געטהאָן וועגען דער מעגליכקייט צו פארברענגען צוזאַמען עטליכע וואָכען אויף דער פרייער לופט, ערגעץ ארויס פון שטאָדט — און זיי געזאָגט אז פון זייער געדאנק וועט אויסוואקסען א זומער קעמפּ פאר דער אידישער מוטער מיט איהרע קינדערלאַך, וואָלטען זיי עס זיכער ניט געגלויבט און נאָך אפשר אָנגעבייזערט זיך אויף דעם מענשען וואָס מאכט פון זיי חוזק . . .

און דאָך איז עס א פאַקט אז א דאַנק יענעם קליינעם פארזוך איז דעטראָיט באַרייכערט געוואָרען מיט נאָך אַן אינסטיטוציע וואָס פילט אויס א באדייטענדען פּלאַץ אין אידישען לעבען.

די קעמפּ־אידעע איז שוין ניט קיין נייע. פארהאַן קעמפּס וואָס זיינען שוין אַלט דריי און אפילו פיר צעהנדליג יאָהר. אָבער דאָס זיינען אַלץ קעמפּס פאר קינדער, פאַר׳ן יונגוואַרג, מעהרסטענס אויסגעהאַלטען פון וואוילטעטיגע קערפערשאַפטען, פאַר דער באַזאָרגונג פון אָרעמע אידישע קינדערלאַך, מיט אביסעל פרישע לופט, מיט אַן אָברוה־פּלאַץ אין פארלויף פון זומער ווען די סקוהלס זיינען געשלאָסען, און הויפּטזעכליך — זיי אוועקצונעהמען פון דער פארדאַרבענדער אטמאָספערע אויפ׳ן גאַס, פונ׳ם טומעל און הו־הא ארום שטאָדטישען לעבען.

אָבער קעמפּס פאר דערוואַקסענע, ספּעציעל פאר דער שטענדיגער פארהאָרעוועטער אידישער מאַמען—דאָס איז א פיל יונגערע אידעע אין אידישען לעבען פון אַמעריקא. אַזעלכע קעמפּס זיינען ביז היינט צו־טאָג פארהאַן נאָר עטליכע אין געצעהלטע שטעדט פון אמעריקא, וואו די קעמפּ־אידעע איז פארוואנדעלט געוואָרען אין א פאַקט.

איינע פון די דאָזיגע געצעהלטע שטעדט איז דעטראָיט, וואו א דאנק דער איניציאַטיווע פון אַ אידישען מוטערס־קלוב, האָט זיך געשאפען פאר דער אידישער פרוי, פאר דער שטענדיג פאריאָגטער און פארהאָרעוועטער מאמע און

באַלעבאָסטע, א געלעגענהייט אָבצורייסען זיך אויף עטליכע וואָכען פון דער קיך, פון וואַשען און ראַמען, פון באַקען און קאָכען, פון די כל׳ערליי אנדערע שטוב ארבייט און ארויספאָהרען אין דאָרף, ביים טייך, וואו די לופט איז ריין און מחיה׳דיג, וואו מ׳קען זיך באַקען אויף דער זון, לויפען אין פעלד, ווערען געקיהלט פון א לייכט ווינטעל, זיך באָדען און שיפען, עסען צו דער צייט א מאָהלצייט וואָס אימיצער אנדערש האָט געקאָכט און, די הויפּט זאַך — פארגעסען אָן די שטענדיגע היימישע זאָרגען אויף א שטיקעל צייט.

ביז דער „גינזבורג מוטערס און בייבים קעמפּ" איז געשאַפען געוואָרען, האָבען פילע אידישע פרויען זיכער ניט געוואוסט וואָס דאָס מיינט א זומער וואַקיישאָן, פשוט דערפאַר וואָס „אוועקצופאָהרען אין קאָנטרי" אין דעם געוועהנליכען זין פון וואָרט, האָבען זיי ניט געקענט באַווייזען, ווייל דאָס קאָסט צו טהייער און אָן אָרעמע אידישע פאַמיליע קען זיך עס ניט פארגונען.

אויסער א „פּיקניק" אָדער ארויסכאַפּען זיך פאַר׳ן טאָג אין א שטאָדטישען פּאַרק, האָבען א סך אידישע מאַמעס קיין זומער־רוה ניט געהאַט, ביז ס׳איז געשאַפען געוואָרען דער „גינזבורג קעמפּ" — געבענדיג א מעגליכקייט דער מוטער מיט איהרע קינדערלאך ארויסצופאָהרען אויף עטליכע וואָכען פון שטאָדט און טאַקע באמת זיך אָברוהען, אָנשעפּען פרישע כחות און דאָס אלץ אונטער אזעלכע אומשטענדען וואָס שאַפען גענצליך אָפּ דעם איינדרוק אז זי קומט אָן צו פילאַנטראָפּיע, צו „טשאַריטי" . . .

פון דעם ערשטען מאָמענט אָן וואָס דער „מוטערס און בייבים קעמפּ" איז געעפענט געוואָרען, איז די פאַרוואַלטונג אָנגעפיהרט געוואָרען אויף אזא אופן אז קיינער זאָל ניט קענען זאָגען אז דאָס איז א פילאַנטראָפּישע אינסטיטוציע. און דאָך איז אלעס איינגעאָרדענט געוואָרען לויט אזא סיסטעם, אז דער פּרייז איז פארהעלטניסמעסיג קליין און צוגענגליך צו דער מאַמען מיט איהרע קינדער וואָס וואָלטען זאָנסט קיין מעגליכקייט ניט געהאַט פאַר די עטליכע וואָכען אָברוהע אין „קאָנטרי".

דער דאָזיגער פאַקט איז שטענדיג גענומען געוואָרען אין אנבאַטראַכט סײַ ביי דער וועלפעיר פעדעראַציע און סײַ ביים אידישען קאָמיוניטי צענטער, אונטער וועמענס פאַרוואַלטונג דער קעמפּ ווערט אנגעפיהרט.

* * *

די געשיכטע, אָדער דער געדאַנק צו שאַפען אזא קעמפּ איז, ווי שוין אין אָנפאַנג באַמערקט, איצט אלט וואָסערע אנדערהאַלבען צעהנדליג יאָהר.

דאָס איז געווען סוף ווינטער פון 1924, ווען ביי איינעם פון די צוויי דעמאָלסטיגע מוטערס קלובען פון „אידישען אינסטיטוט", איז ארויפגעשוואומען די פראגע ווי אזוי פאַרטצוזעצען די טעטיגקייט אויך אין פארלויף פון זומער.

היינט זיינען די אידישע מוטערס קלובען שוין גוט באוואוסט אין דעטראָיט. אכט אַזעלכע קלובען מיט איבער 500 מיטגלידער עקזיסטירען אין פארשיידענע געגענדען פון שטאָדט, וואו אידישע מוטערס קומען זיך צוזאמען פאַר געזעלשאפטליכער ענטוויקלונג. מען רעדט ארום פארשיידענע פראגען, מען הערט לעקציעס, פון צייט צו צייט ווערען אראנזשירט קאָנצערטען, טענץ, פארוויילונגען און אזוי ווייטער און ווייטער. קיינער וועט שוין היינט צו־טאָג ניט באשטרייטען די וויכטיגקייט פון אַזעלכע קלובען וואָס גיבען דער אידישער מוטער א געלעגענהייט זיך גייסטיג צו ענטוויקלען און געזעלשאפטליך צו פאַרברייננגען אין א, פאַר איהר, צוגעפּאסטער אטמאָספערע.

די אידישע מוטערס קלובען דורך א „קאונסיל" אָדער צענטראַל־ראַטה, לאָזען אויך הערען זייער געמיינזאַמע שטימע אין ענינים וואָס ריהרען אָן דער אידישער פרוי בכלל, ווי א טייל פון דער אלגעמיינער פרויען באפעלקערונג פון שטאָדט.

דעמאָלסט אָבער, מיט פופצעהן־זעכצעהן יאָהר צוריק, האָט מען אויף די מוטערס קלובען געקוקט פון אויבען אראָפּ און קיין גרויסע אויפטהואונגען האָט מען פון זיי ניט ערוואַרטעט.

די עטליכע צעהנדליג אידישע פרויען, האָבען אָבער זייער קלוב גענומען גאַנץ ערנסט. אזוי ערנסט, אז זיי האָבען אפילו ניט געוואָלט דורכלאָזען דעם זומער אָן טעטיגקייט טראָץ דעם וואָס אין די מעהרסטע אידישע אָרגאַניזאציעס הערשט א שטילשטאַנד אין פארלויף פון די זומער חדשים.

די פראגע איז דאַן גאַנץ ערנסט באשפּראָכען געוואָרען און מען איז געקומען צום באשלוס אז דאָס בעסטע וואָלט געווען ווען די פרויען קענען קריגען עפּעס א שטיקעל לאַנד אויסען שטאָדט, נעבען א טייך, וואוהין מען זאָל אין פארלויף פון זומער ארויספאָהרען גרופּענווייז און דאָרט צוזאמען פארברייננגען עטליכע וואָכען.

דער באשלוס איז געווען א גוטער און א פּראקטישער. אָבער וואו נעהמט מען אזא פּלאַץ? און וואו וועט מען נעהמען די אויסגאַבען?

האָט מען ווייטער געטראַכט און געקומען צום באשלוס אז אויב נאָר דאָס פּלאַץ וועט זיין, קען מען עס פארוואַלטען אויף קאָאָפּעראטיווע יסודות. דאָס וועט קאָסטען ביליג געגוג און אגב, וועלען מיט דעם די פרויען באווייזען אז

זיי זיינען פונקט אזוי מסוגל צו געזעלשאפטליכען צוזאמענלעבען און קאאפע־ראציע ווי די מענער . . .

מיס מערי קאפלאן, די דעמאלסטיגע דירעקטארשע פון „אידישען אינסטי־טוט" און אנפיהרערין פון די מוטערס קלובען ביז היינט צו־טאג, האט זיך ארויסגעלאזען זוכען אזא פלאץ און זי האט עס געפונען.

די „יאנג ווימענס קריסטשען אסאסיאיישאן" האט געהאט א שטיק לאנד וואס א קריסטליכער פילאנטראפ האט געגעבען אלס קעמפ פאר דער אסאסי־איישאן. האט מיס קאפלאן געקראגען די ערלויבניש צו באנוצען א שטיקל פלאץ אין קעמפ פאר די אידישע מוטערס.

דאס פלאץ איז שוין אלזא געווען און מען האט זיך גענומען צו דער אר־בייט. יעדע פרוי האט געגעבען עטליכע דאלאר, אויף איינצוקויפען דעם נוי־טיגען „אינוועגטאר" ווי די לייוועגטענע ביידלאך, געשיר, אנדערע באלדיגע נויטווענדיגקייטען און — די ערשטע גרופע פרויען איז אהין ארויסגעפאהרען.

דאס איז, ווי מען קען זיך פארשטעלען, געווען א גאנץ פרימיטיווע סיסטעם פון א קעמפ. אבער די פרויען ענטוזיאסטקעס, האבען זיך דערפאר ניט אבגע־שראקען. זיי האבען זיך פארקעהרט, געפיהלט דערהויבען פון זייער אויפטוה. ליידער אבער, האט באלד פאסירט א זעהר אונאנגענעהמער פאל.

דער „פילאנטראפ" וואס האט די שטיק לאנד געגעבען צו דער „יאנג ווי־מען קריסטשען אסאסיאיישאן" האט זיך דערוואוסט אז דארט איז אויך א „אידישער" קעמפ און דאס האט זיין „קריסטליכע" הארץ ניט געקענט דער־לאזען . . .

אויף זיין פארלאנג האט מען די אידישע פרויען געהייסען מוחל זיין, אפ־טראגען זיך פון דער „קריסטליכער טעריטאריע" און — ס'איז געווארען אויס קעמפ. אבער אנשטאט אפצושלאגען דעם מוטה, האט דער דאזיגער כאראק־טעריסטיש־טרויעריגער אינצידענט, נאך מעהר באגייסטערט די מוטערס־קלו־בען פאר דער קעמפ אידעע.

און דאס האט געווירקט אז די פיהרער פון אידישען אינסטיטוט (שפעטער די אידישע צענטערס אסאסיאיישאן), זאלען עפעס טהאן וועגען דעם.

פאר'ן קומענדען זומער האט די נאר־וואס געגרינדעטע „דזשואיש סענ־טערס אסאסיאיישאן", שוין באשלאסען צו דינגען ערגעץ א פאסענדען פלאץ פאר דעם צוועק און — זאלען די פרויען עס אליין פארוואלטען, ווי זיי פאר־שטעהן און באגרייפען. דאס איז געווען א מין סארט פראבע, פעסטצושטע־

לען אויף וויפיל ס'איז טאקע פארהאן א נויטווענדיגקייט פאר א מוטערס־קעמפּ און אויף וויפיל זיינען די מאַמעס פון די אידישע מוטערס קלובען פעהיג, אָהן אימיצענס מיטהילף, אנצופיהרען אזא אונטערנעהמונג.

א פּאַסענד פּלאַץ איז געדונגען געוואָרען ביים „לייק סעינט קלעיר", היבשע עטליכע צעהנדליג מייל ארויס פון דעטראָיט אַרום פּאָרט יוראָן, וואו די פרויען האָבען איבערגענומען די באַליבאַטישקייט.

אויף א קאָאָפּעראַטיווען אופן, מיט א סיסטעם און אָרדנונג, איז דער ערשטער זומער אין קעמפּ אנגעפיהרט געוואָרען צו אַלעמענס צופרידענהייט. דער קעמפּ איז פּאָפּולער געוואָרען אין שטאָדט. אידישע מוטערס מיט זייערע קינדערלאך, האָבען גערען אויסגענוצט די געלעגענהייט און דער קעמפּ האָט שוין באַקומען א פּנים פון אַן אינסטיטוציע.

פון דעם ערשטען זומער ערפאהרונג האָט מען געלעהרענט אויפ'ן צווייטען. און ווען דער נעקסטער סעזאָן איז אנגעקומען, איז די אָרדנונג און באַליבאַטישקייט שוין פארבעסערט געוואָרען. אנשטאַט וואָס די פרויען אליין זאָלען קאָכען, וואַשען און טהאָן די הויז־ארבייט, וואָס אויסער דאָס ביסעל פרישע לופט האָט עס פאר דער „קעמפּערין" גאָר ניט געענדערט, האָט מען שוין אנגעשטעלט ספּעציעלע מענשען צו טהאָן די ארבייט און די אידישע מאַמע מיט איהרע קינדערלאך, קומענדיג אין קעמפּ האָט שוין געפיהלט אז דאָ איז זי באמת אויף א „דאַטשע" . . .

נאָך יענעם צווייטען קעמפּ־סעזאָן ביים לעיק סעינט קלעיר, איז די פראַגע פון שאַפען א פּערמאַנענטע היים פאר א מוטערס קעמפּ מיט אַלע מאָדערנע איינריכטונגען, שוין געשטאַנען שארף און בולט פאר'ן אידישען צענטער.

די מוטערס־קלובען פון אידישען צענטער, האָבען די זאַך אנגעפאַנגען און די פיהרער פון צענטער האָבען זיך געפיהלט פארפליכטעט די אנגעלעגענהייט צו דערפיהרען צו א פּראַקטישען שלוס. די פראַגע איז אוועק צו דער וועלפעיר פעדעראַציע, און א ספּעציעלער קאָמיטעט אין באַשטאַנד פון מילטאָן אַלעקסאַנדער, מאָרים וואַלדמאַן און דעם פארשטאָרבענעם מילפאָרד סטווירן האָט די זאַך גענומען אין די הענד אריין.

מען האָט גענומען זוכען מיטלען. און אז מען זוכט, געפינט מען.

פון דער ירושה פון דער גינזבורג פאמיליע, וועלכע האָט געבויט דעם אמאָליגען אידישען אינסטיטוט, איז געבליבען א סומע געלד אין רשות פון די „יונייטעד דזשואיש טשעריטים", אויף צו פאראייביגען דעם נאָמען דורך א

פּאַסענדער וואוילטהאַט. האָט מען פאַראינטערעסירט די יורשים און זיי האָ־בען איינגעשטימט אויפ'ן פּלאַן, צו באַנוצען די געלד אויף צו קויפען א פּלאַץ פאַר'ן מוטערס קעמפּ. א שטיק לאַנד פון קנאַפּע 28 אַקער איז געפונען גע־וואָרען ביים „ליהמען לעיק", נעבען טשעלסי, מישיגען, אַרום זעכציג מייל אַרויס פון שטאָדט, וואָס איז געווען אַקוראַט צוגעפּאַסט פאַר'ן צוועק. די שטיק לאַנד, צווישען בערגלאַך, אַרומגערינגעלט מיט שעהנע נאַטור־לאַנדשאַפטען, און דער קלאָהרער, זילבערנער טייך מיט א גוטען, זאַמדיגען באָדען דערנעבען, האָט אויסגעזעהן ווי זי וואָלט געמאַכט געוואָרען „צו־אָרדער" פאַר די פרויען און קינדערלאַך.

די 28 אַקער לאַנד, האָט מען א נאָמען געגעבען „גינזבורג מוטערס און בייבים קעמפּ", א נאָמען וואָס פאַראייביגט א שעהנע טהאַט פון א פילאַנטראָ־פּישער פאַמיליע. אָבער ס'האָט זיך ערשט גענויטיגט די פאַרשיידענע אַנדערע, מאָדערנע איינריכטונגען — די געביידען, שפּיל־פּלעצער פאַר די קינדער און אַזוי ווייטער און ווייטער, וואָס די וועלפעיר פעדעראַציע האָט ביסלאַכווייז איינגעאָרדענט אין קעמפּ.

פון פאַרשיידענע קוואַלען, הויפּטזעכליך פון די פאָנדען וואָס די „יונייטעד דזשואיש טשעריטיס" האָט געהאַט אין איהר באַזיץ, האָט די וועלפעיר פעדע־ראַציע געקראָגען די נויטיגע געלד, וואָס איז אויסגעגעבען געוואָרען אויף צו מאַכען דעם קעמפּ אַזוי מאָדערן ווי מעגליך.

דריי גאַנץ גרויסע געביידען זיינען דאָרט אויפגעבויט געוואָרען: איינע די גרעסטע, ענטהאַלט א גרויסען עס־זאַל גענוג פאַר הונדערט מענשען, אַן אָפיס, א קליינעם האָספּיטאַל, א שפּיל־צימער פאַר קינדערלאַך, א רעסעפּשאָן האָל, עטליכע פריוואַטע צימערען פאַר די פאַרוואַלטער און א גרויסע „סטריקט־לי" כשר'ע קיך. די אַנדערע צוויי געביידען ענטהאַלטען 28 שלאָף־צימערען, גרויסע און קלענערע „דאָרמיטאָרים" פאַר עלטערע קינדערלאַך, צימערען פאַר איינער און פאַר צוויי פאַמיליעס, לויט די פאַרלאַנגען פון די „דאַטשניצעס".

אין די געביידען מיט די שלאָף־צימערען האָט מען איינגעאָרדענט לויפענ־דע קוואַל־וואַסער, עלעקטריציטעט און מאָדערנע וואַסער־לייטונג מיט באָדע־צימערען, אַזוי אַז די מאַמע מיט איהרע קינדערלאַך זאָלען האָבען די זעלבע באַקוועהמליכקייטען ווי ביי זיך אין דער היים.

שוין אָבגערעדט פון די סאַמע לעצטע מאָדערנע איינריכטונגען וואָס זיינען איינגעאָרדענט געוואָרען אין דער הויפּט געביידע, האָט מען מיט יעדען יאָהר אַלץ נייע פאַרבעסערונגען געמאַכט, האָבענדיג אין זינען סאַי דער מאַמען סאַי איהר קינד, אַזוי אַז קומענדיג אין קעמפּ האָט זיך געשאַפען דער איינדרוק אַז

דאס איז גיכער אן „אימעניע“ פון וואוילהאבענדע מענשען איידער א האלב־פילאנטראפישע אינסטיטוציע. און אפשר דארף מען דא איבערהויפט דאס ווארט פילאנטראפיע ניט דערמאנען. ווארים אויב דער קעמפ איז געקויפט און געבויט געווארען דורך וואוילטעטיגקייט, ווי אן אינסטיטוציע, האט אבער אויסער דעם דאזיגען אינוועסטירטען פארמעגען, דער קעמפ שטענדיג געצאהלט פאר זיך אליין.

קיין פראפיטען דארף מען ניט מאכען. אלעס וואס מען דארף יא, איז דעקען די אויסגאבען פאר׳ן זומער. און דאס איז שטענדיג „געקאווערט“ געווארען פון די צאהלונגען פון די דאטשניצעס, כאטש די צאהלונגען זיינען פארהעלטניסמעסיג שטענדיג געווען גאנץ קליינע.

אין די בעסערע צייטען איז דער פרייז געווען צוועלף דאלאר א וואך פאר א פרוי און פאר קינדער פון דריי ביז אכט דאלאר א וואך, לויט׳ן עלטער פון קינד.

שפעטער זיינען געמאכט געווארען ענדערונגען צוצופאסען די צאהלונגען צום בודזשעט פון דער אינסטיטוציע, זי זאל אויסקומען גלייך אויף גלייך און ניט דארפען מאכען קיין דעפיציטען. אבער קיינמאהל איז דאס ניט געטהאן געווארען אויפ׳ן רעכענונג פון די „קעמפערס“.

פארשטעהט זיך אז דער עלטער פון די קינדער איז באשרענקט. מען נעהמט נאר אריין קינדער ביז א באשטימטען עלטער, ווען זיי קענען שוין אריינגענומען ווערען אין „פרעש־עיר“ קעמפ, א גאנץ אנדערע אינסטיטוציע, אויסגעהאלטען און פארוואלטעט פון דער פרעש עיר סאסייעטי.

פאר די נעקסטע פינף יאהר זייט דער ערעפענונג פון׳ם „גינזבורג קעמפ“ אין 1927, איז די אינסטיטוציע רחבות׳דיג געוואקסען.

מיט יעדען יאהר פלעגען אלץ מעהר און מעהר מוטערס מיט קינדער קומען אין קעמפ, וואו די באליבאטישקייט און די זארגפעליגקייט איז געווען אונטער דער אויפזיכט פון ערפאהרענע באלעבאסטעס, פון געשולטע קאונסילארס, מיט נוירסעס, א דאקטאר, מיט ספעציעלע פארוויילונגס־פראגראמען, שפילערייען פאר די קינדערלאך און אונטערהאלטונגען פאר די גרויסע אין גייסט פון די פראגראמען וואס ווערען דורכגעפיהרט אין די מוטערס־קלובען.

מיט יעדען יאהר זיינען אלץ מעהר און מעהר פארבעסערונגען געמאכט געווארען. מען האט אויסגעלעגט נייע וועגען און סטעזשקעס, מען האט פארפלאנצט אלץ מעהר בלומען און בוימער און מען האט איינגעארדענט שפילפלעצער אויפ׳ן לאנד, ענליך צו די וואס מען געפינט אין די שטאדטישע פארקס, פאר דער באקוועהמליכקייט פון די קינדערלאך.

און צוזאַמען מיט דעם אַלעמען, האָט מען אויך געשאַפען די מעגליכקייט פאַר יענע מוטערס מיט זייערע קינדער וואָס זיינען ניט אומשטאַנד צו באַצאָהלען, זיי זאָלען קענען פאַרברייינגען א וואָך אָדער צוויי אין קעמפ אין פאַרלויף פון זומער.

דאָס האָט אָבער גאָר ניט געהאַט וואָס צו טהאָן, ניט מיט דער וועלפעיר פעדעראַציע און ניט מיט'ן אידישען צענטער, וואָס האָט די אויפזיכט איבער דער קעמפ־פאַרוואַלטונג.

דאָס איז דערגרייכט געוואָרען דורך א ספּעציעלען „סקאָלארשיפּ וואַקיישאָן פאָנד", וואָס ס'האָט געשאַפען די וואוילטעטערין מיס עמא באָטצעל. דער דאָזיגער פאָנד פלעגט בייטראָגען צווישען 500 און 800 דאָלאַר א יאָהר צום בודזשעט אין דער פאָרמע פון צאָהלונגען פאַר יענע וואָס קענען עס אַליין ניט טהאָן. אָבער צווישען די פיר־פינף הונדערט פרויען און קינדער אין קעמפ, אין פאַרלויף פון סעזאָן, האָט קיינער ניט געוואוסט, ווער עס זיינען די יעניגע וואָס ווערען אויסגעהאַלטען פונ'ם „סקאָלערשיפּ פאָנד"; און אודאי האָבען עס ניט געוואוסט די קעמפּ־פאַרוואַלטער, אום צו פאַרמיידען אירגענד וועלכע אונאַנגענעהמליכקייט וואָס דאָס האָט געקענט ארויסברענגען.

ווי געזאָגט, האָט די אינסטיטוציע זיך רחבות'דיג צוואוואַקסען. אָבער אין 1932 האָט פּאַסירט עטוואָס וואָס קיינער האָט ניט געקענט פאָראויסזעהן.

ווי אַן אנזאָג אויף דער שרעקליכער טרוקעניש וואָס האָט שפּעטער חרוב געמאַכט מיליאָנען אַקערס פרוכטבאַרען באָדען איבער'ן גאַנצען לאַנד, איז דער טייך אויסגעטרוקענט געוואָרען און אַלץ וואָס איז געוואַקסען, וואָס האָט באַדאַרפט וואַקסען, אַלץ וואָס איז פאַרפלאַנצט און פאַרזייהט געוואָרען אין קעמפּ אין די פריערדיגע יאָהרען, איז פון דער זון פאַרברענט געוואָרען.

דאָס, צוזאַמען מיט'ן קריזיס, וואָס האָט אין יענעם יאָהר זיך דערהויבען צום העכסטען פונקט, האָט געפיהרט דערצו אז דער קעמפּ האָט געמוזט אויפהערען צו פונקציאָנירען.

געמיינט האָט מען אז אָט, אָט, אין א יאָהר, צוויי, אפשר דריי, וועט מען די אינסטיטוציע קענען צוריק עפענען. אָבער אַלע מאָהל האָבען זיך אונטערגערוקט נייע אומשטענדען וואָס האָבען דאָס אונמעגליך געמאַכט, ביז ערשט היינטיגס יאָהר, ווען די פעדעראַציע האָט ווידער געפונען די מיטלען און מעגליכקייטען דעם קעמפּ צו עפענען.

די „יונייטעד דזשואיש טשעריטיס" האָט פון איהרע ירושה־פאָנדען פאַר וואוילטעטיגע צוועקען אַסיגנירט אַכט טויזענד דאָלאַר אויף צו מאַכען די נוי־

טיגע פארבעסערונגען, איינצוקויפען די סאמע נויטיגע זאכען און צו באצאה־לען שטייערען פאר דער צייט, וואס די לאנד איז ניט באנוצט געווארען אלס אינסטיטוציע, וועלכע איז געוועהנליך פריי פון טעקסעס.

גאנץ שפעט אין סעזאן, דעם פארגאנגענעם 21טען דזשולאי, האט זיך דער „גינזבורג מוטערס און בייבים קעמפ" געעפענט פאר א קורצער פעריאדע פון בלויז פינף וואכען. אין פארלויף פון דער צייט האבען דארט 73 מוטערס און 36 קינדערלאך געהאט זייער זומער וואקאציע פאר א סך הכל פון 205 קעמפ־וואכען, וואס זיינען אויסגעפילט געווארען אויפ'ן בעסטען אופן ווי אין די גוטע, פריערדיגע צייטען.

די פאפולאריטעט פון קעמפ איז גלייך געוואקסען, א דאנק דער פיינער טראדיציע וואס איז, טראץ דעם איבעררייס פון עטליכע יאהר, געבליבען פעסט פארווארצעלט אין דער אינסטיטוציע.

מיט א סטעף פון ערפאהרענע קעמפ־פיהרער, אונטער דער דירעקציע פון מיס מערי קאפלאן, די איניציאטארין פון דער קעמפ־באוועגונג און די פיהרערין פון די אידישע מוטערס קלובען, איז דער קורצער סעזאן דורך מיט גרויס ער־פאלג. אין פארגלייך מיט אמאהל ווען דער בודזשעט פלעגט באטרעפען צווי־שען 7,500 און 8,000 דאלאר א יאהר, האבען די אויסגאבען פאר'ן פארהעלט־ניסמעסיג קורצען קעמפ סעזאן פון 1940 באטראפען בלויז 2,500 דאלאר, וואס איז, ווי אין דער פארגאנגענהייט, „געדעקט" געווארען פון די צאהלונגען.

די „קעמפערס" זיינען באשטאנען אין זייער מעהרהייט פון מטגלידערינס פון די מוטערס־קלובען מיט א קליינער צאהל פון זייערע פריינד. און די צאה־לונגען פון צעהן און זעקס דאלאר א וואך פאר מיטגלידער מיט זייערע קינדער און 12 און 7 דאלאר א וואך פאר ניט־מיטגלידער מיט זייערע קינדער, זיינען צוגענגליך און פאפולער גענוג צו באפעסטיגען די עקזיסטענץ פון דער אינסטי־טוציע אויף ווייטער.

אין איינקלאנג מיט אט די פאראויסזעהונגען ווערען שוין געמאכט אלע נויטיגע פארבערייטונגען פאר'ן קומענדען יאהר און אזוי, האפענטליך, אלץ ווייטער און ווייטער, אוועקצושטעלען דעם קעמפ אויף דער באזע פון א זיך־זעלבסט אויפהאלטענדע אינסטיטוציע, אום די אידישע מאמע מיט איהר קינד, זאלען ניט פיהלען אז אימיצער טהוט זיי א טובה.

דאס איז לכתחילה געווען דער צוועק פון די עטליכע פרויען פיאנערקעס אין יענעם ערשטען מוטערס־קלוב וועלכע זיינען דער הויפט היסטארישער פאק־טאר אין דער געשיכטע פון דער דאזיגער גאנץ באדייטענדער אינסטיטוציע אין אידישען לעבען פון דעטראיט.

„דזשואיש טשאַילד פּלעיסמענט ביוראָ"

אַ מאָדערנע הילפס-אַגענטור פאר אונגליקליכע אידישע קינדער

פון קאנקורענץ ביז קאארדינאציע צווישען די פארשיידענע אינסטיטוציעס פאר קינדער-הילף. — דער פריערדיגער „טשאילד קעיר קאונסיל" און די איצטיגע „טשאילד פּלייסמענט ביורא." — די געשיכטע פון א יונגער, נויטווענדיגער קערפּערשאפט.

אין דעם גאנצען סכום פילאנטראָפּיע און וואוילטעטיגקייט, דורך די פאר־שיידענע אַגענטורען, אינסטיטוציעס און אנשטאלטען אין די רייהען פון דער אידישער וועלפער פעדעראציע, פארנעהמט די „דזשואיש טשאילד פּלייסמענט ביורא" אן אייגענארטיגען, וויכטיגען פּלאַץ.

דאָס איז א קערפּערשאפט, ווי דער נאָמען אין אן אייגפאכער אידישער איבערזעצונג צייגט, וועמענס צוועק און אויפגאבען זענען, צו באזעצען — צו געפינען א היים פארן אידישען קינד — פאר יענע אידישע קינדער, וואָס זיינען צוליב איין אורזאך אָדער א צווייטער געוואָרען היימלאָז און אין וואָס זיי נוי־טיגען זיך איז ניט קיין אנשטאלט, ווי א שטייגער די „אידישע קינדער היים", נאָר א פאמיליען היים, אַ שטוב וואו דאָס קינד זאָל זיך פיהלען אין א פּריוואט־היימישער אטמאָספערע, אין פולען זינען פון וואָרט.

די „דזשואיש טשאילד פּלייסמענט ביורא" איז געגרינדעט געוואָרען אין 1931. דאָס זעלבע יאָהר איז געעפענט געוואָרען די אידישע קינדער היים. און אָט די ביידע אינסטיטוציעס זענען צום לעבען געקומען, א דאנק דער קאָאָר־דינאציע וואָס איז געשאפען געוואָרען מיט צוויי יאָהר פריער, צווישען דריי עקזיסטירענדע אנשטאלטען און קערפּערשאפטען פאר קינדער וואוילטעטיגקייט דורך דעם דאמאָלסט געגרינדעטען „טשאילד קעיר קאונסיל".

די דריי קערפּערשאפטען: די „טשילדרענס ביורא" פון דער אמאָהליגער „יונייטעד דזשואיש טשעריטיס", די בייבי נוירסערי (אָדער „היברו אינפאנט האָום") און דער בית יתומים *) האָבען ענדליך פארשטאַנען אז זיי מוזען שאפען צווישען זיך אַ פאראייניגונג און דער רעזולטאט פון דער דאָזיגער פארשטענד־ניס איז געווען דער „טשאילד קעיר קאונסיל" פון וועלכען ס'איז ארויסגעוואקסען פון איין זייט די „אידישע קינדער היים" און פון דער צווייטער זייט די „טשאילד פּלייסמענט ביורא".

---

*) מעהר איינצעלהייטען איבער דעם בית יתומים און היברו אינפענט האָום, וועט דער לעזער געפינען אינם קאַפּיטעל „די אידישע קינדער היים".

רעדענדיג וועגען דער „פּלייסמענט ביוראָ“, קען מען זי בשום אופן ניט אָב־טהיילען פון „טשאַילד קעיר קאונסיל“. און אום צו וויסען וואָסערע אומשטענ־דען און געזעלשאַפטליכע כחות ס'האָבען גורם געווען עס זאָל געשאַפען ווערען דער „טשאַילד קעיר קאונסיל“, איז נויטיג צו וואַרפען אַ בליק אויף יענער צייט, מיט וואָסערע צווי צעהנדליג יאָהר צוריק, ווען אין משך פון יאָהרען איז אנגע־גאנגען אַ קאָנקורענץ צווישען געוויסע דעטראָיטער אידישע אינסטיטוציעס.

אמעהרסטען האָט זיך די דאָזיגע קאָנקורענץ געפיהלט צווישען יענע אינ־סטיטוציעס וואָס גיבען זיך אָפּ מיט זאָרגען פאַרן יתום, פאַר די אונגליקליכע און פאַרנאַכלעסיגטע קינדער — צווישען דעם „בית יתומים מיט דער „בייבי נוירסערי“ פון איין זייט און דער „טשילדרענס ביוראָ“ פון דער צווייטער זייט.

אין יענע יאָהרען ווען די מחיצה צווישען די אָרטאָדאָקסישע (אָדער לאָמיר זיי רופען „אידיש־באַלעבאַטישע“) אידען, און די רעפאָרמירטע אידען איז גע־ווען זעהר גרויס, האָט זיך די קאָנקורענץ אמשטאַרקסטען געלאָזען פיהלען און זי איז צייטענווייז געווען אפילו פאַרביטערט. די פאַרוואַלטער פון בית יתומים האָבען למשל, דאמאָלסט געמיינט אז נאָר זייער סיסטעם פון באַזאָרגען אידישע יתומים איז די בעסטע; און פאַרקעהרט, האָבען די רעפאָרמירטע אידען געדענקט אז די מעטהאָדען וואָס זיי ווענדען אָן, זענען די ווירקזאַמסטע.

און אזוי פלעגט ניט זיין קיין נייעס צו הערען אין די קרייזען פון דעם אָדער יענעם צד ביטערע באמערקונגען, דורכגעדרונגען מיט שטעך־ווערטלאך: „מיינע קינדער“, „אונזערע קינדער“ און „זייערע קינדער“.

געמיינט האָט מען מיט דעם צו זאָגען אז: „מיר, און נאָר מיר, ווייסען ווי אזוי די זאך צו פאַרוואַלטען און צו פיהרען; אז ביי אונז זענען די מעטהאָדען די בעסטע און די ריכטיגסטע און ביי יענע ניט“ — ווער דער „יענער“, אָדער צווייטער צד זאָל ניט זיין . . .

ביי די אָרטהאָדאָקסישע אידען, צום ביישפּיל, איז געווען אַ פאַראורטהייל געגען דער „טשילדרענס ביוראָ“ פון די „יונייטעד דזשואיש טשעריטיס“, אנ־געפיהרט און פאַרוואַלטעט פון די רעפאָרמירטע אידען, אז די ביוראָ, זאָרגט זיך גאָר ניט פאַר דער אידישער ערציהונג פון די קינדער; אז די קינדער וואָס די „ביוראָ“ נעהמט אונטער איהר אויפזיכט, וואַקסען אויס גויים, רחמנא לצלן . . .

און פאַרקעהרט, האָבען די רעפאָרמירטע אידען געדענקט אז אין „בית יתומים“ אַ דורכאויס אָרטאָדאָקסישער אנשטאַלט, דערציהט מען די קינדער אַלט־פרענקיש, לויט'ן שניט פונם אמאָהליגען קליינעם שטעדטעל, און מען קי־מערט זיך ווייניג פאַר דעם זיי זאָלען אויסוואַקסען מאָדערנע מענשען.

איבעריג צו זאָגען, אזביידע צדדים זענען מיט זייערע פּאַראַרטייליכע געוועזען אביסעל ווייט פון אמת. אָבער וואָס עס זאָלען ניט האָבען געוועזען די אורזאַכען — צו דאָס איז אין יענע יאָהרען געוועזען אן אַלגעמיינע טענדענץ אַזא אויך אויסערהאַלב דעטראָיט, אָדער בלויז א לאָקאַלע ערשיינונג — די נייע צייטען, מיט די נייע ווינטען וואָס האָבען שפּעטער גענומען בלאָזען אין דער אידישער וועלט, האָבען אויך דעטראָיט ניט דורכגעלאָזען. אויך דאָ איז די מחיצה צווישען „אידען“ און „יאהודים“ ביסלאכווייז פאַרקלענערט און פאַרשמעלערט געוואָרען.

מען האָט גענומען איינזעהן אז פאַראייניגטערהייט קען מען מעהר אויפטהאָן און בעסערע רעזולטאַטען דערגרייכען אויף אַלע געביטען פון אידישער וואוילטעטיגקייט.

אנשטאָט קאָנקורענץ און א ביטול־באַציהונג פון איין צד צום צווייטען, האָט מען געזוכט פאַרשטענדניס און דערנעהענטערונג. און א דאַנק דעם איז אין 1929 געגרינדעט געוואָרען דער „טשאַילד קעיר קאָונסיל“, דורך דער איניציאַטיווע, און ווי אן אינסטיטוציע, פון דער אידישער וועלפעיר פעדעראַציע.

אונטער די ווערטער „טשאַילד קעיר קאָונסיל“, האָט מען פאַרשטאַנען א קערפּערשאַפט וועמענס פונקציעס זיינען, אכטונג צו געבען און צו ארבייטען פאַרן וואוילזיין פון אידישען קינד, וואָס מוז אנקומען צו געזעלשאַפטליכע הילף אין איין פאָרמע אָדער צווייטער.

און ווען מען רעדט פון „אכטונג געבען“, האַנדעלט זיך עס ניט אן דעם נאָרמאַלען קינד, וואָס האָדעוועט זיך און וואַקסט אונטער נאָרמאַלע אומשטענדען. דאָס מיינט אפילו ניט יענע קינדער, וואָס האָבען געהאַט דאָס אונגליק פאַריתום'ט צו ווערען און זיי האָדעווען זיך אָהן טאַטע־מאַמע, אַמאָהל ביי קרובים און אמאָהל אין אן אנשטאַלט, ווי דער אמאָהליגער בית יתומים, אָדער די איצטיגע אידישע קינדער היים. יעדעס קינד איז א וועלט פאַר זיך און אזוי איז עס אויך א פּראָבלעם, ווען די אומשטענדען אָדער די אַטמאָספערע ארום דעם קינד'ס דערציהונג ענדערען זיך אויף איין אופן אָדער א צווייטען.

די מאָדערנע פּעדאַגאָגיש־פּסיכאָלאָגישע וויסענשאַפט, האָט שוין לאַנג פעסטגעשטעלט אַז יעדעס קינד נויטיגט זיך אין א באַזונדערע אויפּפּאַסונג, און עס מוזען צוגעפּאַסט ווערען די ריכטיגע מעטהאָדען. און צו קאָאָרדינירען אָט די הילף פאַר די קינדער וואָס נויטיגען זיך אן דעם, איז געשאַפען געוואָרען די, אַזוי צו זאָגען, צענטראַלע קינדער באַזאָרגונג קערפּערשאַפט, וואָס דער „טשאַילד קעיר קאָונסיל“ האָט מיט זיך פאָרגעשטעלט.

עס פּאַסירט, הלואי זאָל עס ניט פּאַסירען, אז ביי די זעלבע עלטערען וועל־

כע האָבען פיינע קינדער, זאָל פּלוצלונג ביי איין קינד זיך ענטוויקלען שלעכטע און אמאָהל פאַרברעכערישע נויגונגען. מאנכע קינדער ווערען אמאָהל אריינגע־שלעפּט אין געזעץ דורך זייער צעלאָזענקייט; אַנדערע קינדער, צייגען ארויס פאַרדאָרבענע נויגונגען; ביי אַן אנדער קינד צושפּילט זיך אמאָהל פּלוצלונג א ווילדקייט וואָס זאָל זיין א רעזולטאַט פון דער ניט גינסטיגער אומגעבונג פאַר'ן באטרעפענדען אינגעל אָדער מיידעל.

א חוץ דעם איז אונזער לעבען פול מיט פארשיידענע און כל־ערליי סאָרטען טראגעדיעס — טראַגעדיעס צוליב'ן שלעכטען צוזאמענלעבען צווישען די על־טערען; טראַגעדיעס צוליב דער אונפאַראַנטוואָרטליכקייט פון טאטע־מאַמע; טראַגעדיעס — אין וועלכע דאָס קינד אליין, איז גאָר ניט שולדיג, אָבער ס'איז אויסגעזוצט צו פאַלען א קרבן פאַר דער צייט, אויב די געזעלשאַפט זאָל זיך ניט אריינמישען און ראַטעווען די סיטואַציע.

גראדע אזעלכע קינדער זיינען פאַרהאַן פיל מעהר ווי יתומים. זייער פּראָ־פּאָרציע איז געווען גרעסער אין דעם אמאָליגען „בית יתומים" און זי איז אויך גרעסער אין דער איצטיגער קינדער היים, די אינסטיטוציע פאַר יענע קינדער וואָס פּאַסען זיך אריין אין דער אטמאָספערע פון אַן אנשטאַלט.

פאַרהאַן אָבער אזעלכע פאַלען, און זיי זיינען אין דער מערהייט, ווען דאָס לעבען אין אַנשטאַלט טויג גאָר ניט פאַר'ן קינד. עס מוז האָבען א פּריוואַטע היים, א היים וואו דאָס קינד זאָל פיהלען אז ס'איז ארומגערינגעלט מיט דער נויטיגער השגחה פון א „מאַמען" — אַן אדאָפּטירטע אָדער „פאָסטער" מאַמע — (רופט עס ווי איהר ווילט), אָבער פאָרט א היים, מיט „עלטערען" מיט „ברידערלאך" און „שוועסטערלאך", אזוי ווי דאָס קינד באַגרייפט עס.

און דאָס צו דערגרייכען פאַר'ן קינד, איז גאָר ניט אזא לייכטע אַרבייט. דערצו פאָדערט זיך לאַנגע, געדולדיגע אויספאָרשונגען און אונטערזוכונגען. מען מוז געפינען די אמבעסטען צוגעפּאַסטע היים פאַר יעדען פאַל באַזונדער, לויט די אנווייזונגען פון א דאָקטאָר. מען מוז האָבען אין זאַפּאַס היימען פון איין סאָרט אָדער א צווייטען, און אָט די אַלע אויפגאַבען, צוזאַמען מיט דער קאָאָר־דינירונג פון דער ארבייט אין די צוויי פריערדיגע קינדער אנשטאַלטען — אין „בית יתומים" און אין דער „היברו אינפענט האָום", האָט אויף זיך גענומען דער „טשאַילד קעיר קאונסיל", וועמענס פונקציעס עס זיינען איבערגענומען געוואָ־רען פון דער איצטיגער „טשאַילד פּלייסמענט ביוראָ".

* * *

געווען איז דאָס, ווי שוין אויבען געזאָגט, אין 1931. דער „טשאַילד קעיר

קאונסיל״ איז מיט א וויכטיגען טהייל פון זיין ארבייט פארטיג געוואָרען; די אידישע קינדער היים, וואָס מען האָט אנגעהויבען בויען אונטער דער אויפ־זיכט פון „טשאילד קעיר קאונסיל״ איז געעפענט געוואָרען; די פריערדיגע צוויי אנשטאלטען פארן זעלבען צוועק, האָט מען פארמאכט; א טהייל פון דער אויס־פאָרשונג־ארבייט, די סאמע ערשטע בנוגע קינדער־באזאָרגונג אין אן אנשטאלט אָדער אין א פריוואטע היים, איז איבערגענומען געוואָרען פון דער סאָשעל סויר־וויס ביורא. איז געבליבען פאר דער קערפערשאפט איין ספעציפישע ארבעט, א גאנץ שווערע און קאָמפּליצירטע — צו זאָרגען פאר די קינדער וואָס ווערען איהר איבערגעגעבען, זיי באזעצען אין פריוואטע היימען און נאָכפאָלגען זייער וואוקס אין דערציהונג — אן ארבייט פאר וועלכער עס פאסט זיך דער ספע־ציפישער נאָמען „טשאילד פלייסמענט ביורא״. צוליב דעם האָט דער „דזשואיש טשאילד קעיר קאונסיל״, אנגעפיהרט פון זעלבען סטעף אונטער דער זעלבער דירעקציע, געקראָגען א נייעם נאָמען; און אזוי איז אין 1931 געגרינדעט גע־וואָרען די קערפערשאפט, וואָס איז אזא נויטווענדיגקייט אינם גאנצען סכום פון אידישער פילאנטראָפּיע און אידישער וואוילטעטיגקייט אין דעטראָיט.

אום אבצושאצען די ארבייט פון דער „דזשואיש טשאילד פלייסמענט ביו־רא״, דארף געמומען ווערען אין אנבאטראכט דער פאקט, וואָס די צאָהל קינדער אין דער קינדער־היים ווערט אַלץ קלענער, און די צאָהל קינדער וואָס די „פלייסמענט ביורא״ האָט אין איהר רשות, ווערט אַלץ גרעסער.

דאָס איז דערפאר וואָס אין דער קינדער־באזאָרגונג פּראָבלעמע ווענדעט אָן די פלייסמענט ביוראָ די מעטהאָדען פון דער מאָדערנער וויסענשאפט און הלכות ערציהונג וועלכע לעהרנט אז דאָרט וואו ס׳איז נאָר פארהאן א מעגליכ־קייט, איז בעסער און פאָרגעצויגענער, צו האָדעווען אונגליקליכע קינדער אין פריוואטע היימען.

ס׳איז שוין דאָרום זעלבסטפארשטענדליך אז די ארבייט פון דער „טשאילד פלייסמענט ביורא״ איז זעהר א ברייטע און פארשיידענארטיגע. זי איז פאר־בונדען מיט אונצעהליגע אומשטענדען, סיבות און סיטואַציעס, וואָס ווערען גע־שאפען אין אידישע היימען, וואו עס שווימען ארויף קינדער פּראָבלעמען אויף וועלכע די געזעלשאפט דארף רעאגירען.

אין יעדען פאל ווען עס ענטשטעהט עפּעס א פּראָבלעמע מיט אן אונאָר־מאַל, אבנאָרמאַל אָדער סתם אונגליקליך קינד — צו דאָס איז א קאָורט־קעיס, אן אונגליקליכע מאַמע וועלכע איז, צוליב איין אורזאך אָדער א צווייטער, אַליין ניט אומשטאנד דאָס קינד צו האָדעווען, אָדער אן אנדער פאַל, דאָרט וואו די לעזונג צום פּראָבלעם איז דאָס באזאָרגען א היים, א נייע, מעהר פאסענדע היים

פאַר'ן קינד — דאָ טרעט אריין די „פּלייסמענט ביוראָ" און טהוט אַלץ וואָס מען דאַרף, די דאָזיגע שווערע פּראָבלעם צו לעזען. און די רעזולטאַטען געשטיצט אויף ציפערען זייט דער גרינדונג פונם „טשאַילד קעיר קאונסיל" אין 1929, און מיט צוויי יאָהר שפּעטער מיט דער גרינדונג פון דער „טשאַילד פּלייסמענט ביוראָ", ביז היינט צו טאָג, זיינען מעהר ווי צופרידענשטעלענד.

צווישען די הונדערטער און הונדערטער קינדער, וואָס זיינען שוין דורכגעגאַנגען דורך דער דאָזיגער קינדער־באַזאָרגונג אַגענטור, זיינען קנאַפּע צוויי הונדערט געווען, אזוי גערופענע, „פּראָביישאַן"־קעיסעס.

דאָס זיינען פאַלען פון אידישע קינדער וואָס זיינען, צוליב איין אורזאַך אָדער א צווייטער געקומען פּנים אל פּנים מיט'ן געזעץ און דער ריכטער, נאָך א חקירה ודרושה, האָט פעסטגעשטעלט אז דאָס איינציגע מיטעל זיי צו רעפאָרמירען איז איבערצוגעבען זיי אין רשות פון א זאָרגפעליגער אידישער אינסטיטוציע, וואָס זאָל זיי באַזעצען אין א היים, אין דער ריכטיגער — פאַר זיי צוגעפּאַסטער — סביבה און אומגעבונג.

אין די מעהרסטע אזעלכע פאַלען, ווערט די אפּוטרופּס'ס איבערן קינד, איבערגעגעבען צו דער „סאָשעל סירוויס ביוראָ". און די לעצטע נאָך אן אויספאָרשונג, גיט דאָס באַטרעפענדע קינד איבער אין רשות פון דער פּלייסמענט ביוראָ וועלכע האָט צו איהר קרעדיט א רעקאָרד פון פולשטענדיגען, הונדערט פּראָצענטיגען ערפאָלג אויף דעם דאָזיגען געביט. דער ערפאָלג באַשטעהט אין דעם וואָס קיין איין קינד פון יענע „פּראָביישאַן קעיסעס" איז ניט אוועק אויף שלעכטע וועגען נאָכדעם ווי די השגחה איבערן קינדס ווייטערער ערציהונג און ענטוויקלונג איז איבערגענומען געוואָרען פון דער ביוראָ.

און נאָך עפּעס דאַרף דאָ באַטאָנט ווערען: ביז איצט, אין משך פון די אלע יאָהרען איז נאָך ניט אויסגעקומען קיין איין קינד אוועקצושיקען אין אן אויסבעסערונגס אנשטאַלט דורך דער ביוראָ, כאָטש פילע פון זיי זיינען איבערגענומען געוואָרען פון דער פּלייסמענט ביוראָ דאַן, ווען ס'האָט זיך אויסגעדוכט אז קיין אנדער מיטעל זיי צ רעפאָרמירען איז ניטאָ.

און דאָס איז ניט קיין צופאַל. דאָס איז דער רעזולטאַט פון דער ספּעציעלער אויפמערקזאַמקייט וואָס ווערט אנגעווענדעט אין יעדען איינציגען פאַל באַזונדער לויט דעם אנערקענטען פּרינציפּ אין דער פּעדאַגאָגישער וויסענשאַפט אז יעדעס קינד איז א באַזונדערע פּראָבלעם וואָס קען מיט די ריכטיגע מיטלען צופרידענשטעלענד געלעזט ווערען. וואָרים געדענקען דאַרף מען דערביי, אז די

„פּלייסמענט ביוראָ" נעהמט ניט סתם קינדער פון אָרעמע פאַמיליעס, אלמנות, אָדר עגינות זיי צו באַזאָרגען מיט א היים און מיט דעם פארלייכטערען די לאַגע פון די עלטערען. אויך דאָ ווערט שטאַרק אנגעווענדעט דער פּרינציפּ אז קיין בעסער פּלאַץ פאַר'ן קינד ווי אין דער אייגענער היים, מיט דער מאַמען, מיט די עלטערען אין שטוב, איז ניטאָ.

אויב עס האנדעלט זיך אין אָרעמקייט, און אנדערע שוועריגקייטען וואָס קענען באַזייטיגט ווערען, כדי דאָס קינד זאָל ניט דארפען ארויסגענומען ווערען פון זיין, אָדער איהר, אייגענע היים, ווערט דאָס געטהאָן, אפילו ווען עקסטרע אנשטרענגונגען מוזען דערביי געמאכט ווערען.

די דאָזיגע ארבייט פון גאנץ מאכען די פאמיליע, כדי דאָס קינד זאָל האָבען א געזונטע, נאָרמאַלע היים, מיט די אייגענע, ווערט געטהאָן פון דער סאָשעל סוירוויסי ביוראָ, אויף א גרינדליכען אופן.

דאָס מיינט אלזאָ, אז ווען דאָס קינד ווערט איבערגענומען פון דער „פּלייסמענט ביוראָ" זיינען שוין אלע פּראָבען געמאכט געוואָרען נאָך וועלכע מען איז געקומען צום אויספיהר אז דער בעסטער אויסוועג פון דער לאַגע, די בעסטע לעזונג צום פּראָבלעם איז, צו שאַפען יענע היים, יענע אומגעבונג אין וועלכער דאָס קינד זאָל זיך אמבעסטען אריינפּאסען.

פון דעם מאָמענט אָן וואָס די פּלייסמענט ביוראָ, נעהמט איבער די אויפזיכט פון א קינד, צו דאָס איז א בייבעלע, א דערוואקסענער באָי אָדער מיידעל, ווערט עס גלייך געשיקט פאר א ספּעציעלער מעדיצינישער אונטערזוכונג. פאר דעם דאָזיגען צוועק איז ביים „נאָרטענד קליניק" פארהאן א ספּעציעלער דעפּארטמענט, וואו דאָס קינד געהט דורך סיסטעמאטישע מעדיצינישע אונטערזוכונגען אלע זעקס חדשים. אין פאלען ווען דאָס קינד נויטיגט זיך אין ספּעציעלע מעדיצינישע באהאנדלונג, ווי א שטייגער „דיעטע", ספּעציעלע אויפזיכט, בייטען די לופט, ערהאָלונג אין קאַנטרי און אזוי ווייטער און ווייטער, ווערט עס באַזאָרגט מיט דעם. און דאָ איז אויך נויטיג צו דערמאנען דעם פאקט אז אין דער געשיכטע פון דער פּלייסמענט ביוראָ, זיינען פארצייכענט בלויז צוויי טויט־פאלען פון קינדער אין איהר רשות, וואָס איז דער קלענסטער אומבאַדייטענדסטער פּראָצענט לגבי אנדערע אינסטיטוציעס, אנשטאַלטען און אגענטורען פון דעם סאָרט.

די פּלייסמענט ביוראָ נעהמט איבער די אויפזיכט פון קינדער שוין פון זייער געבורט אָן ביז'ן עלטער פון 16 יאָהר, ווען זיי קענען שוין באגעגענען די וועלט אלס מעהר, אָדער ווייניגער, זעלבסטשטענדיגע מענשען.

דער הויפּט שוועהרפּונקט ביי דער גרינדונג פון דער דאָזיגער הילפס־

אגענטור איז געווען די ניט־זיכערהייט, די מורא, אז מען וועט ניט געפינען גע־נוג אידישע היימען פאַר די קינדער.

ווען דער „טשאַילד קעיר קאונסיל" האָט אנגעהויבען פונקציאָנירען, האָבען די פיהרער פון דער אידישער וועלפעיר פעדעראציע, מאנכע פון זיי, אליין ער־פאהרענע „סאָשעל וואָירקערס", וואָס זיינען גוט באקאנט מיט דער סיסטעם פון „קינדער אויסבעסערונג", ניט געוואָלט גלויבען אז ס'וועט מעגליך זיין צו געפינען אזוי פיל פּריוואט אידישע היימען פאַר אָט די אונגליקליכע, פארנאכ־לעסיגטע קינדער.

היינט צו טאָג, ווי שוין אויבען באמערקט, איז פאַרהאַן א זאַפּאַס פון אזעלכע היימען — מעהר ווי פופציג אין צאָהל — וואָס וואַרטען מען זאָל זיי געבען קינדער צו האָדעווען און צו דערציהען. און די סיסטעם פון זאָרגפעליגער אויפפּאַסונג פון די אנגעשטעלטע אין דער פּלייסמענט ביוראָ איז אזוי איינגע־אָרדענט, אז די אידישע פאמיליע וואו עס געפינט זיך איינס, אָדער מעהר קינ־דער, פיהלט אז אויסער וואָס זי קריגט אריין אן עקסטרע איינקונפט, טהוט זי א גוטע זאַך: זי קאָאָפּערירט אין דער וויכטיגער הילפס ארבייט פון דער אינ־סטיטוציע.

יעדע פּריוואטע היים איז רעדזשיסטרירט און אין אָפּיס פון דער ביוראָ ווייסט מען גענוי די דאָרטיגע אומשטענדען דורך די סיסטעמאטישע באזוכען וואָס ווערען געמאכט יעדע צוויי וואָכען — און אמאָהל נאָך אָפטער — אין די באַטרעפענדע היימען, נאכצופאָלגען דעם פּראָגרעס פון די קינדער.

דאָס ווערט געטהאָן פון ספּעציעלע אונטערזוכער פאַר דעם צוועק, צווישען סטעף פון אכט אנגעשטעלטע מיט יהודית ב. בערקאָוויטש אלס עקזעקוטיוו דירעקטאָר פון דעם ערשטען מאָמענט אָן וואָס דער טשאַילד קעיר קאונסיל איז געגרינדעט געוואָרען ביז היינט צו טאָג.

אין דער ביוראָ, וואָס געפינט זיך אין "קאָמיוניטי פאָנד" בילדינג, ווייסט מען אלעס וואָס עס קומט פאָר מיט יעדעס קינד אין יעדע היים. און קוים פּאַ־סירט עפּעס וואָס ענדערט די אומשטענדען, די אומגעבונג ביי א פאמיליע, ווייסט מען שוין צו דאָס וועט ווירקען צום גוטען אָדער צום שלעכטען אויפן קינד. און אין איינקלאַנג דערמיט, מיט אָט דעם באוואוסטזיין, ווערען אנגענומען די נויטיגע מיטלען, דאָס קינד, זאָל צוליב דער ענדערונג אין דער „היים" ניט ליידען.

פאַר די לעצטע צוויי־דריי יאָהר האָט די „פּלייסמענט ביוראָ" דורכשניט־ליך געהאט צווישען 180 און 190 קינדער א יאָהר ,אונטער איהר אויפזיכט. פון

אַט דער צאָהל זיינען דורכשניטליך 125 קינדער יעהרליך באַזעצט געוואָרען אין פּריוואַטע היימען, וואו מען האָט פאַר זיי געצאָהלט וועכענטליך.

די איבעריגע זיינען באַזאָרגט געוואָרען אין „אַדאָפּטירטע" היימען, ביי קרובים און אויך ווי אַן עקספּערימענט זיינען מאַנכע קינדער אומגעקעהרט געוואָרען צו די עלטערען, וואָס האָבען עס מעגליך געמאַכט, דורך אַן ענדערונג אין זייער אייגענעם פאַמיליען לעבען. די דאָזיגע ענדערונגען ווערען פאַרשטעהט זיך, אין די מעהרסטע פאַלען, צושטאַנד געבראַכט דורך דער נויטיגער ארבייט פון אַנדערע אינסטיטוציעס אויפ'ן געביט פון הילף פאַר דער רעאַביליטירונג פון דער אידישער היים און די אידישע פאַמיליע.

די פּראָבלעם פון די פּליכטלינג קינדער, איז פאַר די לעצטע עטליכע יאָהר אויך אַ טהייל פון דער ארבייט פון דער פּלייסמענט ביוראָ. זייט 1936, האָט די ביוראָ באַזאָרגט מיט היימען 27 פּליכטלינג קינדער, וואָס זיינען אין געוויסע פאַלען צייטווייליג „אַדאָפּטירט" געוואָרען און אין די אַנדערע פאַלען ווערט פאַר זיי געצאָהלט. דאָס אַלעס איז געטהאָן געוואָרען אונטער דער אויפזיכט פון דער ביוראָ.

ווי אַ שטאָדטישע אינסטיטוציע, וואָס טהוט אויך יענע הילפס־ארבייט פאַר קינדער, וועלכע וואָלטען זאָנסט געמוזט געשטיצט ווערען פון דער קאונטי רעגירונג אין איינקלאַנג מיט'ן געזעץ, ווערט די „פּלייסמענט ביוראָ" סובסידירט הויפּטזעכליך פון קאַמיוניטי פאָנד און נאָך אַ טהייל פון איהרע אויסגאַבען — צו וועלכען זי איז באַרעכטיגט — קריגט זי פון די „ווען קאונטי טעקס פאָנדס".

פאַרן לעצטען יאָהר האָט דער בודזשעט באַטראָפען קנאַפּע צוויי־און־פופציג (51,918) דאָלאַר. דאַרויף האָט דער קאַמיוניטי פאָנד בייגעטראָגען איבער 29 און אַ האַלב (29,518) טויזענד דאָלאַר; קנאַפּע צוואַנציג טויזענד (19,800) האָט די ביוראָ געקראָגען פון דער „קאונטי" און דאָס איבעריגע 2,600 דאָלאַר, פון אַנדערע קוואַלען; מעהרסטענס פון עלטערען, קרובים און נאָהענטע פריינד פון די קינדערלאַך, וועלכע האָבען זיך גערן באַשטייערט פאַר זייער אויפהאַלטונג, האָדעוואַניע און ערציהונג.

די „טשאַילד פּלייסמענט ביוראָ" איז אַ קערפּערשאַפט, וואָס שטעהט צום דינסט דאָס אונבאַהאָלפענע, אונגליקליכע און פאַרוואָרלאָזטע קינד, וואָס וואָלט אָהן דער עקזיסטענץ פון דער ביוראָ, אפשר פאַרלוירען געגאַנגען און ארויסגעפאַלען פון דער געזעלשאַפט.

אין דעם באַשטעהט איהר קאָמפּליצירטע, אָבער קאָנסטרוקטיווע ארבייט, ווי אַ אינסטיטוציע פון דער וועלפעיר פעדעראַציע.

די אידישע קינדער היים—
אַ פאַראייניגונג פון צוויי אינסטיטוציעס אין איינער

דער אמאַהליגער בית יתומים און די בייבי דעי נוירסערי, געגרינדעט פון אָרטהאָדאָקסישע פרויען. — די געשיכטע פון 22 יאָהר טהעטיגקייט אונטער פאַרשיידענע נעמען פאַרן זעלבען צוועק. — א היים פאַר יענע קינדער וואָס נויטיגען זיך אין דעם.

אויפ'ן קאָרנער בווירלינגיים און פעטאַסקי עוועניו, אין א געמישטער נאַכבאַרשאַפט פון אידען און קריסטען, שטעהט א גרויסע הויז, א בנין וואָס איז, ווי מען קען גלייך באַמערקען, געבויט און איינגעאָרדענט געוואָרען מיט גרויס רחבות'דיגקייט, סאַי אינוויינינג סאַי אין דרויסען פאַר דער באַקוועמליכקייט פון די דאָרטיגע איינוואוינער. דאָס איז די אידישע קינדער היים, א אינסטיטוציע פאַר יענע קינדערלאַך וואָס זיינען געשטראָפט געוואָרען פון שיקזאַל ניט צו קענען — צייטווייליג אָדער פאַר א לענגערער צייט — וואוינען מיט זייערע עלטערען און די געזעלשאַפט מוז פאַר זיי זאָרגען, זיי האָדעווען און ערציהען אין אַן אנשטאַלט פאַר דעם צוועק, אויסגעהאַלטען פון אידישען כלל, פון דער אַלגעמיינער אידישער באַפעלקערונג.

די „אידישע קינדער היים", וואָס איז נאָך קיין פולע צעהן יאָהר ניט אַלט, האָט איהר אורשפּרונג אין צוויי אנדערע וויכטיגע אינסטיטוציעס, וואָס זיינען געגרינדעט געוואָרען פון דעטראָיטער אידישע פרויען מיט איבער צוואַנציג יאָהר צוריק. דאָס זיינען דער אמאַהליגער בית יתומים און די „בייבי דעי נוירסערי" (שפּעטער די „היברו אינפענטס אָרפען האָום") וואָס האָבען עקזיסטירט אונאָבהענגיג איינע פון די אנדערע — כאָטש געגרינדעט פון די זעלבע מענשען — ביז אנפאַנג 1930 ווען דער, פון פריער שוין געשאַפענער, „דזשואיש טשאַילד קעיר קאונסיל", צו קאָאָרדינירען די טהעטיגקייט פון אַלע קערפּערשאַפטען פאַר אידישע קינדער־באַזאָרגונג, אָדער קינדער־וואוילטעטיגקייט, האָט זיי פאַראייניגט.

דעמאָלסט איז עס אויסגעאַרבייט געוואָרען דער פּלאַן צו בויען איין גרויסען אַנשטאַלט, א פּערמאַנענטע היים פאַר'ן בית יתומים און „היברו אינפענטס אָרפען האָום", אַן אנשטאַלט וועמענס נאָמען זאָל ענטשפּרעכען דעם ציעל און צוועק פון ביידע אינסטיטוציעס.

דער דאָזיגער פּלאַן איז ענדליך רעאַליזירט געוואָרען מיט צוויי יאָהר שפּעטער, ווען די אידישע קינדער היים איז געעפענט געוואָרען אין דזשולויי

1931 אלס א היים פאר אלע קינדער, ניט דוקא יתומים, וואס זיינען אנגעוויזען אויף דער דאזיגער געזעלשאפטליכער הילף.

אום זיך צו באקענען מיט דער געשיכטע פון דער אידישער קינדער היים מוז מען אנפאנגען דארט וואו עס ליגען דיווארצלען פון דער אינסטיטוציע, ביי יענער קליינער גרופע אידישע פרויען, וואס האבען מיט 22 יאהר צוריק גע־גרינדעט די ערשטע בית יתומים סאסייעטי אויף א גאנץ אייגענארטיגען אופן. שפעטער מיט עטליכע יאהר, האבען די פרויען פון דער בית יתומים סאסייעטי געגרידעט די „היברו בייבי דעי נוירסערי“. אבער לאמיר ניט פארלויפען דעם וועג. לאמיר געהן כסדר.

* * *

דאס איז געווען אין אפריל 1918 ווען עטליכע אידיש־ארטאדאקסישע פרויען, זיינען זיך צוזאמענגעקומען אין א פריוואט הויז און באשלאסען צו גרינדען א „בית יתומים“ סאסייעטי, וואס זאל וועקען דעם דעת הקהל פאר דער וויכטיגקייט פון אזא אינסטיטוציע.

ווי גרויס ס'איז געווען דער פארנעהם פון די גרינדערינס, קען מען זיך פארשטעלען פון דעם וואס מען האט די „היברו ארפען האום“ סאסייעטי איינ־קארפארירט לויט די געזעצען פון מישיגען סטייט, אריינצונעהמען מיטגלידער מיט אן אבצאהל פון 25 סענט א חודש.

האט אבער, מיט א שטיקעל צייט שפעטער פאסירט א מערקווירדיגער טראגישער פאל, וואס האט די באוועגונג פאר א בית יתומים א היבשען שטויס געטהאן פאראויס.

איינע פון די פיהרערינס איז פלוצלונג געשטארבען, און ביים הספד אויפן בית עולם, רעדענדיג וועגען איהרע נאבעלע טהאטען, האט מען דערמאהנט די וויכטיגקייט פון אזא אינסטיטוציע. באלד אויפן ארט איז געזאמעלט געווארען הונדערט דאלאר צום אנדענקען פון דער פארשטארבענער און דער אבקלאנג צווישען דער אידישער באפעלקערונג, וואס האט נאך דאן געלעבט קאמפאקט אין איין באשטימטען געגענד, איז געווען אזוי גרויס, אז איידער דאס יאהר איז אוועק האט די סאסייעטי שוין געצעהלט ארום זיבען הונדערט מיטגלידער, מעהרסטענס פרויען וועלכע האבען ענערגיש געארבייט, געזאמעלט ביישטייערונגען אויף שמחות, פאפולער געמאכט די באוועגונג ווי ווייט דאס האט זיך געלאזען און גענומען אויך פאראינטערעסירען די מענער, זיי גערופען צו פאר־זאמלונגען און געפאדערט פון זיי די נויטיגע הילף צו פארוואנדלען דעם חלום פון א בית יתומים אין א רעאליטעט.

ביי א פארזאמלונג אין יאנואר 1919, ווען ס׳איז אנאָנסירט געוואָרען אז די סאָסייעטי האָט שוין איבער צוויי טויזענד דאלאר אין קאַסע, האָבען א צאָהל מענשען מיט אַן ערנסטער באציהונג צו דער זאך, זיך אנגעשלאָסען אַן דער באוועגונג און מען האָט ערוועהלט א קאָמיטע וואָס זאָל זוכען א פּאַסענדע הויז פארן צוועק.

פונקט צום יאָהר, אין אַפּריל 1919 האָט מען ענדליך געפונען א גרויסע הויז אין 47 ראַאינא סטריט, וואָס מען האָט געקויפט פאר 25 טויזענד דאלאר מיט א באלדיגע איינצאָהלונג פון פיר טויזענד דאלאר.

קיין פיר טויזענד דאלאר מזומן האָט די סאָסייעטי, פארשטעהט זיך, ניט געהאט. נו, האָט פּאסירט דאָס זעלבע וואָס ס׳פּאַסירט געוועהנליך אין אזעלכע פּאַלען: מעמבערס האָבען אויסגעליהען, ווער א גרעסערע און ווער א קלענערע סומע און די פולע פיר טויזענד דאלאר האָט מען, אין צייט, געשאַפען.

די אינסטיטוציע איז שוין פאקטיש געווען. אָבער ביז מען האָט זי גע־עפענט האָט נאָך געמוזט פארלויפען א קנאַפּ יאָהר צייט. ווייל — צו קיין גנאַי זאָל עס ניט זיין — ס׳האָבען זיך אנגעהויבען די כאראקטעריסטישע אידישע מחלוקות, וואָס האָבען דאן וועניג כבוד פארשאפט דער אידישער באפעלקערונג.

מיט א מיטגלידערשאפט פון איבער פופצעהן הונדערט, האָט מען זיך, „ווי געוועהנליך", אנגעהויבען דינגען פאר א שטאָדט אין מזרח וואנד . . .

דער איז יענעם ניט אנגעשטאנען אין דער דירעקטאָרען באָארד און יענער האָט דעם אנדערען ניט פארגונען דאָס ביסעלע כבוד. און אזוי האָבען זיך די געמיטהער שטארק צוהיצט.

ס׳האָבען זיך שוין אנגעהויבען פארשפּרייטען בייזוויליגע קלאנגען אויפ׳ן רעכענונג פון דעם אָדער יענעם פיהרער. רכילות און לשון הרע איז געטריבען געוואָרען צווישען די פאַרמירטע צדדים און שיעור־ניט האָט עס שוין געהאַל־טען דערביי אז די גאנצע אונטערנעהמונג זאָל אויפגעריסען ווערען און די באַ־וועגונג זאָל צעשפּליטערט ווערען.

אָבער ווען דער קריזיס איז שוין דערגאנגען צום העכסטען פּונקט, האָבען עטליכע איינפלוסרייכע באַליבאַטים, מיט דריי אָרטאָדאָקסישע רבנים אַן דער שפּיץ, זיך אריינגעמישט צו שאַפען שלום.

א בוררים געריכט איז צוזאמענגעשטעלט געוואָרען אויסצוהערען די פאר־שיידענע צדדים, און די דאמאָלסטיגע דירעקטאָרען באָארד אויף וועמען פאר־שיידענע באשולדיגונגען זיינען געוואָרפען געוואָרען, איז ריינגעוואשען געוואָ־רען פון אירגענד וועלכער טאדלונג.

נאָך דער ענטשיידונג פון בוררים־געריכט איז די ארבייט אוועק מיט נאָך מעהר אימפעט. מען האָט אראנזשירט גרויסע פאָלקס־אונטערנעהמונגען וואָס האָבען אריינגעבראכט צו עטליכע טויזענד דאלאר. גלייכצייטיג איז אויך די צאָהל מיטגלידער כסדר געוואקסען, פארוואנדלענדיג די בית יתומים סאָסייעטי אין א ברייטער אידישער פאָלקס באַוועגונג.

די געלד פראגע איז שוין געווען אינגאנצען געלעזט און מען האָט זיך גע־נומען גרייטען צו דער ערעפענונג פון אנשטאַלט וואָס איז צושטאנד געקומען דעם 11טען יאנואר, 1920.

מיט גרויס באגייסטערונג איז די אָפיציעלע ערפענונגס־צערעמאָניע דורכ־געפיהרט געוואָרען פאר אן עולם פון דריי טויזענד מענשען. געלד איז געפאלען פון אלע זייטען. און ווען מען איז פארטיג געוואָרען מיטן חנוכת הבית, איז די קאַסע רייכער געוואָרען מיט קרוב צו צעהן טויזענד דאלאר.

נאָך פיר־פינף וואָכען זיינען אוועק אויף צו מאכען די פארשיידענע אויס־בעסערונגען אין הויז. עס זיינען איינגעאָרדענט געוואָרען זיבען גרויסע שלאָף צימערען („דאָרמיטאָרים"); אן עס־זאַל, א שפּיל־צימער א שטודיר צימער און אנדערע באקוועהמליכקייטען; די פאסענדע פּאָרניטשור איז אריינגעשטעלט גע־וואָרען און דעם 25טען פעברואר, 1920, האָט מען אנגעהויבען אריינעהמען קינדער אין אנשטאַלט.

איבעריג צו זאָגען אז ס'האָט לאנג ניט גענומען און די אינסטיטוציע מיט פלאַץ פאר פערציג קינדער, איז פארפולט געוואָרען מיט יתומים, וועלכע האָבען ענד־ליך געפונען א היים אונטער דער השגחה און זאָרגפעליגקייט פון פאסענדע אנ־געשטעלטע און אונטער דער קאָנטראָל פון א פאראנטוואָרטליכער קערפּערשאַפט.
מיט אן איבערפלוס אין דער טרעזשורי האָט מען מיט א קנאַפּ יאָהר שפּעטער באצאָהלט דעם „מאָרטגעדזש" אויף דער הויז און דער דאָקומענט איז מיט גרויס פּאראַד פארברענט געוואָרען, פארזיכערענדיג מיט דעם די געביידע אלס דאָס פאָלשטענדיגע אייגענטום פון דער אינסטיטוציע.

אלץ וואָס איז נויטיג געווען, איז א פאָנד צו דעקען די לויפענדע אויס־גאבען פון בית יתומים. און דאָס איז נאָך מעהר ווי „געדעקט" געוואָרען פון דער מיטגלידערשאַפט מיט באַשטימטע יעהרליכע בייזשטייערונגען, א חוץ די אָפּטע ביישטייערונגען פון אנדערע קוואלען, ווי פון שמחות, אונטערנעהמונגען, און אזוי ווייטער און ווייטער.

די דאָזיגע שפע אָדער „פּראָספּעריטי" אין דער פינאנץ־סיטואציע פון בית יתומים, איז אגב, פאראנטוואָרטליך פאר דעם וואָס ס'איז שפּעטער, אָהן שום

עקסטרא שווערינקייטען, געבויט געוואָרען די אידישע קינדער היים, א בנין וואָס האָט צוזאַמען מיט די לאַנד און איינריכטונגען געקאָסט 165 טויזענד דאָלאַר.

עטליכע יאָהר זיינען אוועק און די פארוואַלטונג פון בית יתומים, טראַכטענדיג וועגען דער מעגליכקייט די אינסטיטוציע צו פארגרעסערען, האָט געקויפט א שטיק לאַנד בשותפות מיט נאָך אן אינסטיטוציע אום דאָרט צו בויען א נייע, מאָדערנערע געביידע פארן אנשטאַלט. אָבער ביז וואָס־ווען, האָט זיך די געאָגראַפישע לאַגע פון שטאָדט ראַפּטאַם געענדערט און דער געגענד איז שוין מעהר ניט געווען צוגענגליך פארן צוועק. גליקליכערווייזע האָט אָבער די שטיק לאַנד געשטיגען אין פּרייז. האָט מען זי פארקויפט מיט א נישקשה'דיגען פּראָפיט אזוי, אַז ס'איז שוין געווען פארזיכערט א פאָנד פון אונגעפעהר הונדערט טויזענד דאָלאַר אויף צו בויען די נייע, איצטיגע היים וואָס איז, ווי שוין אויבען געזאָגט, פארווירקליכט געוואָרען ערשט אין 1931.

ווען דער בית יתומים איז שוין געווען באַפעסטיגט, האָט מען פארפאַסט א נייע קאָנסטיטוציע מיט פארשיידענע כללים וועגען דער פארוואַלטערשאַפט, וועגען ציעל און צוועק, וועגען דער גייסטיגער דערציהונג פון די קינדער און אויך וועגען זייער עלטער — וואָס איז באַשטימט געוואָרען צו זיין ניט יונגער ווי פינף יאָהר — אום אריינגענומען צו ווערען אין אנשטאַלט.

און דאָס האָט געפיהרט צו דער גרינדונג פון דער צווייטער אינסטיטוציע, פון דער „היברו בייבי דעי נורסערי" וואָס איז אויך א אינטערעסאַנט קאַפּיטעל געשיכטע, פון די אויפטהואונגען און דערגרייכונגען פון דעטראָיטער אידישע פרויען.

געווען איז דאָס אנפאנג 1922, ווען די זעלבע פרויען וועלכע האָבען געגרינדעט די בית יתומים סאָסייעטי, האָבען זיך פארטראַכט וועגען דער נויטיגער הילף אויך פאַר יענע קינדער, וואָס ווערען צוליב זייער עלטער ניט אריינגענומען אין אנשטאַלט.

וואָס טהוט מען מיט די עופה'לאך, מיט די בייבעלאך וואָס בלייבען מוטערלאָז גלייך נאָכ'ן געבורט? — און ווארום זאָל דעטראָיט ניט האָבען אן אנשטאַלט, צוגלייך מיט אַנדערע שטעדט, פאַר יענע קינדערלאך, וועמענס מוטער געהט אַרבייטען, אָבער זי וויל מיט איהר קינד זיך איינגאַנצען ניט שיידען? אזא מאַמע נויטיגט זיך אין א פּלאַץ וואו איהר קינד זאָל אין פארלויף פון טאָג קריגען די נויטיגע אויפפּאַסונג. אין אָוועגד ווען די מוטער פארלאָזט דעם שאָפּ

אָדער די סטאָר, ווײל זי זיין צוזאמען מיט׳ן קינד אין איהר היים. אָבער וואו זאָל זי דאָס קינד אהינטהאָן אין פארלויף פון טאָג?

אַלס ענטפער אויף די דאָזיגע פראגען האָט די גרופּע פרויען, וואָס איז שוין אגב געווען פריי פון ארבייט ארום בית יתומים — וואו אַלעס איז גע־גאנגען אין דער בעסטער אָרדנונג, לויט דער עטאבלירטער „רוטין״ — אנגע־פאנגען א באוועגונג פאר א „בייבי דעי נוירסערי״, וואָס זאָל אויך דינען אַלס היים פאר יענע קליינע יתומים וואָס ווערען אין יתומים הויז ניט אריינגענומען.

האָבענדיג ערפאהרונג פון דער פריערדיגער טהעטיגקייט, איז די נייע באוועגונג דאן אוועק מיט גרויס אימפּעט. און דאָס מאָהל, האָבען די פרויען זיך שוין מעהר ניט געווענדעט נאָך הילף צו די מענער. די פיהרערשאפט פון דער בייבי דעי נוירסערי, שפּעטער די „היברו אינפענטס אָרפען האָום״ איז די גאַנצע צייט ביז דער ערעפענונג פון דער קינדער היים, געלעגען אין די הענד פון די פרויען. דאָס איז געווען א „ווייבערשע מלוכה״, וואָס האָט באוויזען אין משך פון איין יאָהר צייט אריינצוקריגען גענוג מיטגלידער און גענוג געלד אויף צו קויפען א הויז פאר אזא אנשטאַלט.

מען האָט גענומען זוכען, א פּאסענד הויז וואָס איז געפונען געוואָרען אין 545 איסט קענפיעלד עוועניו, צו יענער צייט דער, אזוי גערופענער, מיטעל־פונקט פון אידישען ישוב.

די הויז האָט געהאט א מעלה, וואָס דער הויף (די יארד) איז געווען זעהר גרויס, מיט גענוג פּלאַץ פאר די קינדערלאך זיך צו שפּילען און אויף צו צובויען נאָך א הויז, אייגענטליך א האַל וואָס וואָלט גלייכצייטיג געווען א קוואַל פון הכנסה אויסצוהאַלטען דעם אנשטאלט.

דער רעכענונג איז דערביי געווען אז דער האַל וועט אין פארלויף פון טאָג דינען אַלס היים פאר די קינדערלאך וואָס גיהן אהיים שלאָפען מיט די מאַמעס. אין די אָווענדען וועט מען דעם האָל פארדינגען פאר מיטינגען, חתונות, פּאר־טיס און אזוי ווייטער.

ווי מען קען זעהן, זיינען די פרויען פיהרערינס פון דער בייבי דעי נויר־סערי געווען גאַנץ פּראקטישע מענשען און א דאנק זייער פּראקטישקייט איז שוין מיט אכצעהן חדשים שפּעטער, סוף זומער פון 1923, די אינסטיטוציע דערעפענט געוואָרען.

ס׳האָט לאַנג ניט גענומען און דער אנשטאַלט איז פארפולט געוואָרען מיט קינדערלאך פון ביידע סאָרטען. עס איז איינגעשטעלט געוואָרען אָרדנונג, מען האָט אנגעשטעלט די נויטיגע אויפזעהער. א קאָנסטיטוציע איז פארפאסט

געוואָרען מיט באשטימטע כללים ווי אזוי דער אנשטאַלט זאָל פארוואלטעט ווערען און די בייבי דעי נוירסערי האָט פונקציאָנירט, ווערענדיג אלץ מעהר און מעהר פּאָפּולער אויף אזוי ווייט, אַז מיט צוויי יאָהר שפּעטער, אין 1925, איז געגריינדעט געוואָרען אַ „נאָרטוועסטערן" ברענטש, פון פרויען אין דעם דאָ־מאָלסט נייעם אידישען געגענד, וואָס האָט זיך אנגעהויבען צו ענטוויקלען, אום צו העלפען די אינסטיטוציע.

די דאָזיגע צו־גרויסע פּאָפּולאַריטעט, ווי אין דעם פאַל מיט'ן בית יתומים, האָט ליידער קיין גוטס ניט געבראַכט.

ס'האָבען זיך אנגעהויבען רייבונגען צווישען די פיהרערינס פון דער אָרי־גינעלער נוירסערי סאָסייעטי מיטן נייעם ברענטש. די רייבונגען האָבען זיך ענטוויקעלט אין אַ שטאַרקער אָפּאָזיציע מיט'ן רעזולטאַט, דאָס אין 1926 האָט אויסגעבראָכען אַן אָפענע מלחמה, מיט קאָורט פּראָצעסען, מיט אינדזשאַנק־שאָנס און געגען־אינדזשאנקשאָנס וואָס האָבען זיך געצויגען חדשים לאַנג און היבש אָבגעשוואַכט די טהעטיגקייט לטובת דעם אנשטאַלט.

דער סוף איז געווען אַז דער ריכטער האָט די „אידישע מלחמה" פארן ביסעלע כבוד, פארענדיגט מיט דער באשטימונג פון דעם באוואוסטען אידישען כלל טהוער פרעד מ. באטצעל אלס בעפאָלמעכטיגטען צו רעאָרגאניזירען די גאַנצע פארוואלטערשאַפט.

דעם 25טען אָקטאָבער 1926, איז פאָרגעקומען אַ פּאָלקס מיטינג ביי וועל־כען אַ נייע פּרעזידענטין און אַ נייע דירעקטאָרען באָארד איז ערוועהלט געוואָ־רען. דאַן איז די טהעטיגקייט אין, און ארום, אנשטאַלט ווידער אוועק אויף אַ פריינדליכען, פּראַקטישען וועג און אלעס איז געווען גוט.

די נייע פארוואלטונג, זוכענדיג דעם אינדאָרסמענט און גוטהייסונג פון דער סטייט רעגירונג פאר דער אינסטיטוציע, האָט אויסגעפונען אַז ס'איז גע־גען געזעץ אנצופיהרען אַ „דעי נוירסערי" און אַ פערמאַנענטע היים פאר קינ־דערלאַך אונטער איין דאַך. דאָס זיינען צוויי גאַנץ באַזונדערע אנשטאַלטען וואָס מוזען אבגעזונדערט ווערען.

פאר דער אינסטיטוציע איז געבליבען אויסצוקלויבען איינס פון די צוויי. און אזוי ווי דער מאנגעל אין אַ „דעי נוירסערי" איז דאַן נישט געווען גרויס, איז באשלאָסען געוואָרען דער אנשטאַלט זאָל בלייבען אלס היים פאר די קליינע עופה'לאַך, גאַנצע און האַלבע יתומים, וואָס דאַרפען געהאָדעוועט און ערצויגען ווערען ביז אַזא עלטער ווען מען קען זיי שוין אריינעהמען אין בית יתומים. אין איינקלאַנג מיט'ן באשלוס האָט מען געענדערט דעם נאָמען פון בייבי נוירסערי אויף „היברו אינפענטס אָרפען האָום".

ווי מען קען אלזאָ זעהן, איז שוין דאן אין 1926, דער אנשטאַלט פּאַקטיש געווען אן אבטיילונג פון בית יתומים, כאָטש געפיהרט האָט זיך די היברו אינפענטס אָרפען האָום, ווי אַ באַזונדערע אונאבהענגיגע אינסטיטוציע. און דער דאָזיגער אומשטאַנד האָט אַ סך גורם געווען צו דער פאראייניגונג וואָס איז שפּעטער צושטאַנד געקומען דורך דער פארשמעלצונג פוןביידע אינסטי־טוציעס אין איינער, וועלכע האָט געקראָגען אַ נייעם, מעהר פּאַסענדען נאָמען: „די אידישע קינדער היים".

ס'איז אויך וויכטיג דאָ צו פארצייכענען דעם פאקט אז ווערענד דער „בית יתומים" איז פארבליבען אין זיין ערשטער היים, אין 47 ראַאינא סטריט, נעבען וואודוואַרד עוועניו, וואו עס שוויבעלט און גריבעלט מיט לעבען, ביז די נייע היים איז פארטיג געוואָרען, האָט מען די היים פון דער „היברו אינפענטס אָר־פען האָום אין 545 איסט קענפיעלד עוועניו, געמוזט אויפגעבען צוליב דער שנעלער געאָגראַפישער ענדערונג אין דעם דאָרטיגען געגענד, איידער נאָך די אידישע קינדער היים איז געעפענט געוואָרען.

גליקליכערוויז האָט זיך געפונען אַ אידישער וואוילטעטער, פּיטער מילער, וועלכער האָט אנגעבאָטען זיין צוועלף־רומיגע הויז אין 262 ראַאינא סטריט, אין שכנות צום בית יתומים, אלס פרייע היים פאַר דער אינסטיטוציע וואָס האָט אין אויגוסט 1928 זיך אהין אריבערגעצויגען און דאָרט אנגעפיהרט איהר טהעט־טיגקייט פאַר קנאַפּע דריי יאָהר צייט אויף אַ מוסטערהאפטען אופן ביז אין יולי 1931 ווען די „אידישע קינדער היים" האָט געעפענט איהרע טהירען פאַר אַלע קינדער וואָס נויטיגען זיך אין דער האָדעוואַניע און ערציהונג פון אַזאַ אנשטאַלט — גאַנצע, האַלבע, אָדער גאָר ניט קיין יתומים — וואָס געפינען דאָרט אַ היים אין גייסט און לויט'ן נאָמען וואָס די אינסטיטוציע טראָגט.

* * *

זייט דער ערעפענונג פון אמאָהליגען בית יתומים ביז היינט צו טאָג, זיינען שוין אַ סך וואַסערען פארלאָפען. מיינונגען איבער די מעטהאָדען פון ערציהונג, איבער די מעטאָדען פון אויפזיכט און קינדער־באַזאָרגונג בכלל, האָבען זיך ראַדיקאַל געענדערט.

צווישען די אַטאָריטעטען איבער דאָס פּראָבלעם פון „קינדער וואוילטעט־טיגקייט", אויך אין די רעגירונגס ביוראָס און קאָנפערענצען וואָס גיבען זיך אָפּ מיט פּאָרשען דאָס פּראָבלעם כדי צו געפינען די בעסטע מיטלען פאַר די בעסטע רעזולטאַטע, זיינען פעסטגעשטעלט צוויי הויפּט פּרינציפּען: 1) דאָס בעסטע פּלאַץ פאַר'ן קינד איז די אייגענע היים, מיט די עלטערען — מיט'ן טאַטען, אָדער מיט דער מאַמען — ווי דער פאַל זאָל ניט זיין; און 2) אויב די היים איז אַזוי

צושטערט אז זי קען שוין מעהר פאַר קיין פאַל ניט גאַנץ געמאכט ווערען, דאַן איז א היים ביי פּריוואטע מענשען — און אדאָפּטירטע היים אָדער „פּאָסטער האָום“ — אַלץ פאַרגעצויגענער ווי אן אַנשטאַלט.

דעריבער איז, זעלבסטפאַרשטענדליך, וואָס דער גאַנצער קאָמפּלעקס פּראָ־גען און פּראָבלעמען בנוגע אידישע היימלאָזע, פאַרוואָרלאָזע און עלטערענלאָזע קינדער, איז אנפאַרטרויט, ניט דעם אָדער יענעם אנשטאַלט, ניט דער אָדער יענער ביוראָ, נאָר א געמיינזאמען קאָמיטעט פון אַלע אינסטיטוציעס וואָס גי־בען זיך אָפּ מיט קינדער באזאָרגונג. דאָס איז די צוזאמענגעשטעלטע קערפּער־שאַפט פון פאַרטרעטער פון דער „סאָשעל סוירוויס ביוראָ“, פון דער „טשאַילד פּליישמענט ביוראָ“, פון דער קינדער היים און פון דער וועלפעיר פעדעראציע, א קערפּערשאַפט וועלכע פאָלגט נאָך דעם פּרינציפּ פון באזאָרגען וואָס מעהר קינדער אין פּריוואטע היימען — אין די אייגענע היימען, אויב נאָר מעגליך — וואו מען שטרענגט זיך אָן אָבצושאַפען די אורזאכען וואָס האָבען זיי צושטערט און מען טהוט אַלעס זיי גאַנץ צו מאַכען.

מיט דעם ערקלעהרט זיך אויך דער פאַקט וואָס די אידישע קינדער היים, האָט ניט אזוי פיל קינדער לויט דער דער קאַפּאַציטעט פון דער אינסטיטוציע. אָבער די אידישע קינדער היים ווי אן אנשטאַלט פאַר דעם צוועק וואָס דער נאָמען ענטשפּרעכט, פּילט אוים זעהר א וויכטיגע פונקציע אין גאַנצען סכום אידישער וואוילטעטיגקייט אין דעטראָיט.

דאָס איז ניט קיין בית יתומים נאָר א קינדער היים, ווי דאָס ווערט באַ־שטעטיגט דורך די ציפערען זייט דער ערעפענונג פון אנשטאַלט, אז: זיבעציג פּראָצענט פון אַלע קינדער וואָס זיינען אריינגענומען געוואָרען, האָבען געהאטביידע עלטערען.

די סאָציאַלע געזעצגעבונג פאַר די לעצטע עטליכע יאָהר, די שטאאטס־פאַרפליכטונגען צו דער אלמנה, גרושה אָדער עגונה וואָס האָט קינדערלאך צו דערציהען, האָט מעגליך געמאכט פאַר דער מוטער אנצוהאַלטען איהר אייגענע היים, איהר אייגענע מוטערליכע סביבה פאַר די קינדער.

אין דער אידישער קינדער היים, געפינען זיך דאָרום מעהרסטענס אזעלכע קינדער וועמענס מאַמעס זיינען ענטוועדער פאַרלענגערט קראנק, אינוואַלידען, גייסטיג קראנקע אָדער ניט צוגעפּאסט זיי צו דערציהען.

און אין אַט די פאַלען איז עס אויך ניט קיין פּערמאנענטע ערשיינונג. ווען עס ענדערען זיך די אומשטענדען, אויף איין אופן אָדער א צווייטען, ווערט דאָס קינד ארויסגענומען פון דער אינסטיטוציע. און מיט דעם ערקלעהרט זיך

אויך וואָס אין די קנאַפּע צעהן יאָהר, זייט די קינדער היים איז אָפען, איז דער דורכשניט ניט מעהר ווי א פעריאָדע פון ארום פערצעהן חדשים פאר יעדעס קינד וואָס האָט זיך דאָרט אויפגעהאלטען.

די אידישע קינדער היים איז א בנין פון ניט ווייניגער ווי פערציג צימערען, מיט אַלע אנדערע נויטיגע איינריכטונגען איינגעטהיילט אין צוויי אבטיילונגען: איינע פאר בייבעלאך, פון געבורט אַן ביז קינדער אין דעם פרע־סקול עלטער; און די צווייטע פאר קינדער פון זעקס ביז 16 יאָהר אַלט. אין זעלטענע אויס־נאמספאלען ווערען אמאָהל אריינגענומען קינדער איבער'ן עלטער פון 16 יאָהר.

צעהן צימערען פארנעהמט די אבטיילונג פאר די גאָר קליינע קינדערלאך, וואָס שטעהט אונטער דער אויפזיכט פון ספּעציעלע נורסעס בייטאָג און ביי־נאכט. אין דער דאָזיגער אבטיילונג איז פארהאן פּלאַץ פאר צוואנציג קינדער.

די צווייטע אבטיילונג האָט פּלאַץ פאר דרייסיג קינדער: פיר שלאָף צימע־רען פאר צוואנציג באָיעס און צוויי שלאָף צימערען פאר צעהן מיידלאך, וואָס איז אויך באזירט אויף דער שטענדיגער פּראָפּארציע פון דריי באָיעס פאר יעדע צוויי מיידלאך, וואָס זיינען דורכשניטליך אריינגענומען געוואָרען אין אנשטאַלט.

ווי א מאָדערנע אינסטיטוציע איז אַלעס אין דער אידישער קינדער היים איינגעאָרדענט אויף א מאָדערנעם אופן, מיט „איזאָלאטארס" פאר נייע קינדער־לאך וואָס מוזען דורכגעהן א גענויע מעדיצינישע אונטערזוכונג און פאר קראנ־קע קינדער דאָרט געהיילט צו ווערען; מיט צוויי שטודיר־צימערען, א מוזיק רום, קלענערע פארוויילונגס צימערען פאר באָיעס און מיידלאך; א ביבליאָטעק פאַרן יונגוואַרג מיט פּאסענדע ביכער; א „דזשימנעזיום" וואָס דינט אויך פאר די קינדער פון גאנצען ארומיגען געגענד, — אפילו פאר ספּאָרט־קלובען וואָס קומען זיך דאָרט צוזאמען פאר זייערע „רעקריאיישאָן" פּראָגראַמען; א גרויסער עס־זאַל פאר 36 באָיעס און מיידלאך; א שעהנער גאָרטען און „פּלעיגראַונד", און אַלץ־מיט־אַן־אנדער וואָס איז נויטיג צו שאַפען יענע פּאסענדע אטמאָספערע פאר'ן יונגוואַרג, זי זאָל פיהלען ווי אין אן אמת'ער היים.

די באַלעבאַטישקייט אין דער קינדער היים ווערט געפיהרט פון א סטעף פון צוויי נורסעס, א „מעיטראָן", איהר געהילף, א קעיר־טעיקער, עטליכע הויז־מיידלאך, א פּאָר־פּאָלק וואָס העלפען ארום אין דער פארוואלטונג און נאָך עטליכע אנגעשטעלטע מיט ל ו א י ס נ י ו מ אָ ר ק אלס הויפּט פארוואל־טער אין דער שפּיץ.

מר. ניומאָרק, א ספּעציאליסט אויף'ן געביט פון קינדער אויפזיכט, שטעהט שוין ביים רודער פון אנשטאלט דאָס זעקסטע יאָהר.

צום סטעף דאַרף אויך צוגערעכענט ווערען דער פרייוויליגער שטאַב פון עלף אידישע מעדיצינער און דענטיסטען, צווישען זיי כירורגען און ספּעציאַ־ליסטען אויף יעדען אנדערען מעדיצינישען געביט, וואָס גיבען זייערע לייסטונ־גען אינגאַנצען פריי, צו יעדער צייט ווען זייער הילף איז נויטיג.

דער בנין מיט דער ארומיגער שטיק לאַנד וואָס איז ביי דער ערעפענונג אָבגעשאַצט געוואָרען אין 165 טויזענד דאָלאַר, טראָגט איצט א ווערטה פון 135 טויזענד דאָלאַר, אויף וואָס מען איז שולדיג זיבען טויזענד דאָלאַר.

מיט פּלאַץ פאַר פופציג קינדער איז דער יעהרליכער דורכשניט געווען פון 45 קינדער, פאַר די לעצטע פינף יאָהר. אַן אויסנאַמס יאָהר איז געווען 1937, ווען די אינסטיטוציע האָט געהאַט דורכשניטליך מעהר ווי די מאַקסימום צאָהל. אין 1940 איז דער דורכשניט בלויז געווען 35 קינדער אין אנשטאַלט.

אינטערעסאַנט איז אָבער אז פאַר דער גאַנצער צייט זייט די אינסטיטוציע איז געעפענט געוואָרען איז די פּראָפּאָרציע כמעט די זעלבע: ארום זיבעציג פּראָצענט פון די קינדער האָבעןביידע עלטערען; דרייצעהן פּראָצענט זיינען האַלבע יתומים און בלויז איין קינד פון די 256 קינדער וואָס זיינען דורכגעגאַנ־גען דורכ'ן אנשטאַלט אין משך פון די קנאַפּע צעהן יאָהר זייט די קינדער היים עקזיסטירט, איז געווען א פּיילעבדיגער יתום. די איבעריגע קינדער זיינען גע־ווען די קרבנות פון אונגליקליכע הייראַטען און פון צוריסענע פאַמיליען לעבענס.

דאָס דאַרף מען געדענקען אום צו באַגרייפען אז די אידישע קינדער־היים איז ניט קיין יתומים הויז, נאָר א היים פאַר יענע קינדער, וואָס מוזען אזא היים האָבען פאַר א קורצער אָדער לענגערער פעריאָדע.

ווי אַן אינסטיטוציע וואָס קאָאָפּערירט מיט דער אידישער וועלפעיר פעד־דעראַציע, האָט די קינדער היים די פולע מיטהילף פו דער סאָשעל סורוויס ביוראָ, פאַר איהרע נויטיגע אויספאָרשונגען און פארן נאָכפאָלגען דעם פּראָגרעס פון יענע קינדער וואָס נויטיגען זיך אַן דעם, איידער זיי ווערען אריינגענומען און נאָכדעם ווי זיי פאַרלאָזען דעם אנשטאַלט.

מיט א בודזשעט פון איבער צוואַנציג טויזענד דאָלאַר א יאָהר, ווערט ארום זיבעציג פּראָצענט פון די אויסגאַבען געדעקט פון „קאָמיוניטי פאָנד" און דאָס איבעריגע פוןביישטייערונגען, פון איינקונפטען וואָס די אינסטיטוציע קריגט אריין פון געוויסע איבערבלייבאַכצען פונ'ם אמאָהליגען פארמעגען, פון די אָב־צאָהלונגען פאַר מאַנכע קינדער וועמענס עלטערען אָדער קרובים זיינען דאָס אומשטאַנד צו טהאָן און אויך פון א מיטגלידערשאַפט פון ארום פינף הונדערט, פון וועלכע עס ווערט נאָך אַלץ קאָלעקטירט סובסקריפּשאָנס פן דריי ביז זעקס

דאלאר א יאָהר. און צו דעם אלעמען דארף מען צורעכענען די „לײדים אקזילערי“ וואָס טראָגט צו איהר טהייל טהעטיגקייט לטובת דער אינסטיטוציע און די קינדערלאך.

די הויפּט אויפגאבע פון דער פארוואלטונג איז צו זאָרגען פאר דער פיזי־שער און גייסטיגער דערציהונג פון די קינדער צו גלייכער צייט. די קינדער פון סקוהל־עלטער געהן אין די סקוהלס פון דער נאכבארשאפט און זיי אטענדען אויך די קלאַסען פון די יונייטעד היברו סקוהלס. אויף וויפיל דאָס איז נאָר מעגליך, ווערט פאר זיי געשאפען א אידישע אומגעבונג אין דעם בעסטען זין פון וואָרט, אין שייכות צו שבתים, יום־טובים און אלגעמיין אידישען שטייגער־לעבען.

די מעהרסטע קינדער ווערען געשיקט אין פארלויף פון זומער אויף צוויי וואָכען אין פרעש־עיר קעמפּ פון דער וועלפעיר פעדעראציע, וועלכע שטעהט צום דינסט פון דער קינדער היים אויף מעהר ווי איין אופן זי זאָל פונקציאָ־נירען אין גייסט פון דער צייט ווי אן אינסטיטוציע אין דער אלגעמיינער אי־דישער וואוילטעטיגקייט פון דעטראָיט.

און צום שלום וואָלט מען אפשר בארארפט באטאָנען דעם פאקט, אז וואָס דער צושטאַנד פון די קינדער זאָל ניט האָבען געוועהן ווען זיי קומען אָן אין אנשטאלט, שאפט זיך פאר זיי דאָרט א נאָרמאלע סביבה. זיי האָדעווען זיך און ווערען דערצויגען ווי נאָרמאלע קינדער — צו דאָס זיינען בייבים, קינדער און קינדער־גאָרטען עלטער, אָדער סקוהל־קינדער — פון געבורט ביז'ן עלטער פון 16 יאָהר — ווי דאָס איז פעסטגעשטעלט געוואָרען פון די פארשיידענע מע־דיצינישע און פסיכיאטרישע אויספאָרשונגען און „טעסטען“ וואָס ווערען פון צייט צו צייט געמאכט, איבער דעם גייסטיגען צושטאנד פון די קינדער.

ווען דאָס קינד מוז האָבען אָט די היים, ווערט אלץ געטהאָן עס זאָל דאָרט פיהלען ווי אין א געמיטליכער היים־אטמאָספערע.

דער מושב זקנים —

אַ געזעלשאַפטליכע היים פאַר'ן עלענדען מענשען אויף דער עלטער

געגרינדעט פון אָרטאָדאָקסישע אידען מיט איבער דרייסיג יאָהר צוריק. — פון דעם אמאָהליגען קליינעם אנשטאַלט ביז דער איצטיגער מאָדערנער מאָדעל־אינסטיטוציע. — אן אייגענאַרטיג קאַפּיטעל אידיש געזעלשאַפטליכע טהעטיגקייט.

פון א קליינעם אנשטאַלט, וואָס איז מיט איבער דריי צעהנדליג יאָהר צו־ריק געגרינדעט געוואָרען פון א קנאַפּען מנין אָרטאָדאָקסישע אידען, ביז דער איצטיגער מאָדעל אינסטיטוציע פאר וועלכער עס קומט קרעדיט דעם גאנצען אידישען כלל — דער גאנצער דעטראָיטער אידישער באַפעלקערונג, — דאָס איז די געשיכטע פון מושב זקנים אָדער ווי די אינסטיטוציע ווערט גערופען אין ענגליש, „דזשואיש האָום פאָר עידזשעד".

דער מושב זקנים, דאָס איז די היים פאר'ן עלטערען מענשען, די לעצטע סטאַנציע פאר דעם מאַן אָדער פרוי וועלכע קומען אויף די עלטערע יאָהרען ווען זיי קענען זיך שוין ניט צופּאַסען צום ארומיגען לעבען; פאר ווען ס'איז שוין ניט לייכט זיך אויסצולעבען אין דער פריערדיגער סביבה און זיי מוזען האָבען א פּלאַץ וואו זיך אויסצורוהען; א פּלאַץ וואו זיי זאָלען קענען רואיג און אונגע־שטערט פארברענגען די צייט אין געזעלשאַפט מיט נאָך אַזעלכע מענשען ווי זיי זיינען — אין אַזא אַטמאָספערע וואו זיי זאָלען זיך ניט פיהלען ווי פרעמדע, ווי אנגעוואָרפענע און גאנץ אָפט ווי אן אָנשיקעניש.

שוועהר צו געפינען היינט צו־טאָג א דעטראָיטער אידען וועלכער זאָל באַ־דויערען דאָס וואָס פאר די לעצטע אנדערהאַלבען צעהנדליג יאָהר האָט זיך די אידישע באַפעלקערונג צושפּרייט אין אַלע עקען שטאָדט.

ניטאָ שוין מעהר דער אמאָליגער טיפּיש־אידישער קוואַרטאַל אין איין באַ־שטימטען דיסטריקט, די אַזוי־גערופענע „געטהאָ" אויף וועלכער מען האָט גע־קענט אנווייזען: אָט דאָס איז עס! — דאָס איז דער אידישער געגענד . . . זי איז פארשוואונדען געוואָרען.

אנשטאָט איין געגענד האָבען מיר היינט צו טאָג פיר, פינף — און אפשר גאַנצע זעקס — אידישע געגענדען. און די דאָזיגע ענדערונג ווערט זיכער פון קיינעם ניט באַדויערט. גראַדע פאַרקעהרט: דער מאָדערנער איד פרעהט זיך מיט דעם וואָס אונזערע קריסטליכע שכנים קענען ניט מעהר טייטלען מיט די

פינגער אויף די אידען אלס א פאלק וואס זוכט זיך נאר אבצוטהיילען, זיך אב־צוזונדערען פון דער איבעריגער באפעלקערונג.

זיי טהוט שטארק הנאה וואס דער אמאליגער טיפישער אידישער קוואר־טאל איז שוין א זאך פון דער פארגאנגענהייט.

און דאך קען מען זאגען אז ווען ניט דער „אמאהל", ווען ניט אט יענע צייט ווען די אידען פון דעטראיט האבען זיך געטוליעט איינער צום צווייטען, זיך געפיהלט גיכער ווי איין פאמיליע ווי בלויז אלס שטאם־ברידער — ווען ניט יענע צייט, וואלטען נאך אפשר ביז היינט צו טאג פילע נויטיגע אינסטי־טוציעס, צווישען זיי דער מושב זקנים, ניט עקזיסטירט.

די פאקטען צייגען אז אלע פארזוכען פאר די לעצטע צעהן־פופצעהן יאהר צו גרינדען נייע אנשטאלטען פון איין סארט אדער א צווייטען, האבען זיך ניט איינגעגעבען. און אין פרט פון מושב זקנים קען עס באשטעטיגט ווערען מיט מעהר ווי איין באווייז אז ווען ניט דער „אמאהל" וואלט מען אין די שפעטערע יאהרען אפילו ניט געטראכט דערפון.

דאס וואס דעטראיט האט היינט אזא מאדעל־אינסטיטוציע פאר די זקנים און זקנות — אן אינסטיטוציע וואס ווערט אגב גענומען אלס מוסטער פאר אנדערע אידישע ישובים אין די פאראייניגטע שטאאטען און קענעדע — וואלט דארום בשום אופן ניט מעגליך געווען, ווען ניט די איינציאטיווע פון יענע עט־ליכע אידען וואס זיינען דורך מאדנע וועגען און אומוועגען געקומען צום געדאנק אזא אינסטיטוציע צו שאפען.

ערשט ווען די אינסטיטוציע האט שוין עקזיסטירט, ווי קליין זי זאל ניט האבען געווען, האט דער דאזיגער פאקט געווירקט אויף דער עפענטליכער מיי־נונג, אויפן גאנצען אידישען כלל, זי צו פארגרעסערען און פארבעסערען — זי צו דערפיהרען צום איצטיגען צושטאנד פון מושב זקנים מיט וועלכען די גאנצע אידישע באפעלקערונג שטאלצירט.

* * *

אינטערעסאנט ביז גאר איז די געשיכטע פון מושב זקנים און די מאדנע צופאלען און אומשטענדען וואס זיינען דערין געווען פארוויקעלט, אומשטענדען וואס זיינען אזוי כאראקטעריסטיש פאר דעם אופן ווי אזוי אידיש־געזעלשאפט־ליך לעבען האט זיך אויספארמירט אין די שטעדט און שטעדטלאך פון אמערי־קא וואוהין אידען זיינען געפאהרען זוכען פרנסה.

דאס איז געווען מיט עטליכע־און־דרייסיג יאהר צוריק, ווען די אידישע באפעלקערונג איז באשטאנען פון ווייניגער ווי צעהן טויזענד נפשות. דער

אָרטאָדאָקסישער איד, קומענדיג אין דער נייער שטאָדט און זוכענדיג א פּלאַץ וואו צו דאַוונען, האָט באַלד גענומען טראַכטען פון א שוהל, פון א מקום־קדוש וואו ער זאָל זיך קענען באהעפטען מיט גאָט און טהאָן זיינע רעליגיעזע פליכטען.

האנד אין האנד מיט דער שוהל געהט אויך דער „בית־החיים", א שטיקעל ערד, וואו דער איד, ווען די שעה קומט און ער דאַרף פאַרלאָזען די וועלט, זאָל באערדיגט ווערען.

ווען די שוהל און דער בית עולם זיינען שוין פאַרהאַן, דאַרף מען ערשט א חברה קדישא, וואָס זאָל זיך מתעסק זיין מיט'ן מת, איהם טהאָן זיין אידישע רעכט. און אזוי געפינען מיר שוין דאָן א גרויסע חברה קדישא, וועלכע איז גע־שאַפען געוואָרען פון מיטגלידער פון דריי אָרטאָדאָקסישע שוהלען וואָס האָבען צו יענער צייט עקזיסטירט.

און פון דער דאָזיגער חברה קדישא איז עס אויסגעוואקסען דער מושב זקנים, אָדער בעסער געזאָגט, די סאָסייעטי וועלכע האָט זיך דערטראַכט צום געדאַנק אז אזא אינסטיטוציע איז העכסט נויטיג. ס'האָט נעמליך פּאַסירט אז רעדענדיג און זיך מתעסק זייענדיג מיט די טויטע, האָט מען זיך דערמאַהנט אן די לעבעדיגע.

דאָס איז אגב א אינטערעסאנטער שטריך וואָס ווארפט אביסעל ליכט אויפ'ן אידיש־געזעלשאַפטליכען לעבען פון יענער צייט.

דער אידישער געגענד, אָדער „געטהא" איז דאַמאָלסט געווען קאָנצענטרירט אין עטליכע בלאָקס ארום הייסטינגס און גרעשאָט עוועניו. יעדער איינער האָט דעם אנדערען געקענט; געקענט איהם אָנרופען ביים ערשטען נאָמען און וואַר־שיינליך געוואוסט וואָס ביי יענעם אין טעפּעל קאָכט זיך . . . דאָס אידיש־גע־זעלשאַפטליכע לעבען האָט געטראָגען דעם אמת'ן פאַמיליארנעם כאראקטער. און האָט חלילה פּאַסירט עפּעס אן אומגליק אין א אידישער פאַמיליע, אָדער דער צופאַל האָט געבראַכט קיין דעטראָיט אן עלענדען אידען, האָט די גאַנצע קהלה דערפון געוואוסט. ווער שמועסט נאָך אז ס'האָט פּאַסירט א טויט־פאַל, איז דאָס אודאי געוואָרען אן ענין פאַר דער גאנצער אידישער געמיינדע.

דאַרף זיך טרעפען א פאַל, און באַלד א צווייטער און א דריטער, אז על־טערע אָרעמע מענשען זאָלען דורך קראַנקהייט און עלענדקייט פאַלען צולאַסט אויף דער קהלה. ווי דער שטייגער איז געווען, האָט מען פאַר זיי געמוזט זאַמ־לען נדבות אין א פּאַטשיילקע . . . מען האָט זיי ווי עס איז באַזאָרגט פאַר א שטיקעל צייט. אָבער אזוי ווי אייביג לעבט מען דאָך ניט, זיינען זיי געשטאָר־בען און ביי די לויות האָט מען גערעדט וועגען זייער ביטערען גורל, וואָס זיי האָבען געהאַט אויף דער עלטערע יאָהרען אויסצושטעהן.

איין אויסשטעהענדער פאַל האָט דאַן פּאַסירט וואָס האָט שטאַרק אויפֿגערעגט די געמיטהער ביי די פיהרער און גבאים פון דער חברה קדישא. ס'האָט זיך נעמליך געהאַט פאַרשפּרייט א קלאַנג אַז דער פאַרשטאָרבענער אַלטיטשקער איז פּשוט אויסגעגאַנגען פאַר דער צייט ווייל ער האָט ניט געהאַט קיין היים וואו צו זיין און וואו מען זאָל אויף איהם אכטונג געבען.

דער דאָזיגער פאַל האָט געווירקט אַז גלייך נאָך דער לויה איז באַשלאָסען געוואָרען אַז: ווייטער טאָר עס אַזוי ניט זיין. מען מוז געפינען מיטלען צו באַזאָרגען אַזעלכע עלענדע אָרעמע זקנים מיט א פּלאַץ, מיט אַ שטיקעל היים וואו דעם קאָפּ אוועקצולעגען און ניט דאַרפען ארומוואַלגערען זיך היינט דאָ און מאָרגען דאָרט.

פאַרשטעהט זיך, אַז עס טהוט זיך ניט אַזוי לייכט ווי עס רעדט זיך. עס נעהמט אַלע מאָהל א שטיקעל צייט. און אַזוי איז אנפאַנג 1907 געגרינדעט געוואָרען א מושב זקנים סאָסייעטי פון געצעהלטע מענשען. אויפ'ן טשאַרטער פון דער מושב זקנים סאָסייעטי, וואָס איז אינקאָרפּאָרירט געוואָרען אין מאַי 1907 געפינען מיר די נעמען פון ניין אָרטאָדאָקסישע באַליבאַטים מיט'ן פאַרשטאָרבענעם רבי יהודה לעווין — וועלכער האָט אין זיין צייט אויסגעאיבט א גאַנץ אייגענאַרטיגען איינפלוס אויף דאָס אידישע דעטראָיט — אָן דער שפּיץ.

מאַנכע פון די גרינדער, זאָל דאָ געזאָגט ווערען, האָבען שפּעטער אליין פאַרבראַכט זייערע עלטערע יאָהרען אין אַנשטאַלט, פאַר וועלכען זיי האָבען געאַרבייט די גאַנצע צייט פון זייער לעבען. אָבער בלויז איינער פון זיי האָט דערלעבט צו זעהן דעם שעהנעם פּראַכטפאָלען בנין אין וועלכען די אינסטיטוציע געפינט זיך די לעצטע דריי יאָהר. דאָס איז מר. דזשייקאָב לעווין, פּרעזידענט פון מושב זקנים פון דעם ערשטען טאָג פון דער געגרינדעטער סאָסייעטי ביז היינטיגען טאָג.

אַ שטיקעל צייט איז אוועק, עס האָבען אנגעהויבען אריינקומען מעמבערס אין דער סאָסייעטי, און מען האָט זיך א נעהם געטאָן דעם פּלאַן פון א מושב זקנים צו פאַרווירקליכען אין לעבען: מען האָט גענומען זוכען א הויז וואָס איז ענדליך געפונען געוואָרען. די הויז, א פּאַסענדע אין יענער צייט, פאַר'ן אַנשטאַלט, איז געקויפט געוואָרען פאַר צעהן טויזענד דאָלאַר.

דאָס איז געווען די הויז אויפ'ן קאָרנער בראַש און ווינדער סטריט, וואָס איז שפּעטער איבערגענומען געוואָרען פון דער הכנסת אורחים סאָסייעטי און וואו דער אמאָליגער, אַזוי גערופענער, צווילינג אנשטאַלט צום מושב זקנים — דער הכנסת אורחים — האָט זיך געפונען ביז 1931.

אַזוי לאַנג ווי די מושב זקנים סאָסייעטי האָט עקזיסטירט בלויז אויפן פּאַ־

פיר איז, פארשטעהט זיך קיין געלד ניט געווען. פון די „דיוס“ וואס מען האט געצאהלט אין געצעהלטע סענטען, האט מען קיין קאפיטאל ניט געקענט אנ־קלויבען. ביז מען האט געפונען די הויז, האט די קאסע פארמאגט וועניגער ווי הונדערט דאלאר. אבער ווען די הויז איז געפונען געווארען, האט מען גערופען דעם ערשטען אלגעמיינעם מיטינג פון די מעמבערס און אין משך פון צעהן טעג איז געווארען פופצעהן הונדערט דאלאר. ס'האט לאנג ניט גדויערט און נאך געלד איז אריינגעקומען. די באפעלקערונג האט זיך ווארעם אבגערופען און דער מושב זקנים איז געווארען א פאקט.

אנפאנג 1910 איז די אינסטיטוציע געעפענט געווארען און אין א קורץ שטיקעל צייט איז זי פארפולט געווארען מיט זקנים און זקנות, ארום דרייסיג אין צאהל, וועלכע האבען ענדליך געקראגען א מקום מנוחה אויף די עלטערע יאהרען.

אז דער מושב זקנים האט אנגעהויבען פונקציאנירען, האט מען זיך ארומ־געזעהן אז די היים אויף בראש סטריט איז ווייט ניט גרויס גענוג. עס זיינען באלד געווארען מעהר אפליקיישאנס ווי בעטען. אבער קיין מעגליכקייטען צו פארגרעסערען דעם אנשטאלט זיינען ניט געווען. האט מען אנגעווענדעט פאר־שיידענע מיטלען. פון איין זייט האט מען געפיהרט קאמפיינס פאר יעהרליכע מיטגלידער און סובסקרייבערס און פון דער צווייטער זייט האט מען אויסגע־נוצט די פראקטיק פון געוויסע פיהרער פון אנשטאלט, אין דעם ריעל עסטייט „בום“, וואס איז דאמאלסט געווען אין פולען גאנג.

און מיט אט דער „פראקטיק“ האט מען שפעטער געקויפט צוויי הייזער, איינע נעבען דער צווייטער אין 296 און אין 318 עדמאנד פליים, וואוהין די אינסטיטוציע האט זיך מיט זעקס יאהר שפעטער, אין 1916, איבערגעטראגען.

די הויז אין 318 עדמאנד פליים איז פריער געווען א פריוואטער האספיטאל און זי האט זיך דערפאר שטארק צוגעפאסט פאר'ן אנשטאלט.

פונדעסטוועגען האט מען אויסער די 42 טויזענד דאלאר, וואס מען האט באצאהלט פאר די הייזער נאך געמוזט אויסגעבען עקסטרע זעקס טויזענד דא־לאר, די הייזער צו רעמאנטירען און אלץ איינארדנען אויף א מעהר אדער ווע־ניגער, מאדערנעם אופן.

דא, אין דעם נייעם אנשטאלט איז שוין געווען פלאץ פאר 53 זקנים. איז איבעריג צו זאגען, אז יעדער פלאץ, יעדע בעט איז באלד פארפולט געווארען.

ארום 21 יאהר צייט האט זיך דער מושב זקנים געפונען אויף עדמאנד פליים. די געאגראפישע לאגע פון דעטראיט האט זיך ראדיקאל געענדערט מעהר

ווי איין מאָהל. די פיהרער פון מושב זקנים האָבען מעהרערע פארזוכען געמאכט, די אינסטיטוציע ארויסצומופען פון דאָרט; פלענער זיינען שוין געווען אָט, אָט פאַרטיג, צו בויען א נייעם בנין; מיט דער „פראקטיק" פון די פיהרער, האָט מען שוין אפילו געהאט דערגרייכט אזעלכע רעזולטאַטען וואָס האָבען בעדארפט פארזיכערען אויף אייביג די אונאבהענגיגע עקזיסטענץ פון מושב זקנים ווי א גרויסע רחבות'דיגע אינסטיטוציע פאר וויינינגסטענס הונדערט זקנים.

אָבער קיינע פון די פלענער, פון די פראקטישע פראָיעקטען, זיינען ניט פארווירקליכט געוואָרען צוליב מעהר ווי איין אורזאך, הויפטזעכליך צוליב'ן שנעלען אומבייט אין דער געאָגראַפישער לאַגע פון דעטראָיט און צוליב דעם עקאָנאָמישען צושטאַנד פון די סוף־צוואַנציגער יאָהרען, מיט'ן נאָכפאָלגענדען קריזיס.

אין אנפאנג פון די צוואנציגער יאָהרען ווען די אינסטיטוציע האָט געבליהט, מיט אכצעהן הונדערט מיטגלידער און סובסקרייבערס און מיט אנדערע קוואַלען פון הכנסה, אזוי אז געלד איז געווען גענוג, האָבען די פיהרער פון אנשטאַלט געקויפט א גרויסע שטיק לאַנד אויף לינוואוד און דייוויסאָן עוועניו. דער פרייז איז געווען אזא אז אויסער בויען דאָרט א נייעם בנין איז מען שוין געווען זיכער מיט א באדייטענדען פראָפיט.

שפעטער אביסעל, ווען יענער שטאָדט־טהייל האָט גענומען שטארק וואַקסען, האָט מען זיך ארומגעזעהן אז דער געגענד וועט גאָר ניט זיין פאַסענד פאַר'ן מושב זקנים; אַז מען קען די שטיק לאַנד פאַרקויפען מיט א ריזיגען פראָפיט און בויען א היים פאַר'ן מושב זקנים אין א פיל בעסערען געגענד.

אוועק איז נאָך א שטיקעל צייט און מען האָט ענדליך געפונען די פאַסענדע שטיק לאַנד אויף וואודווארד און דרייצעהן מייל ראָוד וואָס איז טאקע באַלד געקויפט געוואָרען. אן ארכיטעקטען פירמע האָט שוין אפילו געהאט געמאכט די נויטיגע בוי־פלענער פאר א בנין מיט פלאַץ פאר 125 זקנים, מיט אַלע מאָדערנע איינריכטונגען אויפן שעהנסטען און בעסטען אופן. געלד האָט מען דערווייל אויסגעבאָרגט אין א באַנק אויפ'ן רעכענונג פון דער שטיק לאַנד אויף לינוואוד און דייוויסאָן עוועניו וואָס מען וועט פארקויפען מיט א סך ריוח.

דערווייל, וואָס ווען, איז געוואָרען א שטילשטאַנד אין ריעל־עסטייט מארקעט, מען האָט די שטיק לאַנד ניט געקענט פארקויפען. גלייכצייטיג האָט מען זיך באַרעכענט אז אַ אידישע אינסטיטוציע אזוי ווייט ארויס פון שטאָדט, אַזש אויף דרייצעהן מייל ראָוד, איז גאָר ניט פראַקטיש. הקיצור, די לאַגע איז היבש פארפלאָנטערט געוואָרען און אין דער פלאָנטערניש האָט זיך אונטערגערוקט דער קריזיס וואָס האָט אלע פלענער און פראַקטישע אויסרעכענונגען צונישט געמאכט.

דער קריזיס האָט אויך, פאַרשטעהט זיך, געווירקט אויפ'ן אַלגעמיינעם פי־נאַנציעלען צושטאַנד פון דער אידישער באַפעלקערונג, וואָס האָט גלייכצייטיג זיך געמוזט אָבּרופען אויף דער באַליבּאַטישקייט אין דער אינסטיטוציע.

אין 1931 האָט דער מושב זקנים זיך אנגעשלאָסען, ווי אן אינסטיטוציע, אָן, און פון, דער אידישער וועלפעיר פעדעראַציע וועלכע האָט גלייך איבערגע־נומען דאָס סובסידירען דעם אנשטאַלט דורך די יעהרליכע פאַראייניגטע אי־דישע קאַמפּיינס. אָבער פון דער מעגליכקייט צו בויען א נייעם בנין, וואָס האָט בעדאַרפט קאָסטען ניט צעהנדליגער, נאָר הונדערטער טויזענדער דאָלאַר, האָט קיין רייד ניט געקענט זיין, ווייל מיט דער פאַרשאַרפטקייט פון קריזיס, האָט מען אנשטאָט אויסשפּרייטונג און פאַרגרעסערונג פון דער אידישער וואויל־טעטיגקייט געמוזט געפינען מיטלען ווי אזוי, ווי עס איז, דורכצוקומען מיט די בודזשעטען פאַר די שוין עקזיסטירענדע אינסטיטוציעס און אנשטאַלטען, וואָס איז אויך ניט לייכט אנגעקומען.

דאָס איז אגב דאן געווען ניט בלויז א אידישע ערשיינונג נאָר אן אַלגע־מיינע, אין אַלע שטאָדטישע אינסטיטוציעס און אנשטאַלטען און אין „קאָמיו־ניטי פאָנד", די צענטראַלע קערפּערשאַפט פון דער גאנצער שטאָדטישער פי־לאַנטראָפּיע.

די לאַגע פון מושב זקנים איז געווען מעהר ווי טראַגיש. דער געגענד שלעכט, די הויז אַלט און פאַרנאַכלעסיגט, איז זי מיט יעדען ווייטערדיגען יאָהר, מיט יעדען חודש געוואָרען פּשוט א פייער פאַסטקע. עפּעס האָט געמוזט פּאַ־סירען און — ס'האָט פּאַסירט.

אין 1934 האָט זיך אנגעהויבען א ספּאָנטאַנע באַוועגונג צווישען דער אי־דישער באַפעלקערונג פאַר א נייעם מושב זקנים. גראַדע האָבען געוויסע עלע־מענטען דאַמאָלסט פּרובירט אויפלעבען די אידישע האָספּיטאַל באַוועגונג און דאָס האָט געפיהרט אין דער ריכטונג פון מושב זקנים דורך דעם וואָס די לאָ־קאַלע אידישע און ענגליש־אידישע צייטונגען האָבען געעפענט די קאָלומס פאַר בריעף מיט מיינונגען פון די לעזער וועגען דער פראַגע: אידישער האָספּיטאַל, אָדער מושב זקנים, וואָס איז בילכער און וויכטיגער?

אין די שפּעטע חדשים פון יענעם יאָהר האָט דער „פאָרווערטס" געדרוקט מאַסען בריעף אין וועלכע די שרייבער האָבען אין זייער מאַיאָריטעט געפאָדערט און גערופען די אידישע פיהרער גלייך צוצוטרעטען צו בוין א נייעם בנין פאַר'ן מושב זקנים, אַלס די סאַמע ערשטע און וויכטיגסטע אויפגאַבע פון אידישען כּלל.

אַט די דאָזיגע ספּאָנטאַנע באַוועגונג האָט געפיהרט צו א גרויסער פּאָלקס־קאָנפערענץ וואָס די וועלפעיר פעדעראַציע האָט פאַררופען פון אַלע אָרגאַניזיר־טע גרופען אין אידישען פאָלקס לעבען פון דעטראָיט.

די קאָנפערענץ וואָס איז אבגעהאַלטען געוואָרען דעם 27טען יאנואר 1935 האָט אנגענומען א רעזאָלוציע צו בויען א נייעם מושב זקנים און האָט זיך פאַר־פליכטעט צו קאָאָפּערירען אין א פולער מאָס מיט דער וועלפעיר פעדעראציע אין די קומענדע קאמפּיינס כדי צו שאַפען די נויטיגע געלד־מיטלען.

ביי יענער קאָנפערענץ איז עס געשאַפען געוואָרען די היסטאָרישע קאָמיטע פון 21 פאַרטרעטער פון אַלע גרופּירונגען אין אידיש־געזעלשאפטליכען לעבען פון שטאָדט, וועלכע האָט שפּעטער געלייגט דעם גרונדשטיין פאַר'ן אידישען קאַ־מיוניטי קאונסיל. *)

אין משך פון די נעקסטע דריי וואָכען זיינען אָבגעהאלטען געוואָרען זיי־צונגען פון דער קאָמיטע מיט דער פיהרערשאפט פון דער וועלפעיר פעדעראציע ביי וועלכע מען האָט זיך געאייניגט אויף א פּראקטישען פּלאַן איינצושליסען הונדערט טויזענד דאלאר אין דער „קוואָטא“ פון קומענדען פאראייניגטען אי־דישען קאמפּיין פאַר'ן ספּעציפישען צוועק צו בויען א נייעם בנין פאַר'ן מושב זקנים.

דער דאָזיגער פּלאַן איז גוטגעהייסען געוואָרען ביי א צווייטער פאָלקס־קאָנפערענץ דעם 17טען פעברואר, 1935. און פון דאן אן איז די פּראקטישע ארבייט פאַר'ן נייעם מושב זקנים אוועק אין פולען גאַנג.

ווי שלעכט די צייט איז דאן ניט געווען, האָט דאָס אידישע דעטראָיט זיך ווי געהעריג אָבגערופען. און מיט דעם ערשטען פאָנד אלס פאַרזיכערונג, האָט מען גענומען זוכען א שטיק לאַנד וואָס איז געפונען געוואָרען אין שכינות צו דער אידישער קינדער היים, אויף פּעטאָסקי, צווישען בוירלינגיים און לאורענס עוועניו.

אנפאנג 1936 איז די אינסטיטוציע רעאָרגאַניזירט און אינקאָרפּאָרירט געוואָרען אונטערן נאָמען „דזשואיש האָום פאָר עידזשעד“ און אין אַפּריל פון זעלבען יאָהר איז מען צוגעטראָטען צו דער פּראקטישער בוי־ארבייט אויף דער שטיק לאַנד פון פיר און א האלב אקער, פון איינעם פון די שעהנסטע און מאָ־דערנסטע בנינים וואָס מען קען זיך נאָר פאָרשטעלען.

אין פאראייניגטען אידישען קאמפּיין פון זעלבען יאָהר איז איינגעשלאָסען

*) מעהר וועגען דער באטרעפענדער קאָמיטע און איהר שייכות צום קאמיוניטי קאונסיל, וועט דער לעזער געפינען אין קאַפּיטעל „דער אידישער קאמיוניטי קאונסיל“.

געוואָרען נאָך אַ סומע פאַר׳ן מושב זקנים אזוי אז ביידע קאמפּיינס האָבען רעאַליזירט 154 טויזענד דאָלאַר. נאָך געלד איז אריינגעקומען פון אנדערע קוואַלען, פון דירעקטע גרעסערעביישטייערונגען פארן מושב זקנים און אויך פון יענעם אייגענטום וואָס די אינסטיטוציע האָט פון פריער געהאַט.

און סך הכל האָט די געביידע מיט די איינריכטונגען אָבגעקאָסט אַ פערטעל מיליאָן דאָלאַר, כאָטש אָבגעשאַצט איז דער בנין ווערטה צו זיין פיל מעהר, אויף וואָס מען איז ניט שולדיג קיין איין סענט.

דער נייער מושב זקנים בנין וואָס טראָגט דעם נומער 11501 פּעטאָסקי עוועניו, איז געעפענט געוואָרען אין מאַי 1937. דעם 15טען יוני האָט מען אהין אריבערגעפיהרט די 48 אַלטיטשקע פון פריערדיגען אנשטאַלט און איידער דער זומער איז פאַראיבער איז די אינסטיטוציע שוין געווען איבערגעפילט.

געבויט מיט אַ קאַפּאַציטעט פאַר 107, געפינען זיך דאָרט דורכשניטליך זייט דער ערעפענונג, 125 זקנים צו יעדער צייט, אמאָל איינער אָדער צוויי מעהר. דאָס פאַרקלענערט אָבער אַלץ ניט דעם זאַפּאַס, דעם וואַרט־צעטעל פון אַרום פופציג אַפּליקאַציעס פון זקנים און זקנות אריינגענומען צו ווערען אין אנשטאַלט, וואָס וואַרטען שטענדיג אויף זייער „נעקסט“, אויף אַ פּלאַץ אין אַט דער היים, די בעסטע היים פאַר׳ן זקן וואָס קען זיך אין קיין אנדער סביבה ניט אריינפּאַסען.

אין עלטער פון 65 ביז 95, און אביסעל עלטערע אויך, געפינען זיך אין דער אינסטיטוציע, זייט איהר גרינדונג ביז היינט צו טאָג, פארשיידענע סאָרטען אַלטע לייט, לויט דער פּראָפּאָרציע פון אנדערהאַלבען מאָהל אזוי פיעל פרויען ווי מענער.

פאַרהאַן דאָרט אַזעלכע זקנים — און זיי זיינען אין דער מעהרהייט — וואָס, ווען ניט די אינסטיטוציע וואָלט זיי אויסגעקומען פארוואָגעלט צו ווערען ערגעץ צווישען קריסטען אין אַ גאָר ניט־גינסטיגער אטמאָספּערע. דאָס זיינען אָרעמע, עלענדע מענשען וואָס זיינען אויף דער עלטער געבליבען עלענד ווי אַ שטיין און האָבען ניט קיין קרוב און קיין גואל; און פאַרהאַן ווידער אַזעלכע פארמעגליכע זקנים, וואָס האָבען קינדער און אייניקלאַך, אָבער זיי קענען זיך שוין ניט צופּאַסען צום לעבען פון די קינדער און זיי ווילען בעסער פאַרברענגען די לעצטע יאָהר מיט זייערס־גלייכען.

פאַר זיי צאָהלט מען, פארשטעהט זיך, אַ באַשטימטען פּרייז פאַר קעסט און דירה, אָבער ווייט ניט גענוג וואָס ס׳קאָסט זיי אויסצוהאַלטען.

צווישען די 74 פרויען און 52 מענער וואָס האָבען זיך געפונען אין אנשטאַלט היינטיגס יאָהר, האָט מען בלויז געצאָהלט פאַר 19. נאָך 20 האָבען

געקראָגען עלטער פּענסיעס פון שטאַאַט, פאַר זייער אויפהאַלטונג אין מושב זקנים. אָבער דער דורכשניט פון דעם סאָרט זקנים איז געוועהנליך ניט מעהר ווי צווישען 25 און 30 פּראָצענט העכסטענס, פון דער אַלגעמיינער צאָהל אין אַנשטאַלט צו יעדער צייט.

די פּראַפּאָרציע וואָלט זיכער געווען מעהר, ווייל ניט אויסגערעדט זאָל עס זיין, פעהלען ניט קיין אידישע פאַמיליעס וואו די אַלטע טאַטע־מאַמע קענען זיך שוין ניט צוגעוואוינען צו די פיהרונגען און סאַי זיי, סאַי די קינדער ליידען פון די אנגעשטריינגטע באַציהונגען. אָבער אין מושב זקנים גיט מען פאָרצוג צו די וואָס האָבען גאָר ניט קיין אייגענע. זיי קומען די ערשטע און נאָר אין אויסנאַמספאַלען נעהמט מען אויך אַריין די וואָס האָבען ווער ס'זאָל פאַר זיי זאָרגען.

אין פראַכטפולען בנין מיט 97 צימערען, זיינען פאַרהאַן 64 שלאָף־צימערען פאַר פאַרלאַך און אויך פאַר יחידים. צעהן פון אָט די שלאָף צימערען דינען אַלס האָספּיטאַל פאַר צוואַנציג פּאַציענטען, אויסגעשטאַטעט מיט אַלע מעדיצינישע איינריכטונגען ווי א מאָדערנער הייל אנשטאַלט, סאַי פאַר כראָניש קראַנקע און סאַי פאַר די וואָס נויטיגען זיך בלויז אין מעדיצינישער אויפזיכט.

א שטאַב פון 41 אידישע מעדיצינער, איינגעשלאָסען ספּעציאַליסטען אויף אַלע געביטען פון דער מעדיצינישער וויסענשאַפט, גיט זיינע לייסטונגען אינ־גאַנצען פריי. ס'איז אַזוי איינגעאָרדענט אַז יעדען טאָג קומט אַן אַנדער דאָקטאָר אונטערזוכען די קראַנקע און צוויי „סיניאָר" סטודענטען פון מעדיצינישען פאַ־קולטעט, ביים שטאָדטישען אוניווערזיטעט, וואוינען דאָרט אום שטענדיג, צו יעדער צייט, צו קענען אַטענדען צו די חולאים.

אויך איז אין דער אינסטיטוציע פאַרהאַן אַן אַפּטייק, אנגעפיהרט און טיילווייז סובסידירט פון דער אידישער (אַסקעלאַפּיען) דראָגיסטען סאָסייעטי. יעדען טאָג קומט א דראָגיסט אין אַנשטאַלט און מאַכט די רעצעפּטען.

אויף אַזוי פיל ווערט געזאָרגט פאַר'ן געזונד פון די זקנים.

אויף די אַנדערע, נאָרמאַלע געביטען פון באַזאָרגונג פאַר די אַלטיטשקע, ווי „דיעטע", געזעלשאַפטליכער פאַרווייליגונג, רעליגיעזע באַדערפניסען און אַזוי ווייטער און ווייטער זיינען איינגעאָרדענט: א שעהנע דיינינג־רום פאַר צוויי הונדערט פּערזאָן מיט צוויי באַזונדערע קיכען, א מילכיגע און פליישיגע; א סאָ־שעל האָל פאַר קאָנצערטען, וואָס ווערען אָפט דורכגעפיהרט, מיט אַלע אַפּאַראַ־טען פאַר קלאַנג־פילמס וואָס ווערען יעדע וואָך געוויזען; א ביבליאָטעק מיט ספרים און ביכער; א „רוף גאַרדען", פאַר אָברוה און פאַרווייליגונגען אויף דער פרישער לופט ווען דאָס וועטער איז נאָר גונסטיג און א שוהל מיט 253 זיץ־

פלעצער, איינגעאָרדענט אויפן סאמע מאָדערנעסטען אופן, וואו עס ווערען גע־פראוועט שבתים און יום־טובים. פארהאן אויך א בית המדרש, וואָס איז א באַזונדערער צוציהונגס פלאַץ פאר יענע אָרטאָדאָקסישע זקנים, וועלכע האָבען ליב, אויפ׳ן אמאָליגען היימישען שטייגער, אביסעל צו פלוידערען, אין דער בית המדרש אטמאָספערע.

א גרויסען טהייל פון די אויפגאבען פאר׳ן געזעלשאפטליכען וואוילזיין פון די זקנים טראָגט אויף זיך די ליידים אקזילערי, וואָס צעהלט א מיטגלידער־שאפט פון פופצעהן הונדערט. די ליידים אקזילערי זאָל דאָ פארצייכענט ווערען, האָט אין די שוועהרע קריזיס יאָהרען זעהר פיעל ענערגיע אנגעוואנדעט. זי איז געווען א גרויסע טרייב־קראַפט אין יענער ספאָנטאנער באוועגונג צו בויען דעם נייעם בנין; א חוץ באדייטענדע בייטראגען אין מזומן צום בוי־פאָנד, האָט זי געדעקט די אויסגאבען פאר א סך איינריכטונגען, סאַי אינווייניג פאר דער שטוב באַלעבאטישקייט און סאַי אינדרויסען פאר דער פארשעהנערונג פון דער לאַנד־שאפט ארום דער אינסטיטוציע.

אָבער איהר שטענדיגע ארבייט איז ארויסצונעהמען די זקנים אויף שפּאַצירען, אראנזשירען פאר זיי „פארטים“, פראוועז זייערע שמחות, זיי נעהמען אין אידישען טעאטער, און — ווי געזאָגט — זאָרגען פאר׳ן געזעלשאפטליך פארוויילערישען וואוילזיין פון די „געסט“ אין דער אינסטיטוציע.

מיט א בודזשעט וואָס באטרעפט דורכשניטליך 55 טויזענד דאלאר א יאָהר, ווערט דער גרעסטער טהייל, א סומע פון דרייסיג טויזענד דאלאר, „געדעקט“ פון די יעהרליכע פאראייניגטע אידישע קאמפיינס. די איבעריגע אויסגאבען ווערען געדעקט פון פארשיידענע אנדערע הכנסה קוואַלען: פון ארום זעקס הונ־דערט מיטגלידער וואָס געפינען זיך נאָך אלץ אויף די ביכער, פון וועלכע א גרויסע צאָהל שיקען אריין זייערע יעהרליכעביישטייערונגען פון דריי ביז 25 דאלאר; פון די צאָהלונגען פאר די זקנים; פון ירושות, נדרים, מעמאָריאלס און יאָהרצייטען.

ניט נאָר זיינען פאראייביגט די נעמען פון פארשטאָרבענע און לעבעדיגע אידישע פאמיליעס, אויף דעם אָדער יענעם צימער — אויף דער שוהל, אויפ׳ן סאָשעל האָל, אויפ׳ן האָספּיטאל, — וואָס האָבען פאר דעם צוועק זיך באשטייערט מיט גרויסע סומען, נאָר פארהאן אויך אזעלכע פאמיליעס וואָס טראָגען אריין יעהרליך באשטימטע גרעסערע סומען אין אנדענקען פון ליבע און טהייערע — פאָטער, מוטער, שוועסטער, ברודער, קינדער און אייניקלאך. פון אָט די אַלע קוואלען קומט אריין גענוג צו דעקען די אויסגאבען וואָס מאכען אויס דורכשניטליך ארום 35 דאלאר א מאָנאט פער־קאָפּ פון יעדען אלטיטשקען. דאָס

איז, ווי מען קען זיך פאַרשטעלן, א סומע וואָס דאַרף זיין מעהר ווי גענוג אַז די זקנים אין אנשטאַלט זאָלען זיך פיהלען ווי אין אַן אמת'ער, רחבות'דיגער אייגענער היים. און מען מוז צוגעבען אַז ניט נאָר די וואָס געפינען זיך דאָרט שטענדיג, נאָר די וואָס קומען אריין בלויז פאר א קורצע ווײַלע, דערפיהלען דאָס גלייך. דערפאר טאקע איז דער טערמין „פראכטפולע היים" פאר'ן מושב זקנים ניט אויף א האָר איבערטריבען.

דער סטעף פון דער אינסטיטוציע, באשטעהט פון 28 אנגעשטעלטע, ער־פאהרענע אויף די פארשיידענע נויטיגע געביטען — נויירסעס, „אָרדערלים", שטוב־מיידלאך, קעכינס, א אינזשעניר פאר דער הויז, א פייערמאַן, וועשערינס, א פעינטער — מיט דר. אָטאָ א. הירש, אלס הויפט פארוואלטער און מאדאם הירש אלס אויפזעהערין.

צו די הויפט מעלות פון מושב זקנים דאַרף אפשר צוגעשריבען ווערען דער פאַקט, וואָס כאָטש געגרינדעט, און אנגעפיהרט די אַלע יאָהרען ווי אַן אָרטאָ־דאָקסישע אינסטיטוציע, פיהלט אָבער דער זקן דאָרט פריי, זיך צו פיהרען אין גייסט פון זיינע אייגענע איבערצייגונגען, אויב ער טהוט עס נאָר אויף א טאָלע־ראנטען אופן.

אין מושב זקנים געפינען זיך שטענדיג פארשיידענע סאָרטען איינוואוינער, אָרטאָדאָקסען ווי פרייגעזאָנענע, טיפּיש אידישע אידען — מיט'ן חותם פון דער אַלטער היים אין מזרח אייראָפּע — אזוי ווי שטארק אסימילירטע און הי־געבוי־רענע אידען וואָס האָבען זייערע מעהרסטע יאָהרען געלעבט אנדערש און זיך גע־פיהרט אנדערש.

דאָס הארמאָניזירען און לייכטער מאכען די לעצטע יאָהרען פון אָט דעם פארשיידענארטיגען געזעמעל מענשען, דאָס איז א גאַנץ דעליקאטע ארבייט וואָס ווערט, גליקליכערווייזע, דורכגעפיהרט צו דער צופרידענהייט פון אַלע דירעקטע און אונדירעקטע פאראינטערעסירטע אין דער אינסטיטוציע.

און דאָס איז דער גרעסטער שבח וואָס דאַרף געגעבען ווערען צו די אַלע וואָס זיינען פארבונדען אויף איין אופן אָדער א צווייטען מיט'ן מושב זקנים, זיין פיהרערשאַפט און פארוואלטערשאפט פון דעם „אמאָל" מיט דריי צעהנ־דליג יאָהר צוריק ביז היינט צו טאָג, ווען די אינסטיטוציע איז אַן אינטעגראלער טהייל פון דער אידישער וועלפעיר פעדעראציע.

דער הכנסת אורחים —

אַ צייטווייליגע היים פאַר געשטראַנדעטע אידען

נעגרינדעט מיט 38 יאָהר צוריק דורך אַ צופאַל פון אומשטענדען. — די גע־שיכטע פון דער אינסטיטוציע, איהרע גוטע און שלעכטע פעריאָדען. — דער איבערגאַנג פון הכנסת אורחים אונטער דער אויפזיכט פון דער וועלפעיר פעדעראַציע.

יעדע אינסטיטוציע האָט זיך איהר מזל.

פאַרהאַן אַזעלכע אינסטיטוציעס וואָס זיינען זעהר מזל׳דיג. מען פאַראינ־טערעסירט זיך מיט זיי; זיי זיינען פּאָפּולער אין שטאָדט; צו די עפענטליכע מיטינגען קומען אַ סך מענשען; צו אַ זיצונג פון דער דירעקטאָרען־באָארד, קו־מען אַלע דירעקטאָרען, אָדער פאַרוואַלטער; עס גרינדען זיך אפילו געהילפס־גרופּען („אַקזילערים“) זיי צו העלפען. און מאַנכע מאָהל איז די טעטיגקייט ניט גרויס גענוג פאַר דער גרויסער צאָהל טהוער, וואָס זיינען גרייט אָבצוגעבען אַביסעל צייט פאַר **דער אינסטיטוציע.**

פאַרהאַן ווידער אַזעלכע אינסטיטוציעס וואָס האָבען שוין גאָר קיין מזל ניט. ניט נאָר איז דער אַלגעמיינער עולם אין זיי ניט פאַראינטערעסירט, נאָר אפילו די דירעקטאָרען באָארד איז שוועהר צוזאַמענצוקריגען צו אַ זיצונג. אַזעלכע אינסטיטוציעס זיינען ס׳רוב אנגעוויזען אויף דער אָפּפערווילינקייט און אנשטריינגונגען פון עטליכע מענשען — אַמאָהל בלויז אויף איינעם אָדער צוויי — פאַר זייער עקזיסטענץ. און ווען ניט אָט די עקשנים וואָלטען זיי שוין לאַנג צוריק אונטערגעגאַנגען.

צו דעם צווייטען סאָרט אינסטיטוציעס האָט מען פאַר קנאַפּע דריי צעהנ־דליג יאָהר בעדאַרפט צורעכענען דעם דעטראָיטער הכנסת אורחים, וואָס איז דורכגעגאַנגען גוטע און שלעכטע צייטען אין משך פון די 38 יאָהר וואָס דער אנשטאַלט עקזיסטירט ביז דער הכנסת אורחים איז ענדליך אריבער אין רשות פון דער וועלפעיר פעדעראַציע, וועלכע זאָרגט פאַר זיין קיום.

אין מאַי 1926, ווען דער ערשטער מיטינג איז גערופען געוואָרען צו גרינ־דען אַ פעדעראַציע פון אַלע, דעמאָלסט עקזיסטירענדע, אידישע אינסטיטוציעס און אַנשטאַלטען, איז דער הכנסת אורחים דאַן אויך איינגעלאַדען געוואָרען. אָבער די טהוער, די דירעקטאָרען באָארד, באשטעהענד מעהרסטענס פון אָר־טאָדאָקסישע אידען, האָבען דערפון ניט געוואָלט הערען. ס׳איז געווען אין דער „גוטער צייט“, אין דער צייט פון „שפע“, ווען די פיהרער האָט זיך געדוכט אז

דער הכנסת אורחים איז שוין פעסט פארזיכערט מיט זיין עקזיסטענץ און מיט שטענדיגע פינאנציעלע שטיצע. האָט מען דעם רוף איגנאָרירט.

בלויז פינף יאָהר זיינען פון יענער צייט אוועק, און אין 1931, ווען די פיהרער פון אנשטאלט וואָלטען געבליבען אזוי איינגעשפארט ווי פריער, וואָלט דער הכנסת אורחים דאן אונטערגעגאנגען.

און דאָס איז אלץ געווען א רעזולטאט פון דעם וואס פאר קנאפע דריי צעהנדליג יאָהר, איז די אינסטיטוציע אָבהענגיג געווען פאר איהר קיום פון עטליכע געצעהלטע מענשען, הויפטזעכליך פונ'ם פארשטאָרבענעם נ י י ט ע ן ב י ע ל פ ע ל ד, פאר 27 יאָהר צייט דער פרעזידענט פון אנשטאלט, וועמענס נאָמען איז שטארק פארבונדען מיט דער עקזיסטענץ פון הכנסת אורחים.

אָט דער מענש, האָט עס פאר 27 יאָהר צייט, געמאכט פאר זיין לעבענס־אויפגאבע צו זאָרגען פאר'ן אנשטאלט, די היים פון געשטראנדעטע אידען, וועלכע לאָזען זיך ארויס איבערן לאנד — ווער צו זוכען פרנסה, **ווער געטריבען** דורך אומשטענדען — און בלייבען שטעקען אין דער פרעמד און קענען זיך קיין עצה ניט געבען.

אַן עלענדער איד וואס פאלט אריין קיין דעטראָיט, אָהן פריינד, אָהן געלד, מוז האָבען א פלאץ וואו איבערצונעכטיגען, וואו אָפצועסען א מאָהלצייט און וויסען אז ער האָט א צייטווייליגע היים אויף עטליכע טעג ביז ער געפינט אר־בייט, אָדער ער קריגט עפעס געלד ווייטער צו פאָהרען.

דאָס איז געווען דער צוועק פון הכנסת אורחים. דאָס האָט דעם אנשטאלט געבראכט צום לעבען שוין מיט קנאפע פיר צעהנדליג יאָהר צוריק. און דאָס באווייזט אגב די וויכטיגקייט פון אזא אינסטיטוציע שוין ביים אנפאנג, ביי דער אויסקריסטאליזירונג פון א אידיש געזעלשאפטליך לעבען אין דעטראָיט.

די געשיכטע פון הכנסת אורחים — שוועהר גענוי איבערצוגעבען די גע־שיכטע ווי אזוי די אינסטיטוציע איז געגרינדעט געוואָרען. קיין שום רעקאָרדס פון יענער צייט זיינען ניטאָ. אין די אלטע פראָטאָקאָל־ביכער געפינט מען בלויז פיצלאך און ברעקלאך פון א סך יאָהרען שפעטער.

צו דערגעהן וואס ס'האָט פאסירט אין די ערשטע צעהן־פופצעהן יאָהר פון דער אינסטיטוציע'ס עקזיסטענץ, האָט מען זיך געמוזט אינגאנצען פארלאָזען אויפ'ן זכרון פון דעם אָדער יענעם אמאָליגען פיהרער, וועלכע זיינען שוין איצט עליו השלום.

מיט צעהן יאָהר צוריק איז עס געווען, ווען ביים זאמלען דעם מאטעריאל צו דער געשיכטע פון הכנסת אורחים — פאר א סעריע ארטיקלען איבער די

דעטראָיטער „אידישע אינסטיטוציעס און אַנשטאַלטען" — איז דעם שרייבער אויסגעקומען צו פאַרברענגען לאַנגע שטונדען אין אונטעררעדונגען, אין גע־שפּרעכען, מיט'ן פאַרשטאָרבענעם פּרעזידענט און מיט די אַנדערע פיהרער פון דער אינסטיטוציע פון וועמען איך האָב אַרויסגעקראָגען די ווייטער אַנגעגעבענע פאַקטען.

* * *

די געשיכטע פאַנגט זיך אָן אין 1902, אין אַ קליין פּרימיטיוו הייזקעלע אויף ראָסעל און עדלעיד סטריט וואָס האָט שוין פון עטליכע יאָהר פריער געדינט בייטאָג אַלס מנין און ביינאַכט אַלס אכסניה, אַלס שלאָף־צימער פאַר אָרעמע און עלענדע אידען וואָס פלעגען אויף זייערע וואַנדערונגען „איבער דער מדינה" אַריינפאַלען און בלייבען שטעקען אין דעטראָיט.

געוועזען דעמאָלסט אין דעטראָיט אַ „מיסטער קאָהען", אָדער „קאָהען דער מגיד" ווי מען פלעגט איהם רופען. און ער האָט עס אַנגעפיהרט מיט'ן מנין אָדער שוהל'כעל . . .

איז אָן עלענדער איד געקומען אין שטאָדט אַריין, פלעגט ער גלייך פאַר־בלאָנדזשען אין יענעם שוהל'כעל וואו ער האָט געקענט „אַריינכאַפּען" אַ מנחה, הערען דעם מגיד'ס אַ דרשה און טאַקע קריגען אָפּצועסען און אויך אַ נאַכט־לעגער אין זעלבען פּלאַץ.

דער פאַרשטאָרבענער מ ר. ק אָ ה ע ן פלעגט אויפמאָהנען פון זיינע מעמבערס אַ ניקעל אַ וואָך (אָדער אַ חודש) „דיוס", און מיט די געלדער פלעגט מען עס שפּייזען די געשטראַנדעטע אידען.

אָט אין יענער הייזקעלע איז עס געבוירען געוואָרען די הכנסת אורחים סאָסייעטי און דער אַנשטאַלט אונטער'ן זעלבען נאָמען, וואָס איז מיט אַ יאָהר שפּעטער איבערגעטראָגען געוואָרען אין אַ צווייטע הויז, געשענקט פאַר דעם צוועק פון אַ אידישער פילאַנטראָפּקע.

די צאָהל עלענדע אידען איז דאַן כסדר געוואָרען גרעסער און ס'איז ניט געווען וואו זיי אהינצוטהאָן. האָבען די פיהרער פון דער דעמאָלסטיגער הכנסת אורחים סאָסייעטי גענומען אָבקלאַפּען די טהירען ביי די רייכע אידען פון שטאָדט ביז זיי האָבען זיך צו עפּעס דערשלאָגען. די פאַרשטאָרבענע מרס. גינז־בורג, די מוטער פון דער פאַמיליע וואָס האָט שפּעטער אויסגעבויט דעם „אי־דישען אינסטיטוט", האָט אָבגעגעבען איינע פון איהרע הייזער אויף'ן קאָרנער דיוויזשאָן און ענטוויין סטריט, אַלס שטענדיגע היים פאַר אַזאַ אַנשטאַלט.

מיט דער נייער היים, האָט שוין אויך געגומען וואַקסען דער אינטערעס ביים עולם צו דער אינסטיטוציע און דער פאַרשטאָרבענער נ י י ט ע ן ב י ע ל־פ ע ל ד , דאַן איינער פון די געוועהנליכע מעמבערס, איז ערוועהלט געוואָרען אַלס פּרעזידענט.

פאַר׳ן כבוד וואָס מען האָט איהם צוגעטהיילט, האָט דער נייער פּרעזידענט זיך א נדר געטהאָן אז אזוי לאַנג ווי ער וועט לעבען, וועט ער זיין גאַנצע פרייע צייט אָבגעבען פאַר׳ן וואוילזיין פון אנשטאַלט און — ער האָט זיין נדר גוט געמאַכט אויף פולע הונדערט פּראָצענט.

מעהרסטענס אליין, און נאָר צייטענווייז מיט דער הילף פון נאָך א מיט־גליד, האָט ער זיך ארויסגעלאָזען איבער׳ן שטאָדט, צו שאַפען נייע מיטגלידער, און סובסקרייבערס, מיט גרעסערע יעהרליכע סומען, פאַר׳ן הכנסת אורחים. און דאָס איז איהם מעהר ווי געלונגען.

ס׳האָט אנגעהויבען אריינקומען גענוג געלד; די הויז איז רעמאָנטירט גע־וואָרען; מען האָט אריינגעשטעלט די נויטיגע מעבעל און זי האָט געקראָגען א פּנים פון א מעהר אָדער ווייניגער, מאָדערנער אכסניה.

א פּאָר פאָלק איז אנגעשטעלט געוואָרען אכטונג צו געבען אויף דער באַ־לעבאַטישקייט. און אַן אָפּמאַך איז מיט זיי געשלאָסען געוואָרען, אז זיי דאַר־פען שפּייזען יעדען אורח וואָס קומט אין אנשטאַלט. פאַר 25 סענט האָבען זיי בעדאַרפט געבען דריי מאָהלצייטען א טאָג, צו יעדען עלענדען אידען וואָס האָט זיך דאָרט אויפגעהאַלטען.

ווען אַן אורח איז געקומען אין הכנסת אורחים, פלעגט ער פון פּרעזידענט קריגען אַ קוויטעל וואָס האָט איהם בארעכטיגט צו די מאָהלצייטען. און סוף וואָך פלעגען די אויפזעהער צושטעלען די קוויטלאך און קריגען א קוואָדער פאַר יעדען טיקעט.

לויט די געזעצען און רעגולאַציעס פון אנשטאַלט, האָט יעדער געשטראַנ־דעטער איד דאָרט געקענט בלייבען דריי טעג, ווערענדיג באזאָרגט מיט עסען און שלאָפען. אָבער אין אויסנאַמספאַלען, האָט מען אורחים ערלויבט צו בליי־בען לענגער, א טראַדיציע וואָס ווערט אגב אָבגעהיט ביז היינט צו טאָג.

גאַנצע פערצעהן יאָהר, האָט אזוי דער הכנסת אורחים עקזיסטירט אין יענער הויז, וואו ס׳איז געווען פּלאַץ פאַר פופצעהן־זעכצעהן מענשען צום שלאָ־פען. די אויסגאַבען, צוערשט אָרום טויזענד דאָלאַר אַ יאָהר, זיינען שפּעטער געוואָרען אלץ גרעסער און גרעסער. אָבער קיין מאַנגעל אין געלד איז ניט געווען, א דאַנק דער ענערגישער ארבייט פון פּרעזידענט, וועלכער האָט שוין

געזאָרגט און געאַרבייט דערפאַר אז סאַי די מיטגלידערשאפט, סאַי די איינאמעס, זאָלען וואקסען.

דאָס האָט ממילא געבראכט דערצו אז אויך די דירעקטאָרען באָארד זאָל פאַרגרעסערט ווערען. ווען מענשען צאָהלען 25'ער און 50'ער יעהרליך מוז מען זיי געבען פארטרעטערשאפט. און אזוי זיינען א צאָהל גאַר חשוב'ע באַלעבאטים אריין אין דער דירעקטאָרען באָארד, וועלכע האָט אנגעפיהרט מיט'ן אנשטאלט ביז 1917, ווען די הויז איז שוין געוואָרען צו קליין פאַר די אורחים וואָס פלע־גען זיך טאָג טעגליך מעלדען אין דער אינסטיטוציע.

אין זעלבען יאָהר 1917, האָט דער מושב זקנים זיך אריבערגעצויגען אין א נייע היים און האָט פאָרגעשלאָגען די פריהערדיגע הויז פון אנשטאַלט, אין 299 וויינדער סטריט, צום הכנסת אורחים. האָט די דירעקטאָרען באָארד באַ־שלאָסען די הויז צו קויפען.

כאָטש די צוואנציג טויזענד דאלאר פאר דער נייער היים, א גאַנץ היבשע סומע פאר יענער צייט, האָט מען געמוזט באצאָהלען אין מזומן, איז אָבער די געלד שנעל רעאליזירט געוואָרען. אביסעל געלד האָט מען אָבגענומען פאר דער פריערדיגער הויז און דאָס איבעריגע? — האָט ווידער דער פרעזידענט, מיט נאָך עטליכע איינפלוסרייכע אידען, זיך איינגעשפאנט אין וואָגען . . . זיי האָבען זיך ארויסגעלאָזען איבער'ן שטאָדט געגאנגען פון הויז צו הויז, פון אָפיס צו אָפיס, ביז די פולע סומע איז געזאמעלט געוואָרען.

איידער דאָס יאָהר 1917 איז פאַראיבער, האָט דער הכנסת אורחים זיך אריבערגעצויגען אין דער פופצעהן־רומיגער הויז אויף 299 וויינדער, קאָרנער בראָש סטריט, וואו די אינסטיטוציע האָט זיך געפונען ביז 1931, ווען די די־רעקטאָרען באָארד האָט באשלאָסען צו ווערען אַן אגענטור, זיך אנצושליסען אָן דער וועלפעיר פעדעראציע, וועלכע האָט שוין, צוליב א גאנצע רייהע אומשטענ־דען, נאָך מיט א יאָהר פריער איבערגענומען די פינאנציעלע באזאָרגונג פון הכנסת אורחים.

די נייע היים פון אנשטאלט האָט געהאט פלאַץ פאר פערציג מענשען צום שלאָפען און א גרויסען עס־זאל וואו צייטענווייז, אין פארלויף פון יענע פעריאָ־דישע קריזים יאָהרען, פלעגען געהן צום טיש אכציג אורחים, צווישען זיי א היבשע צאָהל דעטראָיטער תושבים, קבצנים וואָס האָבען מעהר ווי ביי איין געלעגענהייט הנאה געהאט פון שבת'דיגע און יום־טוב'דיגע מאָהלצייטען אין הכנסת אורחים.

אין דער נייער היים האָט מען שוין אויך אָבגעשאפט די סיסטעם פון געבען

טיקעטס (שפייז־קוויטלאך) צו די אורחים. אנשטאט דעם, האט מען אנגעהויבען פיהרען די באליבאטישקייט אויף א מעהר פראקטישען אופן.

מען האט אנגעשטעלט ספּעציעלע אויפזעהער מיט א באשטימטען געהאלט; מען האט געשלאסען קאנטראקטען מיט שפייז סוחרים זיי זאלען צושטעלען אלע נויטיגע פראדוקטען, אזוי אז די אורחים זאלען חלילה ניט פיהלען קיין מאנגעל אין עסען; מען האט אראנזשירט מיט אידישע דאקטוירים זיי זאלען געבען זייערע לייסטונגען, אין פאלען פון קראנקהייט אין דער אינסטיטוציע. און מען האט אפילו באזארגט מיט קליינגעלד יענע אורחים וואס האבען זיך דערין גענויטיגט.

אויב מען קען זיך אזוי אויסדריקען, האט אין משך פון די נעקסטע עטליכע יאהר, געהערשט „פראספּעריטי" אין דער באליבאטישקייט פון הכנסת אורחים. מיט א בודזשעט פון זיבען־אכט טויזענד דאלאר א יאהר, וואס איז לייכט געדעקט געווארען פון א מיטגלידערשאפט פון ארום טויזענד יעהרליכע בייטשטייערער, האט מען זיך אלץ מעהר און מעהר פארלאזען אויף'ן ענערגישען פרעזידענט, אז ער וועט שוין פאר אלץ זארגען, די אינסטיטוציע זאל געפיהרט ווערען אין ארדנונג.

און דאס האט געבראכט דערצו אז אין די צוואנציגער יאהרען, ווען ריעל־עסטייט האט „געבומט", האבען די פארוואלטער באשלאסען אויסצונוצען דעם גארטען, ביים הויז פון דער אינסטיטוציע אויף בראש סטריט, פאר פראפיטען...

מען האט אויף דעם שטיקעל פּלאץ אויפגעבויט פינף סטארס, וואס האבען די ערשטע צוויי־דריי יאהר אריינגעבראכט פון דריי ביז פיר טויזענד דאלאר א יאהר פּראפיט.

זעלבסטפארשטענדליך, האט דער דאזיגער „אויפטו" עווענטועל שוין געפיהרט דערצו אז דער אינטערעס ביים עולם צו דער אינסטיטוציע זאל אבגעקיהלט ווערען, ווייל מען האט זיך שוין מעהר אזוי פיל ניט גענויטיגט אין דער יעהרליכער שטיצע פון די מיטגלידער.

אט אין יענער „פּראספּעריטי" צייט, האט עס די וועלפעיר פעדעראציע פארגעשלאגען דעם הכנסת אורחים זיך אנצושליסען אלס אטאנאמע אגענטור, אזוי ווי דאס איז דער פאל געוועזן מיט די אנדערע אינסטיטוציעס און אנשטאלטען. פארשטעהט זיך אז די פיהרער האבען דעם פארשלאג צוריקגעוויזען.

פון איין זייט, א זיכערע הכנסה און פון דער צווייטער זייט, דער ענערגישער פּרעזידענט, וועלכער וועט שוין זארגען פאר'ן קיום פון הכנסת אורחים, טא פאר וואס ניט אנהאלטען די פיהרערשאפט און פארוואלטונג אזוי ווי פריער?

אַז דאָס איז געווען אַן אומגעזונטער, שעדליכער צושטאַנד, האָבען באַוויזען די געשעהנישען מיט עטליכע יאָהר שפּעטער, ווען די סטאָרס זיינען לעדיג געוואָרען און מען האָט נאָך דערלעגט צו זיי זיבען־אַכט הונדערט דאָלאַר אַ יאָהר; די מיטגלידערשאַפט איז געפאַלען פון איבער טויזענד אויף קנאַפּע צוויי הונדערט; און דער פּרעזידענט, וואָס האָט עס בעדאַרפט אַרויסשלעפּען פון אַלע צרות, שוין אַן אַלטער מאַן, האָט מעהר ניט געקענט באַווייזען די פריערדיגע „וואונדער".

ס'איז געקומען צו אַזאַ צושטאַנד, אַז פון סוף 1929 אָן, ווען דער פּרעזידענט פלעגט אָפט קראַנק ווערען און גאָרניט געקענט מעהר טהאָן, האָט די וועלפעיר פעדעראַציע סובסידירט דעם אַנשטאַלט מיט 250 דאָלאַר אַ מאָנאַט, אונגעאַכטעט דאַרויף וואָס די באָארד אָוו דירעקטאָרען האָט אַפילו ניט באַוויזען קיין סמנים פון אַנשליסען זיך אין דער פעדעראַציע.

אין יולי 1930 איז דער פּרעזידענט געשטאָרבען און די פּאַרוואַלטער האָבען זיך געווענדעט צו דער פעדעראַציע זי זאָל איבערנעהמען די אינסטיטוציע. דאָס איז צושטאַנד געקומען אָנפאַנג 1931, ווען צוגלייך מיט'ן איבערגעהן אונטער דער אויפזיכט פון דער וועלפעיר פעדעראַציע, האָט מען געמוזט איבערטראָגען די היים פון אַנשטאַלט, פון דעם שוין לאַנג אויסגעשפּילטען געגענד, אין אַ בעסערען און אַ מעהר צוגענגליכען צו דער אידישער גאַס.

פון ווינדער סטריט, איז דער הכנסת אורחים איבערגעטראָגען געוואָרען אין 77 אַלדזשער סטריט, וואו די אינסטיטוציע האָט עקזיסטירט ביז 1936, ווען זי האָט ווידער משנה מקום געווען. זי איז איבערגעצופט געוואָרען אין איהר איצטיגער היים, אין 1622 טעילאָר עוועניו. ס'איז דערביי אינטערעסאַנט צו באַמערקען אַז ביים אַרויסמופען פון ווינדער סטריט און שפּעטער פון אַלדזשער עוועניו, האָט מען פאַר די הייזער ניט געקענט קריגען קיין שום פּרייז. מען האָט זיי, הייסט עס, געלאָזען פאַלען און יעדעס מאָהל האָט מען געמוזט בייטראָגען פרישע געלד אויף צו קויפען די צוויי הייזער — פריער אין אַלדזשער עוועניו און שפּעטער, די איצטיגע היים אויף טעילאָר עוועניו.

מיט'ן איבערגעהן אונטער'ן רשות פון דער וועלפעיר פעדעראַציע, האָט מען גענומען איינפיהרען מעהר טאַקט אין די פיהרונגען פון דער אינסטיטוציע.

די באָארד אָוו דירעקטאָרען האָט זיך גענומען אויספילען איהרע התחייבות'ן. ס'איז געשאַפען געוואָרען אַ שטענדיגע הויז־קאָמיטע, וואָס גיט אַכטונג אויף דער באַליבאַטישקייט. און אין 1936, ווען די איצטיגע היים איז געקויפט געוואָרען, איז אָרגאַניזירט געוואָרען אַ „לײדיס אַקזילערי", אַ הילפס קערפּערשאַפט פון פרויען וואָס האָט זיך געשטעלט אַ גאַנץ באַזונדערע, וויכטיגע אויפ־

גאבע: צו באזאָרגען די אינסטיטוציע מיט אַלע שטוב־זאַכען, ווי טיש־געשיר, בעטגעוואַנד, טישטוכער, האַנדטוכער און אַזוי ווייטער און ווייטער.

די ליידיס אַקזילערי דעקט אויך די נויטיגע אויסגאַבען פאַר דער אויפ־האַלטונג פונ'ם בנין — פאַר דעקאָרירען, רעמאָנטירען און פאַר די אַלע אַנדערע נויטווענדיגקייטען אין הויז זי זאָל זיין באַקוועהם און צוגעפּאַסט פאַר די אורחים.

די איצטיגע היים פון אַנשטאַלט, אין דער צוויי־שטאָקיגער געביידע, האָט אַ באַקוועהמען עס־זאַל, אַן אויפנאַמס־צימער, אַן אָפיס און אַ ספּעציעלע דירה פאַר די אויפזעהער, אַ פּאָר־פאָלק וואָס גיבען אַכטונג אויף דער באַליבאַטישקייט, זיי קאָכען און סערווירען די מאָהלצייטען און טהוען אַלץ וואָס נויטיג.

די הויז האָט אָבער בלויז פּלאַץ פאַר פופצעהן בעטען, וואָס איז ווייט ניט גענוג געוועזן. האָט די אַקזילערי זיך געשטעלט נאָך אַן אויפגאַבע. זי האָט גע־שאַפען די נויטיגע מיטלען צוצובויען אַן „ענעקס", אַ ספּעציעלע שלאָף־הויז מיט צוועלף בעטען וואָס איז פאַרטיג געוואָרען לכבוד פּסח פון לעצטען יאָהר.

און אין דער אַרבייט פון דער אַקזילערי, באַטייליגען זיך פאַקטיש טויזענ־דער אידישע פרויען דורך זייער אָברוף אויף די אונטערנעהמונגען פון דער דאָזיגער הילפס־קערפּערשאַפט וואָס זיינען איהר איינציגער קוואַל פון הכנסה.

אין דער פּראַקטישער פיהרונג פון אַנשטאַלט, האָט אויך אַ גרויסען חלק די הויז־קאָמיטע, וועלכע קויפט איין די פּראָדוקטען, קאָנטראָלירט אַלעס אין דער באַליבאַטישקייט און צו דעם האָט זי זיך געשטעלט אויך אַנדערע אויפ־גאַבען.

די הויז קאָמיטע זעצט פאָר די טראַדיציע פון פריערדיגע יאָהרען צו באַ־זאָרגען מיט פּסח'דיגע מאכלים די אידישע אַרעסטאַנטען אין קאַונטי דזשעיל און אין דעטראָיט האַוז אָוו קאָרעקשאָן.

פאַר די לעצטע עטליכע יאָהר איז אָט די אַרבייט פון אַנשטאַלט נאָך מעהר אויסגעברייטערט געוואָרען. עס ווערען אויף פּסח און אויף די ימים נוראים געבראַכט אין הכנסת אורחים יענע הילפלאָזע אידען וואָס געפינען זיך דאָס גאַנצע יאָהר אין דעם פּאָבליק־וועלפעיר אַנשטאַלט, אין „עלאָיז". און בכלל איז איינגעפיהרט געוואָרען אין הכנסת אורחים די מידה פון „אָפענע טהירען" פאַר אַלע אידישע יום־טובים. אַלע וואָס קומען אין הכנסת אורחים אויף אירגענד וועלכען אידישען יום־טוב, ווערען דאָרט אויפגענומען בסבר פנים יפות און ווערען סערווירט מיט יום־טוב'דיגע מאָהלצייטען.

ווען די אינסטיטוציע איז געוואָרען א טהייל פון דער וועלפעיר פעדעראַציע האָט זי אויך אנגענומען עטליכע אלגעמיינע כללים אלס באזע פאר איהרע צילען און צוועקען.

דאָס זיינען:

א) דער הכנסת אורחים איז די היים פאר אלע עלענדע און געשטראנדעטע אידען.

ב) דער אנשטאַלט דינט אויך אלס היים, אלס צייטווייליגע היים, פאו לאָקאַלע דעטראָיטער אידען וואָס ווערען צוליב געוויסע אומשטענדען היימלאָז.

ג) אין הכנסת אורחים, זאָלען געשפייזט ווערען יענע דעטראָיטער אידען וואָס זיינען דארויף אנגעוויזען.

דאָס באציהט זיך הויפטזעכליך אויף דער אמאָליגער פרייער, כשר'ער קיך, וואָס האָט עקזיסטירט אלס באשפייז־פלאַץ פאר אָרעמע, ארבייטס־לאָזע, קרבנות פון די שרעקליכע קריזיס יאָהרען.

די כשר'ע קיך, געגרינדעט פון א גרופע אידישע כלל־טהוער, אין סאמע ברען פון קריזיס, אין 1930, האָט עקזיסטירט ביז דעם 28טען יוני, 1933, ווען דער לעצטער מאָהלצייט איז דאָרט סערווירט געוואָרען, און איהר עובדא איז איבערגענומען געוואָרען פון הכנסת אורחים.

היינט צו טאָג ווערט דער פארמעגען פון דער אינסטיטוציע — די הויז מיט דער באַליבאטישקייט און אלע שטוב־זאכען — אָבגעשאַצט אין ווערטה פון עלף טויזענד דאלאר, אויף וואָס מען איז ניט שולדיג קיין איין סענט.

געווען א קליינער מאָרטגעדזש פון קנאַפע טויזענד דאלאר, האָט איהם די פעדעראַציע אויסגעלעזט לעצטען זומער, מיט די געלד וואָס זי האָט פאר דעם צוועק אָריינגעקראָגען פון א קריסטליכער ירושה פאר וואוילטעטיגע צוועקען.

די איינציגע פינאנציעלע פּראָבלעם פון הכנסת אורחים, איז איצט דער יעהרליכער בודזשעט פאר די אויסגאבען וואָס ווערט געדעקט דורך דעם פאר איינציגטען אידישען קאמפּיין פון דער וועלפעיר פעדעראַציע.

מיינען מיינט עס אלזאָ, אז יעדער איינער פון די קנאַפּע 21 טויזענד ביישטייערער צום קאמפּיין פון היינטיגען יאָהר, איז א שטיצער, פאקטיש א מיט־גליד, פון הכנסת אורחים.

פארשטעהט זיך, אַז אין אַן אינסטיטוציע מיט אַזוי פיל יאָהרען פון טראַדיציע הינטער זיך, האָט מען מיט איין מאָהל ניט געקענט מאַכען קיין גרינדליכע ענדערונגען. אַזוי איז די סיטעם פון מיטגלידערשאַפט דורך דירעקטע ביישטייערונגען אנגעגאַנגען ביז מיט דריי יאָהר צוריק, ווען זי איז ענדליך אָבגעשאַפט געוואָרען. זינט דאַן ווערען אויך ענטמוטיגט די, אַזוי גערופענע, ביישטייערונגען פון שפּייז־פּראָדוקטען, אין וועלכע דער אַנשטאַלט נויטיגט זיך אַבסאָלוט ניט. אָבער דאָ געהט עס שווין ניט צו אַזוי לייכט, ווייל ס'איז שוועהר צו קעמפען מיט די סענטימענטען פון די שפּייז־סוחרים וואָס קענען זיך נאָך אַלץ דערפון ניט אָבגעוואוינען.

דער בודזשעט פאַר'ן לעצטען יאָהר האָט באַטראָפען 5,500 דאָלאַר. אַזאַ סומע האָט דער אַנשטאַלט ארייגעקראָגען פון פאַראייניגטען אידישען קאָמ־פּיין. אָבער דאָס יאָהר איז פאַרענדיגט געוואָרען מיט אַן עודף פון אביסעל געלד.

פאַר'ן יאָהר 1939, זיינען דורכ'ן הכנסת אורחים דורכגעגאַנגען 695 אורחים פון אַנדערע שטעדט און 23 לאָקאַלע, דעטראָיטער אידען, האָבען דאָרט געפונען אַ היים.

די אַלע אַנגעוויזענע אויף הילף אין אַנשטאַלט האָט מען דאָרט סערווירט מיט 18,541 מאָהלצייטען און 5,064 נאַכטלעגערס אין פאַרלויף פון יאָהר וואָס איז, לגבי דאָס פריערדיגע יאָהר פּראָפּאָרציאָנעל געווען קלענער.

דער דורכשניט איז געוועהנליך צווישען 65 און 70 אורחים אַ מאָנאַט אין דער אינסטיטוציע.

צו באַזאָרגען מיט שפּייז און אַ נאַכטלעגער דעם הילפלאָזען, עלענדען אידען וואָס קומט אין הכנסת אורחים, איז נאָך ניט אַלעס. מען מוז אויך אין אַ סך פאַלען העלפען דעם געשטראַנדעטען זיך צו רעאַביליטירען, זיך צוריק אַריינצופּאַסען אין דער געזעלשאַפט, וואָס האָט איהם פון זיך אַרויסגעשטויסען.

ווערט חלילה איינער קראַנק, ווערט ער באַזאָרגט מיט מעדיצינישער באַ־האַנדלונג אין נאָרטענד קליניק און, ווען נויטיג, אין אַ שטאָדטישען האָספּיטאַל.

פאַרהאַן אַזעלכע וואָס קענען רעאַבילי‌טירט ווערען דורך אַרבייט. ווערען זיי, אויב נאָר מעגליך, באַזאָרגט מיט אַרבייטס־מעגליכקייטען דורך דער אַר־בייטס ביוראָ („וואָקיישאָנאַל סוירוויס") ביים אידישען צענטער.

פאַרהאַן ווידער פאַלען פון אורחים אין אַנשטאַלט, וואָס זיינען באַרעכ־טיגט צו עלטער־פּענסיע, כאָטש זיי ווייסען גאָר ניט דערפון. ווערט געזאָרגט זיי זאָלען עס קריגען.

דאָס זעלבע אויך מיט די וואָס זיינען באַרעכטיגט צו דירעקטער שטיצע פון סיטי וועלפעיר דעפּאַרטמענט.

דעסטגלייכען זיינען פאַרהאַן א באַדייטענדער פּראָצענט ציטווייליגע עלענדע, וואָס זיינען געבליבען געשטראַנדעט צוליב פאַמיליען אנגעלעגענהייטען.

אמאָהל איז נויטיג בלויז צו שטעלען דעם, זאָגסט הילפלאָזען, אורח אין פאַרבינדונג מיט זיינע אייגענע, מיט זיינע נאָהענטסטע קרובים, שרייבען א בריוועל, באַזאָרגען איהם מיט טראַנספּאָרטאציע און — זיין פּראָבלעם איז געלעזט.

ווערט דאָס אַלעס געטהאָן אויף א טאַקטישען, מענשליכען אופן דורך א ספּעציעלען אנגעשטעלטען פאַר דעם צוועק, אַן ערפאַרענער „סאָשעל וואָירקער" פון דער סאָשעל סורוויים ביוראָ, אין דער פּערזאָן פון ק ע נ ע ט ו ו א ס ע ר, וועלכער האַלט אויך אַן דעם אַמט פון סעקרעטאַר פון דער דירעקטאָרען באָארד פון דער אינסטיטוציע.

בכלל איז דער הכנסת אורחים א פאָלקס אנשטאַלט וואו מען איז וויניגער מקפּיד אויף די „רולס און רעגוליישאָנס" און מעהר אויפ'ן וואוילזיין פון די וואָס מוזען אַהין אָנקומען.

אמאָהל איז דאָס געטהאָן געוואָרען אויף א צעשוואומענעם אופן, אָהן טאַלק און אָהן א סיסטעם. היינט צו טאָג ווערט די אינסטיטוציע געפיהרט מיט מעהר סיסטעם, מיט מעהר אָרדנונג און מיט דער אנווענדונג פון מאָדערנע מיטלען אנקעגען צו קומען דעם עלענדען, געשטראַנדעטען אידען ניט בלויז מיט עסען און א נאַכטלעגער, נאָר אויך — און הויפּטזעכליך — זיך צוריק אריינצוקריגען אין די רייהען פון יענע מענשען וואָס זיינען נוצליך פאַר זיך אליין און פאַר דער געזעלשאַפט.

אין דעם פּרט, האָט דער הכנסת אורחים צו פאַרצייכענען באַדייטענדען פּראָגרעס פאַר די לעצטע עטליכע יאָהר, אלס א מאָדערנע הילפס־אינסטיטוציע אין דעם גאַנצען קאָמפּלעקס פון אידישער וואוילטעטיגקייט און אידישער געזעלשאַפטליכקייט אין דעטראָיט.

חסד של אמת—

אן אינסטיטוציע פאַר דער לעצטער וואוילטעטיגקייט צום אָרעמאַן

געגרינדעט פון עטליכע געצעהלטע אידען ווי א נויטווענדיגקייט, מיט קנאַפּע 25 יאהר צוריק. — די געשיכטע פון חסד של אמת, די עטאַפּען וואס די אינסטיטוציע האָט דורכגעמאַכט ביז היינט צו־טאָג.

ווענען טויט איז אודאי ניט אנגענעהם צו ריידען.

אָבער אַן אינסטיטוציע וואָס זאָל זיך מתעסק זיין מיט׳ן אָרעמען אידען ווען ער פאַרלאָזט אונזער וועלטעל, און ס׳איז ניטאָ, ניט קיין קרוב און ניט קיין גואל איהם צו ברענגען צו קבר ישראל — דאָס איז פונקט אזא נויטווענדיגקייט ווי יעדע אנדערע אינסטיטוציע אין אידישען לעבען.

און אָט די נויטווענדיגקייט האָט עס געבראַכט צו דער גרינדונג פון חסד של אמת, ביז ניט לאַנג צוריק באוואוסט אלס „דזשואיש פרי בעריעל אסאָסי־איישאָן" און איצט באוואוסט אונטערן נאָמען „היברו בענעוואָלענט סאָסייעטי".

געוועזן איז דאָס אנפאַנג 1916 ווען אין דעם דעמאָלסט קאָמפּאַקטען אי־דישען געגענד אָרום הייסטינגס סטריט, וואָס האָט גראָדע אנגעפאַנגען וואַקסען, האָבען פּאַסירט עטליכע טויט־פאַלען פון אָרעמע, עלענדע אידען, וועלכע האָבען אינערגעץ ניט באַלאַנגט, צו קיינעם ניט געווען צוגעבונדען. און אום זיי צו ברענגען צו קבירת־ישראל, האָט מען ענטוועדער געמוזט צוזאַמענקלייבען נדבות אָדער זיך ווענדען צו א שוהל, וואָס האָט שוין געהאַט א שטיקעל אייגענע קרקע, א בית עולם.

איין ספּעציפישער פאַל האָט פּאַסירט וואָס האָט אביסעל אויפגערודערט די געמיטהער פון עטליכע אידען וועלכע האָבען ביי דער לויה, אויפ׳ן שטעל, באַשלאָסען אז מעהר טאָר עס אזוי ניט זיין. עס מוז געשאַפען ווערען א חסד של אמת, אַן אינסטיטוציע וואָס זאָל קענען מקים זיין אָט יענע מצוה וואָס האָט איהר אורשפּרונג אין דער ביבלישער געשיכטע, פון יעקב אבינו, וועלכער האָט פאַר׳ן טויט געבעטען ביי יוסף׳ן ער זאָל איהם טהאָן אַן אמת׳ע וואוילטעטיג־קייט, אזאַ טובה פאַר וועלכער מען קען ניט ערוואַרטען קיין באַלוינונג — וויל טויטע, ווי באוואוסט, זיינען פריי פון אלע אָבליגאַציעס . . .

מיט איין וואָרט, עס איז,—ניט אין דעם זין פון מליצה נאָר אין דעם זין פון

דער פּראַקטישער, טראַגישער ווירקליכקייט — באשלאָסען געוואָרען צו גרינדען א חסד של אמת חברה. און דעם 16טען מאי 1916, האָט דער פאַרשטאָרבענער שלמה זאנדוויים, אליין א חברה קדישא איד און א שטיקעל כלל טהוער צווישען די אָרטאָדאָקסישע אָרעמע עלעמענטען פון דער „געטהאָ", צוזאמענגערופען א מיטינג פאר דעם צוועק. אויף זיין רוף זיינען זיך צוזאמענגעקומען קוים א מנין מענשען און דער גרונד־שטיין פאר דער אינסטיטוציע איז געלעגט געוואָרען. דער מיטינג האָט באשלאָסען צו שאַפען מעמבערס, די צאָהלונגען זאָלען זיין א ניקעל א וואָך און דער באטרעפענדער שלמה זאנדוויים איז ערוועהלט גע־וואָרען אלס פּרעזידענט.

ווי אן איניצאַטאָר מיט אן אמביציע צו דערגרייכען רעזולטאַטען, האָט דער פּרעזידענט אליין זיך ארויסגעלאָזען איבערן שטאָדט, געגאנגען מבית לבית און „געמאכט" מעמבערס. אביסעל איז ער אויך ארויסגעהאָלפען געוואָרען פון די אנדערע, אזוי אז איידער דאָס יאָהר האָט זיך פאַרענדיגט, האָט די חסד של אמת סאָסייעטי שוין געצעהלט איבער טויזענד מיטגלידער.

די ערשטע אויפגאבע איז געווען צו קויפען א הויז, א מתים־שטיבעל וואו־הין צו ברענגען אן עלענדען בר מינן, א הויז וואו ס'זאָל אויך איינגעאָרדענט ווערען א טהרה־שטיבעל צו טהאָן א אידישען מת זיין רעכט.

די דאָזיגע אויפגאבע איז דערגרייכט געוואָרען, ווען אנפאנג 1917 האָט מען מיט אכט הונדערט דאלאר קעש אלס איינצאָהלונג, געקויפט פאר דעם צוועק א הייזקע אין 64 ברוסטער סטריט, צווישען ענטוויין און בוביען סטריט. די הויז האָט אויך אנגעהויבען דינען אלס שוהל'כעל און אלס פאַרזאמלונג־פּלאַץ פאר די מעמבערס. די טהוער זיינען ערמוטהיגט געוואָרען פונ'ם וואוקס און אינטערעס מצד דעם אלגעמיינעם אידישען עולם. און אנשטאט ווי אין אנדערע שטעדט, וואו די חסד של אמת סאָסייעטיס, באנוגענען זיך נאָר מיט דעם וואָס זיי באזאָרגען הוצאות־הקבירה און באצאָהלען פאר קרקע אויף א בית־עולם פון דער אָדער יענער קאָנגרעגיישאָן, שוהל אָדער סאָסייעטי, האָט מען אויך אנגע־הויבען טראַכטען פון קויפען אן אייגענע שטיק לאנד פאר א בית החיים.

דאָס איז דערגרייכט געוואָרען מיט א יאָהר שפּעטער, אנפאנג 1918, ווען א שטיק פעלד פון דרייצעהן אקער, איז געקויפט געוואָרען אויף גרעשאָט און פערצעהן־מייל ראָוד — וואָס איז פאר יענער צייט געווען היבש ווייט ארויס פון שטאָדט — פאר'ן פּרייז פון אכט טויזענד דאלאר.

מיט אן איינצאָהלונג אויף דער שטיק לאנד, האָט זיך איצט גענויטיגט פרישע אויסגאבען, די ווילדע שטיק פעלד אויסצוגלייכען, צו מאכען א גדר,

איינצוואָרדנען א קליינעם „טשאַפּעל“ און אזוי ווייטער און ווייטער.

אָבער גראַדע דער וואוקס אין ארבייט, אין התחייבות מצד די טהוער, האָט ביי זיי אנגעצונדען מעהר ווילען צו ארבייט, צו שאַפען וואָס מעהר מיטגלידער און אויך „סובסקרייבערס“ וואָס האָבען זיך פאַרפליכטעט מיט צאָהלונגען פון דריי דאָלאַר א יאָהר.

דאָ קען מען זאָגען, האָט פּאַסירט אז „דער אפּעטיט איז געקומען מיט׳ן עסען“ . . . און איידער דאָס יאָהר 1918 איז פאַראיבער, האָט מען די שטיק לאַנד שוין געבראכט אויף אזוי פיל אין אָרדנונג אַז מען האָט דעם בית החיים שוין געקענט מחדש זיין מיט׳ן ערשטען אידישען בר־מינן, אויפ׳ן אייגענעם חסד של אמת בית עולם. דאָס איז געווען דעם 23טען אָקטאָבער 1918. ביז דאַן, פאַר א משך פון קנאַפּע צוויי יאָהר, פלעגט די חסד של אמת סאָסייעטי, לויט אַן אָבמאַך מיט דער בית אברהם שוהל אויף ווינדער סטריט, מקבר זיין די עלענדע מתים אויף איהר קרקע און, פארשטעהט זיך, באַצאָהלען דערפאַר.

פאַר די נעקסטע עטליכע יאָהר האָט דער חסד של אמת פון איין זייט אַלץ מעהר און מעהר מיטגלידער ארייגעקראָגען און פון דער צווייטער זייט פלעגען אראַנזשירט ווערען פאַרשיידענע אונטערנעהמונגען, אַלץ פאַר דעם צוועק צו פאַרבעסערען און איינצואָרדנען די „באַליבאַטישקייט“ פון דער אינסטיטוציע.

אזוי איז אין סוף 1920 באַצאָהלט געוואָרען אַלע שולדען אויף דער הויז און דער „מאָרטגעדזש“ איז ביי א שמחה פאַרברענט געוואָרען. מען האָט אַלץ מעהר אָרדנונג געבראכט אויפ׳ן בית־החיים, אַ גרויסער, ספּעציעלער אָטאָמאָביל אלס עגלה, איז געקויפט געוואָרען און די אינסטיטוציע איז שוין פּאַקטיש גע־ווען פעסט עטאַבלירט.

מיט׳ן וואוקס פון דער אינסטיטוציע זיינען, פאַרשטעהט זיך, פאָרגעקומען ענדערונגען אין דער אדמיניסטראַציע, אין דער פאַרוואַלטונג. און צו יענער צייט, זאָל דאָ פאַרצייכענט ווערען, איז אָשר איצקאָוויטש, דער איצטיגער פאַר־וואַלטער פון חסד של אמת ערוועהלט געוואָרען אלס פינאַנס סעקרעטאַר, אַן אמט וואָס ער האַלט אַן ביז היינט צו־טאָג.

אנפאַנג 1923, מיט דער ערוועהלונג פון א נייער אדמיניסטראַציע, איז אויך שאַרף אוועקגעשטעלט געוואָרען די פראַגע פון א קאָנסטיטוציע, מיט „רולס“ און כללים לויט וועלכע דער חסד של אמת זאָל זיך פיהרען. צום „טשאַר־טער“ וואָס די סאָסייעטי האָט ארויסגעקראָגען אין לענסינג סוף 1916, האָט מען געמוזט האָבען באַשטימטע רעגולאַציעס פאַר דער ערוועהלונג ניט בלויז פון די באַאַמטע נאָר אויך פון א דירעקטאָרען באָארד, וועלכע זאָלען פון געזעץ באַ־

טראכט ווערען אלס די אנפארטרויטע, באליבאטים מצד די מעמבערס, איבער'ן פארמעגען פון דער אינסטיטוציע.

גלייכצייטיג איז שוין פון פריער געשטאַנען די פראגע פון בייטען די היים פון חסד של אמת, זי אריבערפיהרען פון ברוסטער סטריט, וואָס איז שוין לחלוטין מעהר ניט פאַסענד געווען, ווייטער ארויף אינ'ם אזוי גערופענעם, בע־סערען אידישען געגענד אַרום הייסטינגס סטריט.

די דאָזיגעביידע פּראָבלעמען זיינען אין משך פון עטליכע חדשים געלעזט געוואָרען. סוף פעברואר האָט דער חסד של אמת שוין געהאט א קאָנסטיטוציע וואָס האָט ענדליך אַ סוף געמאכט צו דער צושוואומענקייט אין דער פיהרער־שאפט און אין מאַי האט מען געקויפט א גרויסע הויז אין 535 פרעדריק סטריט. אויף וועלכער מען האָט איינגעצאָהלט פינף טויזענד דאלאר מזומן.

די נייע היים איז אינגאנצען געענדערט געוואָרען; מען האָט זי פיז אינ־ווייניג איבערגעבויט און צוגעפּאסט פאר'ן צוועק; מען האָט דאָרט אויך איינגע־אָרדענט א גרויסע שוהל און א האָל פאר מיטינגען. אַלץ איז געווען גוט ביז ס'האָט זיך, צוליב איין אורזאך אָדער א צווייטער, — וואָס איז נאָך עד היום ניט אויפגעקלעהרט — געשאפען אן אָפּאָזיציע פון א צאָהל מיטגלידער

מען האָט זיך אנגעהויבען ווארפען מיט באשולדיגונגען אין ניט־עהרליכקייט וואָס זיינען אוועק אזש ביז צום שטאָדטישען פּראָקוראָר, וועלכער האָט גערופען צו זיך ביידע צדדים, ארויסגעפאָדערט די ביכער, געמאכט אן אונטערזוכונג און אַרויסגעגעבען אן ענטשיידונג צו גונסטען דער אדמיניסטראציע אין אַמט.

נאָך יענעם אינצידענט זיינען די אפּאזיציאָנערען, מאַנכע פון זיי געוועזע־נע אקטיווע טהוער, צוריקגעקומען אין דער אינסטיטוציע. אָבער צו קיין טע־טיגקייט האָט מען זיי, זעלבסטפארשטענדליך, מעהר שוין ניט צוגעלאָזען.

נייע טהוער זיינען אויסגעוואקסען פון צווישען די מעהר פאראינטערע־סירטע מיטגלידער. מען האָט געמאכט אונטערנעהמונגען, ווערבירט אלץ מעהר און מעהר מיטגלידער דורך ספּעציעלע אנגעשטעלטע (קאָלעקטאָרס), וואָס האָבען זיך ארויסגעלאָזען איבער דער לענג און ברייט פון דעטראָיט, אזוי אז קיין מאנ־געל אין געלד, לויט די נויטווענדיגקייטען פונ'ם מאָמענט, זיינען מעהר ניט געווען.

דאָס האָט מעגליך געמאכט אז אין 1925 האָט מען אויפגעבויט א נייעם „טשאפּעל", מיט אלע סאניטארישע איינריכטונגען אין איינקלאַנג מיט די סטייט געזעצען, וואָס האָט ווידער געקאָסט איבער פיר טויזענד דאלאר. און

ווען דאָס איז פּאַרטיג געוואָרען איז מען דאַרויף גאָר ניט שולדיג געבליבען.

צו יענער צייט האָט דער חסד של אמת אנגענומען אַ פּרינציפּ אַז אין יע־דען אומגליקספאַל, ווער עס זאָל זיך ניט ווענדען צו דער אינסטיטוציע מיט אַ פאַרלאַנג מקבר צו זיין אַ מת אויף איהר קרקע און מאַכען די לויה אין איהר „טשאַפּעל“, זאָל דאָס געטהאָן ווערען. צו די באַטרעפענדע משפּחה, אָדער קרובים פונ'ם בר־מינן, זיינען פאַרמעגליך, אָדער ניט — דאָס איז ניט וויכטיג. אויב יאָ, וועלען זיי מן הסתם באַצאָהלען די אויסגאַבען, אינגאַנצען אָדער טייל־ווייז. און אויב ניט, איז דאָך עס אן אַלגעמיינע שטאָדטישע אינסטיטוציע, מוז זי זיין גרייט צו דינען דער אַלגעמיינער באַפעלקערונג, אפילו אין יענע פאַלען וואָס זיינען אייגענטליך סותר דעם באַזיס, דעם ציעל און צוועק פון חסד של אמת.

און אָט, דער דאָזיגער פּרינציפּ ווערט אנגעהאַלטען ביז היינט צו טאָג, הגם די אינסטיטוציע האָט צוליב דעם ניט וועניג אונאַנגענעהמליכקייטען, ווי מיר וועלען זעהן אביסעל ווייטער.

דער פּרינציפּ פון אנקעגען קומען יעדע ווענדונג פאַר אידישער קבורה דורכ'ן חסד של אמת, האָט אויך געפיהרט דערצו וואָס אַ צאָהל לאַנדסמאַנשאַפ־טען, פאַראיינען און סאָסייעטיס, האָבען אין אומגליקספאַלען מיט זייערע מעמ־בערס, אַראַנזשירט די לויות דורך דער אינסטיטוציע.

דאָס האָט ממילא געבראַכט דערצו אַז מען זאָל אויפפאָדערען די אָרגאַני־זאַציעס און פאַראיינען זיי זאָלען זיך אנשליסען אַלס קערפּערשאַפטען דורך דירעקטע פאַרטרעטער אין דער פאַרוואַלטונג, אין דער דירעקטאָרען באָארד. דער פּועל יוצא פון דעם אַלעמען איז געווען, מעהר אימפּעט, מעהר אינטערעס, מעהר פּלענער און מעהר רעזולטאַטען אין די ווייטערדיגע אונטערנעהמונגען פאַר דער פאַרבעסערונג פון חסד של אמת.

אין פאַרלויף פון יאָהר 1928 האָט מען אויסגעגעבען ניין טויזענד דאָלאַר אויף פילע פאַרבעסערונגען און פאַרשעהנערונגען אויפ'ן בית עולם. דאָס זעלבע יאָהר האָט מען אנגעהויבען די באַוועגונג פאַר אַ נייער, אייגענער, גרויסער, מאָדערנער הויז אין צענטער פון יענעם שטאָדט־טהייל וואָס זאָל זיין צוגענגליך צו אַלע נייע אידישע געגענדען. פרעדריק סטריט איז שוין גענצליך געווען אויס־געשפּילט און דער שנעלער געאָגראַפישער אומבייט אין ארומיגען דיסטריקט האָט עס געמאַכט אומעגליך פאַר'ן חסד של אמת צו הויזען אין דער פריערדיגער היים.

אָבער עס רעדט זיך פיל שנעלער ווי עס טהוט זיך. ס'האָט געמוזט נעהמען

צייט ביז מען האָט געפונען אַ פּאַסיגע שטיק ערד פאַר'ן נייעם געפּלאַנטען חסד של אמת בנין און ביז מען האָט געקענט צוטרעטען צו דער פּאַקטישער בוי־אַרבייט.

סוף 1929 האָט מען געקויפט די לאַנד אויף דזשאָי ראָוד, וואו עס געפינען זיך די איצטיגע חסד של אמת בנינים; אנפאַנג 1930 האָט מען אנגעהויבען בויען און דעם ערשטען יאַנואַר 1931, האָט די אינסטיטוציע זיך אַריבערגעצויגען אין 2995 דזשאָי ראָוד, אין דער איצטיגער היים וואָס איז איינגעאָרדענט מיט אַלע נייעסטע, מאָדערנעסטע, סאַניטאַרישע איינריכטונגען, און איז אנערקענט פון דער סטייט רעגירונג אלס מאָדעל אינסטיטוציע פון דעם סאָרט, וואָס ווערען ס'רוב אנגעפיהרט פון פּריוואַט אונטערנעהמער אָדער פון קאָמפּאַנים.

דער חסד של אמת איז די איינציגע „פיונעראל פארלאָר" אָדער „אנדערטייקינג עסטאַבלישמענט" (רופט עס ווי איהר ווילט), אין גאַנץ מישיגען סטייט, וואָס ווערט אנגעפיהרט אלס געזעלשאַפטליכע אינסטיטוציע ניט פאַר קיין פּריוואַטע פּראָפיט צוועקען.

דער נייער בנין מיט די לאַנד האָט געקאָסט 56 טויזענד דאָלאַר. צום חנוכת הבית וואָס איז געפּראַוועט געוואָרען דעם 15טען נאָוועמבער 1931, האָט דער בוי־פאָנד געהאט געזאַמעלט עטוואס איבער 22 טויזענד דאָלאַר. די געלד איז אריינגעקומען פון אונטערנעהמונגען, פון פּאַרקויפען ציגעל, פון דירעקטעביישטייערונגען פון פאָלקס אָרגאַניזאַציעס און פון כל־ערליי אנדערע קוואַלען. אָבער ס'איז אַלץ געבליבען אַ חוב פון אַרום 34 טויזענד דאָלאַר וואָס איז אין משך פון די נעקסטע פינף יאָהר באַצאָהלט געוואָרען. און היינט צו טאָג איז מען אויפן בנין, וואָס ווערט נאָך אַלץ אָבגעשאַצט אין פופציג טויזענד דאָלאַר, גאָר ניט שולדיג. עס איז דאָס סאָלידע אייגענטום פון חסד של אמת, פון טויזענדער מיטגלידער וועלכע האָבען דירעקט אלס סובסקרייבערס און אונדירעקט אלס מעמבערס פון די וואָסערע זיבעציג־אכציג פאָלקס פאַראיינען, זיך באַשטייערט פאַר'ן קיום פון דער אינסטיטוציע.

אין 1932, האָט מען צוגעקויפט נאָך פיר אקער לאַנד און אין 1936 נאָך אַ שטיק פעלד פון 26 אַקער אין שכנות צו דער אָריגינעלער שטיק קרקע, וואָס אַלעס צוזאַמען האָט עס געקאָסט 29 טויזענד דאָלאַר. די געלד פאַר די לאַנד איז היינטיגס יאָהר שוין באַצאָהלט געוואָרען. עס איז אויך אין משך פון די פאַרגאַנגענע צוואַנציג יאָהר אויסגעגעבען געוואָרען אַרום דרייסיג טויזענד דאָלאַר אויף די פאַרשיידענע פאַרבעסערונגען — גראַדירען, פלאַנצען בוימער, אויסלעגען אַלעיען, אריינציהען וואַסער און אַזוי ווייטער—אויף דער

סעמעטערי, וועלכע ווערט אָבגעשאצט ווערטה צו זיין צווישען פופציג און זעכציג טויזענד דאָלאַר.

אין דעם געהט אַריין א נייער מאָדערנער „טשאַפּעל", וואָס איז מיט עטליכע יאָהר צוריק אויפגעבויט געוואָרען אויפ'ן בית־החיים. אין סך הכל, האָט אַלזאָ איצט דער חסד של אמת א פּאַרמעגען פון אַרום 110 טויזענד דאָלאַר, לויט די קאָנסערוואַטיווסטע אבשאַצונגען, אויף וואָס מען איז ניט שולדיג קיין גראָשען.

און אויב דער חסד של אמת נויטיגט זיך נאָך אין געלד, איז עס פאַר די אויסבעסערונגען און פאַרשעהנערונגען פון דער, לעצטענס געקויפטער, שטיק לאַנד פון 26 אַקער וואָס האָט פאַרזיכערט דער אינסטיטוציע מיט גענוג קרקע (הלואי מען זאָל ניט דאַרפען) פאַר די קומענדע פופציג־זעכציג יאָהר. דאָס איז אויסגערעכענט לויט דער פּראָפּאָרציע פון דער אידישער באַפעלקערונג, איהרע געבורטען, שטאַרבענפעלע, צואוואוקס און פאַרמינדערונג, צוגלייך מיט דער נאָרמאַלער ראַטע פון דער אַלגעמיינער דעטראָיטער באַפעלקערונג.

האָט מען דאָס אין זינען, קען מען — און מען דאַרף — ערוואַרטען אַז אין צוויי־דריי יאָהר אַרום, זאָל דער חסד של אמת אינגאַנצען אויפגעבען אַט די יעהרליכע אונטערנעהמונגען — באַזאַר, פּיקניק און באַל — וואָס פּאַסען זיך בשום אופן ניט אַריין אין'ם סכום טעטיגקייט פון א פעסט עטאַבלירטע שטאָדטישע אינסטיטוציע.

דער בודזשעט פון חסד של אמת, מעהר אָדער ווייניגער וויסענשאַפטליך אויסגערעכענט, איז דורכשניטליך אַרום 125 דאָלאַר פאַר יעדען פאַל (לויה און קרקע) אין פאַרלויף פון יאָהר. אָבער פאַר די לעצטע עטליכע יאָהר האָבען די איינאַמעס כסדר איבערגעשטיגען די אויסגאַבען און דער איבערשוס איז אנגעוועטעט געוואָרען אויף צו „דעקען" חובות ביז היינטיגס יאָהר, ווען דער חסד של אמת איז פריי פון אירגענד וועלכע שולדען.

פאַר'ן פאַרגאַנגענעם יאָהר 1939, וואָס מיר נעהמען דאָ אלס אילוסטראַציע, זיינען די הכנסות געווען איבער דרייסיג טויזענד דאָלאַר און די הוצאות אַרום 26 טויזענד דאָלאַר.

פון וואַסערע קוואַלען קומען אַריין די געלדער?

קודם כל פון מיטגלידערשאַפט אָבצאָהלונגען. אין דער געשיכטע פון חסד

של אמת זיינען געווען צייטען ווען די מיטגלידערשאפט האָט דערגרייכט ביז פינף טויזענד און די אינסטיטוציע האָט געהאט אנגעשטעלט פיר קאָלעקטאָרס צו זאמלען די יעהרליכע דריי־דאלארדיגע וואָס יעדער מיטגליד האָט געצאָהלט. אין יאָהר 1929-30 צום ביישפּיל, האָט דער חסד של אמת בלויז פון אָט דעם קוואל אריינגעקראָגען 12,500 דאלאר.

היינט צו־טאָג, זיינען נאָך אויך פארהאן 2800 גוטשטעהענדע מיטגלידער וועלכע האָבען אין משך פון 1940 שוין איינגעצאָהלט 6,775 דאלאר. פארהאן נאָך א טויזענד מיטגלידער וואָס צאָהלען ניט רעגעלמעסיג, אָבער מען האלט זיי נאָך אויף די ביכער.

דער צווייטער הכנסה־קוואל זיינען די דריי יעהרליכע אונטערנעהמונגען— דער באזאר אָנפאנג ווינטער, דער באָל אין מיטען ווינטער און דער פּיקניק איז זומער — וואָס ברענגען דורכשניטליך אריין ארום 5,000 דאלאר א יאָהר.

דאן קומען ביישטייערונגען: פון רעזערוואציעס פאר שטיקער קרקע אויף איבער הונדערט מיט צוואנציג יאָהר; פון פאראיינען און סאָסייעטיס וועמענס לויות און באערדיגונגען די אינסטיטוציע פיהרט דורך; פון די אָבצאָהלונגען פאר מצבות און „פאָנדיישאָנס" און פון יענע קרובים, משפחות און פריינד פון פארשטאָרבענע פאר וועמענס לויות און באערדיגונגען זיי באצאָהלען צובים־לאך, ווער מעהר און ווער ווייניגער. איין באשטימטע אויסגאבע, די ארומצאָמונ־גען ארום די קברים פון אָרעמע און עלענדע, ווערט געדעקט פון דער לײדיס אקזילערי.

נעהמען מיר אלס ביישפּיל די פארגאנגענע צוויי יאָהר, ציי‌גען די ציפערען אז אין 1938, זיינען 176 בר־מינן'ס באערדיגט געוואָרען אויפ'ן חסד של אמת בית עולם. פון זיי זיינען 66 געווען אינגאנצען פרייע. און אין 1939 איז די אל־געמיינע צאָהל געווען 227, פון זיי 79 אינגאנצען פרייע.

דורכשניטליך, זיינען אלזאָ פארהאן צווישען 35 און 38 פּראָצענט אמת'ע חסד של אמת פאלען, אזוי ווי די ווערטער ווערען פארשטאנען. אָבער אפילו די וואָס ווערען באצאָהלט, איז עס, פארשטעהט זיך, אויך פיל ווייניגער ווי די סומע, וואָס ס'וואלט אויף זיי פּראָפּאָרציאָנעל אויסגעפאלען. יעדענפאלס קענען זיי ניט אריינגעהן אין דער קאטעגאריע פון פרייע. און דאָ פאנגען זיך אן די אויבענדערמאנטע אונאנגענעהמליכקייטען וואָס דער חסד של אמת געהט דורך די לעצטע צייט.

לויט דער מיינונג פון די פיהרער קומט עס אלץ פון ניט פארגינערשאפט,

פון די פּריוואַטע אידישע „אַנדערטייקערס“, וועלכע קענען ניט מוחל זיין דער אינסטיטוציע איהר פּרינציפּ, ניט צוריקצואוואייזען קיין שום ווענדונג פאַר קרקע און לויה, מעג דאָס זיין אפילו פון אזעלכע משפּחות און קרובים וואָס זיינען אומשטאַנד צו באַצאָהלען דעם פולען פּרייז, לויט די נאָרמען פון פּריוואַטע פּיר־נעראַלס. אָבער צו די מיינונג איז באַגרינדעט אָדער ניט, דער פאַקט איז, אז אין דער 1939 סעסיע פון דער סטייט לעדזשיסלייטשור איז אנגענומען געוואָ־רען א געזעץ צו קאָנטראָלירען און רעגולירען די באַערדיגונגען אויף אזא אופן. אז ביז מען האָט געקראָגען א צייטווייליגע אויסטייטשונג איבער'ן געזעץ פון סטייט אטוירני־דזשענעראַל גונסטיג פאַר'ן חסד של אמת, איז די אינסטיטו־ציע עטליכע טעג געווען פּאַראַליזירט. ס'איז איהר פאַר דער צייט פאַרבאָטען גע־וואָרען צו פונקציאָנירען. און זינט דאַן איז נאָך, דער ענין ווייט ניט ערלעדיגט. עס געהן פּראָצעסען, אינדזשאַנקשאָנס און געגען־אינדזשאַנקשאָנס, וואָס וועלען ענדגילטיג ענטשיידען ווערען ערשט אין דער סעסיע פון 1941, ווען די געזעץ־געבער פון מישיגען וועלען ענטוועדער ענדערען דעם, שוין אנגענומענעם, געזעץ צו גונסטען דער אינסטיטוציע; אָדער פאַרקעהרט—איהם נאָך מעהר פאַרשטאַר־קערען אז דער חסד של אמת זאָל מוזען אויפגעבען דעם פּרינציפּ פון אנעהמען לויות און באַערדיגונגען פון יעדען פאַל, ביי וועמען דאָס אומגליק זאָל ניט האָבען געטראָפען, צו דאָס איז ביים אָרעמסטען אָדער רייכסטען פון דער דעטראָיטער אידישער באַפעלקערונג.

אגב, האָט טאַקע אָט דער געזעצליכער שטרייט מיט די קאָורט פּראָצעסען געפיהרט דערצו, וואָס אין ענגליש האָט מען געמוזט ענדערען דעם נאָמען פון „דעטראָיט דזשואיש פ ר י ה בעריעל סאָסייעטי“, אויף „היברו בענע־וואָלענט סאָסייעטי“, ווייל לויט'ן שטרענגען בוכשטאַב פון געזעץ קען מען דאָס וואָרט „פריה“ (פרייי) ניט אנווענדען, ווען מען קריגט נאָר עטוואָס באַ־צאָהלט, זאָל עס אפילו זיין אן אונבאַדייטענדער טהייל לגבי די אויסגאַבען.

דער חסד של אמת איז א פעסט איינגעפונדעוועטע אינסטיטוציע, מיט א פּיל גרעסערען פּאַרנעהם לגבי די אויפגאַבען וואָס ס'האָבען זיך געשטעלט ענ־ליכע אינסטיטוציעס אין אנדערע שטעדט פון לאַנד. פּאַרוואַלטעט פון א שטאַב בעאַמטע וואָס ווערען ערוועהלט, דורך א געהיימע אבשטימונג פון די גוט־שטעֿ־הענדע מיטגלידער ביים יעהרליכען מיטינג און פון א דירעקטאָרען באָארד פון פערציג מיטגלידער, באַשטעהט דער באַצאָהלטער סטעף פון אכט פּערזאָן, צווי־שען זיי די נויטיגע מתעסקים ביי די לויות אין איינקלאַנג מיט די שטרענג אָר־טאָדאָקסישע דינים און מיט די סטייט געזעצן בנוגע באַערדיגונגען וואָס זיינען אָבליגאַטאָריש פאַר אלע רעליגיעס.

זייט די אינסטיטוציע עקזיסטירט זיינען ביז איצט שוין באערדיגט געוואָרען ארום 8,500 מתים אויף דער קרקע פון חסד של אמת. פון זיי א גוטע העלפט אָרעמע און עלענדע, און אויך אזעלכע וואָס זיינען געראַטעוועט געוואָרען פון באערדיגונג אויף׳ן אַזוי גערופענעם „פּאַטערס פיעלד" א דאַנק דער אינסטיטוציע, וואָס פילט זיכער אוים א נויטווענדיג פּלאַץ אין דעטראָיטער אידישען לעבען.

ס׳בלייבט דארום נאָר צו ווינשען אַז, אַלס אויסנאַם ווי בלויז איינע — אַן אָבגעזונדערטע פון די פילע אינסטיטוציעס און אנשטאַלטען—זאָלען די פיהרער פון חסד של אמת קומען צו דער דערקענטניש אַז זי טאָר ניט זיין איזאָלירט, אַז דער חסד של אמת דאַרף ווערען אַן אינטעגראַלער טהייל פון דעם גאַנצען סכום אידישע וואוילטעטיגקייט וועלכע איז אויטאָנאָמיש און אונאבהענגיג איינגעשלאָסען אין די רייהען פון דער פאראייניגטער אידישער פילאַנטראָפּיע, פון דער גאַנצער אידישער באַפעלקערונג.

ס׳איז מעהר ווי זיכער אַז ווען דאָס וואָלט געווען דער פאַל, וואָלטען די פילע אונאַנגענעהמליכקייטען פון איין סאָרט אָדער א צווייטען, קיין מאָהל ניט פאָרגעקומען.

אנגענומען אַז די מיינונג פון די פיהרער, אַז די אידישע אָנדערטייקערס, זוכען צוליב קאָנקורענץ און ניט־פאַרגינערשאַפט, צו פאַרניכטען דעם חסד של אמת, מוזען זיי צוגעבען אַז ווען די אינסטיטוציע וואָלט געווען א ממשות׳דיגער טהייל פון דער גאַנצער פאראייניגטער אידישער וואוילטעטיגקייט, וואָלט אַזא קאָנקורענץ געווען אויסגעשלאָסען. און דאָס געזעץ וואָלט בשום אופן ניט געקענט אנגעווענדעט ווערען צו דיסקרימינירען געגען דער אינסטיטוציע.

אויב מען וואגט זיך צו פארטשעפּען און צו פיהרען פּראָצעסען געגען אַן איזאָלירטער גרופּע פיהרער, איז אָבער דער גאַנצער כלל אַזוי שטאַרק אַז מען מוז פאַר איהם האָבען אָפּשיי.

זאָלען די לעצטע אויספיהרען באַטראַכט ווערען פונ׳ם לעזער ווי אַן אָביעקטיווע מיינונג, וואָס וועט האָפענטליך ניט בלייבען קיין קול קורא במדבר און סוף כל סוף ברענגען די געוואונשטע רעזולטאַטען, וויל זי איז אין גייסט פון די געפיהלען און באַגריפען פון דער מעהרהייט פון דעטראָיטער אידענטום.

״יונייטעד היברו סקוהלס״—
די פאַראייניגטע תלמוד תורות פון דעטראָיט

פון דער אמאָליגער צושוואומענקייט ביז אן איינהייטליכע פּראָגראַם פאַר אי־דישער דערציהונג. — די תלמוד תורה ווי א טהייל פון אידישען ישוב. די גרינדונג פון די „פאראייניגטע תלמוד תורות" מיט 22 יאָהר צוריק.

ווייל מען אנפאנגען די געשיכטע, פון די תלמוד תורות, מוז מען געהן צוריק צום אנהויב פונ׳ם אידישען ישוב אין דעטראָיט, ווען בלויז עטליכע גע־צעהלטע אידישע משפחות האָבען דאָ געמאכט זייער היים.

און דאָס איז ניט קיין צופאַל און אויך ניט קיין אויסנאם בלויז אין דע־טראָיט. דאָס איז דער כלל אין אלע אידישע קיבוצים פון גאנצען לאנד — אין דער גאנצער וועלט, אויב איהר ווילט — אז דאָרט וואו ס׳איז געוואָרען א אידי־שער „סעטעלמענט", דאָרט וואו א גרופּע אידען האָבען זיך באזעצט, געשאפען א שטיקעל געמיינדע, האָבען זיי די ערשטע זאך א טראכט געטהאָן פון א שוהל צום דאווענען און פון א פּלאַץ פאר דער דערציהונג פון זייערע קינדער וואָס איז ניט עפּעס אנדערש ווי א תלמוד תורה, אפילו ווען מען האָט עס גערופען חדר און דער דערציהער איז געווען דער אַלט־פרענקישער מלמד.

אידישע דערציהונג, פּאַראַלעל מיט׳ן אידיש רעליגיעזען לעבען אין דע־טראָיט, איז שוין אלט איבער נײַנציג יאָהר.

ווען דער ערשטער מנין איז געגרינדעט געוואָרען אין 1850, האָבען יענע ערשטע עטליכע געצעהלטע משפחות גלייכצייטיג געטראכט פון באזאָרגען די קינדער מיט אידישען אונטעררי‌כט, מיט אידישער דערציהונג, וואָס זיי האָבען פארווירקליכט מיט א יאָהר שפּעטער דורך דער גרינדונג פון דער „בית־אל" סאָ־סייעטי, וועלכע האָט עס באפעסטיגט דורך א פּונקט אין דער קאָנסטיטוציע, און די תקנות וואָס זי האָט אנגענומען.

איינער פון די פּונקטען אין דער קאָנסטיטוציע, לויט וועלכער די ערשטע גרופּע דעטראָיטער אידישע איינוואוינער איז אינקאָרפּאָרירט געוואָרען, ווי אן איינהייט, ווי א „געמיינדע" האָט זיך געלייענט אז:

> „דער צוועק איז אויך אנצופיהרען א אידיש־קולטורעלע דערציהונג („דזשואיש קאלטשור"), צווישען די מיטגלידער און זייערע פאמיליעס דורך ספּעציעלע לעהרער".

דאָ אלזאָ האָט איהר דעם אורשפּרונג פון דער תלמוד תורה, וואָס האָט

נאָכגעפאָלגט דעם וואוקס פון דעטראָיטער אידישען ישוב און אלע זיינע געאָגראַפישע פונקטען פון שטאָדט.

אזוי איז עס ביז היינט צו טאָג. אָבער א סך, א סך יאָהרען האָט עס גענומען ביז די פיהרער און גרינדער פון די פארשיידענע שולען און קאָנגרעגיישאָנס, ביי וועלכע עס זיינען ס׳רוב אויסגעוואקסען אויך תלמוד־תורות — אָדער גרעסערע חדרים אויב איהר ווילט — זיינען געקומען צו דער איבערצייגונג, אז אום אריינצובריינגען טאלק און אָרדנונג, סיסטעם און מעטהאָדע אין דער דערציהונג, איז נויטיג א פאראייניגונג פון אלע תלמוד תורות פון שטאָדט. און דאָס איז ערשט צושטאנד געקומען מיט 22 יאָהר צוריק, ווען דער גרונדשטיין פאר די „יונייטעד היברו סקוהלס" איז געלעגט געוואָרען דורך דער איניציאטיוועע פון א גרופע עסקנים אין אידישער דערציהונג, א גרופע משכילים, וועמען יענע אלט־פרענקישע מעטהאָדען אין די תלמוד תורות פון יענער צייט, האָבען ניט צופרידענגעשטעלט.

ס׳וואָלט אונז צו ווייט פארפיהרט ווען מען זאָל צוריקגעהן צו יעדער איינער פון די פילע, אזוי צו זאָגען, „אונאבהענגיגע" תלמוד תורות, וואָס זיינען אין משך פון יאָהרען געגרינדעט געוואָרען דאָ און דאָרט, אין דעם אָדער יענעם „אידישען געגענד" פון שטאָדט.

א פאקט איז, אז אויסער די תלמוד תורות, אָדער חדרים, וואָס האָבען עקזיסטירט ביי די שולען, אלס טהיילען פון זייער רעליגיעזער פּראָגראם, האָבען אויך גרופען באלעבאטים געגרינדעט תלמוד תורות ווי אונאבהענגיגע אינסטיטוציעס.

אזוי געפינען מיר אין דעם ערשטען און צווייטען יאָהרצענדליג פון איצטיגען יאָהרהונדערט, א תלמוד תורה דאָ און א תלמוד תורה דאָרט, מאנכע פון זיי אנגעפיהרט פון בלויז געצעהלטע מענשען און מאנכע ווי א דערגענצונג צו דער שוהל וואָס אן עדה אידען האָבען אויסגעבויט פאר זיך דאָרט וואו ס׳האָט זיך פאָרמירט אן, אזוי גערופענער, נייער אידישער געגענד, לויט די גאנץ שמאָלע באגריפען פון יענער צייט.

דער אידישער געגענד, די אידישע „געטהא", האָט זיך געצויגען אויף, און ארום, הייסטינגס סטריט. און דאָרט איז געווען דער צענטער פון אלץ וואָס איז אידיש, פון אלץ וואָס האָט געאָטעמט מיט אידיש לעבען און אידישע טהעטיגקייט.

האָבען אָבער אידען, ביסלאכווייז זיך אריבערגעצויגען אין אן אנדער געגענד, ווער צוליב פרנסה און ווער צוליב באקוועהמליכקייט — ווייל געאָגראַפיש האָט זיך די גאנצע לאגע פון שטאָדט ביסלאכווייז געענדערט — האָבען זיי

אין נייעם געגענד, ווי דער שטייגער איז, געבויט אַ שוהל און געגרינדעט אַ תלמוד תורה.

אין דעם יאָהרצעהנדליג צווישען 1910 און 1920, געפינען מיר שוין שוה־לען מיט תלמוד תורות אזוי ווייט אַרויס נאָרט ווי אין דעלמאַר סטריט, אין אָקלאַנד, און אזוי ווייט ארויס וועסט אויף מישיגען עוועניו, אַזש ביי די דריי־סיגסטע גאַסען. אָבער דער צענטער פון די תלמוד תורות איז נאָך אַלץ געווען אין דעם הייסטינגס סטריט געגענד; מאַנכע פון זיי אנגעפיהרט אין פארבינ־דונג מיט שוהלען און מאַנכע, ווי געזאָגט, אונאבהענגיג אנגעפיהרט פון געוויסע חברות, גרופּען אָדער ערציהונג־געזעלשאפטען.

אויף אַ שטח, ניט פיל גרעסער ווי אַ תחום שבת, געפינען מיר צו יענער צייט, איין תלמוד תורה אויף קאָלאָמביא און ריוואַרד סטריט; אַ צווייטע אויף דיוויזשאָן און בוביען סטריט; אַ דריטע אויף עליאָט און הייסטינגס סטריט; אַ פערטע ביי דער מגן אברהם שוהל אויף פארנסוואָרטה און בוביען סטריט, אַ חוץ חדרים — מאַנכע פון זיי אפילו אנגעפיהרט בצבור ווי אַ קוואַזי־תלמוד תורה— אַלץ אין דעם זעלבען דיסטריקט.

אָבער יעדער איינער פון די דאָזיגע דערציהונגס־אַנשטאַלטען האָט געמאַכט שבת פאר זיך אליין. און כּמעט קיין ציפערען זיינען ניטאָ, ווייס מען אַז טראָץ די מזל־ברכה אין תלמוד תורות, איז אָבער זעהר ווייניג מזל־ברכה געווען אין דער צאָהל תלמידים.

די איינציגע פון יענע תלמוד תורות מיט אַ באדייטענדע צאָהל תלמידים איז געווען די, אזוי גערופענע, „גרויסע תלמוד תורה" אויף דיוויזשאָן און בו־ביען סטריט, ארום וועלכער ס'האָבען זיך פאראייניגט, און וועלכע איז גע־שטיצט געוואָרען פון עטליכע שוהלען.

ביי דער דאָזיגער גרויסער תלמוד תורה איז שוין אפילו געווען אַ ביבליאָ־טעק. גערופען האָט מען זי די „שטאָדט תלמוד תורה" און אָן דער שפּיץ פון דער פיהרערשאפט, ווי דער גייסטיגער מדריך איהרער, איז געשטאַנען דער פאַרשטאָרבענער חיים בוכהאַלטער, וועלכער האָט גע'שם'ט ווי אַ למדן און משכיל.

אָבער מערקווירדיג — דער איבערברוך אין דעם גאַנצען דעטראָיטער תלמוד תורה וועזען, וואָס האָט געפיהרט צו דער גרינדונג פון די יונייטעד היב־רו סקוהלס איז געקומען נ י ט פ ו ן ד ע ר ד אָ ז י ג ע ר ת ל מ ו ד ת ו ר ה נאָר דוקא פון אַ קלענערער, פון דער קאָלאָמביא סטריט תלמוד תורה, ארום וועלכער ס'האָבען זיך גע'קהל'ט אַ גרופּע, מעהר שוין אויפגעקלעהרטע אידען אונטער דער פיהרערשאפט פון די פארשטאָרבענע: איסר ראַבינאָוויץ,

מאיר בער קאָהן און חיים גאָלדמאן, א משכיל מיט באשטימטע מיינונגען וועגען אידישער ערציהונג און גייסט פון דער נייער צייט, פון „עברית בעברית", וואָס האָט דעמאָלסט אָבגעקלונגען אויך צווישען די רעליגיעזע אידען פון דעטראָיט, ווי א גאַנץ נייע מעטהאָדע פון אידישער ערציהונג וועלכע ברענגט בעסערע, ממשות'דיגערע רעזולטאטען.

דער פארשטאָרבענער חיים גאָלדמאן האָט צו יענער צייט געהאלטען א דראָג סטאָר אויף הייסטינגס און נאפאָלעאָן סטריט, וואָס איז אין די באליבאַטישע קרייזען באטראכט געוואָרען אלס דער „בית ועד לחכמים", אלס פארזאמלונגס פּלאַץ פאר די העברעער, פאר די משכילים, פאר די ציוניסטען און בכלל פאר די מעהר אויפגעקלעהרטע און ווענינער פאנאטישע, אָדער ווענינער אָרטאָדאָקסישע, עלעמענטען פון דער אידישער באפעלקערונג.

און דאָ אין דער דראָג סטאָר, אין דעם „בית ועד לחכמים", האָט מען זיך געאמפּערט, אָבגעהאלטען קליינע אסיפות ביז ס'האָט זיך אויסקריסטאליזירט דער געדאנק אז ס'מוז געשאפען ווערען א פאראייניגונג פון די תלמוד תורות דורך איין אייגהייטליכע ערציהונגס מעטהאָדע פון „עברית בעברית"; אז די העברעאישע שפראך זאָל זיין דער אינסטרומענט פון ערציהונג, די אומגאנגס-שפּראך ביים לערנען די פארשיידענע אנדערע געגענשטאנדען, וואָס זי איז אגב ביז היינט צו טאָג אין די יונייטעד היברו סקוהלס.

די פיהרער פון דער קאָלאָמביא סטריט תלמוד תורה, האָבען קודם כל אנגעשטעלט צוויי נייע, מעהר מאָדערנע לעהרער, אריינצופיהרען די נייע ערציהונגס מעטהאָדען.

גלייכצייטיג האָבען זיי אנגעפאנגען א באוועגונג, צוציהענדיג צו זיך אלץ מעהר און מעהר מענשען, ביז די גרופּע איז שוין געוואָרען אזוי שטארק אז זי האָט געפיהלט אז זי קען אונטערנעהמען צו בויען אן אייגענעם בנין, א גרויסע געביידע וואָס זאָל ווערען דער צענטער פון די פאראיי־ניגטע תלמוד תורות אָן וועלכען די אנדערע תלמוד תורות וועלען מיט דער צייט זיך אנשליסען.

דאָס איז געווען אין 1918, ווען א שטיקעל לאנד אויף ווילקינס עוועניו, נעבען הייסטינגס סטריט איז געקויפט געוואָרען פאר דעם צוועק. באלד האָט מען זיך געשטעלט בויען, און ווי דער שטייגער איז, האָט מען געפּראוועט א צערעמאָניע ביים לייגען דעם גרונד־שטיין פאר א מאָדערנער, פאראייניגטער דערציהונגס אינסטיטוציע.

און אַט יענע צערעמאָניע, דאָס לייגען דעם ווינקעלשטיין, האָט באוויזען ווי רייף דער געדאנק, און דער פארלאנג, פאר איינהייטליכקייט אין די תלמוד תורות, איז געווען ביים אלגעמיינעם עולם.

דער בנין האָט באדארפט קאָסטען צווישען 35 און 40 טויזענד דאָלאר. און אויפן אָרט, ביים פראווען דעם יום־טוב, איז די פולע סומע געשאפען גע־וואָרען.

די מאטעריעלע שוועריגקייטען פון דער אונטערנעהמונג זיינען שוין געווען באזייטיגט. און די צווייטע פּראָבלעם איז געווען צו קריגען די נויטיגע, צוגע־פּאסטע לעהרער און א פארוואלטער פאר דער אינסטיטוציע. אָבער אויך די דאָזיגע פּראָבלעם איז געלעזט געוואָרען אויף אזא צופרידענשטעלענדען אופן אז דער ערשטער פארוואלטער פון די „יונייטעד היברו סקוהלס" שטעהט ביים רודער פון די פאראייניגטע תלמוד תורות ביז היינט צו טאָג.

דאָס איז בערנארד אייזיקס, וועלכער איז דאן איינגעלאדען געוואָרען קיין דעטראָיט, איבערצונעהמען די הויפּט־פּארוואלטערשאפט פון דער אינסטיטוציע און ער האלט אָן עד היום דעם אמט.

אין אפּריל 1919, איז דער ערשטער, גרויסער בנין פון די פאראייניגטע תלמוד תורות, אויף 665 ווילקינס סטריט, אָפיציעל געעפענט געוואָרען מיט א שטאַב פון אכט לעהרער וואָס מר. אייזיקס האָט געבראכט, מאָדערנע העברע־אישע לעהרער, צווישען זיי עטליכע וואָס זיינען שפּעטער נאציאָנאל באוואוסט געוואָרען אלס העברעאישע שריפטשטעלער און קולטור־טהוער.

די פּראָגראם וואָס איז אנגנומען געוואָרען, און וואָס ווערט אגב פּאָרטגע־זעצט זייט דער גרינדונג פון די יונייטעד היברו סקוהלס ביז היינט צו טאָג, איז אמבעסטען פארמולירט אין די פאָלגענדע צוויי הויפּט פאראגראפען:

א) „דער צוועק פון די יונייטעד היברו סקוהלס איז צו געבען דאָס אידישע קינד א גרינדליכע און פאָלשטענדיגע ערציהונג; עס באקענען מיט די אוצרות פון אידישען וויסען און אידישע ליטעראטור פון אלע דורות, אום איינצופלאנצען אין זיין הארץ א גייסט פון טרייהייט און אי־בערגעבענהייט, צו אלץ וואָס איז טראדיציאָנאל און היסטאָריש אידיש; צו פארבונדען דאָס אידישע קינד מיט דער פארגאנגענהייט, געגענווארט און צוקונפט פון זיין פאָלק."

ב) „אזוי ווי די אידישע גאונות פון אלע דורות איז געקומען צום אויסדרוק דורך דער העברעאישער שפּראך, א שפּראך אין וועלכער עס ענטפּלעקט זיך די גרויסקייט און טיפקייט פון אידישקייט, באצוועקט

דארום די תלמוד תורה ווי אן אינסטיטוציע איינצופלאַנצען אין'ם קינד א פארשטענדנים פאר דער העברעאישער שפראך אין אלע שטופען פון איהר ענטוויקלונג, פון דער ביבעל ביז די מאָדערנע העבראישע ליטעראַטור."

מיט אָט־דער פּראָגראם אלס לאזונג איז די ערשטע תלמוד תורה געביידע מיט פּלאַץ פאר 500 קינדער, שנעל איבערפולט געוואָרען. אין משך פון גע־צעהלטע וואָכען האָט די צאָהל תלמידים און תלמידות דערגרייכט איבער זעקס הונדערט און די פראגע פון אויפהאלטען די אינסטיטוציע איז אויך שנעל פאר־ענטפערט געוואָרען.

עס זיינען אריינגעקומען גרעסערע ביישטייערונגען פון פריינד און אונ־טערשטיצער; נאָך א טהייל האָבען די עלטערען געצאָהלט אין שכר־לימוד און דער בודזשעט איז גערעקט געוואָרען אָהן עקסטרע שוועריגקייטען.

דער ערפאָלג פון דער ערשטער פאראייניגטער תלמוד תורה איז געווען אזוי גרויס אז פאר צוויי יאָהר צייט איז דאָרט אויך איינגעפיהרט געוואָרען א „פּאַ־ראָקיעל" סיסטעם פאר די קינדער פון די ערשטע צוויי גראדען פּאַבליק סקוהל. ארום 40 באָיעס און מיידלאך אין דער פּאַראָקיעל סקוהל, האָבען אזויערנאָך זייער ערשטע אָבליגאַטאָרישע לאנד־בילדונג געקראָגען אין די פאראייניגטע תלמוד תורות. שפּעטער איז די „פּאַראָקיעל" סיסטעם, צוליב פארשיידענע טעכ־נישע אורזאכען, אויפגעגעבען געוואָרען.

מיט'ן לויף פון דער צייט זיינען אלע אנדערע ערוואַרטונגען פון די פיהרער און איניציאַטאָרען פון די יונייטעד היברו סקוהלס, אויך מקוים געוואָרען.

מאנכע פון די תלמוד תורות וואָס האָבען זיך געפיהרט אויפ'ן אלט־מאָ־דישען שטייגער האָבען זיך געמוזט פארמאכען, צוליב מאַנגעל אין תלמידים. און די אנדערע זיינען כסדר אריבער אין רשות, אָדער אונטער דער השגחה, פון די יונייטעד היברו סקוהלס.

אין 1920 האָט די דיוויזשאָן סטריט תלמוד תורה, די גרויסע שטאָדטישע תלמוד תורה, זיך אָנגעשלאָסען אן די יונייטעד היברו סקוהלס. אביסעל שפּע־טער האָבען דעם ביישפּיל נאָכגעפאָלגט די פארנסוואָרטה סטריט תלמוד תורה, די אוהל משה שוהל תלמוד תורה אויף דער וועסט סייד און די דעלמאַר סטריט תלמוד תורה אויף דער נאָרט סייד, אין נייעם אידישען אָקלאַנד געגענד, וואָס האָט זיך דאן צובליהט.

דאָס וואָרט „פאראייניגטע" האָט געקראָגען א ממשות'דיגע, פּראַקטישע באדייטונג. ס'איז געוואָרען א פאראייניגטע פיהרערשאַפט וואָס האָט זיך גע־שטעלט מיט'ן פּנים צו דער גאנצער באפעלקערונג פון וועמען זי האָט געפאָ־דערט שטיצע און הילף פאר די תלמוד תורות.

און די הילף איז געקומען מערקווירדיגערווייזע אויך פון די אזוי גערופע־נע, אמעריקאניזירטע, טהיילווייז אסימילירטע, עלעמענטען פון דעטראָיטער אידענטום.

ווען די אינסטיטוציע איז שוין געווען שטארק באפעסטיגט, האָט די פאר־וואלטונג פון די תלמוד תורות געשטעלט א גרויסען אידיש־היסטאָרישען ספעק־טאקעל אין דער העברעאישער שפראך, אין דעם דעמאָלסט גרעסטען און שעהנ־סטען אָדיטאָריום פון שטאָדט. די פאָרשטעלונג האָט, אפשר אוים קוריאָז, אויך צוגעצויגען די „פני" פון די אמעריקאניזירטע אידען, וועלכע האָבען צום ערשטען מאָהל געהערט דעם קלאנג פון העברעאיש — אין וואָרט און אין גע־זאנג, ווי א מאָדערנע שפראך.

און דאָס איז זיי הפנים אזוי שטארק געפעלען, אז זיי האָבען זיך גענומען מעהר פאראינטערעסירען אין די יונייטעד היברו סקוהלס.

די צייט האָט דערוויל געטהאָן דאָס איהריגע: דער אידישער געגענד האָט זיך, צוגלייך מיט'ן וואוקס און אויסשפרייטונג פון גאנץ דעטראָיט, גענומען אויסשפרייטען אלץ ווייטער, אין אלץ נייע שטאָדטישע דיסטריקטען וואו מען האָט געמוזט בויען נייע תלמוד תורה בנינים אָדער צענטערס. גלייכצייטיג זיי־נען די אלטע געגענדען אויסגעשפילט געוואָרען און מען האָט די דאָרטיגע בנינים געמוזט אויפגעבען.

דער דאָזיגער פראָצעס וואָס האָט זיך אנגעהויבען אנפאנג פון די צוואנ־ציגער יאָהרען, האלט נאָך אן ביז היינט צו טאָג.

אין הערבסט פון יאָהר 1922, האָט זיך געעפענט דער „קוירבי צענטער", א פראכטפולער בנין אויף קוירבי און בוביען סטריט, וואָס האָט געדינט ניט נאָר אלס תלמוד תורה פאר איבער זיבען הונדערט קינדער, נאָר אויך אלס ביב־ליאָטעק, קאָנצערטען־זאל, און מיטינג פלאץ פאר פילע אידישע אָרגאניזאציעס.

שפעטער מיט אנדערהאלבען יאָהר, אין אפריל 1924, איז געעפענט געוואָ־רען דער פילאדעלפיא־ביירען צענטער, אויך א גרויסער רחבות'דיגער בנין, וואוהין ס'איז אריבערגעטראָגען געוואָרען די מעהרסטע אקטיוויטעט פון פרי־ערדיגען קוירבי צענטער, ווייל דער דאָרטיגער געגענד איז מיט א שנעלען טעמ־פא אלץ שיטערער און שיטערער געוואָרען פון אידישע איינוואוינער.

און אזוי כראָנאלאָגיש — איז אין הערבסט 1925, געעפענט געוואָרען א תלמוד תורה אין נייעם אידישען געגענד אויף בראָש און מינעסאָטא עוועניו; די פארקסייד תלמוד תורה, אין הערבסט פון 1926; דער טאקסידאָ־האָלמור בנין, אין אָקטאָבער 1927; און ערשט נאָר־וואָס אין הערבסט פון 1940, איז פארטיג

געוואָרען דער מאָדערנער ראָוז סיטיג־קאָהען בנין אויף לאוטאָן און טאַילער עוועניו, וואו ס'איז איצט פאקטיש, צוליב דער געאָגראַפישער לאגע פון שטאָדט, דער צענטער פון דער גאנצער פארוואלטונג פון די יונייטעד היברו סקוהלס.

פון דעם ערשטען ווילקינס סטריט בילדינג און פון דעם צווייטען קוירבי צענטער, איז שוין לאנג קיין זכר ניטאָ. דעסטגלייכען זיינען אין פארלויף פון דער צייט אנדערע ברענטש תלמוד תורות פון אמאָהל, פארמאכט געוואָרען. אָבער אויף וויפיל דאָס לאָזט זיך נאָר, „פאָלגען נאָך" די יונייטעד היברו סקוהלס, די אידען פון דעטראָיט.

דאָס מיינט אז דאָרט וואו ס'איז צוועקמעסיג און מעגליך, ווערען געעפענט תלמוד תורות. און דער פּראָצעס פון עפענען און פארמאכען געהט שטענדיג אן, אזוי אז מען קען ניט וויסען אין פאָראויס, דעם שיקזאל פון דער אָדער יענער תלמוד תורה אין א צייט אַרום.

היינט צו טאָג זיינען די יונייטעד היברו סקוהלס פארצווייגט אין אכט פלעצער — פינף אין די, אזוי גערופענע, אייגענע בנינים, וואָס זיינען אויבען אויסגערעכענט געוואָרען און נאָך דריי: אין סענטראל הייסקוהל, אין ברוידי און אין ווינטערהאלטער פּאָבליק סקוהלס. ס'איז אגב דאָ ווערט צו פארצייכ־נען אז דער טאקסידא־האלמור בנין ווערט איצט גערופען אויפ'ן נאָמען פון פארשטאָרבענעם פילאנטראָפּ דוד וו. סיימאנס, א דאנק דער שעהנער האנדלונג פון די יורשים.

די סיימאנס פאמיליע האָט נעמליך אויסגעלעזט דעם בנין פון אלע מאָרט־געדזש פארפליכטונגען און האָט אויך באשטימט א סומע פאר דער אויפהאל־טונג פון דעם בילדינג, אלס דאָס פאָלשטענדיגע אייגענטום פון די יונייטעד היברו סקוהלס.

ווי אן אינסטיטוציע וואָס איז איינגאנצען אנגעוויזען אויף דער שטיצע פון דער באפעלקערונג, איז נאַטירליך געווען אז די יונייטעד היברו סקוהלס זאָלען זיך אנשליסען אן דער פאראייניגטער אידישער וועלפעיר פעדעראציע, ווען זי איז געגרינדעט געוואָרען אין 1926.

ביז דאַן איז די אינסטיטוציע שוין געווען אויף אזוי פיל פּאָפּולער, אז אין די „עמוירדזשענסי דרייווס" וואָס פלעגען ניט־סיסטעמאטיש, נאָר פון צייט צו צייט, דורכגעפיהרט ווערען, זיינען די פאראייניגטע תלמוד תורות אלע מאָהל איינגעשלאָסען געוואָרען פאר באדייטענדע סומען. און אזוי פלעגען די פינאנ־ציעלע פּראָבלעמען געלעזט ווערען, אמאָהל לייכטער און אמאָהל שווערער, ביז די אינסטיטוציע איז געוואָרען אן אינטעגראלער טהייל פון דער פעדעראציע מיט א באשטימטער סובסידיע פון די יעהרליכע פאראייניגטע אידישע קאמפּיינס,

וואָס באַטרעפט דורכשניטליך עטוואָס איבער פופציג פּראָצענט פון'ם יעהרלי־כען בודזשעט.

די איבעריגע אויסגאַבען ווערען געדעקט פון אַנדערע הכנסה־קוואַלען ווי, טהיילווייז־געצאָהלטער שכר לימוד, ווייל פון 45 ביז 50 פּראָצענט פון די תמידים צאָהלען ס'רוב אינגאַנצען ניט; פון ספּעציעלעביישטייערונגען; פון וואָסערע עלף הונדערט מעמבערס וועלכע צאָהלען פון דריי ביז פינף דאָלאַר אַ יאָהר; פון רענט איינקונפטען אין די אייגענע בנינים און אויך פון דער ליי־דיס אָקזילערי פון פיר הונדערט מיטגלידערינס וועלכע העלפען די תלמוד תורות אויף אַ באַשטימטען, און זעהר נוצליכען, געביט.

צוריק מיט עטליכע יאָהר האָט מען פעסטגעשטעלט אַז אַ סך קינדער קו־מען ניט אין תלמוד תורה צוליב דער ווייטקייט פון זייער היים. האָט מען איינ־געאָרדענט אַ באַס מיט שאָפערען וואָס קלויבען צוזאַמען די קינדער אין די ווייטערע געגענדען און ברענגען זיי אין דער נאָהענטסטער תלמוד תורה. אין אָט דער טהייל פון בודזשעט ווערט אינגאַנצען געדעקט פון דער פרויען אָקזילערי.

דער אויפטהו מיט טראַנספּאָרטאַציע־באַזאָרגונג איז אויך פאַראַנטוואָרט־ליך פאַר דעם וואָס, אַנדערש ווי אין די פריערדיגע יאָהרען, איז די צאָהל תלמידים איצט מעהר אָדער וויינציגער נאָרמאַל — ניט זי פאַלט צו נידעריג און ניט זי הויבט זיך צו הויך.

דורכשניטליך אַטענדען די תלמוד תורה קלאַסען אַרום פופצעהן הונדערט קינדער אין פאַרלויף פון יאָהר. און זיי צום דינסט, זיי צו לעהרנען און ערציהען, שטעהט אַ שטאַב פון 44 לעהרער פון אַלע גראַדען, פאַר אָנפאַנגער ביז היי־סקוהל סטודענטען פאַר די העכערע לימודים, פון וועלכע דער תלמיד גראַדואירט מיט אַ היי־סקוהל אָדער גימנאַזיע־דיפּלאָם.

פון דעם שטאַב לעהרער פאַרנעהמען עטליכע אויך די שטעלעס פון פּרינ־ציפּאַלס אין יענע סקוהל־בנינים וואו די צאָהל סטודענטען איז גרויס גענוג.

די פּראָפּאָרציאָנעלע איינטהיילונג פון די שילער אין די יונייטעד היברו סקוהלס איז כמעט אַ שטענדיגע: זעכציג פּראָצענט אינגלאַך און פערציג פּראָ־צענט מיידלאַך.

קינדער ווערען אַריינגענומען שוין אין עלטער פון פינף יאָהר פאַר די קינדערגאָרטען קלאַסען, וואָס האָבען די זעלבע פונקציעס ווי אין די פּאַבליק סקוהלס פון שטאָדט, צוצוגעוואוינען דאָס קינד צו העברעאישער ערציהונג דורך שפּיל און פאַרוויילונג.

אָבער די גרעסטע קאַטעגאָריע שילער ווערבירט מען פאַר די עלעמענטאַרע

קורסען וואָס דויערען זיבען יאָהר און וואו דאָס קינד פאנגט ס'רוב אָן לעהרנען אין עלטער פון זעקס־זיבען יאָהר.

ווי שוין אויבען באמערקט, ווערט דער הויפט טראָפּ געשטעלט אויף העברעאיש אלס די אומגאנגס שפּראַך ביי די לימודים אין די יונייטעד היברו סקוהלס. אין דעם פּרט פאָלגען נאָך די פאראייניגטע תלמוד תורות דעם „קוריקולום" פון דער מאָדערנער העברעאישער שולע וואו עס ווערט געלערענט חומש, דער געשיכטליכער טהייל פון תנ"ך, אידישער ריטואל, דער סידור, אידישע געשיכטע, לייענען און שרייבען העברעאיש און טראַדיציאָנעלע אידישקייט דורך פארשטענדניס פאר אידישע יום־טובים, מנהגים און אזוי ווייטער.

אין די היי־סקוהל קלאַסען, וואו די סטודענטען און סטודענטקעס מוזען זיין גראַדואירטע פון דעם פולען זיבען־יאָריגען קורס אין דער עלעמענטאַר שולע, ווערט שוין געלעהרנט גאַנץ תנ"ך, העכערע העברעאישע ליטעראַטור, קאָמפּאָזיציע, גראַמאַטיקע (דקדוק), גרינדליכע אידישע געשיכטע און אויך משנה און גמרא, ווי העכערע געגענשטאַנדען.

* * *

ווי גרויס איז די צאָהל וואָס האָבען אין משך פון די איבער צוואַנציג יאָהר גראַדואירט פון דעם זיבען־יאָהריגען טערמין אין די עלעמענטאַרע קלאַסען פון די פאראייניגטע תלמוד תורות?

זי איז פּראָפּאָרציאָנעל אודאי ניט אזוי גרויס ווי זי וואָלט בעדאַרפט זיין. און אויך אין דעם פּרט איז דעטראָיט ניט קיין אויסנאַם. די פּראָפּאָרציע איז דאָ ניט קלענער לגבי אנדערע גרעסערע אידישע שטעדט.

ס'איז אָבער אינטערעסאַנט פעסטצושטעלען די רעזולטאַטען פון אן אנקעטע וואָס די פּאַרוואַלטונג פון די יונייטעד היברו סקוהלס האָט לעצטענס געמאַכט צווישען אלע תלמידים און תלמידות וואָס זענען דורכגעגאַנגען די קלאַסען.

די מעהרסטע פון זיי זיינען געזעלשאַפטליך טהעטיג אין יענע אָרגאַניזאַציעס, פאר וועלכע זיי ווערען צוגעגרייט אין די פאראייניגטע תלמוד תורות, וואָס אָריענטירען זיך אויף דער ציוניסטישער און אלגעמיין אידיש־נאַציאָנאַלער באַוועגונג.

פון די ענטפערס אויף'ן פראַגע־בויגען האָט זיך באַקומען אז די אינגלאַך און מיידלאַך, וואָס האָבען זיך געלעהרנט אין די יונייטעד היברו סקוהלס, ווי לאַנג אָדער ווי קורץ די פעריאָדע זאָל ניט האָבען געווען, זיינען טהעטיג אין „דזשוניאָר הדסה", „אבוקה", „אלף צדיק אלף", אין די העברעאישע קלובען און אין דער חלוצים באַוועגונג פאר ארץ ישראל.

ס'איז א פאקט אז די ערשטע גרופע דעטראָיטער חלוצים וואָס זיינען אוועקגעפאָהרען קיין ארץ ישראל, האָבען אלע גראדואירט פון די פאראייניגטע תלמוד תורות.

וואָס אנבאלאנגט די היי־סקוהל קורסען וועלכע דויערען פיר יאָהר, זיינען דאָ שוין פארהאן פאָזיטיווע רעזולטאטען.

פאר דער צייט וואָס די היי־סקוהל פונקציאָנירט, האָבען ארום הונדערט סטודענטען גראדואירט מיט דיפּלאָמען. און די מעהרסטע פון זיי איז אָט די העברעאישע אויסבילדונג שטארק צונוץ געקומען פאר א געזעלשאפטליכער קאַריערע. זיי זיינען איצט אליין תלמוד תורה לעהרער, אינסטרוקטארען אין „סאָנדעי סקוהלס“ פאר אידישער דערציהונג, פיהרער אין ארגאניזאציעס, „סאָשעל וואָירקערס“ אין אינסטיטוציעס און אנשטאלטען און בכלל, זיינען זיי טהעטיג אויף אזעלכע געביטען וואָס אָהן דער גרינדליכער העברעאישער אויסבילדונג, וואָלט דאָס פאר זיי אונמעגליך געווען.

אויסער דעם חינוך, ווערט ארום די פאראייניגטע תלמוד תורות ווי אן אינסטיטוציע, אנגעפיהרט א פארצווייגטע טהעטיגקייט דורך די „אלומנאי“ קלובען, אין די געמישטע קלובען פון סטודענטען און לעהרער, אין דער קבוצה־עברית און אין אנדערע העברעאישע גרופּירונגען, צעהנדליגער אין צאָהל, וועמענס אויפגאבע איז — דורך ליטעראַרישע פּראָגראמען, פארזאמלונגען, לעקציעס, דעבאטען, כּאָרען, דראמאטישע פאָרשטעלונגען און כל־ערליי פארוויילונגען—זיך אויסצולעבען אין העברעאיש ווי א ריידענדיגע שפּראך און זיך צו אידענטיפיצירען מיט יענע געזעלשאפטליכע און טראדיציאָנעל־אידישע נאַציאָנאלע באוועגונגען וואָס זיינען די באזע פון די פאראייניגטע תלמוד תורות ווי אן ערציהונג אינסטיטוציע אין דעטראָיטער אידישען לעבען.

אין דעם פּרט דארף מען אויך דערמאהנען דעם ערציהונג־חודש, וואָס ווערט דורכגעפיהרט שוין דאָס פערצעהנטע יאָהר, א חודש וואָס איז געווידמעט פּאָפּולער צו מאכען די יונייטעד היברו סקוהלס, ווי אן אינסטיטוציע אויך פאר דערוואקסענע דורך עטליכע עפענטליכע גרעסערע ארויסטריטען, פארזאמלונגען און לעקציעס איבער דאָס געגענשטאנד פון אידישער דערציהונג, ווי עס ווערט אנגעפיהרט אין די פאראייניגטע תלמוד תורות.

מיט א בודזשעט פון ארום זיבעציג טויזענד דאלאר א יאָהר דורכשניטליך פאר די לעצטע דריי יאָהר, קריגען די יונייטעד היברו סקוהלס 36 טויזענד דאָלאר א יאָהר פון די פאראייניגטע אידישע קאמפּיינס, אנגעפיהרט פון דער וועלפעיר פעדעראציע, מיט דער פארשטענדניס אז די פאראייניגטע תלמוד תורות האָבען פאָלשטענדיגע אטאנאמיע אין זייערע פיהרונגען, מעטהאָדען, סיסטעם און פארוואלטערשאפט.

ישיבת בית יהודה —

אַ קליינע אינסטיטוציע פאַר אולטראַ-אָרטאָדאָקסישער דערציהונג

געגרינדעט אלס „תלמוד תורה" פאַר העכערע לימודים מיט קנאַפּע 25 יאָהר צוריק. — די עקזיסטענץ, פיהרונגען און ענדערונגען אין דער געשיכטע פון לעהר־אַנשטאַלט.

צו דער פּעריאָדע פון תלמוד תורות פון פאַרשיידענע מינים און סאָרטען, מיט צוויי־דריי צעהנדליג יאָהר צוריק, געהער די ישיבת בית יהודה וואָס טראָגט דעם נאָמען פון איהר גרינדער, דער פאַרשטאָרבענער רבי יהודה ליב לעווין.

דאָס איז געווען אין די יאָהרען 1915-20, ווען ס'איז געוואָרען אַ שפע אויף תלמוד תורות אין די דאַמאָלסטיגע אידישע געגענדען פון דעטראָיט.

האָט דער פאַרשטאָרבענער רבי לעווין זיך דערטראַכט צום געדאַנק אַז מען מוז אויך געבען אַ געלעגענהייט יענע קינדער וואָס ווייזען ארויס מעהר חריפות, מיט אַ פּרעספּעקטיוו פאַר העכערע אידישע לימודים, אַז זיי זאָלען פון דער תלמוד תורה קענען פאָרטזעצען זייער שטודיום פאַר אַ רבי, פאַר אַ מדריך אין העכערע אידיש־רעליגיעזע פיהרונגען, אין וואָס ס'האָט זיך שוין דאַן גע־פיהלט אַ נויטווענדיגקייט אין די נייע קיבוצים וואָס זענען אויסגעוואַקסען דאָ און דאָרט.

אזוי האָט דאַן רבי לעווין פאָרמולירט זיין פּלאַן ווען אין דער מגן אברהם (פּאַרנסוואָרטה) שוהל, וואו ער איז געווען דער גייסטיגער פיהרער, האָט ער אויסער דער אַלגעמיינער תלמוד־תורה ביי דער שוהל, געגרינדעט אַ ספּעציעלע ישיבה, וואָס זאָל צוגרייטען קאַנדידאַטען פאַר רבנים, שוחטים, דיינים, למדנים, רעליגיעזע עסקנים און אזוי ווייטער און ווייטער.

דעם ערשטען קלאַס אין דער ישיבה האָט רבי לעווין געעפענט סוף 1916 מיט פינף תלמידים — פינף אינגלאַך וואָס ער האָט אויסגעקליבען מיט גוטע קעפּלאַך, מיט אַ ווילען און באַגעהר צו מאַכען פונ'ם לעהרנען זיך אין דער ישיבה נִיט אַ תפל נאָר אַן עיקר, ניט קיין סתם קלאַס צו לעהרנען אביסעל אי־דישקייט אויפן שפּיץ מעסער — אַ קאַפּעטשקע דאַוונען פון סידור און אפשר אויך די הפטורה מיט אַ בר־מצוה דרשה — נאָר צו שטודירען אידישקייט ווי אַ געגענשטאַנד פאַר אַ קאַריערע, אַנצוקומען אין אַ העכערער ישיבה, אין אַ סעמינאַר פאַר אָרטאָדאָקסיש־טעאָלאָגישער אידישקייט, וואָס האָבען דאַן שוין עקזיסטירט אין שיקאַגאָ און אין ניו יאָרק.

פאראלעל מיט דער אלגעמיינער תלמוד תורה אין דער זעלבער פארנס־וואָרטה שוהל, האָט רבי לעווין אנגעפיהרט מיט דער ישיבה און זי אנגעהאל־טען אין א באזונדערען פלאַץ אין שוהל־בנין, שוין אפילו נאכדעם ווי די תלמוד תורה האָט זיך אנגעשלאָסען אין די יונייטעד היברו סקוהלס.

מיט דער מיטהילף פון נאָך עטליכע רבנים האָט די ישיבה געקראָגען די נויטיגע שטיצע און קאָאָפעראַציע פון עטליכע שוהלען און א צאָהל פריוואטע באליבאטים וועלכע האָבען זיך אנגעהאלטען אן דער דאָזיגער „אונאבהענגיגער" תלמוד תורה, וויסענדיג, אונ זייענדיג באפרידיגט, אַז מיט דעם העלפען זיי צו ענטוויקלען לאָקאַלע יונגע לייט, דעטראָיטער קאנדידאַטען פאר רבנות, פאר גייסטיגער פיהרערשאפט און אָרטהאָדאָקסישע קאָנגרעגיישאָנס.

און אָט די דאָזיגע אויפגאבע וואָס די ישיבת בית יהודה האָט זיך גע־שטעלט ביי איהר גרינדונג, האלט זי נאָך אן עד היום, הגם עס זיינען געמאכט געוואָרען ענדערונגען אין די לימודים אין דעם „קוריקולום", וואָס דערלויבט שוין אויך אריינצונעהמען ניט דוקא גמרא־אינגלאך, נאָר אויך אזעלכע קינדער וואָס האלטען נאָך ווייט דערפון און וועלען עס אפשר קיין מאָהל ניט דער־גרייכען.

מען קען זאָגען אז לויט די ענדערונגען איז, אין געוויסע פרטים, די ישיבה שוין כמעט ענליך צו א תלמוד תורה. אודאי ניט פון דעם עברית־בעברית סאָרט, אָבער פאָרט א תלמוד תורה וואו די מעהרסטע קינדער לעהרנען דאוונען, רע־ליגיעזע אונטעררינכט, א שטיקעל חומש און אנדערע געגענשטאַנדען וואָס ענט־שפרעכען אידישע דערציהונג אינם אולטרא־אָרטהאָדאָקסישען זין פון וואָרט.

דער ציעל פון דער ישיבה, איהר אויפגאבע איז יעדענפאלס נאָך אלץ ווי אמאָהל: צוצוגרייטען דעטראָיטער אידישע אינגלאך פאר העכערע לעהרן־אנ־שטאַלטען וואו זיי זאָלען זיך פארפאָלקאָמענען אלס רבנים, אלס גייסטיגע פיה־רער אין אָרטהאָדאָקסישע אידישע געמיינדעס.

און אויף וויפיל דער דאָזיגער ציעל איז דערגרייכט געוואָרען, ווערט באַ־וויזען מיט'ן פאקט וואָס פאר דעם משך פון די קנאַפע 25 יאָהר פון דער ישיבה'ס עקזיסטענץ, זיינען עטליכע צעהנדליג פון איהרע תלמידים אוועק אויפ'ן וועג פון רבנות אלס קאריערע און זיי האַלטען אָן אזעלכע שטעלעס אין גרעסערע און אין קלענערע אידישע קהלות פון די פאראייניגטע שטאַאטען.

פאר פולע זיבען יאָהר צייט — פון 1916 ביז 1923 — איז די ישיבה אנגעהאלטען געוואָרען אין דער פארנסוואָרטה שוהל. אָבער ווען די געאָגראַפישע לאַגע פון די אידישע געגענדען האָט זיך גענומען בייטען, האָט עס, פארשטעהט זיך, אויך געווירקט אויף דער ישיבה.

פאר די נעקסטע צוויי יאָהר איז די אינסטיטוציע אריבערגעטראָגען גע־וואָרען אין אָקלאַנד געגענד, דאן אין דעם נייעם אידישען געגענד ארום צוועלפ־טע גאס ביז די עסקנים האָבען נאָך א קנאַפּען יאָהרצעהנדליג פון זיין אין שכנות,, אין געדונגענע דירות, אָדער אין שוהלען, באשלאָסען צו קויפען אן אייגענעם בנין, וואָס איז דערגרייכט געוואָרען ערשט מיט פיר יאָהר צוריק.

אין משך פון אָט דעם צעהנדליג יאָהר האָט די ישיבת בית יהודה, זיך גע־פונען אין, טיילווייז געקויפטע, טהיילווייז געדונגענע הייזער אויף בלעין עווע־ניו, אויף פינגרי עוועניו און אויך אין בנין פון דער בית תפלה עמנואל שוהל אויף טעילאָר און וואודראָו ווילסאָן עוועניו.

רבי יהודה לעווין איז געשטאנען אן דער שפיץ פון דער אינסטיטוציע אלס ראש הישיבה ביז זיין לעצטען לעבענס־טאָג אין 1926. און ער האָט געהאט צו פארצייכנען באדייטענדע רעזולטאטען פון זיין אויפטו, אויב ניט אין כמות איז אין איכות.

אמת, קיין גרויסע צאָהל תלמידים האָט די ישיבה קיין מאָהל ניט געהאט, העכסטענס פופציג אינגלאך אין די בעסטע צייטען. דערפאר אָבער האָבען מאנ־כע פון די תלמידים שפּעטער זיך אויסגעצייכענט אויפן אָרטהאָדאָקסיש־גייס־טיגען געביט. און דאָס איז געווען א באפרידיגונג פאר'ן גרינדער, זעהענדיג די פרוכט פון זיין ארבייט וואָס איז, ווי געזאָגט, געשטיצט געוואָרען אויך פון אנדערע רבנים און פון א גרופּע פריוואטע באלעבאטים.

אין 1936, האָט די ישיבה־פארוואלטונג געקויפט א פיר־פאמיליע הויז אין 2535-9 עלמהורסט עוועניו, וואָס איז רעמאָנטירט און איינגעאָרדענט געוואָרען אלס פּערמאנענטע היים פאר דער ישיבה מיט א בית־המדרש און אנדערע באַ־קוועהמליכקייטען, אזוי אז די אינסטיטוציע זאָל זיך קענען אביסעל אויסשפּריי־טען, פארברייטערען איהר טהעטיגקייט מיט א מעגליכקייט אריינצונעהמען מעהר קינדער. אין דער דאָזיגער ארבייט האָט זיך באזונדערס פאראינטערע־סירט די ישיבה־ליידיס־אקזילערי, וואָס האָט שוין עקזיסטירט פון פריער. די פרויען האָבען געשאַפען א גרויסען טהייל פון די פינאנציעלע מיטלען. און דאָס טהוען זיי ביז היינט צו טאָג.

אין דער נייער היים איז אויך דער „קוריקולום" רעאָרגאניזירט, אָדער גע־ענדערט געוואָרען.

אויב פריער פלעגט מען אריינעהמען נאָר קינדער אין עלטער פון צוועלף יאָהר און העכער, וואָס האָבען ארויסגעוויזען סמנים פון פארשטענדניס און ליבע פאר די העכערע ישיבה־לימודים, האָט מען נאָך דער רעאָרגאניזאציע שוין אויך אנגעהויבען אריינעהמען יונגערע קינדער, אין עלטער פון אכט, ניין און צעהן

יאָהר, אזוי אז מען האָט גלייכצייטיג געמוזט ענדערען דעם סדר פון די לימודים און זיי מאַכען צוגענגליך צו די יונגערע תלמידים.

די אלגעמיינע סיסטעם, ווי א שיטה אין דער ישיבת בית יהודה, איז אָבער געבליבען די זעלבע ווי אמאָהל.

דער קארדינאלער אונטערשייד צווישען דער ישיבת בית יהודה און, לאָמיר זאָגען, די פאראייניגטע תלמוד תורות באשטעהט אין דעם וואָס דאָרט, אין די „יונייטעד היברו סקוהלס" פאַנגט מען אָן מיט'ן קינד, ווי יונג אָדער אַלט עס זאָל ניט זיין, אין דער העברעאישער שפּראַך ווי דער אינסטרומענט צום לעהר־נען זיך, ווי די רעדעוודיגע שפּראַך אין שולע; ווערענד דאָ באנוצט מען פאר די יונגע קינדער ענגליש אלס אומגאנגס שפּראַך אין די ערשטע קלאַסען; און פאר די עלטערע תלמידים, ווען עס קומט צו די העברערע לימודים ווי משנה, גמרא, מפורשים און אזוי ווייטער, ווערט באנוצט אידיש אלס דער שפּראַך־אינסטרו־מענט פאר דער פארטייטשונג און אויפקלעהרונג פון דאָס וואָס מען לעהרנט.

אויף אַזאַ אופן איז די ישיבת בית יהודה שיעור ניט א אידישיסטישע . . . אָבער דאָס איז נאָר אגב אורחה.

פארשטעהט זיך, אז אויך אין דעם אלגעמיינעם צוגאנג צו די לימודים איז א גרויסער אונטערשייד צווישען די יונייטעד היברו סקוהלס און די ישיבת בית יהודה.

אויסער חומש איז, צום ביישפּיל, דאָס לעהרנען משנה, גמרא, דינים און מנהגים שוין פון די הויפּט געגענשטאַנדען אין צווייטען קלאַס פון דער ישיבה. און תנ"ך און אידישע געשיכטע זיינען צוגאב־געגענשטאַנדען אין די העברערע קלאַסען — איז עס פונקט פארקעהרט אין די פאראייניגטע תלמוד תורות.

דאָס איז נויטיג צו באַטאָנען אום קלאָהרער צו מאַכען ווארום די ישיבת בית יהודה, קליין ווי זי איז, האָט זי די אלע יאָהרען אנגעהאלטען איהר ספּעצי־פישע אונאבהענגיגקייט און זיך ניט אנגעשלאָסען אן די יונייטעד היברו סקוהלס, אָדער סתם פארגרעסערט איהר באזע ווי א שטאָדטישע אינסטיטוציע, ווייל איהר גאנצע סביבה איז א קלענערע, אַ מעהר באשרענקטע.

אין דער ישיבת בית יהודה זיינען די לימודים איינגעטהיילט אין זעקס קלאַסען, אלע אנגעפיהרט אויפן אולטרא־אָרטאָדאָקסישען שטייגער מיט דר. שמשון ר. וויים אלס מנהל אָדער „דיען" פון דער „היברו טאלמודיק אקעדעמי", ווי די ישיבה ווערט גערופען אין ענגליש.

אין דער ישיבה ווערען אריינגענומען נאָר אינגלאַך. און אנגעפאנגען ווערט

דער לימוד מיט ברכות, טראָגען ציצית, דאַווענען, אידישע מנהגים, זיטען און געוואוינהייטען אַלץ אויף א טראַדיציאָנעלען שטייגער שוין גלייך פון אנהויב אן, צו־צוגעוואוינען דעם תלמיד צו א העכערער ישיבה — אויב זיין ווילען איז נאָר דערביי — וואו ער זאָל קענען שטודירען ביז סמיכה.

פאר די אַלע יאָהרען וואָס די ישיבה עקזיסטירט, פלעגען די אויסגאבען געדעקט ווערען פון א צאָהל מיטגלידער, פון אפיעלס אין די אָרטאָדאָקסישע שוהלען, פון א „דרייוו" אין פארלויף פון דער פסח־וואָך, פון ימים־נוראים נדרים, טהיילווייז פון שכר־לימוד און פון דער פרויען אקזילערי, די „ליידיס פון דער ישיבת בית יהודה".

אזוי שנעל ווי די אינסטיטוציע האָט זיך אריבערגעצויגען אין אן אייגענער, פערמאנענטער היים, האָט זי זיך געווענדעט צו דער אידישער וועלפעיר פעדע־ראציע פאר א סובסידיע פון די פאראייניגטע אידישע קאמפיינס.

דאָס איז גלייך באוויליגט געוואָרען און פאר די לעצטע פיר יאָהר איז די ישיבת בית יהודה איינגעשלאָסען אין דער יעהרליכער „קוואָטא" פון קאמפיין.

די ישיבה פיהרערשאפט איז זייט דאַן אויך פּראקטישער געוואָרען און מעהר ווי איין פּרט.

מיט אן אויסגעברייטערטען און מעהר צוגענגליכען סדר־הלימודים האָט מען אויך, אנשטאָט וואַרטען, גענומען זוכען תלמידים. פאר דעם צוועק האָט די ליידיס אקזילערי אויסגעשטאַטעט א ספּעציעלען באָס מיט א שאָופער וואָס פאָהרט צונויפקלייבען די קינדער פון ווייטערע געגענדען און זיי ברענגען אין דער ישיבה.

די דאָזיגע מעהר מאָדערנע מעטהאָדע, האָט געבראַכט די געוואונשטע רע־זולטאַטען. פאַרן לעצטען יאָהר האָט די צאָהל תלמידים כמעט זיך פארדאָפּעלט. זי דערגרייכט איצט איבער הונדערט וואָס שליסט איין א קלאָס אויך פאר האַי־סקוהל סטודענטען, וועלכע לעהרנען אין דער ישיבה פון צעהן ביז עלף אינדער־פריה, איידער זיי געהן אין סקוהל אריין.

די רעגולערע קלאַסען ווערען אנגעפיהרט טעגליך פון 3:30 בייטאָג ביז 8 אזייגער אָוונט און שבת דעם גאַנצען נאָכמיטאָג אין א סביבה פון שטרענג־אָרטהאָדאָקסיש־טראַדיציאָנעלער אידישקייט.

מאנכע תלמידים וואָס קומען גלייך פון פּאָבליק סקוהל אין דער ישיבה, ווערען באַזאָרגט אויך מיט א צובייס (לאָנטש), אין יענע פאַלען וואו דאָס איז א נויטווענדיגקייט. און דאָ דאַרף באמערקט ווערען אז די מעהרסטע תלמידים

קומען ניט פון פארמעגליכע הייזער, נאָר פון דער דעטראַיטער אידישער אָרעמ־קייט. מעהר ווי זיבעציג פראָצענט פון די קינדער צאָהלען אינגאנצען ניט קיין שכר לימוד.

אין דער געשיכטע פון דער ישיבת בית יהודה, ווערט דאָס איצטיגע יאָהר 1940 באטראכט אלס דאָס סאמע וויכטיגסטע.

אין סעפטעמבער איז פאָרגעקומען א פאָלשטענדיגע רעאָרגאניזאציע און א סטעף פון דריי שטענדיגע לעהרער, באוואוסטע רבנים, איז אנגעשטעלט געוואָרען.

דער בודזשעט איז פארדאָפּעלט געוואָרען פון פינף אויף צעהן טויזענד דאלאר א יאָהר; די צאָהל תלמידים איז מעהר ווי פארדאָפּעלט געוואָרען; די אַקטיוויטעט ארום דער ישיבה מצד דעם „ועד הרבנים" איז אויסגעברייטערט און פארשטאַרקט געוואָרען; און אין יאָהר 1940 זיינען פארצייכענט געוואָרען 22 גראַדואירטע פון דער ישיבת בית יהודה וואָס זעצען פאָר זייער אָרטהאָדאָקסי־שע רבנ'ישע אויסבילדונג אין העכערע ישיבות און לעהרן־אנשטאַלטען פון לאנד.

די אידיש-וועלטליכע שולען—
אן אינסטיטוציע פאַר אידיש-פּראָגרעסיווער דערציהונג

פון די ערשטע שפּראָצונגען ביז אן אויסקריסטאליזירטע שול־סיסטעם. — פּועלי־ציון, ארבייטער רינג און שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט. — 28 יאהר געשיכטע פון פּראָגרעסיווע שול־און־קולטור וועזען אין דעטראָיט.

אנדערש ווי אלע אנדערע דעטראָיטער אידישע אינסטיטוציעס וואָס זיינען צום לעבען געקומען פון די דורכאויס אָרטיגע באדינגונגען און זייער אָבשטאַם געפינט מען אין דער לאָקאלער סביבה, איז דאָס אידיש־וועלטליכע שול־וועזען פארקניפּט און פארבונדען מיט דער אלגעמיין־אידישער, נאַציאָנאל־ראַדיקאלער דערציהונגס באוועגונג אין ניו יאָרק וועלכע האָט משפּיע געווען די גרינדונג פון דער ערשטער וועלטליכער שול אויף דער דעטראָיטער אידישער גאַס.

אפילו דער קאמף וואָס איז „דאָרט" פאר פילע יאָהרען געפיהרט געוואָרען צווישען די פארשיידענע ריכטונגען אינערהאלב דער פּראָגרעסיוו־ראַדיקאלער דערציהונגס באוועגונג, האָט זיך אויך אָבגעשפּיגעלט דאָ, אין דעטראָיט, ביז ס'האָט זיך אויסקריסטאליזירט א מעהר, אָדער ווייניגער, הארמאָנישער בליק, א פריינדליכע פארשטענדניס וואָס האָט 'מעגליך געמאכט אז אין די ראַמען פון דער לאָקאלער אידישער שול־און־קולטור באוועגונג, זאָל מען היינט צו־טאָג קענען ריידען פון די אידיש־וועלטליכע שולען — כאָטש אנגעפיהרט באזונדער פון דריי קערפּערשאפטען — ווי פון א כמעט אײנהייטליכע אינסטיטוציע.

וואָרים דער אמת איז דאָך אז וואָס דעטראָיט אנבאלאנגט, איז די סיסטעם און אויך די לימודים פּראָגראַם, אָדער „קוריקולום" — מיט גאָר קליינע אויסנאַמען, שיר־ניט די זעלבע אין אלע דריי מינים שולען — אין די ארבייטער רינג שולען, נאַציאָנאלער ארבייטער פארבאנד שולען און שלום עליכם שולען.

דער פּעדאַנט און דער שטרענגער פּארטיי מענש (אויך אין דערציהונג, האָבען מיר ווי באוואוסט, פּארטייאישקייט) וואָס זיינען מקפּיד אויף א קוצו של יוד, פאר זיי איז ניט שוועהר צו געפינען דעם אונטערשייד צווישען די דריי סאָרטען שולען. אָבער ביי דעם אלגעמיינעם עולם, ביי די טאטעס און מאַמעס פון די קינדער, אסאָציאירט זיך אידיש־וועלטליכע דערציהונג מיט אירגענד וועלכער פון די דריי 'מינים שולען. און ס'איז אגב א פאקט אז קינדער פון ארבייטער רינג עלטערען געהן אין די שלום עליכם אָדער אין די נאצ. ארבייטער פארבאנד שולען — און פארקעהרט.

דאָס ווערט, פאַרשטעהט זיך, ניט געטהאָן אוים טראַציגקייט, נאָר גיכער ווי אַלץ אוים באַקוועהמליכקייט, מעהרסטענס צוליב דער געאָגראַפישער לאַגע, ווייל אין דער באַטרעפענדער שול איז פאַר'ן קינד נעהנטער צו קומען. און דאַן פאַלט שוין אינגאַנצען אוועק די פראַגע פון אונטערשייד צווישען דער אָדער יענער פון די דריי סאָרטען שולען.

דאָס איז דאָ נויטיג צו באַטאָנען אום זיך צו שאַפען א באַגריף אויף וויווייט אונזער אידיש־וועלטליכע דערציהונג איז אוועק פונ'ם „אמאָהל“, ווענינסטענס אויף יענעם געביט פון אַלגעמיינער אַבשאַצונג מצד די פּראָגרעסיווע מאַסען איבער דער דאָזיגער שול־און־קולטור אינסטיטוציע אין דעטראָיטער אידישען לעבען.

* * *

דריי היסטאָרישע דאַטעס דאַרפען אונטערשטראָכען ווערען אין דער געשיכטע פון די דעטראָיטער אידיש־וועלטליכע שולען: דאָס יאָהר 1912 דאָס יאָהר 1917 און דאָס יאָהר 1921.

די ערשטע דאַטע געהער צו די פּועלי־ציון, די פּיאָנערען פון דער נאַציאָנאַלראַדיקאַלער שול־באַוועגונג; די צווייטע געהער צו די סאָציאַליסטען טעריטאָריאַליסטען (ס. ט.), וועלכע האָבען געגרינדעט די י. ל. פּרץ שול; און די דריטע דאַטע געהער צום ארבייטער רינג, צו די דעטראָיטער ברענטשעס וועלכע האָבען פון זיך געשאַפען א רעפּרעזענטאַטיווע קערפּערשאַפט אנצופיהרן מיט'ן א. ר. שול־וועזען ווי א צווייג פון דער אַלגעמיינער פּראָגרעסיוו־קולטורעלער טעטיגקייט פון אָרדען. און דאָ דאַרף גלייך באַמערקט ווערען אַז, ווערענד ביי די פּועלי־ציון און ביי די סאָצ. טעריטאָריאַליסטען זיינען געווען איבעררייסען, און זייער געשיכטע איז געגאַנגען זיגזאַגיש; געווען צייטען ווען זייערע שולען זיינען אונטערגעגאַנגען און קיין פאַרזוכען צו גרינדען נייע זיינען ניט געמאַכט געוואָרען, עקזיסטירען די א. ר. שולען אָהן אויפהער, זייט דער גרינדונג פון דער ערשטער שולע אין יענעם יאָהר 1921.

די אידיש־וועלטליכע שולען, ווי אַן אומפּיטעלבאַרער צווייג פון דער גאַנצער פאַרשיידענאַרטיגער, אידיש־ראַדיקאַלער און אידיש־קולטורעלער באַוועגונג, האָבען אין משך פון די פילע יאָהרען, צוגלייך מיט אָט דער באַוועגונג, דורכגעמאַכט פּעריאָדען פון קריזים און פּעריאָדען פון אויפשטייג. די איבעררייסען און דאָס זיגזאַגישקייט אין דעם גאַנג פון די אָדער יענע מינים שולען, איז דאַרום געווען אונפאַרמיידליך. מען דאַרף אָבער דאַרויף אנווייזען אום צו זיין טריי צו דער געשיכטע און אפשר אויך ווי א פאַקט אַז, אויב עס קומט קרעדיט די

פיאָנערען, קומט ניט ווייניגער קרעדיט די ווייטערע נאָכפאָלגער, די עקשנים וואָס האָבען זיך ניט געלאָזען באווירקען פון די אומשטענדען און פאַרטגעזעצט דאָס וואָס די ערשטע האָבען אנגעפאנגען. א דאנק די ערשטע ווי די לעצטע קען מען איצט ארונטערציהען א סך הכל פון 28 יאהר אונאונטערבראָכענער טעטיגקייט פון די אידיש־וועלטליכע שולען.

אין פריהלינג פון 1912 האָבען א גרופע פועלי־ציוניסטישע טהוער, באַווירקט פון די ידיעות אז אין ניו יאָרק איז געגרינדעט געוואָרען א נאציאָנאַל־ראדיקאלע שולע, באשלאָסען נאכצופאָלגען דעםביישפיל אין דעטראָיט.

יענע פיאָנערען, זייענדיג באגייסטערט פון דער אידעע אז ס׳איז פארהאן א פארבינדונג צווישען נאציאָנאליזם און ראדיקאליזם, צווישען אידישקייט און וועלטליכקייט, האָבען אפילו ניט געוואַרט אויף מעהר אינפאָרמאציע — וועגען פראָגראַם, וועגען א סיסטעם, וועגען דעם אופן ווי אזוי אזא שולע דארף און זאָל געפיהרט ווערען — פונ׳ם צענטער, פון ניו יאָרק.

דער געדאנק אליין פון נאציאָנאַל־ראדיקאלער דערציהונג איז פאר זיי גענוג געווען. האָבען זיי ארויסגעלאָזען אן אויפרוף צום אידישען עולם וואָס איז געווען קאָנצענטרירט אין, און ארום, הייסטינגס סטריט, וועגען דער געפלאַנטער שולע וואָס זיי ווילען בקרוב עפענען.

אויף האי סטריט האָט זיך דעמאָלט געפונען א קליינער ציוניסטישער לאָקאל וואָס די פועלי־ציון האָבען אָבגעדונגען אויף שבת און זונטאג אלס נאַציאָנאַל־ראדיקאלע שולע פאר אידישע קינדער.

ווען אלעס איז פארטיג געוואָרען און די טהירען פון דער שולע האָבען זיך געעפענט, זיינען געקומען צעהן קינדער. דאָס איז געווען אין זומער פון זעלבען יאהר 1912, ווען דער גרונדשטיין פאר׳ן אידיש־וועלטליכען שול וועזען איז געלעגט געוואָרען אין יענעם קליינעם „בני ציון" לאָקאל. אלס די ערשטע צוויי לעהרער האָט דער פ. צ. פאראיין באשטימט י. חגי און ג. ביסקין.

שפּעטער ווען די צאָהל קינדער האָט געהאלטען אין וואקסען, זיינען אנדערע טוער פון דער פועלי־ציון פארטיי צוגעקומען אלס לעהרער. אָבער די שולע איז געווען בלויז אן, אזוי־צו־זאָגען, „סוף־וואָכיגע". מען האָט בלויז געלערענט שבת און זונטאג, לויט א פּראָגראם וואָס די לעהרער האָבען אליין אויסגעארבייט: אידיש און העברעאיש אויף וויפיל דאָס האָט זיך איינגעגעבען דורכ׳ן לימוד פון בלויז איין מאָהל אין וואָך; אידישע געשיכטע וואָס מען האָט די קינדער דערצעהלט און הויפּטזעכליך געזאנג און פייערונגען פון יום־טובים

לויט דעם מאָדערנעם גייסט און דעם מאָדערנעם זין ווי דאָס איז דעמאָלט פאַר־שטאַנען געוואָרען.

בלויז א קורצע צייט האָט די שולע זיך געפונען אין ציוניסטישען לאָקאַל וואָס איז, מיט'ן וואוקס פון דער צאָהל קינדער, אַלץ אומפּאַסיגער געוואָרען פאַר'ן צוועק. און אלס אויסוועג פון דער לאגע, האָבען די שול־פיהרער זיך גע־ווענדעט צום ערשטען צענטער פון אידישער וואוילטהעטיגקייט, צו דער פאַר־וואַלטונג פון „האנא שלאָס" בילדינג, וועלכע האָט נאָך א לענגערער בעראַטונג באַוויליגט א דירה פאר דער שולע. און דאָ אין האנא־שלאָס בילדינג איז די ערשטע נאַציאָנאַל־ראַדיקאַלע שולע אנגעהאַלטען געוואָרען גאנצע זעקס יאָהר, אָבער בלויז אלס שבת און זונטאג שול.

אין משך פון די זעקס יאָהר זיינען געוועזען צייטען ווען אין די קלאַסען פלעגען קומען אַרום צוויי הונדערט קינדער. עס איז אויסגעוואקסען אן אקטיווע שול־אָרגאַניזאציע פון פארשיידענע אידיש־קולטורעלע עלעמענטען. ס'איז אפילו געשאַפען געוואָרען א פרויען פאראיין ביי דער שול וואָס האָט זיך שטארק נוצ־ליך געמאכט. און דאָך איז קיין פארזוך ניט געמאכט געוואָרען צו פארוואַנדלען די שול אין א טעגליכער.

אין דער ערשטער אידיש־וועלטליכער שול פון דעטראָיט מיט צוויי הונ־דערט קינדער, האָט מען פאר זעקס יאָהר צייט זיך באַנוגענט מיט לעהרנען בלויז זיבען שעה א וואָך: דריי שעה, שבת נאָכמיטאָג און פיר שעה, זונטאג. ס'איז, פארשטעהט זיך, ניט אונזער אויפגאַבע דאָ אריינצוגעהן אין די אורזאַכען, נאָר בלויז צו פארצייכנען דעם דאָזיגען פאַקט.

ערשט אין 1918, האָט די שול־אָרגאניזאציע, אן וועלכער עס זיינען שוין געווען אנגעשלאָסען די צווייגען פון אידיש־נאַציאָנאַלען ארבייטער פארבאנד און אנדערע גרופּירונגען אין דער ציוניסטיש־סאָציאַליסטישער באוועגונג, גע־עפענט א טעגליכע שול אין אן אייגענער געקויפטער הויז אויף איסט הענקאָק סטריט. אָבער אויף דעם דאָזיגען געביט פון טעגליכער אידיש־פּראָגרעסיווער דערציהונג, זיינען די פּ. צ. פיהרער שוין ניט געווען די ערשטע. וואָרים מיט א יאָהר פריער, אין 1917, האָבען א גרופּע טוער פון דער סאָצ. טעריטאָריאַליסטי־שער באוועגונג, וועלכע האָבען זיך גרופּירט ארום דעם ס. ט. ברענטש 485 אר־בייטער רינג געגרינדעט א טעגליכע אידיש־וועלטליכע שול, נעהמענדיג אלס מוסטער די י. ל. פּרץ שולע וואָס האָט דאַן שוין עקזיסטירט אין טאָראָנטאָ.

צו דעם דאָזיגען צווייטען קאַפּיטעל אין דער געשיכטע פון אידיש־פּראָגרע־סיווער דערציהונג, וועלען מיר באַלד צוקומען. דערווייל האַלטען מיר ביי דער

פּ. צ. שול, וואָס האָט אלס טעגליכע שולע זייט 1918 עקזיסטירט קנאַפּע דריי יאָהר צייט — דאָס לעצטע יאָהר מיט גרויס שוועריגקייטען — ביז זי איז אונטערגעגאנגען.

אין די בעסטע צייטען האָט יענע טעגליכע שולע געהאט ארום הונדערט קינדער מיט א פּערזאָנאל פון צוויי לעהרער. אָבער, צוליב איין אורזאך אָדער א צווייטער, האָט זי זיך ניט געקענט האלטען. און ווען א פייער האָט פאר־ברענט די שול געביידע, האָבען די טוער מעהר קיין פארזוך ניט געמאכט צו קריגען א נייע שול־היים. אזוי האָט עס שוין אנגעהאלטען גאנצע זעקס יאָהר ביז די פּועלי־ציוניסטישע, איצט בעסער באוואוסט אלס די פארבאנד פאָלק שולען, זיינען ווידער עטאבלירט געוואָרען אין דעם אלגעמיינעם אידישען שול־און־קולטור וועזען פון דעטראָיט.

* * *

דאָס יאָהר 1916־17 ברענגט א פרישען שטראָם אידיש־געזעלשאפטליכע עלעמענטען קיין דעטראָיט. צווישען זיי, א באדייטענדע צאָהל פיהרער און טוער אין דער ס. ט. באוועגונג, וועלכע האָט דאן שוין געהאט אויסקריסטאלי־זירט דעם געדאנק פון אידיש פּראָגרעסיווער דערציהונג אונטערן לאזונג: „דאָס אידישע קינד פאר׳ן אידישען ארבייטער פאָלק״ — א לאזונג וואָס איז אזוי אויסגעטייטשט געוואָרען פון זיינע באגרינדער אז ס׳האָט שארף צוטהיילט די ס. ט. און די פּ. צ. אין צוויי — אידעאיש זיך שטארק באקעמפענדע — מחנות לגבי דאָס שול־וועזען. פון קיין פאראייניגונג ארום דער עקזיסטירענדער נא־ציאָנאל־ראדיקאלער שולע האָט קיין רייד ניט געקענט זיין. די מעהרסטע סאָצ. טעריטאָריאליסטען האָבען אלס גרופּע זיך אנגעשלאָסען אן ארבייטער רינג וואו זיי האָבען געקראָגען דעם נאָמען און נומער „סאָציאליסטיש טעריטאָריא־ליסטישער ברענטש 485 ארבייטער רינג״. און דער דאָזיגער ברענטש צוזאמען מיט די, אלץ מעהר און מעהר צוגעקומענע ס. ט. כחות, א צאָהל פון זיי שוין ערפאהרענע שול־טוער פון קענעדע, האָבען אין פריהלינג פון 1917 געגרינדעט די י. ל. פּרץ שול מיט א לעהרן־פּראָגראם וואָס האָט באטאָנט צוגלייך מיט׳ן נאָמען״ אידיש פרייע שולען״, ווי די ס. ט. שולען האָבען זיך דאן גערופען, אויך דעם, אזוי־גערופענעם, אידישיסטישען וועלט־באנעהם אין דער לימודים־פּראָ־גראם, וועלכע איז שפּעטער אויך געוואָרען די ריכט־ליניע אין די ארבייטער רינג שולען.

די נייע שול־אָרגאניזאציע האָט אָבגעדונגען א הויז אויף איסט פערי עווע־ניו, וואָס איז איינגעאָרדענט און צוגעפּאסט געוואָרען פאר א שולע. און דאָס פּעדאגאָגישע פּראָבלעם איז לייכט געלעזט געוואָרען ווען קיין דעטראָיט איז

דעמאָלסט אנגעקומען דער באַקאַנטער לעהרער און קולטור־טוער, יוסף קאמאי וועלכער האָט גלייך איבערגענומען די לייטונג פון דער י. ל. פּרץ שול. אגב איז י. קאמאי אין דעם פּרט א לאָקאַלער וועטעראַן. ער איז עד היום פארבונדען מיט דער שול באַוועגונג אלס אקטיווער לעהרער, צווערשט אין דער י ל. פּרץ שול, שפּעטער אין די א. ר. שולען און די לעצטע עטליכע יאָהר אין די שלום עליכם פאָלק־שולען.

סוף זומער פון 1917 איז די י. ל. פּרץ שול געעפנט געוואָרען און אין משך פון א קורצע צייט האָט זי שוין געהאט ארום 70 שילער. די שולע איז שטארק פּאָפּולער געוואָרען צווישען די פּראָגרעסיוו־ראַדיקאַלע עלעמענטען פון דער אידישער באפעלקערונג. אויך אין נייעם אידישען געגענד, אויף אָקלאַנד, וואָס האָט דאַן גענומען וואקסען מיט גרויס אימפּעט, האָט זיך אריבערגעטראָגען דער ערפאָלג פון דער י. ל. פּרץ שול. דאָס האָט אויף אזוי פיל געווירקט אז עטליכע פּריוואַט־מענשען, צוויי פון זיי פּראָפּעסיאָנעלע לעהרער, האָבען אין נייעם געגענד, אויף גרילי עוועניו, געגרינדעט א קליינע שולע — בעסער געזאָגט, א מאָדערנעם אידישיסטישען חדר—לויט'ן מוסטער פון דער י. ל. פּרץ שול. און אָט דער קליינער שולע איז שפּעטער, דורך א קנויל פון אומשטענדען, באַשעהרט געווען צו שפּילען א גרויסע ראָלע אין דעם ווייטערדיגען וואוקס און ענטוויקלונג פון אידיש־וועלטליכען שול־וועזען, וואָס ציהט זיך אָהן איבערריים ווי א גאָלדענער פאָדים שוין איבער צוואַנציג יאָהר, ווען די שולען זיינען אייגענטליך דער באַזיס פון דער גאַנצער פארצווייגטער קולטור־ארבייט אויף דער אידישער גאַס.

קנאַפּע צוויי יאָהר נאָכדעם ווי מען האָט געעפנט די שול אויף איסט פערי עוועניו, האָט די געאָגראַפישע לאַגע פון די אידישע דיסטריקטען זיך אזוי געביטען אז ניט נאָר זיינען פון דער שול אבגעפאַלען א גרויסע צאָהל קינדער, נאָר אויך די טוער האָבען צוליב מעהר ווי איין אומשטאַנד „עמיגרירט" אין נייעם אָקלאַנד געגענד וואו ס'האָט ספּאָנטאַן זיך אויפגעהויבען א באַוועגונג איבערצונעהמען יענע קליינע גרילי סטריט שול, וואָס איז טאַקע גאַנץ שנעל רעאַליזירט געוואָרען.

אין 1919 איז די ערשטע י. ל. פּרץ שול אויף דער איסט סייד אויפגעגעבען געוואָרען און די צווייטע י. ל. פּרץ שול האָט זיך געעפנט אין אן אייגענער באקוועהמער היים, אין א געקויפטע הויז אויף קאמעראָן עוועניו, צו יענער צייט דאָס הארץ פונ'ם נייעם בעסערען אידישען געגענד פון שטאָדט.

ארום דער קעמעראָן י. ל. פּרץ שול האָבען זיך קאָנצענטרירט די מעהרסטע אידישע קולטור־טוער, צווישען זיי א באדייטענדע צאָהל ארבייטער רינג מיט־

גלידער. די היים פון דער שול איז געוואָרען דער מאָדערנער „בית־ועד", דער צענטראל־פונקט, פון די אידישע פּראָגרעסיוו־קולטורעלע כחות. און אזוי האָט די י. ל. פּרץ שול עקזיסטירט ביז 1922 ווען זי איז איבערגענומען געוואָרען פון ארבייטער רינג. אין אָט דער בליה־פּעריאָדע איז א. בראַמבערג געווען דער הויפּט לעהרער אין דער י. ל. פּרץ שול.

אנפאנג יאנואר 1921 הויבט זיך אָן א נייע קאפּיטעל אין דער געשיכטע פון אידיש־וועלטליכען שול וועזען. ס'איז נאָר־וואָס געעפענט געוואָרען דער לייבאָר לייסעאום אויף ליווינגסטאָן סטריט, א גרויסער בנין געבויט פון א. ר. אלס היים פאר די אקטיוויטעטען פון אַלע בּרענטשעס און אינסטיטוציעס פון אָרדען. און דעם 15טען פון דעמזעלבען חודש, האָט זיך געעפענט די ערשטע ארבייטער רינג שול אין לייבאָר לייסעאום, געפיהרט און פארוואלטעט פון א רעפּרעזענטאטיווע קערפּערשאפט פון אַלע ברענטשעס מיט י. קאַמאַי אלס לעהרער.

ארום דער א. ר. שול זיינען גלייך טעטיג געוואָרען א צאָהל טוער, סימ־פּאטיקער מיט'ן אידיש־וועלטליכען שול וועזען, הגם ניט קיין א. ר. מיטגלידער, וועלכע האָבען פאָראויסגעזעהן די גרויסע מעגליכקייטען פון איין פאראייניג־טער שול באוועגונג אין די רייהען פון ארבייטער רינג. און דאָס האָט געפיהרט צום באשלוס פון דער י. ל. פּרץ שול זיך אנצושליסען אָדער איבערצוגעהן אין רשות, פון ארבייטער רינג וואָס איז צושטאנד געקומען סוף 1922. דער פּועל יוצא פון אָט דער פאראייניגונג האָט מעגליך געמאכט אז שוין מיט א האַלב יאָהר שפּעטער, אין פריהלינג פון 1923, האָט די א. ר. שול־פארוואלטונג דורכ־געפיהרט א גרויסען גראדואיר יום־טוב פון יענע שילער וואָס האָבען מיט עט־ליכע יאָהר פריער אנגעפאנגען זייער אידיש־וועלטליכע דערציהונג אין דער י. ל. פּרץ שול.

דריי און א האַלב יאָהר צייט האָט די א. ר. שול עקזיסטירט אין לייבאָר לייסעאום. אין זומער פון 1924 ווען דער לייבאָר לייסעאום איז צוליב פאר־שיידענע אורזאכען אויפגעגעבען געוואָרען, איז די אידיש־פּראָגרעסיווע קולטור באוועגונג געבליבען מיט איין שולע, די א. ר. שול אין אָקלאנד געגענד, וואָס האָט געהאט איהר היים אין לייבאָר טעמפּעל אויף דעלמאר עוועניו. אין דעם דאָזיגען בנין וואָס איז לכתחילה געקויפט געוואָרען פון אידישע סאָציאַליסטען וועלכע האָבען זיך גרופּירט אין די א. ר. ברענטשעס פון אָקלאנד, איז די י. ל. פּרץ שול אריבער גלייך נאכדעם ווי זי איז איבערגענומען געוואָרען פון דער א. ר. שול פארוואלטונג. און דאָרט האָט די שול עקזיסטירט ביז 1928, ווען דער

ארבייטער רינג האָט געקויפט א נייע היים אויף האָלברוק עוועניו. אין דער דאָזיגער היים איז דעם א. ר. אויסגעקומען אנצופאנגען בויען דאָס שול־וועזען אויף'סניי. אָבער דערצו האָט ווידער גורם געווען, א פרישער. קנויל פון אומ־שטענדען וואָס האָבען מיט'ן עצם ענין — די אידיש־וועלטליכע שולען — ניט צו טהאָן.

אין משך פון די עטליכע יאָהר זיינען פארזוכען געמאכט געוואָרען אויס־צושפרייטען די א. ר. שולען אויף אנדערע שטאָדטישע געגענדען וואו, ס'האָט אויסגעזעהן אז עס וואקסט דאָרט אויס א מעהר קאָמפּאקטער אידישער ישוב. פאר א שטיקעל צייט האָט אין א. ר. שול פונקציאָנירט אין דעם נייעם אידישען געגענד אויף דער וועסט־סייד, אַרויס וועסט וואָרען עוועניו. אָבער לאַנג האָט די שול דאָרט זיך ניט געקענט האַלטען.

א נייער איבעררייס אינ'ם שטילשטאנד פון דער אידיש־וועלטליכער דער־ציהונג־באַוועגונג, איז געקומען אין יאָהר 1925 מיט דער גרינדונג פון דער אומ־פּאַרטייאישער פאָלק־שול געזעלשאפט, וואָס האָט שפּעטער געפיהרט צו דער ווידער־אויפלעבונג פון די פארבאנד (פועלי ציוניסטישע) שולען און צו דער גרינדונג פון די שלום עליכם שולען, דורך דער עטאבלירונג פון שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט אלס פערמאנענטע דעטראָיטער שול־און־קולטור אָרגאניזאציע.

דר. יהודה קויפמאן, דער אידיש־העברעאישער געלעהרנטער (איצט אין ארץ ישראל), האָט אין הערבסט פון יענעם יאָהר א שטיקעל צייט פארבראכט אין דעטראָיט. און איהם איז געלונגען צוזאמענצוברענגען די פארשיידענע פראָ־גרעסיוו־קולטורעלע עלעמענטען — פועלי ציוניסטען, געוועזענע סאָצ. טעריטאָ־ריאַליסטען, אידישיסטען און העברעאיסטען — פאר דער גרינדונג פון אן אומ־פּאַרטייאישר פאָלק־שול געזעלשאפט, וועלכע האָט זיך גלייך געלאָזען פיהלען אויף דער אידישער גאַס.

מיט א צאָהל פארמעגליכע מענשען אן דער שפּיץ, איז די פאָלק־שול גע־זעלשאפט אָפיציעל געגרינדעט געוואָרען דעם 18טען אָקטאָבער 1925. מיט עט־ליכע חדשים שפּעטער, אין מאַי 1926, איז די, אזוי גערופענע „אומפּארטייאי־שע" פאָלק־שול געעפענט געוואָרען אין אן אייגענער געקויפטער הויז, אויף 539 קענילוואָרטה עוועניו, מיט א. פיין אָלס לעהרער. און איידער דאָס יאָהר איז פאראיבער האָט די אומפּארטייאישע פאָלק־שול געזעלשאפט געעפענט א צוויי־טע שול אויף צוועלפטע גאַס מיט מ. האר אלס לעהרער.

מען האָט זיך פארנומען גרויס און אין קיין געלד איז קיין מניעה ניט געווען.

מיט אַן אמביציע פון די טוער אוועקצושטעלען דעטראָיט אין סאמע פאָר־דערגרונד פון דער אידיש־וועלטליכער שול־באַוועגונג וואָס האָט גלייכצייטיג, בעדאַרפט באַפרידיגען די קולטורעלע באַדערפֿניסען פון די דערוואַקסענע, האָט די פאָלק־שול געזעלשאַפט אַראָפּגעבראַכט קיין דעטראָיט שלמה בערקאָוויטש, דער דעמאָלסטיגער דירעקטאָר פון שלום עליכם פאָלקסאינסטיטוט אין ניו־יאָרק, ער זאָל דאָ איבערנעהמען די פיהרערשאַפט פון די פאָלק־שולען.

אַלעס האָט אויסגעזעהן צו זיין גאָר גוט. די פּערספּעקטיווען זיינען געווען גרויסע און פּלענער זיינען אויסגעאַרבייט געוואָרען אויסצושפּרייטען דער פאָלק־שול געזעלשאַפט׳ס טעטיגקייט אין אנדערע געגענדען פון שטאָדט. אָבער ס׳האָט לאַנג ניט גענומען און די, אַזוי גערופענע, „אומפּאַרטייאישקייט“ אינערהאַלב דער פאָלק־שול געזעלשאַפט, איז צובראָכען געוואָרען.

ס׳האָבען זיך אנגעהויבען די אונפאַרמיידליכע רייבונגען, די אידעאישע שטרייטען צווישען די פּועלי־ציון און די אנדערע פּראָגרעסיוו־קולטורעלע עלע־מענטען — צווישען די הונדערט פּראָצענטיגע אידישיסטען פון איין זייט און די האַלב־אידישיסטען, האַלב־העברעאיסטען פון דער צווייטער זייט; דער קאַמף אַרום דאָס לימודים־פּראָגראַם צווישען די וואָס אָריענטירען זיך אויף ארץ ישראל און די וואָס אריענטירען זיך אויפ׳ן „גלות“, איז פאַרשאַרפט געוואָרען — און דאָס האָט געפיהרט צו דער צושפּאַלטונג פון דער געזעלשאַפט, מיט אַ יאָהר שפּע־טער, אויף צוויי באַזונדערע טהיילען.

דעם 7טען מאַי, 1927, איז די אָפיציעלע צוטהיילונג דורכגעפיהרט געוואָ־רען, מיט׳ן שריפטשטעלער דוד פּינסקי, אלס „בורר“, וועלכער איז פאַר דעם צוועק ספּעציעל געבראַכט געוואָרען קיין דעטראָיט.

די אומפּאַרטייאישע וואָס האָבען לכתחילה זיך אריענטירט אויפ׳ן פּראָ־גראַם פון די שלום עליכם שולען אין ניו יאָרק, האָבען איבערגענומען די קעניל־וואָרטה שול און גלייכצייטיג אַדאָפּטירט דעם נאָמען „שלום עליכם פאָלק־אינ־סטיטוט“ פאַר זייער אָרגאַניזאַציע. און די צוועלפטע־גאַס שול איז אריבער צו די ציוניסטיש־סאָציאַליסטישע עלעמענטען און איז געוואָרען אַ טהייל פון די אידישע פאָלק־שולען ביים איד. נאַציאָנאַלען ארבייטער פאַרבאַנד.

זינט דאַן עקזיסטירען די דריי מינים שולען וועלכע האָבען אין משך פון דער צייט זיך אַזוי דערנעהנטערט איינע צו די אנדערע אַז, ווילענדיג אָדער ניט, מוזט איהר זיי באַטראַכטען ווי צווייגען פון איין אינהייטליכער אינסטיטוציע אינ׳ם גאַנצען דעטראָיטער אידיש־וועלטליכען שול־וועזען.

אין פארלויף פון די דרייצעהן יאָהר, זייט 1927, זיינען אמאָהל מיט מעהר און אמאָהל מיט וועניגער ערפאָלג, פארשיידענע פארזוכען געמאכט געוואָרען צו עפענען נייע שולען. דאָס איז מעהרסטענס געטהאָן געוואָרען פון שלום עליכם פאָלק־אינסטיטוט וועלכער האָט פאר א שטיקעל צייט אפילו אנגעפיהרט אן אייגענעם, ספּעציעל־געבויטען, קינדער־טעאטער ביי דער קעניל־וואָרטה שולע, און פון ארבייטער רינג. די פארבאנד פאָלק־שול האָט פאר גאנצע צעהן יאָהר ביז 1937, עקזיסטירט אלס די איין־און־איינציגע שול פון דער דאָזיגער ריכטונג. ס'איז איבעריג צו זאָגען אז די עטליכע קריזיס יאָהרען, האָבען, מכמה טעמים, אויך זיך געלאָזען פיהלען אין דער פּראָגרעסיוו־קולטורעלער דערציהונגס באַ־וועגונג.

היינט צו טאָג ווערט די אידיש־וועלטליכע דערציהונג אנגעפיהרט אין ניין (9) עלעמענטאַר שולען און אין א פאראייניגטער מיטל־שול, אין וועלכע עס לערנען זיך דורכשניטליך ארום 450 קינדער, צוטהיילט כמעט גלייך אויף גלייך — פופציג פּראָצענט אינגלאך און פופציג פּראָצענט מיידלאך. און צו דעם ווערט אין, און ארום, די אידיש־וועלטליכע שולען אנגעפיהרט א פארצווייגטע קולטור־טעטיגקייט פאר דערוואקסענע וואָס וואָלט אָהן דער עקזיסטענץ פון די אידיש־וועלטליכע שולען בשום אופן נים מעגליך געווען. און דאָס דארף דאָ אונטערשטראָכען ווערען.

ווי אן אינסטיטוציע וואָס ארבייט הארמאָניש, אויף וויפיל דאָס איז נאָר מעגליך, הגם אנגעפיהרט פון דריי באזונדערע פארוואלטונגען, ווערען די אי־דיש־וועלטליכע שולען, שוין זייט 1936, סובסידירט פון דער אידישער וועלפעיר פעדעראציע דורך די יעהרליכע פאראייניגטע אידישע קאמפּיינס.

* * *

אין וואָס באשטעהט די, ביז איצט שוין דערמאהנטע, איינהייטליכקייט, פריינדליכע פארשטענדניס און הארמאָנישע ארבייט צווישען די דריי מינים שולען?

לאָמיר אדרבא, זעהן ווי אזוי דאָס דריקט זיך אויס אין דער לימודים־פּראָגראם און אין דער קולטור־טעטיגקייט ארום די שולען:

די ארבייטער רינג שול פארוואלטונג פיהרט אן מיט צוויי שולען — איינע אויף צוועלפטע גאס און די צווייטע אין ארבייטער רינג עדיוקיישאָן צענטער אויף לינוואוד. אין די שולען ווערט געלעהרנט: די אידישע שפּראך — לייענען, שרייבען און ריידען; אידישע ליטעראטור; אידישע געשיכטע; שמועסען מיט

די קינדער איבער די וויכטיגסטע סאָציאַלע פּאַסירונגען אין דער אידישער און אַלגעמיינער וועלט; דערקלעהרונגען איבער אידישע יום־טובים; ביאָגראַפּיעס פון היסטאָרישע פּערזענליכקייטען; געזאַנג, דראַמאַטישע פאָרשטעלונגען און קינדער־קלובען צו צוגעוואוינען די קינדער צו געזעלשאַפטליכקייט אינ'ם גייסט פון ארבייטער רינג. ארום 100 קינדער באזוכען די שולען וואָס זיינען אָפען 42 וואָכען אין יאָהר.

אַרום די שולען זיינען טעטיג: דער מוטער פאראיין, וואָס העלפט אין דער פּראַקטישער ארבייט פון דער פארוואַלטונג און צוויי לייענקרייזען וואָס גיבען זיך אָפּ מיט שטענדיגער קולטור־דערציהערישער ארבייט דורך ליטעראַרישע שמועסען, לעקציעס, לייענען א בוך בציבור און אזוי ווייטער. דער הויפּט לעהרער און קולטור דירעקטאָר איז חיים ראַדין.

דער בודזשעט פון 4,000 דאָלאר א יאָהר ווערט געדעקט: פון שכר לימוד (אַרום צוואַנציג פּראָצענט); פון דעם פאראייניגטען אידישען קאמפּיין; פון יעהרליכען באַנקעט און באַזאַר; פון ברענטש־ביישטייערונגען און פון א קליינער סובסידיע פון נאַציאָנאַלען בילדינג קאָמיטעט פון ארבייטער רינג.

דער שלום עליכם פאָלק־אינסטיטוט פיהרט אָן פיר שולען מיט פיר לעהרער פון וועלכע ש. בערקאָוויטש איז דער דירעקטאָר.

די הויפּט שול געפינט זיך אין אן אייגענע היים אויף מאָנטערעי עוועניו און די דריי אנדערע שולען — אין קלאַס־צימערען פון „ברייידי" „ווינטערהאַל־טער" און „מעקאָלאָ" פּאָבליק סקוהלס.

אין די שלום עליכם שולען ווערט געלעהרנט: די אידישע שפּראַך — לייע־נען, שרייבען און ריידען; אידישע ליטעראַטור; אידישע געשיכטע פון דער אַלטער און נייער צייט; אידישע יום־טובים און מנהגים צוצובינדען די קינדער צו די עלטערען; פראַגען און ענטפערם אויף אידיש־געזעלשאַפטליכע פּאַסירונ־גען; געזאַנג, דראַמאַטישע פאָרשטעלונגען און קינדער־קלובען וואו עס שפּיגלען זיך אָפּ די וויכטיגסטע ערשיינונגען אין אידישען לעבען. אַרום 175 קינדער, באַזוכען די ש. ע. שולען וואָס זיינען אָפען 42 וואָכען אין יאָהר.

דריי לייענקרייזען פונקציאָנירען ביי די שולען וואָס העלפען אין דער פּראַקטישער ארבייט פון ש. ע. פאָלק־אינסטיטוט און פיהרען אן א שטענדיגע קולטור־דערציהערישע טעטיגקייט צווישען די מיטגלידערינס דורך לעקציעס, לי־טעראַרישע שמועסען, לייענען א בוך בציבור און דעסטגלייכען.

דער ש. ע. פאָלק אינסטיטוט, ווי אן אונאבהענגיגע קולטור־אָרגאַניזאַציע, פיהרט אויך אן א סיסטעמאַטישע קולטור־פּראָגראַם פאַר די מיטגלידער דורך

פארשיידענע ארויסטרעטונגען, גאנץ אָפּט מיט באוואוסטע אידישע שריפט־שטעלער, וואָס ווערען פאר דעם צוועק געבראכט קיין דעטראָיט.

מיט א בודזשעט פון איבער אכט טויזענד דאלאר א יאָהר, ווערען די אויסגאבען געדעקט: פון שכר לימוד (ארום צוואנציג פּראָצענט); פון א סובסי־דיע פון דער וועלפעיר פעדעראציע, דורכ'ן פאראייניגטען אידישען קאמפּיין; פון די יעהרליכע אונטערנעהמונגען — באנקעט, באזאר און פרויען לאנטשעאן — און פון מיטגלידער־באשטייערונגען.

די פארוואלטונג פון די אידישע פאָלק־שולען (ביים אידיש נאציאָנאלען ארבייטער פאַרבאַנד, פּועלי־צעירי־ציון, און פּיאָנערען פרויען אָרגאַניזאציע), פיהרט אן דריי שולען מיט דריי לעהרער פון וועלכע א. מייעראָוויטש איז דער דירעקטאָר.

די שולען געפינען זיך: איינע אויף דער צוועלפטע גאַס, א צווייטע אויף דעקסטער בולווארד און די דריטע אין א קלאַס־צימער פון דער „טוירקעל" פּאבליק סקוהל.

אין די פארבאנד פאָלק שולען ווערט געלעהרנט: די אידישע שפּראך — שרייבען, לייענען און ריידען; אידישע געשיכטע פון אברהם אבינו ביז אונזערע טעג; העברעאיש — לייענען, שרייבען און ריידען; תנ"ך אין די העברערע קלא־סען; אידישע ליטעראטור; ארץ ישראל קענטעניש צו דערנעהנטערען די קינדער צום נייעם ארבייטענדען ארץ ישראל; געזאנג, אין אידיש און העברעאיש: אי־דישע יום־טובים און טראדיציעס פון אינטערעס פאר אידישע קינדער. ארום 155 קינדער באזוכען די פארבאנד פאָלק־שולען וואָס זיינען אָפען 42 וואָכען אין יאָהר.

אויסער די דירעקטע שול־ארבייט, פיהרט אן די פארוואלטונג א פארצווייג־טע קולטור־טעטיגקייט צווישען דערוואקסענע וואָס אָריענטירט זיך אויף דער ציוניסטיש־סאָציאַליסטישער אידעאָלאָגיע.

דער בודזשעט פון $9,000 א יאָהר, ווערט געדעקט: פון שכר לימוד; פון פאראייניגטען אידישען קאמפּיין און פון די יעהרליכע אונטערנעהמונגען — שולען־קאמפּיין, פרויען־לאנטשאן און באזאר.

אין אלע דריי סאָרטען שולען ווערען אריינגענומען קינדער אין עלטער פון זיבען יאָהר און העכער.

קוקט מען זיך אלזאָ גוט צו צום לעהרן־פּראָגראַם איז, מיט א גאָר קליינער אויסנאַם, שוועהר (וואָס דעם אלגעמיינעם בעאָבאכטער פון אידיש־פּראָגרע־

סיוועד דערציהונג אנבאלאנגט), צו געפינען אן אונטערשייד צווישען זיי. דער דאָזיגער קליינער אונטערשייד פארשווינדט אינגאנצען ווען עס קומט צו די העכערע לימודים אין דער מיטל־שול וועלכע ווערט געמיינשאפטליך אנגעפיהרט פון די דריי שול־פארוואלטונגען.

און פאקטיש הויבט זיך שוין אן אָט די פראקטיש־הארמאָנישע ארבייט אין די לעצטע קלאסען פון די עלעמענטאר־שולען וואו די גראדואיר־עקזאמענס ווערען דורכגעפיהרט אויף אן איינהייטליכען אופן דורכ'ן לעהרער־ראטה פון אלע שולען.

אין דער מיטעל־שול, וואו אריינגענומען צו ווערען מוז מען האָבען א די־פלאָם פון אן עלעמענטאר שול, ווערט געלערענט: אידישע געשיכטע — פון אל־טערטום ביז דער מאָדערנער צייט; גראמאטיק און קאָמפּאָזיציע; תנ"ך און העב־רעאיש; אלגעמיינע און אידישע סאָציאלע און ארבייטער פּראָבלעמען; ליטע־ראטור און דראמע; אלגעמיינע קענטענישען וואָס זיינען פארבונדען מיט אידיש לעבען און אידישע באוועגונגען אויף דער גאנצער וועלט.

אין דער מיטעל־שול ווערט געלעהרענט בלויז שבת און זונטאג. און דאָס זאָל זיין די אורזאך וואָס די פּראָפּאָרציע שילער אין דער מיטעל־שול איז ניט אזוי גרויס, לגבי דער צאָהל וואָס גראדואירען פון די עלעמענטאר־שולען.

די מעהרסטע קינדער אין די אידיש־וועלטליכע שולען קומען פון די אר־בייטער און די קלענערע מיטעל־קלאַס שיכטען פון דער באפעלקערונג, וועלכע מוזען שוין אלס יוגענדליכע צוארבייטען צוביסלאך שבת און זונטאג. איז פאר זיי דארום שוועהר אויפצונעהמען די העכערע קורסען.

די צאָהל מיטעל־שול סטודענטען איז היינט צו טאָג דרייסיג — כמעט דער דורכשניט צו יעדער צייט, זייט די פאראייניגטע מיטעל־שול עק־זיסטירט, אָבער ניט אזוי גרויס ווי זי האָט בעדארפט זיין.

דער דאָזיגער פאקט מוז מיט באדויערען דאָ באשטעטיגט ווערען. אָבער אויך אין דעם פּרט איז דאָס אידיש־וועלטליכע שול־וועזען פון דעטראָיט ניט קיין אויסנאַם, ווי א דערשיינונג אין אלע אנדערע אידישע דערציהונג־אינסטיטוציעס, סאַי לאָקאלע און סאַי אין אנדערע שטעדט פון לאַנד.

אויב עס זיינען ניטאָ קיין גענויע ציפערען און קיין אנקעטעס זיינען ביז איצט ניט געמאכט געוואָרען, פעסטצושטעלען ווי גרויס ס'איז די צאָהל גראַ־דואירטע וועמענס פּסיכיק די אידיש־וועלטליכע שול האָט אָבגעשטעמפּעלט, ווייס מען אָבער פון גאָר א סך פאלען פון יונגע מענשען פאר וועמען די דער־

ציהונג אין דער דאָזיגער אינסטיטוציע דינט ווי א וועגווייזער אויף זייער ווייטערען געזעלשאפטליכען לעבענס־וועג, אלס אידיש־באוואוסטזיניגע, פּראָגרעסיוו־קולטורעלע בירגער און מענשען.

מען וואָלט אפשר באדארפט אנווייזען אויף דער וויכטיגער נויטווענדיגקייט פון קאָנסאָלידאַציע, אז די נעץ אידיש־וועלטליכע שולען זאָל אזוי אויסגעשפרייט און פארטיילט ווערען צווישען די אידישע געגענדען פון דעטראָיט, אז ס'זאָל אין דער סביבה אבגעשאפט ווערען יעדער מינדסטער פארדאכט פון קאָנקורענץ און דופּליקאַציע. דאָס וואָלט אָהן צווייפעל פארשטארקט די אידיש־פּראָגרעסיווע דערציהונג. און האָפענטליך וועט דאָס פּראָבלעם מיט דער צייט צופרידענשטעלענד געלעזט ווערען.

וויכטיג איז ביים שלום נאָך אמאָהל צו באטאָנען אז צוזאמען מיט'ן סאמע עיקר, מיט דער דערציהונג פון אידישען קינד, זיינען די אידיש־וועלטליכע שולען אויך קולטור צענטערס פאר דערוואקסענע.

דאָס אידיש־וועלטליכע שול־וועזען ווי אן אינסטיטוציע, איז די טרייב־קראַפט פאר אלץ מעהר און גרעסערע דערגרייכונגען אויפן געביט פון פארשיידענארטיגער קולטור־ארבייט אין דעם גאנצען דעטראָיטער אידיש־פּראָגרעסיווען פאָלקס־לעבען.

דער אידישער קאמיוניטי קאונסיל—

אַ פאָלקס-ראַטה פאַר דער פאַרטיידיגונג פון אידישע אינטערעסען

געגרינדעט דורך דער איניציאַטיווע פון דאָס גאנצע אָרגאַניזירטע אידישע דעטראָיט. — די געשיכטע פון דער יונגסטער, אָבער לאנג-געגאַרטער קערפּערשאַפט אין אידישען פאָלקס-לעבען. — די פּרינציפּען, אויפגאַבען און דערגרייכונגען פון אידישען קאמיוניטי קאונסיל.

יאָהרען לאנג האָט עס גענומען ביז דער אויסקריסטאַליזירטער געדאנק אַז דאָס אידישע דעטראָיט מוז זיין פאראייניגט כלפּי חוץ פונקט ווי כלפּי פּנים, דורך אַ פונקציאָנירענדער קערפּערשאפט, האָט אנגענומען פּראַקטישע פאָרמען.

און אַז ס'איז שוין געקומען דערצו, האָבען מערקווירדיגע אומשטענדען צושטאַנד געבראַכט די דאָזיגע געגאַרטע איינינקייט דורך דער גרינדונג פון אַ ראַטה פאַר דער פארטיידיגונג פון אידישע אינטערעסען, באַוואוסט אלס דער „אידישער קאמיוניטי קאונסיל".

עס זיינען געווען די פאָלקס-נויטען וואָס האָבען צוזאַמענגעבראַכט פאַר־טרעטער פון אַלע שיכטען, פון אַלע געזעלשאַפטליכע גרופּירונגען אין אידישען לעבען, אין שייכות מיט אַן אנדער פאָלקס-ענין, מיט דער ספּאָנטאַנער באַוועגונג וואָס ס'האָט זיך געהאַט אויפגעהויבען וועגען דער נויטווענדיגקייט פון אַ נייעם מושב זקנים. *)

און אָט יענע באַוועגונג, בעסער געזאָגט, דער קלימאַקס פון יענער באַ־וועגונג, האָט עס געלעגט דעם גרונדשטיין פאַר'ן אידישען קאמיוניטי קאונסיל, אַן אינסטיטוציע וואָס האָט אין די עטליכע יאָהר פון איהר עקזיסטענץ, אויס־געברייטערט איהר באַזע פון טעטיגקייט אומעטום וואו ס'איז נויטיג אַז די שטימע פון דעטראָיטער אידענטום, ווי פון איין גאַנצען פאראייניגטען כלל, זאָל געהערט ווערען.

דער 27טער יאַנואַר 1935, וועט באַדאַרפט פאַרשריבען ווערען ווי אַן היסטאָרישע דאַטע אין דעטראָיטער אידישען לעבען. דאָס איז דער טאָג ווען דער קריזיס אין די באַציהונגען צווישען די פאַרשיידענע גרופּען אין דער אי־דישער געזעלשאַפטליכקייט, צווישען דער פיהרערשאַפט פון דער וועלפעיר-פעֵ־דעראַציע און דער, אַזוי גערופענער, אידישע גאַס, איז פאָלשטענדיג געבראָכען

*) מעהר וועגען דעם וועט דער לעזער געפינען אין קאַפּיטעל „דער מושב זקנים".

געוואָרען; ווען ביי א פּאָלקס־קאָנפערענץ, יענעם טאָג, צוזאמענגערופען פון דער פעדעראציע, האָט מען נאָכ'ן אויסלופטערען די טענות און תביעות פון איין צד צום צווייטען זיך ארומגעזעהן, אז ס'איז גאָר ניטאָ קיין אזא אונטערשייד, ווי מען האָט געמיינט, צווישען דער אָדער יענער גרופּע כלל־טוער, פיהרער און עסקנים אין דעטראָיטער אידישען לעבען.

ס'איז גיכער ווי אלץ געווען א מין מיספארשטענדניס בנוגע דעם אָדער יענעם ענין. אָבער קליינע — און אפילו גרויסע — מיספארשטענדנים קענען באזייטיגט ווערען, ווען מען איז פאראייניגט, ווען מען קומט זיך צוזאמען אויף א פּלאַטפאָרמע וואָס רעדט ניט אין דעמ'ס אָדער אין יענעמ'ס נאָמען, נ אָ ר אין אלעמענס נאָמען, אין נאָמען פון רוב בנין ורוב מנין פון גאנצען דעטראָיטער אידענטום.

און אויב דאָס איז ביי היינטיגען טאָג א כמעט הונדערט פּראָצענטיגע דער־גרייכונג; אויב דער אידישער קאמיוניטי קאונסיל איז א דעמאָקראטישע קער־פּערשאפט פון פארטרעטער פון אלע עלעמענטען אין דעטראָיטער אידענטום, האָט דערצו גורם געווען אָט יענער מערקווירדיגער אומשטאנד, צוליב וועלכען ס'איז צוזאמענגערופען געוואָרען די אלגעמיינע פּאָלקס־קאָנפערענץ פון 27טען יאנואר 1935, פון וועלכער ס'האָט זיך אנגעהויבען שפּינען דער פאָדים פון א פאראייניגטען פּאָלקס־ראטה, ביז מיט צוויי יאָהר שפּעטער ווען דער אידישער קאמיוניטי קאונסיל, איז אָפיציעל עטאבלירט געוואָרען און די קערפּערשאפט פאר דער פארטיידיגונג פון אידישע אינטערעסען, האָט אנגעהויבען פונקצי־אָנירען.

ביי דער קאָנפערענץ דעם 27טען יאנואר 1935, האָט מען נאָך א הייסער, לענגערער דיסקוסיע מיט טענות און מענות — ווי דער שטייגער איז ביי אי־דישע אסיפות — זיך געאייניגט אויף אן איינשטימיג־אנגענומענעם באשלוס אז: אנדערש ווי אין דער געשיכטע פון די פריערדיגע אינסטיטוציעס און אנ־שטאלטען, וואָס זיינען געבויט געוואָרען פון דער אָדער יענער גרופּירונג אין אידישען לעבען, פון די אָדער יענע עלעמענטען, זאָל דאָס גאנצע אידיש גע־זעלשאפטליכע דעטראָיט, דורך א דירעקטע פארטרעטערשאפט זיך אקטיוו בא־טייליגען אין בויען דעם נייעם מושב זקנים. אויפ'ן פּראקטישען אופן איז יענער באשלוס פארווירקליכט געוואָרען דורך דער באשטימונג פון א קאָמיטע פון איין־און־צוואנציג וואָס זאָל קאָאָפּערירען מיט דער וועלפעיר פעדעראציע און אלע פּלענער ארום דער בעפאָרשטעהענדער פּאָלקס־אויפגאבע.

אויף וויפיל די דאָזיגע „קאָמיטע פון איין־און־צוואנציג" — אויף וועמענ'ס גורל ס'איז אויסגעפאלען צו שפּילען א גרויסע ראָלע אין דער גרינדונג פון אי־

דישען קאמיוניטי קאונסיל — איז ווירקליך געווען א פארשיידענארטיגע, קען מען זעהן פון איהר צוזאמענשטעל.

אין דער קאמיטע זיינען אריין פארטרעטער פון אזעלכע געגענזעצליכע ארגאניזאציעס, לויט זייערע ספעציפישע אקטיוויטעטען, ווי, לאמיר זאגען, די בני־ברית און די אולטרא ארטאדאקסישע שוהלען; דער ארבייטער רינג און די הדסה; די קאנסערוואטיווע אמעריקאניזירטע שערי־צדק קאנגרעגיישאן און די לאנדסמאנשאפטען אויף דער אידישער גאס; דער ארדען „איסטערן סטאר" און די טיפיש־אידישע ליידים סאסייעטיס.

ביי די זיצונגען פון דער קאמיטע, צוזאמען מיט דער ספעציעלער קאמיטע פון דער פעדעראציע, האט מען זיך אנגעהויבען אלץ מעהר און מעהר פאר־שטעהן, אלץ מעהר און מעהר ריידען די זעלבע שפראך, אלץ מעהר און מעהר באגרייפען אז איינגקייט פון אלע פארשיידענארטיגע גרופירונגען פאר דער פארטיידיגונג פון אידישע אינטערעסען איז ניט נאר דער געבאט פון דער שעה, נאר דאס האט שוין לאנג געקענט צושטאנד קומען, ווען יענער פארזוך פון דער פעדעראציע צוזאמענצורופען אלע שיכטען און עלעמענטען צו אן אלגעמיינע קאנפערענץ, וואלט פיל פריער געמאכט געווארען.

די „קאמיטע פון איין־און־צוואנציג", האט צו דער נעקסטער קאנפערענץ, דעם 17טען פעברואר 1935, געבראכט א רעקאמענדאציע אז ס'זאל געגרינדעט ווערען א פאראייניגטער אידישער קאונסיל (ראטה) מיט פארטרעטער פון אלע שיכטען און געזעלשאפטליכע גרופירונגען פון דער באפעלקערונג.

די דאזיגע רעקאמענדאציע, צוגלייך מיט אלע אנדערע רעקאמענדאציעס בנוגע דער אקטועלער כלל־אויפגאבע פונ'ם מאמענט — דאס בויען דעם מושב זקנים — זיינען איינשטימיג גוטגעהייסען געווארען.

ביי יענער קאנפערענץ איז דער קאמיטע געגעבען געווארען דער סטאטוס פון א רעפרעזענטירענדע קערפערשאפט פון דאס גאנצע אידיש־געזעלשאפטליכע דעטראיט מיט א רעכט צו קאאפטירען נאך מיטגלידער, ווען נויטיג, מיט דער פארשטענדניס אז אויב אין פרינציפ האט דאס אידיש־געזעלשאפטליכע דע־טראיט שוין אנערקענט די נויטווענדיגקייט פון א פאראייניגטען קאונסיל, מוז אבער פארלויפיג די גאנצע טעטיגקייט אנגעווענדעט ווערען אויף דעם הויפט מאנדאט פון ארגאניזירטען אידענטום, נעמליך דאס בויען די אינסטיטוציע פאר **די זקנים.**

די קאמיטע איז עווענטועל פארגרעסערט געווארען צו 41 מיטגלידער און, ווי א רעפרעזענטירענדע קערפערשאפט פון דאס גאנצע אידישע געזעלשאפט־ליכקייט, האט זי אודאי אויסגעפאלגט דעם מאנדאט.

פאר די נעקסטע אנדערהאלבען יאהר, האט די גאנצע אקטיוויטעט געמוזט קאנצענטרירט ווערען ארום דעם נייעם מושב זקנים, ארום די פאראייניגטע אידישע קאמפיינס צו שאפען די נויטיגע מיטלען פאר'ן מושב זקנים. האט מען וועגען דער פראקטישער זייט פון אידישען קאמיוניטי קאונסיל, קיין שום ממשות'דיגעס ניט געקענט טהאן.

ערשט סוף זומער פון 1936, ווען די ערשטע אויפגאבע פון דאס פאראייניגטע אידישע דעטראיט איז שוין געווען אויפ'ן זיכערען וועג פון רעאליזירט ווערען, האט מען זיך גענומען פארווירקליכען דעם פאלקס־ראטה, דעם אידישען קאמיוניטי קאונסיל.

אין סאמע אנפאנג איז נויטיג געווען א מענש וואס זאל אבגעבען זיין גאנצע צייט פאר דער קאונסיל־באוועגונג. און פאר דעם צוועק האט די וועלפעיר פעדעראציע איינגעלאדען קיין דעטראיט וויליאם י. באקסערמאן, וועלכער איז אגב געשטאנען ביים רודער פון קאמיוניטי קאונסיל, אלס עקזעקוטיוו דירעקטאר, די גאנצע צייט ביז סוף 1940. *)

מיט א מענשען צו טהאן די נויטיגע אויספארשונגס ארבייט בנוגע א קאונסיל, זיינע אויפגאבען און אזוי ווייטער, האט די „קאמיטע פון ארגאניזאציעס" — ווי די אריגינעלע פארגרעסערטע „קאמיטע פון איין־און־צוואנציג" האט שוין געהייסען — אנגעהויבען ענערגיש ארבייטען און אין יאנואר 1937, איז פאררופען געווארען אן אלגעמיינע פאלקס־קאנפערענץ פאר וועלכער ס'איז פארגעלעגט געווארען א פלאן וועגען דעם צוזאמענשטעל, פונקציעס און פיהרונגען פון דעם אידישען קאמיוניטי קאונסיל.

ביי יענער קאנפערענץ איז ערוועהלט געווארען א ספעציעלע קאנסטיטוציע קאמיטע און סיימאן שעצער, איז ערוועהלט געווארען אלס פרעזידענט פון דעטראיטער אידישען קאמיוניטי קאונסיל, אן אמט וואס ער האלט אן ביז היינט צו טאג.

די קאנסטיטוציע קאמיטע האט געשאפען „אזא דאקומענט" וואס איז פריער געשיקט געווארען צו אלע ארגאניזאציעס, זיי זאלען זי דיסקוטירען, געפינען די נויטיגע ענדערונגען, אדער צוגאבען וואס זיי האלטען פאר וויכטיג, איידער זיי ווערען גערופען צו אן אלגעמיינער קאנפערענץ וועגען דער גוטהייסונג פון דער קאנסטיטוציע.

דעם 25טען אפריל 1937 איז אזא קאנפערענץ פארגעקומען. און, ווי גע־

*) אין דעצעמבער פון היינטיגען יאהר האט ה. באקסערמאן רעזיגנירט. א נייער עקזעקוטיוו דירעקטאר דארף איצט אויסגעקליבען ווערען.

וועהנליך, זיינען נאָך געווען געוויסע מיינונגס פאַרשידענהייטען בנוגע דעם אָדער יענעם פונקט אין דער קאָנסטיטוציע. האָט מען זיך ניט געאיילט. די ענטגילטיגע גוטהייסונג פון דער קאָנסטיטוציע, פון דעם הויפּט־באַזיס פון קאונסיל, איז אָבגעלעגט געוואָרען אויף נאָך דריי חדשים.

אין דער צווישען־צייט זיינען א צאָהל אָרגאַניזאציעס באַזוכט געוואָרען מיט׳ן צוועק זיי אויפצוקלעהרען אלע איינצעלהייטען בנוגע דעם קאונסיל. ס׳איז אויך געמאכט געוואָרען אן אויספאָרשונג וועגען דעם סטאַטוס פון די פארשיידענע געזעלשאפטליכע אָרגאַניזאציעס און גרופּען אין שייכות צו זייער פּאַסענדער, אָדער ניט־פּאַסענדער אָנגעהעריגקייט צו א דורכאויס אידישער רעפּרעזענטאַטיווער קערפּערשאַפט, וואָס דאַרף רעדען און ארויסטרעטען אין נאָמען פון דעם גאַנצען דעטראָיטער אידענטום.

דער אידישער קאמיוניטי־קאונסיל איז אין משך פון יענער פּעריאָדע, געווען די הויפּט־טעמע צווישען אלע שיכטען פון דער אידישער געזעלשאפטליכקייט.

ביי דער צווייטער אלגעמיינער קאָנפערענץ, פון ספּעציעלע דעלעגאטען, וואָס איז פאָרגעקומען דעם 6טען דזשון 1937, איז די קאָנסטיטוציע ענדליך גוטגעהייסען געוואָרען איינשטימיג און זי איז געשיקט געוואָרען צו אלע אנגעשלאָסענע אָרגאַניזאציעס ראַטיפיצירט צו ווערען.

און דאָ איז אינטערעסאַנט דער פאַקט וואָס הגם ביי די צוויי קאָנפערענצען זיינען געווען פארטראָטען 185 אָרגאַניזאציעס, האָט אָבער דער באשלוס געלויטעט אַז דער אידישער קאמיוניטי קאונסיל זאָל פריער ניט אנפאַנגען פונקציאָנירען ביז די קאָנסטיטוציע וועט ראַטיפיצירט ווערען פון די אנגעשלאָסענע אָרגאַניזאציעס, ביי זייערע מיטגלידער פארזאמלונגען.

די פּראַקטישע פונקציעס פון אידישען קאמיוניטי קאונסיל פאַנגען זיך אלזא אן פון 29טען סעפּטעמבער 1937, ווען די קערפּערשאַפט איז געוואָרען א רעאַליטעט דורך א רעפּרעזענטאַנץ פון 155 אָרגאַניזאציעס וועלכע האָבען ראַטיפיצירט די קאָנסטיטוציע אין אלע איהרע פּונקטען.

די 155 אָרגאַניזאציעס, וואָס זיינען אריין אלס „טשאַרטער מיטגלידער“ אין קאונסיל דורך 246 פארטרעטער, פּראָפּאָרציאָנעל ערוועהלט, לויט דער מיטגלידערשאַפט פון זייערע אָרגאַניזאציעס, האָבען מיט זיך פאָרגעשטעלט קרוב צו פערציג טויזענד יחידים, אָרגאַניזירט פאַר אידיש געזעלשאפטליכער אַקטיוויטעט לויט פאָלגענדע גרופּירונגען:

פופציג סאָסייעטיס, לאַנדסמאַנשאַפטען און אונטערשטיצונגס־פאַראיינען פאַר פראַטערנאַלע און וואוילטעטיגקייט צוועקען; דרייסיג שוהלען און קאָנגרע־גיישאָנס; אכצעהן ציוניסטישע אָרגאַניזאַציעס; 22 הילפס־אגענטורען פאַר דורכאוים פילאנטראָפּישע צוועקען; צוועלף קלובען און גרופּען פאַר געזעל־שאפטליכער פאַרוויילונג; עלף לאַדזשען און אקזילעריס; אכט קולטור אָרגאַני־זאַציעס און פיר צענטראַלע אידישע אָרגאַניזאַציעס.

היינט צו טאָג זיינען אין אידישען קאמיוניטי קאונסיל אנגעשלאָסען 191 אָרגאַניזאַציעס מיט א מיטגלידערשאפט פון איבער פערציג טויזענד.

פאַרגלייכט מען די צאָהל פון 185 אָרגאַניזאַציעס ביי די גרינדונגס קאָנ־פערענצען, מיט די 155 אָרגאַניזאַציעס, ווען דער קאונסיל האָט אנגעהויבען פונקציאָנירען, ביז די 191 אָרגאַניזאַציעס היינט צו טאָג, וואָס מיינט א צוא־וואוקס פון 36 געזעלשאפטליכע גרופּען אין משך פון די דריי יאָהר זייט דער קאונסיל עקזיסטירט, ווערען קלאָהר מאנכע פון די פּונקטען פון דער קאָנסטי־טוציע, וועלכע באטאָנען ערשטענס אז קיין פּאָליטישע אידישע גרופּי־רונגען אלס אזעלכע, זאָל ניט אריינגענומען ווערען אין קאונסיל; און צווייטענס אז, פאַר אָרגאַניזאַציעס, מעגען זיי זיין הונדערט פּראָצענט אידיש אין באשטאנד פון דער מיטגלידערשאפט, אויב זייער אקטיווי־טעט איז ניט פון א אידישען כאראקטער, איז פאַר אזעלכע אָרגאַניזאַציעס קיין פּלאַץ ניטאָ אין קאונסיל.

אין אנדערע ווערטער מיינט עס, אז מען איז שטארק מקפיד מיט יעדער אָרגאַניזאַציע וואָס וויל זיך אנשליסען, פעסטצושטעלען אז זי קען קלאסיפיצירט ווערען אלס א טהייל, א גליד פון א פּאָלקס ראַטה פאַר דער פאַרטיידיגונג פון אידישע אינטערעסען מיט'ן טראָפּ אויף די ווערטער „אידישע אינטערעסען", וואָס דער קאמיוניטי קאונסיל דאַרף באשיצען און אויף וועלכע ער דאַרף רעאגירען.

די זעקס און דרייסיג צוגעקומענע אָרגאַניזאַציעס אין משך פון דער צייט זיינען א באַווייז פאַר דער ווירקונג פון קאונסיל אויף געוויסע אידישע גרופּי־רונגען אין דעטראָיט זיי זאָלען זייער טעטיגקייט צופּאַסען צום גייסט פון קאונ־סיל און זיינע אויפגאבען כדי זיי זאָלען קענען אריינגענומען ווערען אין דער קערפּערשאפט. דער גייסט פון קאמיוניטי קאונסיל איז פאַרקערפּערט אין דער איינלייטונג (פּריעמבעל) צו דער קאנסטיטוציע וואָס לייענט זיך ווי פאָלגט:

„אום צו קאָאָרדינירען די פאַרשיידענע כוחות אין אידישען לעבען; צו העלפען באשיצען און אנהאלטען די ווירדע און גאַנצקייט פון דער אי־דישער באפעלקערונג; צו פאַרטיידיגען די בירגערליכע, פּאָליטישע און

רעליגיעזע רעכט, ווען די דאָזיגע רעכט זיינען אין געפאהר; און בכלל, פּאַרטצוזעצען און צו באפעסטיגען די קולטורעלע, סאָציאַלע, עקאָנאָמישע און פילאנטראָפּישע אינטערעסען און די נאַציאָנאַלע און גייסטיגע אספּי־ראַציעס פון די אידישע מאסען; און, צו יעדער צייט ווען דאָס איז ראטהזאם, צו קאָאָפּערירען מיט אנדערע ניט־לאָקאַלע קערפּערשאפטען וואָס עקזיסטירען פארן זעלבען צוועק, — האָבען מיר, די פארטרעטער פון די אונטערגעשריבענע אָרגאניזאציעס אנגענומען די דאָזיגע קאָנסטיטוציע פון אידישען קאמיוניטי קאונסיל אין דעטראָיט, צו וועלכען מיר ווידמע־נען זיך לאָיאַל און טריי דורכצופיהרען די ציעלען און צוועקען וואָס זיינען פארקערפּערט סאַי אין דעם אריינפיהר (פּריעמבעל) און סאַי אין די פּונקטען פון דער קאָנסטיטוציע".

די קאָנסטיטוציע ענטהאלט פארשיידענע פּונקטען פּראַקטישע, טאַקטישע און אנדערע: וועגען מיטגלידערשאפט אין קאונסיל, וועגען וואהלען, וועגען פליכטען פון אָרגאניזאציעס, בעאַמטע, קאָמיטעס, מיטינגען, אמענדמענטס און אזוי ווייטער און ווייטער.

אָבער דעם סאַמע אויבען אָן פארנעהמען די הויפּט צוועקען וואָס דארפען דאָ פארצייכענט ווערען ווי פארמולירט אין דער קאָנסטיטוציע אלס באַזע פאר דער אלגעמיינער טעטיגקייט פון קאונסיל.

די דאָזיגע פּונקטען זיינען:

א) אנצוהאַלטען די ווירדע און גאנצקייט פון דער אידישער באַ־פעלקערונג ווי א כלל.

ב) צו ענטוויקלען א פארשטענדליכע, אינטעליגענטע און ווירקזאמע עפענטליכע מיינונג איבער אידישע פּראָבלעמען און אידישע אינטערעסען.

ג) צו קאָאָרדינירען, ווי ווייט דאָס איז נאָר מעגליך, די אקטיווי־טעטען פון די פארשיידענע גרופּירונגען אין דעטראָיטער אידיש־געזעל־שאפטליכען לעבען; און וואו דאָס איז מעגליך, צו קאָאָפּערירען מיט אנ־דערע קערפּערשאפטען.

ד) אויסצושפּרייטען און פּאָרטצוזעצען די קולטורעלע, סאָציאַלע, עקאָנאָמישע, פילאנטראָפּישע, נאַציאָנאַלע און גייסטיגע אינטערעסען פון דער אידישער באפעלקערונג.

ה) צו קאָאָפּערירען מיט אנדערע קערפּערשאפטען פאר געגענזייטיגע פארשטענדניס מיט דער ניט־אידישער באפעלקערונג.

ו) צו העלפען באשיצען און פארטיידיגען די סאָציאַלע, פּאָליטישע,

עקאנאמישע, און רעליגיעזע רעכט פון דער אידישער באפעלקערונג. און—

ז) צו ערמוטהיגען די פרידליכע אויסגלייכונג פו סכסוכים סאי צווישען יחידים, סאי צווישען ארגאניזאציעס דורך דער איינשטעלונג פון דער נויטיגער מאשינערי פאר פריינדליכער בעראטונג און „ארביטריישאן.“

* * *

מיט די דאזיגע הויפט-פונקטען אלס פראגראם, האט דער קאמיוניטי קאונסיל זיך גלייך גענומען פאר זייער פארווירקליכונג, דורך ספעציעלע אבטיילונגען, אדער קאמיטעס, וואס זיינען אין שטענדיגער עקזיסטענץ, אין שטענדיגער באוועגונג צו רעאגירען אין אלע פאלען ווען די קראפט און ווירקונג פון אידישען קאמיוניטי קאונסיל איז נויטיג אויף דעם אדער יענעם געביט.

אין משך פון דער צייט — (און אויף ווייטער, הלואי זאל מען עס בעסער ניט דארפען) — איז דעם קאמיוניטי קאונסיל אויסגעקומען ארויסצוטרעטען אין דער עפענטליכקייט, מעהר ווי איין מאהל, און אויף מעהר ווי איין אופן, אלס דער ווארט-זאגער פאר דעם גאנצען ארגאניזירטען אידישען כלל, אום צו לאזען וויסען דאס גאנצע דעטראיט — דאס אידישע ווי דאס ניט-אידישע — אז די אדער יענע זעלבסט-געקרוינטע אדער פאליטיש-שארלאטאנסקע גרופען און פיהרער, רעדען ניט אין נאמען פון די אידען, ווען עס זיינען זיי סאבאטאזשירן און שעדיגען.

און אין א פארקעהרטען פאל, שטארק צו באטאנען פאר די אנדערע טיילען פון דער באפעלקערונג, די שטעלונג פון דעם פאראייניגטען אידישען כלל, בנוגע א באשטימטער פראגע וואס ריהרט אן די אידען.

אבער אויסער די אלגעמיינע ארויסטרעטונגען פון קאונסיל, ווערט אנגעפיהרט א סיסטעמאטישע ארבייט דורך די ספעציעלע, אזוי גערופענע „סטענדינג קאמיטעס“, ווי „ארביטריישאן“, „פאבליק רילייישאנס“, „דיסקרימינייישאן“ און אנדערע, צום וואוילזיין פון די אידישע מאסען, זיי אנקעגען צו קומען מיט דער נויטיגער געזעלשאפטליכער הילף אין צייט ווען זיי נויטיגען זיך אן דעם.

איינע פון די וויכטיגסטע אבטיילונגען ביים קאמיוניטי קאונסיל איז דער „ארביטריישאן געריכט“, אדער דער אידישער קאורט, וועמענס סטאטוס איז אזא, אז זיינע ענטשיידונגען ווערען שטארק גענומען אין אנבעטראכט פון די רעגירונגס-געריכטען פון שטאדט; און גלייכצייטיג פארמיידט דער ארביטריישאן געריכט פארשיידענע אונאנגענעהמליכקייטען, אין אידישע סכסוכים, וואס וואלטען געווען אונפארמיידליך ווען אט דער דאזיגער אידישער „בית דין“ וואלט ניט עקזיסטירט.

דער בוררים־געריכט ביים קאונסיל איז עטאבלירט געוואָרען דעם 22טען נאָוועמבער 1937. און זינט דאן זיינען שוין דורכגעגאנגען דורך דער ארביטריי־שאָן־קאָמיטע ארום הונדערט קעיסעס, פון וועלכע א קנאפע העלפט זיינען ער־לעדיגט געוואָרען דורך דער קאָמיטע, איידער דער סכסוך איז איבערגעגעבען געוואָרען צום געריכט.

פון די איבעריגע, אויף וויפיל ס׳איז באוואוסט פון די רעקאָרדס, האָט קיין איין פאל ניט פאסירט אז אן ענטשיידונג פון ארביטריישאָן קאָורט זאָל ניט אויסגעפאָלגט ווערען.

דער ארביטריישאָן קאָורט האָט לויט דער אנערקענטער עפענטליכער מיי־נונג מעהר ווי בארעכטיגט זיין עקזיסטענץ און האָט געהויבען די חשיבות פון דער אידישער באפעלקערונג אין די געזעצליכע אינסטאנצען פון שטאָדט און פון סטייט.

די „קאָמיטע אָן פּאָבליק רילייישאָנס“, דאָס איז אן אבטיילונג פון אי־דישען קאָמיוניטי קאונסיל, וואָס מוז רעאגירען אויף פארשיידענערליי פּאסי־רונגען און זייער שייכות צו דער אידישער באפעלקערונג, אויף א זעהר דעלי־קאטען, טאקטישען אופן.

פארהאן צעהנדליגער, זאָנסט קליינע, אינצידענטען, פאסירונגען און פּא־סירונגלאך אין וועלכע מען קען אָנטאפּען געוויסע פאראורטהיילען, געוויסע אבזיכטליכע, אָדער צופעליגע רשעות צו אידען, ווי אידען, ווי די קינדער פון אידישען פאָלק, פון דער אידישער ראסע.

אמאָהל איז גענוג אן איינווענדונג בלויז פון קאונסיל אלס גאנצער, אמאָהל דארפען געפיהרט ווערען פארהאנדלונגען, אמאָהל איז גאָר ערגעץ באהאל־טען א מיספארשטענדניס, וואָס דארף אויפגעקלעהרט ווערען און אמאָהל איז די גאנצע זאך באזירט אויף א קלאנג, אויף א „געזאָגט און גערעדט“, וואָס מוז אויסגעפאָרשט ווערען.

אָט דאָס איז די ארבייט פון דער „קאָמיטע אָן פּאָבליק רילייישאָנס“, וועמענס צוועק איז צו שאפען מעהר פארשטענדניס, מעהר טאָלעראנץ און בעסערע באציהונגען צווישען אידען און קריסטען, דורך אויספאָרשען די אורזאכען פון ניט־פארשטענדניס, פון רייבונגען, דאָרט וואו זיי עקזיסטירען און זיי פאר־מיידען דורך פראקטישער און טאקטישער אנווענדונג פון יענע מעטאָדען, וואָס קענען ברענגען, און דארפען ברענגען, די געוואונשטע רעזולטאטען.

אין שייכות מיט דער דאָזיגער אקטיוויטעט, זיינען טעטיג צוויי סאָב־קאָ־מיטעס, איינע פאר ליטעראטור־פארשפרייטונג און א צווייטע פאר מינדליכער

פראפּאגאנדע דורך א רעדנער־ביורא פאר יענע קריסטליכע געזעלשאפטליכע גרופּירונגען, וואו מען איז גרייט אויסצוהערען א רעדנער פון קאמיוניטי קאונסיל.

טויזענדער פּאמפלעטען, בראשורען און פּעריאָדישע אויסגאבען זיינען שוין פארשפּרייט געוואָרען פון דער ליטעראטור־קאָמיטע און פארשיידענע שטאָדטישע קרייזען, וואו דאָס איז נויטיג געווען אבצושלאָגען דעם סם פון דער ווייטער אנטיסעמיטישער, אונאמעריקאנישער און אונדעמאָקראטישער פּראָפּאגאנדע.

די רעדנער־ביורא, איז ערשט היינטיגס יאהר אָרגאניזירט געוואָרען פון יונגע מענשען, מעהרסטענס אוניווערזיטעט גראדואירטע, וואָס ווערען געשיקט צו קריסטליכע אָרגאניזאציעס, דאָרט רעדען וועגען אידישע פּראָגען און אקטועלע אידישע געשעהנישען, כדי אריינצוברייגען מעהר פארשטענדניס אין די באציהונגען צווישען איד און קריסט. די דאָזיגע קאָמיטע דאַרף מען אגב, ניט פארמישען מיט דער שוין־לאַנג עקזיסטירענדער רעדנער־ביורא, וואָס ליפערט רעדנער צו די אנגעשלאָסענע אָרגאניזאציעס, ווען זיי נויטיגען זיך אָן זיי פאר באַשטימטע געלעגענהייטען, לעקציעס, יום־טובים און פייערונגען.

און פונקט ווי ס'איז נויטיג די „פּאבליק רילייישאָנס" קאָמיטע, אזוי איז נויטיג — און איז אגב ניט קורץ אין ארבייט — די „דיסקרימינייישאָן" קאָמיטע, אָן אבטהיילונג וואָס דאַרף רעאגירען אויף דיסקרימינאציעס געגען אידען און אויך אין פארקעהרטע פּאַלען ווען מען דאַרף אָבשלאָגען פאַלשע דיסקרימינאציע־קלאַנגען מיט בייזוויליגע צוועקען צו שעדיגען ניט־אידישע אינטערעסען.

אודאי איז, צום גרויסען באדויערען, ניט קיין מאַנגעל אין דיסקרימינאציעס געגען אידען. אָבער אין די רעקאָרדס פון אידישען קאמיוניטי קאונסיל, זיינען שוין אויך פארצייכענט פּאַלען, ווען אויף דער אידישער גאס, האָט מען פּלוצלונג אנגעהויבען מורמלען אז די אָדער יענע פירמע, דיסקרימינירט געגען אידען, כאָטש דאָס איז געווען שקר וכזב.

דער קאמיוניטי קאונסיל, דורך דער „דיסקרימינייישאָן" קאָמיטע, האָט די דאָזיגע פּאַלען אויסגעפאָרשט, געקראָגען אלע פאקטען און געלאָזען וויסען דער אידישער עפענטליכקייט די רעזולטאטען, דינענדיג מיט דעם א נאָבעלען צוועק פון פעסטשטעלען דעם אמת און שאפען בעסערע באציהונגען צווישען די אידען און אנדערע טהיילען פון דער באַפעלקערונג, וואָס איז איינע פון די פילע אויפגאבען פון קאמיוניטי קאונסיל.

אין די צייטען פון דער פּראקטישער באָיקאָט־באוועגונג געגען נאצי־דייטשלאַנד, האָט די דאָזיגע ארבייט אנגעפיהרט די „ליגע פאָר היומען ראַיטס", א קערפּערשאפט אָרגאניזירט אין די רייהען פון דער וועלפעיר פעדעראציע, אונ־

טער דער אויפזיכט פון א ברייטערען קאָמיטעט פון ליבעראל־פּראָגרעסיווע שטאָדטישע פּערזענליכקייטען, פון אַלע ראַסען און רעליגיעס.

אויסער די הויפּט אויפגאַבע האָט די „ליעג" אויך זיך געשטעלט אַן אויפ־גאַבע צו באַקעמפן די נאַצי־פאַשיסטישע פּראָפּאַגאַנדע, וואָס איז מיט'ן אנקו־מען פון דער מלחמה — ווען די צוועקמעסיגקייט פאַר דער עקזיסטענץ פון דער „ליעג" איז פאַרשוואונדען — איבערגענומען געוואָרען פון קאַמיוניטי קאָונסיל, דורך דער פּאָבליק רילייישאָנס קאָמיטע.

זעקס חדשים נאכדעם ווי דער קאַמיוניטי קאָונסיל האָט אנגעהויבען פונק־ציאָנירען דורך די פאַרשיידענע אבטיילונגען, אָדער ספּעציעלע קאָמיטעס, איז געגרינדעט געוואָרען דער אידישער „קולטור אפּטייל", ביי אַ ספּעציעלער קאָנ־פערענץ פון פאַרטרעטער פון איבער זעכציג אידיש־ריידענדיגע אָרגאַניזאַציעס —פון פּראַטערנאַלע סאָסייעטיס, אונטערשטיצונגס פאַראיינען און לאַנדסמאַנ־שאַפטען — מיט'ן צוועק צו קאָאָרדינירען די קולטור טעטיגקייט אויף דער אי־דישער גאַס.

ביים קולטור אפּטייל איז געשאַפען געוואָרען אַ לעקטאָר־און־קאָנצערט ביוראָ, וועלכע שטעלט צו לעקטאָרס, דעקלאַמאַטאָרס, פאָרלייענער און קאָנצער־טיסטען, צו באַרייכערען די געזעלשאַפטליכע פאַרוויילונגען און ליטעראַרישע צוזאַמענקונפטען פון די אידישע פאָלקס אָרגאַניזאַציעס.

דער אידישער קולטור־אפּטייל איז געגרינדעט געוואָרען דעם 6טען מאַרטש 1938. פאַר דער צייט פון זיין עקזיסטענץ, האָט ער שוין דורכגעפיהרט א רייהע פאָלקס יום־טובים, גרעסערע אונטערנעהמונגען פון א געזעלשאַפטליך־קולטורע־לען כאַראַקטער און זיין השפעה לאָזט זיך פיהלען ווי א מיט־באַטייליגטער אין די פאַראייניגטע אַרויסטרעטונגען פון די אנדערע אידישע קולטור אָרגאַניזאַ־ציעס אין שטאָדט.

וויל מען אונטערציהען א סך הכל פון די ביז איצטיגע אויפטוהונגען און דערגרייכונגען פון אידישען קאַמיוניטי קאָונסיל, דאַרף מען זאָגען אז די דאָ־זיגע, יונגסטע אָבער זעהר וויכטיגע אידישע אינסטיטוציע, איז נאָך אין פּראָ־צעס פון ענטוויקלונג.

דער קאַמיוניטי קאָונסיל איז ניט קיין סטאַטישע, נאָר אַ דינאַמישע קער־פּערשאַפט, שטענדיג גרייט צוצופּאַסען איהר אקטיוויטעט צו די ניי־געשאַפענע אומשטענדען און סיטואַציעס. דעריבער קען מען ניט זאָגען: אַט דאָס איז עס! אזוי ווייט געהט איהר אקטיוויטעט און ווייטער ניט.

דער קאמיוניטי קאונסיל איז אן העכסט דעמאָקראַטישע אינסטיטוציע, צוזאמענגעשטעלט פון דירעקטע פארטרעטער פון די אנגעשלאָסענע אָרגאניזאַציעס, וועלכע ערוועהלען די בעאמטע און די עקזעקוטיווע, די פארוואלטענדע קערפערשאפט פון קאונסיל, אין באשטאנד פון 31 מיטגלידער.

די עקזעקוטיווע און די בעאמטע זיינען פאראנטוואָרטליך צום קאונסיל וועלכער האלט אָפּ פיר אלגעמיינע דעלעגאטען-פארזאמלונגען אין פארלויף פון יאָהר, אויסצוהערען די באריכטען פון דער פארוואלטונג און פון די אנדערע פונקציאָנירענדע קאָמיטעס, זיי גוטצוהייסען אָדער צוריקצואווייזען.

מיט אן אייגענעם באזונדערען אָפיס, מיט א בודזשעט פון צעהן טויזענד דאלאר פאר׳ן לעצטען יאָהר, סובסידירט פון דער אידישער וועלפעיר פעדעראציע און מיט א באצאָהלטען סטעף פון אן עקזעקוטיוו דירעקטאָר און סעקרעטאר, האָט דער קאמיוניטי קאונסיל מעהר ווי בארעכטיגט זיין עקזיסטענץ.

אָבער, ווי געזאָגט, איז דאָס א דינאמישע אינסטיטוציע, וואָס שטעהט אויף דער וואך צו רעאגירען אויף אלע ערשיינונגען, געשעהנישען און פּראָבלעמען פון אידישען כלל-לעבען. און אלס אזעלכע קען מען ניט אָבשאצען און אָפּמעסטען איהר אקטיוויטעט לויט א באשטימטער מאָס און צוגאנג.

די טעטיגקייט פון אידישען קאמיוניטי קאונסיל איז, ביז א געוויסען גראד אבהענגיג פון דער גאנצער פּערספּעקטיווע, פון אלגעמיינעם אידיש-געזעלשאפטליכען לעבען אין רעטראָים.

דאָס בעסטע וואָס קען צום שלום געזאָגט ווערען איז, אז דער אידישער קאמיוניטי קאונסיל האָט פאר דער קורצער צייט פון זיין עקזיסטענץ, זיין אחריות דורכגעפיהרט אויף די פולע הונדערט פּראָצענט.

שלום-וואָרט

ארונטערציהענדיג א סך הכל פון דער אידיש־געזעלשאפטליכער וואויל־טעטיגקייט היינט צו־טאָג, שווימט ארויף די פראַגע: וואָס ווייטער?

צו האָט דעטראָיט שוין דערגרייכט אלץ וואָס נויטיג צו באַפעסטיגען די אידישע אינסטיטוציעס און אנשטאַלטען? צו זיינען אַלע פראַגען בנוגע אידישע פליכט און אידישע אחריות, מצד דער אַלגעמיינער באַפעלקערונג, שוין פאַרענטפערט? צו קענען מיר זיך באַפרידיגען מיט דאָס דערגרייכטע ביז איצט? וואָס זיינען די אויסזיכטען אויף ווייטער?

ביים סוף פון איצטיגען יאָהר, ווערט אָבגעשלאָסען פערציג יאָהר אָרגאַניזירטע כלל־ארבייט וועלכע האָט דורך פאַרשיידענע וועגען און אומוועגען, דירעקט און אומדירעקט, גלייך און זיג־זאַגיש געבראַכט צו איינהייטליכקייט אין דער באַזאָרגונג פון די אידיש־פילאַנטראָפּישע צוועקען אין דער פערטער גרעסטער שטאָדט פון לאַנד, דורך דער אידישער וועלפעיר פעדעראַציע.

האָבענדיג אין זינען אז די הויפּט אויפגאַבען פון א אידישער קהלה זיינען נאָכצוקומען אַלע אידישע מידות, די אידישע מאָראַל, די טיף־מענשליכע און אידישע עטיק, קען דאָס אידישע דעטראָיט זיין צופרידען מיט איהר צענטראַל־אַפּאַראַט וועלכער זאָרגט אז אידישע הונגעריגע זאָלען געזעטיגט ווערען, אז קראַנקע זאָלען געהיילט ווערען, היימלאָזע זאָלען האָבען א דאַך איבער'ן קאָפּ, אז יתומים און פאַרוואַרלאָזטע זאָלען האָבען א היים און קריגען די נויטיגע טרייסט, אז די זקנים און זקנות זאָלען זיך ניט פיהלען פאַרלוירען, אז אידישע קינדער זאָלען קענען לעהרנען — מיט איין וואָרט, עס זאָל קיין עלענד ניט זיין דאָ, אין אונזער סביבה און צו העלפען מיט וואָס נאָר מעגליך, אָבצושאַפען אידישע נויט, פאַרלייכטערען צרות און ליידען סיי אין לאַנד און סיי מעבר לים, וואו אזא הילף איז נויטיג.

ווילען מיר זיך אַלזאָ באַנוגענען מיט אַלגעמיינע טערמינען קען מען זאָגען: אָט דאָס איז דאָס אידיש־געזעלשאַפטליכע דעטראָיט און דאָס זיינען איהרע העכסטע דערגרייכונגען.

אָבער דער אידישער כלל־לעבען, פונקט ווי דאָס אַלגעמיינע לעבען איז ניט סטאַטיש, עס שטעהט ניט אויף אַן אָרט. עס בייטען זיך די סיטואַציעס און אומשטענדען ווי דאָס לעבען בכלל. און מען מוז דאַרום שטענדיג זיין אויף דער וואַך, צוצופּאַסען די אידישע וואוילטעטיגקייט צו דער ניי־געשאַפענער

לאַנע. מען מוז קאָאָרדינירען די טעטיגקייט פאַר די בעסטע ערפאָלגרייכסטע רעזולטאַטען. און, די הויפּט זאַך, מען מוז זיין גרייט פאַר די נייע, פרישע פּראָבלעמען וואָס שווימען אַרויף, זיי צו לעזען אין גייסט פון דער צייט, אין גייסט פון די געשאַפענע אומשטענדען.

און פּראָבלעמען וועלען שטענדיג זיין. ווייל, ווי געזאָגט, דאָס אידישע כּלל־לעבען איז ניט סטאַטיש, נאָר דינאַמיש, באַוועגליך מיט נייע ערשיינונגען און נייע אויפגאַבען פאַר די וואָס שטעהן ביים רודער פון דער אידישער וואויל־טעטיגער אַרבייט.

אַט ביים איצטיגען מאָמענט, אויף'ן שוועל פון 1941, האָט דאָס לעבען שוין געבראַכט אַן ענדערונג אינ'ם צוזאַמענשטעל פון די, ביז איצט עקזיסטי־רענדע, אינסטיטוציעס.

די אידישע קינדער־היים און די „דזשואיש טשאַילד פּליימענט ביוראָ“, ווערען פאַראייניגט אין איין צענטראַליזירטער קערפּערשאַפט, ווייל אַן אויס־פאָרשונג האָט פעסטגעשטעלט אַז ד אָ ס ד אַ ר ף ג ע ט ה אָ ן ו ו ע ר ע ן אום צו דערגרייכען בעסערע און ווירקזאַמערע רעזולטאַטען אויף'ן געביט פון קינדער־באַזאָרגונג ווי אַ טהייל פון דער אַלגעמיינער אידישער פילאַנטראָפּיע.

אין דער באַלדיגער צוקונפט שטעהט אויך בולט די פראַגע פון מעהר סיס־טעמאַטישקייט אין דער באַזאָרגונג פון אידישע זקנים און זקנות וועלכע נוי־טיגען זיך אין געזעלשאַפטליכער הילף, אין איין פאָרמע אָדער אַ צווייטער, אויסערהאַלב אַן אינסטיטוציע און ניט דוקא דורכ'ן מושב זקנים.

ס'ווערט אָבגעשאַצט אַז צו יעדער צייט געפינען זיך אַרום טויזענד אידישע זקנים וועלכע זיינען אנגעוויזען אויף געזעלשאַפטליכער הילף, דורך די פאַר־שיידענע אינסטיטוציעס פון דער פעדעראַציע וועלכע קענען עס זיי געבען אויף אַ דירעקטען אָדער אונדירעקטען אופן.

אום אַלזאָ אריינצוברענגען די נויטיגע קאָאָרדינאַציע אין דער דאָזיגער הילפס־אַרבייט, וועט מוזען געשאַפען ווערען אַ צענטראַלע ביוראָ מיט פאַר־טרעטער פון מושב זקנים, נאָרטענד קליניק, סאָשעל סוירוויס ביוראָ און פון דער וועלפעיר פעדעראַציע. דאָס איז אַן אויפגאַבע פאַר דער נאָהענטער צו־קונפט וואָס וועט געוויס ניט פאַרנאַכלעסיגט ווערען.

אַן ענליכע אויפגאַבע איז צו שאַפען אַ צענטראַלע פאַרוואַלטונג אָדער ספּע־ציעלע קערפּערשאַפט, וואָס זאָל אריינברייגנען מעהר טאַלק אין דער קעמפּ־אַרבייט, ווי אַ טהייל פון דער אידישער וואוילטעטיגקייט.

די פיהרערשאפט פון „פרעש־עיר" קעמפּ, פון „קאונסיל קעמפּ" און פון „קעמפּ הבונים" ביים אידישען צענטער, האָבען זיך ארומגעזעהן אַז כדי ניט צו דופּליצירען זייער ארבייט און צו דערגרייכען דעם מאקסימום רעזולטאַטען, איז נויטיג צו שאַפען א מין צענטראַלע רעגיסטראַציע אָדער פּארוואַלטונג. און דאָס איז אויך א וויכטיגע אויפגאַבע אינ'ם סכום אידישע כלל־פאַראַנטוואָרטליכקייט דורך די שוין־עקזיסטירענדע אינסטיטוציעס און אנשטאַלטען.

וואָס איז אָבער מכח נייע נויטיגע אידישע אינסטיטוציעס?

א זעהר אנגעוועהטאגטע פראגע איז דער ענין „אידישער האָספּיטאל", וואָס האָט שוין אונטער זיך א געשיכטע פון איבער דריי צעהנדליג יאָהר — א געשיכטע וואָס ניט דאָ איז דאָס פּלאַץ אויף איהר זיך אָבצושטעלען און אנאַליזירען די ליכט־און־שאָטען זייטען פון דער דאָזיגער באוועגונג.

היינט צו־טאָג איז פארהאַן א פּאָזיטיווער צוגאַנג צום פּראָבלעם, א דאַנק דער אויספאָרשונג וואָס צוויי אויטאָריטעטען האָבען געמאכט וועגען דער נויטיג־קייט און מעגליכקייט פון א אידישען האָספּיטאל אין דעטראָיט.

מיט צוויי יאָהר צוריק, אין פריהלינג און זומער פון 1938, האָט די וועל־פעיר פעדעראַציע איינגעלאַדען דר. דזש. גאָלוב און ה. ל. לוריע, ספּעציעל אונטערצוזוכען אויפ'ן אָרט די גאנצע סיטואַציע, אלע גונסטיגע און אונגונסטיגע אומשטענדען, אין שייכות צו דאָס פּראָבלעם „אידישער האָספּיטאל".

די צוויי עקספּערטען האָבען אלס רעזולטאַט פון א לענגערער אויספאָר־שונג פעסטגעשטעלט אַז:

— דעטראָיט נויטיגט זיך אין א אידישען האָספּיטאל. אָבער דאָס מוז זיין א האָספּיטאל פון ערשטען קלאַס, געבויט און איינגעאָרדענט לויט די נייעסטע, מאָדערנעסטע מעדיצינישע מעטאָדען.

אין פּראָפּאָרציע צו דער אידישער און אלגעמיינער באפעלקערונג דאַרף דאָס זיין א שפּיטאָל מיט צוויי הונדערט בעטען, וואָס מוז קאָסטען ניט ווייניגער ווי א מיליאָן דאָלאַר. אָבער אין דרינגענדען פאַל, אלס אָנפאַנג, וואָלט מען זיך צוערשט געקענט באנוגענען מיט א האָספּיטאל פון 120 בעטען וואָס דאַרף קאָס־טען 650 טויזענד דאָלאַר.

דער באריכט פון די צוויי אויטאָריטעטען איבער דעם ענין באַטאָנט עטליכע מאָהל אַז אויב ניט קיין האָספּיטאל פון העכסטען סטאַנדאַרד אין איינקלאַנג

שלוס־וואָרט

מיט די פאָרשריפטען ,אנווייזונגען און באַדינגונגען פון דער אמעריקאנער מע־דיצינישער וויסענשאפט, זאָל מען וועגען קיין אידישען האָספּיטאל גאָר ניט טראַכטען.

אָבער אין צוגאב־באריכט וועגען די עקאָנאָמישע מעגליכקייטען פון די דעטראָיטער אידען פאר דער דאָזיגער אויפגאַבע, שטיצענדיג זיך אויף די פאַק־טען פון די פארגאנגענע עטליכע יאָהר, ווערט באטאָנט אז דעטראָיט איז ניט אומשטאַנד אונטערצונעהמען די דאָזיגע ארבייט פאר די נעקסטע עט־ליכע יאָהר וואָס האָבען זיך נאָך דערוייל ניט געענדיגט.

די „נעקסטע עטליכע יאָהר" איז זעהר א צעשוואוּמענער באַגריף. עס איז ניט קיין באַשטימטע זאַך; מען וויס ניט ווען דאָס האָט זיך אנגעפאנגען און ווען דאָס וועט זיך ענדיגען.

דערפאר איז די דאָזיגע פראגע שטענדיג אקטועל. און פון צייט צו צייט, אזוי אָפט ווי מעגליך, מוזען געמאכט ווערען רעוויזיעס פרישע אונטערזוכונגען, צו זעהן אויף וויפיל די צייט איז שוין ענדליך גונסטיג פאר דער דאָזיגער וויכ־טיגער אויפגאבע, וואָס וועט ענדליך מוזען פאַרווירקליכט ווערען.

אין צוזאמענהאנג מיט דאָס פראָבלעם „אידישער האָספּיטאל", טאָר מען אויך ניט ארויסלאָזען פון אויג דעם פאקט אז אין געוויסע אידישע קרייזען פון שטאָדט, ווערען אָבגעפרעגט די רעקאָמענדאציעס פון די צוויי אויטאָריטעטען. פאַרהאן א מיינונג צווישען מאנכע גרופּען פון די אידישע מעדיצינער אז מען מוז ניט דוקא בויען א שפּיטאָל פון 200 אָדער 120 בעטען; אז ס'איז גענוג אנצופאנגען מיט א האָספּיטאל פון 30־40 בעטען.

לײדער אָבער קען די דאָזיגע מיינונג ניט שטאַרק גענומען ווערען אין אנ־באַטראַכט שוין דערפאַר אליין, וואָס פון דער „היברו האָספּיטאל אסאָסיאיישאָן", די ערשטע גרינדער פון דער האָספּיטאל באַוועגונג, וועלכע האָבען איבערגעגע־בען דעם פאַרמעגען פון דער אסאָסיאיישאָן אין רשות פון דער וועלפעיר פעדע־ראציע, האָט די פעדעראציע געקראָגען א מאַנדאַט צו באַנוצען די געלד נאָר אין אזא פאַל, ווען מען וועט בויען א אידישען שפּיטאָל, פון דער העכסטער מעדיצינישער קוואַליטעט, אין איינקלאנג מיט די רעקאָמענדאציעס פון אויטאָ־ריטעטען איבער דער פראגע.

ווי מיר זעהן, איז די פּראָבלעם אידישער האָספּיטאל גאָר ניט אזוי לייכט געלעזט צו ווערען.

זיכער אָבער איז אז די לעזונג וועט קומען. זי מוז קומען. און

ביז דאַן מיינט עס, כסדר שטעהן אויף דער וואַך, ניט צופרידענשטעלען זיך מיט די אַנדערע ביז איצטיגע דערגרייכונגען, נאָר וויסען אַז א סך אחריות, א סך פאַראַנטוואָרטליכקייט ערוואַרטעט דער אידישער כלל פון זיין צענטראַל־אַפּאַראַט, פון דער וועלפעיר פעדעראַציע, אין דער צוקונפט.

און אין דעם פּרט איז זעהר וויכטיג דאָס, וואָס הגם די צייט איז נאָך ליידער ניט געקומען, ווערט אָבער אַלץ געטהאָן אַז די פראַגע אידישער האָספּיטאַל זאָל ניט איינגעשלאָפען ווערען, זי זאָל שטעהן אויפ'ן סדר־היום ווי א פאָזיטיווער ענין פון גרויס וויכטיגקייט פאר דער אידישער באַפעלקערונג.

אַזוי ווערט יעדעס יאָהר איינגעשלאָסען א באַשטימטע סומע אין פאַר־איינינגטען אידישען קאַמפּיין דורכאויס פאַר'ן אידישען האָספּיטאַל פאָנד. און מען דאַרף גאָר דעריין ניט צווייפלען אַז אַזוי שנעל ווי די אַלגעמיינע סיטואַציע וועט זיך ענדערען צום בעסערען און ס'וועט זיך ווייזען די מעגליכקייט פון ממשות'דיגער ארבייט פאר א אידישען האָספּיטאַל, וועט די וועלפעיר פעדע־ראַציע זיין אויפ'ן פּלאַץ, דורכצופיהרען דעם מאַנדאַט פון דעטראָיטער אידענ־טום, ווי זי האָט עס געטהאָן אין דער פאַרגאַנגענהייט.

די אויגען פון דאָס אידישע דעטראָיט זיינען איצט געווענדעט אהין וואו עס נויטיגט זיך באַלדיגע הילף צו ראַטעווען אידיש לעבען פון אונטערגאַנג. און וואָס די צוקונפט וועט ברענגען קען קיינער ניט פאָראויסזאָגען.

ס'קען זיין אַז די אידען פון דעטראָיט אַלס טהייל פון גאַנצען אמעריקאַנער אידענטום, וועלען אין די קומענדע עטליכע יאָהר גערופען ווערען צו ברייטער רעקאָנסטרוקציע ארבייט אַריבער די גרעניצען פון זייער איינענער קהלה און לאָקאַל וועט מען זיך מוזען באַנוגענען מיט אנהאַלטען בלויז דאָס וואָס מיר האָבען היינט צו־טאָג. און ס'קענען ווידער געשאַפען ווערען סיטואַציעס אַז די אידישע באַפעלקערונג זאָל זיך שטאַרק צעוואַקסען און עס זאָל זיך פיהלען א דרינגענדע נויטווענדיגקייט פאר מעהר אויסשפרייטונג פון דער אַלגעמיינער אידישער וואוילטעטיגקייט דאָ אין שטאָדט.

די צוקונפט איז פאר אונז יעדענפאַלס פאַרהוילען. אָבער וואָס ס'זאָל ניט פּאַסירען זיינען מיר היינט צו־טאָג אַרומגענומען פונ'ם באַוואוסטזיין אַז אי־דיש־געזעלשאַפטליך לעבען אינ'ם ברייטען פאַלקסטימליכען זין פון וואָרט, איז אין דעטראָיט פעסט עטאַבלירט דורך די אינסטיטוציעס און אנשטאַלטען פון א פאַראייניגטען כלל, פון אַלע שיכטען אין אידישען לעבען.

שלוס־וואָרט

די מענשען געהן אוועק, די פיהרערשאפט בייט זיך, אָבער די קהלה בלייבט. און די דעטראָיטער אידישע קהלה געהט דער צוקונפט אנטקעגען מיט צוטרויען אין דער איבערצייגונג אז איהרע צילען, צוועקען און אויפגאבען, וועלען שטענדיג דורכגעפיהרט ווערען, דורך דעם, פון איהר אויספאָרמולירטען צענטראַל־אפּאראט פאר אַלע אידישע געזעלשאפטליכע טעטיגקייטען און אַקטיוויטעטען, וואָס עס שטעלט מיט זיך פאָר די אידישע וועלפעיר פעדעראציע.

(סוף)

ביבליאָגראַפיע און קוואַלען

Bogen, Boris D., *Jewish Philanthropy,* 1917.

Heineman, David E., "Jewish Beginnings in Michigan before 1850", *Publications of The American Jewish Historical Society,* November 13, 1905.

Wiernik, Peter, *History of the Jews in America,* 1912.

Emerson, Haven and Sturges, Gertrude, *Report of Survey of Out-Patient Services in the Metropolitan Area of Detroit* (includes North End Clinic), Council of Social Agencies of Metropolitan Detroit, 1934.

Golub, J. J. and Lurie H. L., *The Hospital Situation in Detroit,* published by the Jewish Welfare Federation, mimeographed, 1938.

Jewish Welfare Federation of Detroit — *Hebrew Free Loan Association,* typewritten, 1938.

Jewish Welfare Federation of Detroit — *Children Under Care,* mimeographed, 1940.

Kepecs, Jacob, *Survey of Jewish Child Care Council of Detroit,* September 25, 1931.

Lurie, H. L., *Survey of the Jewish Community of Detroit,* mimeographed, 1923.

Lurie, H. L., *Detroit Home for Aged Study* — Jewish Welfare Federation, mimeographed, 1935.

Meyer, Henry J., *The Structure of the Jewish Community in the City of Detroit,* (Doctoral dissertation) University of Michigan, typewritten, 1939.

Newmark, Louis, *Trends in Private Institutional Child Care,* (Jewish Children's Home) typewritten, 1939.

Oberbrunner, Ethel D., *Jewish Child Care Situation in Detroit,* typewritten, 1928.

Rosen, Ben, *Survey of United Hebrew Schools of Detroit,* typewritten, 1930.

Work Projects Administration, Historical Records Survey Project, Inventory of the Church and Synagogue Archives of Michigan, *Jewish Bodies,* mimeographed, 1940.

Zeman, Frederic D., *Recommendations For Developing A Community Plan For The Care Of The Dependent Jewish Aged of Detroit,* Jewish Welfare Federation, mimeographed, 1940.

Beth El Congregation of Detroit — *Minutes,* 1850-1862.

Jewish Welfare Federation of Detroit — *Minutes,* 1926-1940.

Jewish Welfare Federation of Detroit — *Yearbook,* 1939.

Michigan Jewish Year Book — 1925.

Shaarey Zedek Year Book — 1933.

Shetzer, Simon, *Review of two years activities of Jewish Community Council,* mimeographed, 1939.

United Jewish Charities of Detroit, *Minutes,* 1899-1926.

ש. ניגער, „אין קאמף פאַר א נייער דערציהונג"
(ארויסגעגעבען פון ארבעטער רינג בילדונג קאָמיטעט) 1940.

25 יאָהר פּועלי ציון אין דעטראָיט (זאמעלבוך, 1930).

„פאָרווערטס" (דעטראָיטער אויסגאבע) פון 1930 ביז 1937

מיט מינדליכער אינפארמאציע אין שייכות צו די באשרי־
בענע אינסטיטוציעס און אנשטאלטען זיינען דעם פערפאסער
צוהילף געקומען: איזידאר סאבעלאף, הערמאן מ. פעקארסקי,
האראלד סילווער, איידא ב. קאלטאן, סעלמא דזש. סאמפלינער,
הערמאן דזשייקאבס, אירווין שאו, פלארענס איזראעל, מערי
קאפלאן, לואיס ניומארק, אידיטה ב. בערקאוויטש, דר. אטא א.
הירש, קענעט וואסער, אשר איצקאוויטש, בערנארד אייזיקס,
אברהם דזש. לאכאווער, הרב יצחק סטאלמאן, דר. שמשון ר.
וויס, ש. בערקאוויטש, משה האר, א. מאיראוויטש, י. קאמאי,
ח. ראדין און וויליאם י. באקסערמאן.

איך דריק זיי דא אוים מיין דאנק.

ש. ד. וויינבערג

הויפט בעאמטע פון דעטראיטער אידישע אינסטיטוציעס און אנשטאלטען פאר'ן יאָהר 1940

„סוירווים גרופּ" ביי דער פעדעראַציע

אייברעהעם סרירי	פּרעזידענט
קלארענס ה. ענגאסס	טשערמאן פון דער באָארד אוו גאָווערנאָרס
פרעד מ. באָטצעל	טשערמאן פון דער עקזעקוטיוו קאָמיטע
איזראעל הימעללאק	וויצע פּרעזידענט
נעט ס. שאפּערא	וויצע פּרעזידענט
מרס. הענרי וויינעמאן	וויצע פּרעזידענט
מאורים אראנסאָן	טרעזשורער
איזידאָר סאָבעלאָף	סעקרעטאר און עקזעקוטיוו דירעקטאָר

אידישע וועלפעיר פעדעראַציע

גאם ד. ניומאן	פּרעזידענט
אוירווינג וו. בלומבערג	טשערמאן פון דער באָארד אוו גאָווערנאָרס
מאָרים ענגאסס	וויים טשערמאָן פון דער באָארד
הערי קאָהען	וויצע פּרעזידענט
בען ב. פענטאָן	וויצע פּרעזידענט
בען קרעמער	וויצע פּרעזידענט
אסתר ר. פראשיאן	סעקרעטאר

„דזשוניאָר סוירוויס גרופּ"

דזשייקאָב קאַידען — — — — — — — — — — פּרעזידענט
רובין גאָלד — — — — — — — — — — — ערשטער וויצע פּרעזידענט
דייוויד דזש. לעווין (דזשוניאָר) — — — — — — — צווייטער וויצע פּרעזידענט
ביאַטריס פּאַיזער — — — — — — — — — — רעקאָרדינג סעקרעטאַר
מירים שעצער — — — — — — — — — — קאָרעספּאָנדינג סעקרעטאַר
מעי דייוויס — — — — — — — — — — — טרעזשורער
האַנא ג. פּערמאַן — — — — — — — — — — עקזעקוטיוו סעקרעטאַר

„יונייטעד דזשואיש טשעריטיס"

וויליאַם פרידמאַן — — — — — — — — — — פּרעזידענט
פרעד מ. באָטצעל — — — — — — — — — — וויצע פּרעזידענט
איזידאָר סאָבעלאָף — — — — — — — — — — סעקרעטאַר

„דזשואיש סאָשעל סוירוויס ביוראָ"

דזשאָרדזש מ. סטאַטס — — — — — — — — — — פּרעזידענט
מרס. מעלוויל ס. וועלט — — — — — — — — — וויצע פּרעזידענט
אייבערהעם קופּער — — — — — — — — — — טרעזשורער
העראָלד סילווער — — — — — — — — — — סעקרעטאַר און עקזעקוטיוו דירעקטאָר

„ריסעטעלמענט סוירוויס"

פרעד מ. באָטצעל — — — — — — — — — — פּרעזידענט
קלארענס ה. ענגאַסס — — — — — — — — — — וויצע פּרעזידענט
מרס. מאָרים קליין — — — — — — — — — — וויצע פּרעזידענט
מרס. דאָגלאַס י. בראַון — — — — — — — — — סעקרעטאַר
סידני דזש. אַללען — — — — — — — — — — טרעזשורער
העראָלד סילווער — — — — — — — — — — עקזעקוטיוו דירעקטאָר

„היברו פריה לאָאַן אַסאָסיאיישאָן" (גמילות חסדים)

דייוויד ס. זימאַן — — — — — — — — — — פּרעזידענט
לואיס סטאָל — — — — — — — — — — — ערשטער וויצע פּרעזידענט
אייזיק שעצער — — — — — — — — — — צווייטער וויצע פּרעזידענט
דזשאָרדזש מ. סטאַטס — — — — — — — — — — סעקרעטאַר
מאָרים ה. בלומבערג — — — — — — — — — — טרעזשורער
מרס. איידא ב. קאַלטען — — — — — — — — — עקזעקוטיוו סעקרעטאַר

נאָרטענד קליניק

דזשוליאן ה. קראָליק — — — — — — — — — — — — פרעזידענט
דזשייקאָב ב. ניימאן — — — — — — — — — — — — ווייצע פרעזידענט
ראַלף א. מאיער — — — — — — — — — — — — — — סעקרעטאר
מיס אידיטה ס. העװענריטש — — — — — — — — — — טרעזשורער
מיס סעלמא דזש. סאמפלינער — — — — — — — — — — דירעקטאָר

אידישער קאמיוניטי צענטער

הענרי מאיערס — — — — — — — — — — — — — — פרעזידענט
מרס. סעמועל ר. גלאגאװער — — — — — — — — — ערשטער ווייצע פרעזידענט
סאול סאולסאָן — — — — — — — — — — — — — — צווייטער ווייצע פרעזידענט
מרס. דזשאָזעף מ. װעלט — — — — — — — — — — — סעקרעטאר
סאול ר. לעווין — — — — — — — — — — — — — טרעזשורער
הערמאן דזשייקאָבס — — — — — — — — — — — — — עקזעקוטיוו דירעקטאָר

„פרעש עיר" (קעמפּ) סאָסייעטי

אלעקס שרייבער — — — — — — — — — — — — — — פרעזידענט
מרס. מאָרים קליין — — — — — — — — — — — — ווייצע פרעזידענט
מרס. י. י. ביטקער — — — — — — — — — — — — רעקארדינג סעקרעטאר
מרס. הערי ע. אוגאָסט — — — — — — — — — — — קאָרעספּאָנדינג סעקרעטאר
בענדזשאמין ע. דזשאפע — — — — — — — — — — — טרעזשורער
אוירווין שאָא — — — — — — — — — — — — — — קעמפּ דירעקטאָר

„קאונסיל קעמפּ"

מרס. פרעד א. גינסבורג — — — — — — — — — — — — טשערמאן
מרס. רעגינא פרוינד־קאָהעין — — — — — — — — — — ווייס טשערמאן
מרס. אָסקאר סי. ראָבינסאָן — — — — — — — — — — סעקרעטאר

„גינזבורג" מוטערס און קינדער קעמפּ

מרס. סידני דזש. אללען — — — — — — — — — — טשערמאן פון דער אדווייזערי באארד

מרס. סיידי באלאקאָווסקי — — — — — — — — —
מרס. דזשעני הורוויץ — — — — — — — — — —
מרס. רעי רעססלער — — — — — — — — — — — קעמפּ פארוואלטונג קאמיטע
מרס. ציליא בודא — — — — — — — — — — —
מרס. מערי יודקאָוויטש — — — — — — — — —

מיס מערי קאפלאן — — — — — — — — — — — — קעמפּ דירעקטאָר

„דזשואיש טשאַילד פּלייסמענט ביוראָ"

נאטאניעל ה. גאָלדסטיק — — — — — — — — — פּרעזידענט
מרס. מעלוויל ס. וועלט — — — — — — — — — וויצע פּרעזידענט
מאָרס גאָלדמאן — — — — — — — — — — — צווייטער וויצע פּרעזידענט
האוארד א. קאיכען — — — — — — — — — — סעקרעטאר
מרס. דזש. וויקטאָר ראמער — — — — — — — טרעזשורער
מרס. אידיטה ב. בערקאָוויטש — — — — — — — דירעקטאָר

אידישע קינדער היים

הערמאן קאָהען — — — — — — — — — — — — פּרעזידענט
דר. הערי סי. מעצגער — — — — — — — — — — — וויצע פּרעזידענט
מאָזעס ווייסוואסער — — — — — — — — — — טרעזשורער
אוירווין י. קאָהען — — — — — — — — — — — סעקרעטאר
לואיס ניומארק — — — — — — — — — — — — פּארוואַלטער

מושב זקנים

דזשייקאָב לעווין — — — — — — — — — — — פּרעזידענט
מייראָן א. קיעס — — — — — — — — — — — טשערמאן פון דער
דירעקטארען באארד
סידני דזש. אללען — — — — — — — — — — — ערשטער וויצע פּרעזידענט
דייוויד אָפּענהיים — — — — — — — — — — — צווייטער וויצע פּרעזידענט
מאקס דזש. קאגאן — — — — — — — — — — — טרעזשורער
מאקס ליבערמאן — — — — — — — — — — — — סעקרעטאר
דר. אָטאָ א. הירש — — — — — — — — — — — פּארוואַלטער

הכנסת אורחים

דר. א. מ. הערשמאן — — — — — — — — — — עהרען־פּרעזידענט
מאקס מ. סילווערמאן — — — — — — — — — — פּרעזידענט
אייזיק ראָזענטאַל — — — — — — — — — — — ערשטער וויצע פּרעזידענט
מאָזעס לעוויטט — — — — — — — — — — — — צווייטער וויצע פּרעזידענט
בארני בארנעט — — — — — — — — — — — — דריטער וויצע פּרעזידענט
קענעט וואסער — — — — — — — — — — — — סעקרעטאר
לואיס דענן — — — — — — — — — — — — — טרעזשורער
היימאן אלטמאן — — — — — — — — — — — טשערמאן פון הויז קאמיטע
מרס. ה. אַלטמאן — — — — — — — — — — — טשערמאן פון ליידים אקזילערי

חסד של אמת

סעמועל ברענזנער — — — — — — — — — — — — פרעזידענט
מאָריס פּישער — — — — — — — — — — — — — וויצע פרעזידענט
אברהם מעסערמאַן — — — — — — — — — — — רעקאָרדינג סעקרעטאָר
סעם נעלסאָן — — — — — — — — — — — — — טרעזשורער
מאיר ווייסבערג — — — — — — — — — — — — טראַסטי
לואיס שיעלל — — — — — — — — — — — — — טראַסטי
אשר איצקאָוויטש — — — — — — — — — — — פין. סעק. און פאַרוואַלטער

„יונייטעד היברו סקוהלס"
(פאַראייניגטע תלמוד תורות)

לואיס ראָבינסאָן — — — — — — — — — — — פרעזידענט
רודאָלף צוויבאַק — — — — — — — — — — — וויצע פרעזידענט
טשארלס רובינער — — — — — — — — — — — וויצע פרעזידענט
מאורים א. לאַנדאו — — — — — — — — — — טרעזשורער
העררי סעליגסאָן — — — — — — — — — — — סעקרעטאָר
מאָרים לאַכאוּוער — — — — — — — — — — עקזעקוטיוו סעקרעטאָר
אברהם דזש. לאַכאוּוער — — — — — — — — פינאַנס דירעקטאָר
בערנארד אייזיקס — — — — — — — — — — — פאַרוואַלטער

ישיבת בית יהודה

הרב יצחק סטאָלמאַן — — — — — — — — — — פרעזידענט
דזשאָזעף לעססער — — — — — — — — — — — וויצע פרעזידענט
איזידאָר סאָסניק — — — — — — — — — — — וויצע פרעזידענט
רבי מאקס דזש. וואָהלגעלערנטער — — — — — וויצע פרעזידענט
מאָרים קאַווינסקי — — — — — — — — — — סעקרעטאָר
לואיס לעווין — — — — — — — — — — — — — טרעזשורער
דר. שמשון ר. וויים — — — — — — — — — — מנהל (פאַרוואַלטער)

אַרבייטער רינג שולען

ס. לעווין — — — — — — — — — — — — — — פאָרזיצער
מ. גאָדהעלף — — — — — — — — — — — — — רעקאָרדינג סעקרעטאָר
מאָרים מיללער — — — — — — — — — — — — פינאַנס סעקרעטאָר
דזשאָזעף הײדעמאַן — — — — — — — — — — טרעזשורער
ה. ראַדין — — — — — — — — — — — — — — דירעקטאָר

שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט

אייזיק פינקעלשטיין — — — — — — — — — —	פרעזידענט
מאקס האָלצמאַן — — — — — — — — — — —	וויצע פרעזידענט
יוסף קאַמאַי — — — — — — — — — — — —	רעקאָרדינג סעקרעטאַר
דזש. ראָזענשיין — — — — — — — — — — —	פינאַנס סעקרעטאַר
לואיס לאַמעד — — — — — — — — — — — —	טרעזשורער
שלמה בערקאָוויטש — — — — — — — — — —	דירעקטאָר

אידישע פאָלק שולען

(נאַצ. אַרב. פארבאנד)

בען ראָזענטאַל — — — — — — — — — — —	פרעזידענט
דוד זיסלין — — — — — — — — — — — —	וויצע פרעזידענט
ה. ווײַנער — — — — — — — — — — — — —	רעקאָרדינג סעקרעטאַר
ב. פּלאַפּקין — — — — — — — — — — — —	פינאַנס סעקרעטאַר
סעם קוטניק — — — — — — — — — — — —	טרעזשורער
א. מאיראָוויטש — — — — — — — — — — —	דירעקטאָר

אידישער קאמיוניטי קאונסיל

פּרעד מ. באָטצעל — — — — — — — — — —	עהרן-פרעזידענט
סיימאַן שעצער — — — — — — — — — — —	פרעזידענט
דזשאָזעף בערנשטיין — — — — — — — — —	וויצע פרעזידענט
דזשיימס י. עללמאַן — — — — — — — — —	וויצע פרעזידענט
דזשוליאַן ה. קראָליק — — — — — — — — —	וויצע פרעזידענט
דזשאָזעף כאַגאַי — — — — — — — — — —	סעקרעטאַר
מייראָן קיעס — — — — — — — — — — — —	טרעזשורער
וויליאַם י. באַקסערמאַן — — — — — — — —	עקזעקוטיוו דירעקטאָר

הילפס-צוועקען פינאנסירט דורך דער אידישער וועלפעיר פעדעראַציע אין 1940

פאַר לאָקאַלע אינסטיטוציעס און אַנשטאַלטען:

אידישער קאמיוניטי קאונסיל

*נאָרטענד קליניק

*היברו פריה לאָאן אסאָסיאיישאָן

מושב זקנים

*פרעש עיר קעמפ

*אידישער קאמיוניטי צענטער

*דזשואיש סאָשעל סירוויס ביוראָ

ריסעטעלמענט סירוויס

*אידישע קינדער היים

*טשאַילד פלייסמענט ביוראָ

*אידישע וועלפעיר פעדעראַציע
(פאר ספעציעלע אויספאָרשונג צוועקען)

יונייטעד היברו סקוהלס

הכנסת אורחים

גינזבורג מוטערס קעמפ

בוי־פאָנד פאר אידישען האָספיטאל

ארבייטער רינג שולען

שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט

---

*) ווערען פינאנסירט אויך פון דעטראָיט קאמיוניטי פאָנד

נאַציאָנאַלער ארבייטער פארבאנד שולען

ישיבת בית יהודה

קאונסיל קעמפ

פאַר נאַציאָנאַלע צוועקען:

אַמעריקאַן דזשואיש קאָמיטע

אמעריקאנער אידישער קאָנגרעס

בני ברית

(נאציאָנאלע אויפגאבען און הלל־פאונדיישאָן)

אידישער ארבייטער קאָמיטעט

(פארטיידיגונגס פאָנד)

אמעריקאַן אקאדעמי פאר דזשואיש ריסוירטש

פראָפעסיאָנאַלע בילדינג פאר אידישע „סאָשעל וואָירקערס"

הסתדרות עברית באמעריקא

דזשואיש בראאיל אינסטיטוט

(פאר בלינדע)

אידישע טעלעגראַפען אגענטור

אידיש וויסענשאפטליכער אינסטיטוט

„מנורה" אסאָסיאיישאָן

אידישע „טשאַטאָקוואָ" סאָסייעטי

„יאַנג דזשודעא" (יהודה הצעיר)

„אבוקה" סטודענטען אָרגאניזאציע

פאקולטעט פאר פּאָליטיש־סאָציאַלע וויסענשאפטען

(דער גלות אוניווערזיטעט)

בעלפעיר יתומים הויז, קליוולאַנד

מאָנטעפיאָרע מושב זקנים, קליוולאנד

לעאָ נ. לעווי מעמאָריאל האָספיטאל, האַט ספרינגס, ארק.

נאַציאָנאַלער אידישער האָספּיטאַל, דענווער

קאָנפערענץ אָן דזשואיש רילײשאָנס

קאונסיל פון פעדעראַציעס און וועלפעיר פאָנדס

„החלוץ" אָרגאַניזאַציע (אין אמעריקא)

דזשואיש וועלפעיר באָאַרד

נעשאָנאל קאָנפערענץ אָוו דזשואיש סאָשעל וועלפעיר

נעשאָנאַל דיזוירשאָן ביוראָ

נאַציאָנאלע קאָנפערענץ פון קריסטען און אידען

עקס־פּעישענט טובערקולאָזיס האָום, דענווער

אַלגעמיינער נאַציאָנאלער פּארטיידיגונג פאָנד

„האַיאַס", פאַר הילף אין לאנד

נעשאָנאל רעפיודזשי סוירוויס פאר די פליכטלינגע

פאַר הילפס צוועקען מעבר לים:

דזשאָינט דיסטריביושאָן קאָמיטע

יונייטעד פּאלעסטיין אַפּיעל

„אָרט" וועלט פארבאנד

„האַיאַס" פאר ארבייט אין אויסלאנד

העברעאישער אוניווערזיטעט, ארץ ישראל

געזעצט און געדרוקט

—— אין דער ——

זיסלין-לעין דרוקעריי

ד ע ט ר אָ י ט

4

אל שוואַרטץ, לייגאָטייפּער